

BALKÁN-KRONOLÓGIA

I.

Birodalmak szorításában, 1700–1878

PUBLICATIONS OF THE BULGARIAN–HUNGARIAN HISTORY COMMISSION

6.

A MAGYAR–BOLGÁR TÖRTÉNÉSZ VEGYES BIZOTTSÁG KIADVÁNYAI

ИЗДАНИЯ НА БЪЛГАРО–УНГАРСКАТА ИСТОРИЧЕСКА КОМИСИЯ

PUBLICATIONS OF THE BULGARIAN–HUNGARIAN HISTORY COMMISSION

6.

BALKÁN-KRONOLÓGIA

I.

Birodalmak szorításában, 1700–1878

Szerkesztette:

Demeter Gábor

Írták:

Nemzetközi események – Schrek Katalin

Bulgária, Macedónia – Demeter Gábor, Penka Peykovska

Görögország, Albánia – Balogh Ádám, Demeter Gábor

Horvátország – Sokcsevits Dénes, Bíró László

Szerbia, Montenegró – Bíró László

Románia – Ábrahám Barna

Oszmán Birodalom – Demeter Gábor

Institut za Istoricheski Izsledvaniya, BAN
Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet

Budapest–Szófia
2020

A kötet megjelenését

a „*Tudás, tájkép, nemzet és birodalom. A tájkép megismerésének és átalakításának gyakorlatai Magyarországon és a Balkánon, 1850–1945*” című,

FK 128 978 sz. NKFIH projekt támogatta.

A kötet

a *Birodalmak, perifériák és nemzetállamok a 17–20. században Közép- és Délkelet-Európában: hatalom, intézmények, társadalom, adaptáció*

(*Peripheries of Empires and Nation-states in the 17th–20th Century Central and Southeast Europe: Power, Institutions, Society, Adaptation*)

című bolgár–magyar akadémiai mobiltási projekt keretében valósult meg.

© Ábrahám Barna, Balogh Ádám, Bíró László, Demeter Gábor, Penka Peykovska,
Schrek Katalin, Sokcsevits Dénes

© Institut za Istoricheski Izsledvaniya (BAN)

© Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet
MTA Kiváló Kutatóhely

Felelős szerkesztő / lektorálta: Hornyák Árpád és Penka Peykovska

ISBN 978-963-416-234-6

ISBN 978-954-2903-38-3

ISSN 2535-0757

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó.....	7
A karlócai békétől a iași-i békéig. Osztrák és orosz benyomulás a Balkánra.....	9
A iași-i békétől a drinápolyi békéig.....	42
A drinápolyi békétől a párizsi békéig. Oroszország visszaszorítása.....	95
A párizsi békétől a berlini szerződésig. Küzdelem a függetlenségért.....	155

ELŐSZÓ

A Balkánról ilyen részletességű kronológia magyarul – de világnyelveken sem – született; ugyanígy máig hiányzik egy részletes történeti összefoglaló a Balkán-félsziget történelméről magyar nyelven. Ez utóbbit ugyan jelen összeállítás sem tudja pótolni, de legalább kapaszkodót kínál az események forгатagában történő tájékozódáshoz, hiszen a Balkán-félsziget és közvetlen környezete igen mozgalmas háromszáz évet tudhat maga mögött, míg az egyik birodalmi integrációból kiszakadva, a nemzetállamiság évtizedei után, közben az internacionalizmus kudarcát is megélve, egy másik integráció (birodalom) része lett. Az eseménytár egyszerre tartalmazza a félsziget népeinek, országainak eseménytörténetét, beleértve a politikátörténeten túl a kultúrtörténetet is, továbbá a közvetlen környezetének, valamint a nagypolitikai történések lokális hatásai mellett a térség sorsában érintett hatalmak, birodalmak belpolitikai eseményeit is. A tájékozódást segíti a különböző népekhez tartozó események eltérő színkódú jelölése, a száraz, tényszerű közléseken túl az előre- és visszautalások sokasága, továbbá a fontosabb eseményeket értelmező részletesebb leírások, a személynevek, fogalmak tudatos használata teszi emészthetővé az információhalmazt.

A Balkánra vonatkozóan a legjobb, magyar nyelven elérhető eseménytár még mindig a Pándi Lajos-féle Köztes-Európa kronológia,¹ mely azonban más térségekre is kiterjed, és ebből következően a julián és a gregorián naptár szerinti dátumok keverednek benne. S bár e kronológia interneten is hozzáférhető, az évszám szerinti rendezés miatt nem egyszerű a keresés benne, és az egyes nemzetek, országok története sem különül el. Interneten szintén elérhető a Glatz Ferenc vezetésével készített Balkán-kronológia (melynek készítésében jelen kötet szerzői közül többen is részt vettek), ez viszont csak 1878-tól tárgyalja az eseményeket.² Jelen kötettel éppen ennek kiegészítése, a további kötetekben pedig kibővítése volt a célunk.

Segítséget jelentett, hogy a térség országaiban a nemzeti kronológiák elég részletesek, de párhuzamos kronológiák ott sem léteznek, legfeljebb a bennfoglaló birodalom és a nemzetközi nagypolitika eseményei kerülnek említésre. Éppen ezért ezek összegyűjtésével és egymás mellé állításával kísérletezve rájöttünk, hogy a nemzeti narratívák nemcsak a nemzetközi események értelmezésében térnek el, de olykor még a dátumok sem egyeznek, aminek nemcsak a két eltérő naptár az oka (Bulgária 1916-ban, Szerbia 1919-ben, Görögország 1920 után tért át a gregorián időszámításra), hanem az eltérő ratifikálás, a diplomáciai jegyzékváltás különböző hangsúlyai. Éppen ezért a teljességre nem is törekedhettünk: ott, ahol az időpontok differenciái nem a két naptár különbségéből adódtak, vagy az események elhúzódozó jelleget mutattak, nem adtuk meg

¹ <https://pandi.adatbank.transindex.ro/>.

² https://www.academia.edu/1887483/Balk%C3%A1n_kronol%C3%B3gia_1878_2007_.

napra pontosan a dátumot, melyet sok esetben egyébként mindkét időszámítás szerint is közlünk.

A fenti megfontolások miatt kerülhettek be a kronológiába a keleti kérdés egyes eseményei, melyek nem a félszigeten zajlottak (Krím, Egyiptom, Libanon), illetve a horvát történelem, a Délvidék és Erdéllyel egyes történései is, miként a nemzetközi nagypolitika és gazdaság kiemelt – a balkáni népek sorsára is kiható – eseményei, az Oszmán Birodalom belpolitikája-modernizációja, valamint a soha meg nem valósuló, de a korszellemet jól tükröző felosztási-rendezési tervek.

A kötet végeredményben a nemzeti kronológiák egyesítésével a zsugorodó európai Törökország és szomszédjai viszonyát, küzdelmét, belső átalakulását mutatja be, külön-külön színekkel használva az egyes államokhoz kötődő események jobb azonosítása, a folyamatok követhetősége és egyúttal párhuzamosíthatósága érdekében. **Sötét kiemelést kaptak a nemzetközi események és az Oszmán Birodalom belpolitikája, kurziváltak a görög történelemmel kapcsolatos események, félkövér betűtípussal szedettek a bolgár és macedón vonatkozású történések, a román történelemhez kapcsolódó események félkövér, de sötét betűszínnel kerültek megjelenítésre, míg a szerb, horvát és montenegrói kronológia sötét háttérkiemelést kapott, az albán vonatkozású események pedig normál betűtípussal vannak szedve.**

Még egy dolgról kell szólni. Problémát jelenthet a keresés során – mivel itt publikált anyagunk online hozzáférhetőségét is biztosítjuk – a sok névvariáns: ugyanazon személy neve ugyanis nagy differenciákat mutathat a különböző átírások során (Buşatli – Busatli – Bushati; Priština – Prishtina; Mahmud – Mehmed – Mehmet; Janinai Ali – Tepeleni Ali – Tepedelenli Ali; Bekir – Bećir – Beqir, de még ez is: Isztambul – Konstantinápoly, Montenegró – Crna Gora; Szilisztra – Szilisztria; Sumen – Sumla – Şumnu; Pleven – Plevna; Rusze – Ruszcsuk; Ćuprilić – Köprülü; Callimachi – Kallimakhi; Bogoridi – Vogoridisz – Vogorides). Ráadásul a szerb és a bolgárszláv nevek átírására vonatkozó szabályok is eltérnek (ez egyes, főleg macedón, települések esetében megint probléma: Velez – Veles). E probléma feloldhatatlan – még a szisztematikus magyar átírás sem segítene ezen, és sok esetben nincs is közmegegyezésen alapuló átírás (Pazvandoğlu nevét másképp írják át a bolgár történelemben és a török nyelvű kötetek, a Filiki Eteria átírása is más szlávul és görögül, magyar fordítása pedig éppen a történelmi tájékozódást fogja megnehezíteni), arról nem is beszélve, hogy a történészek számára hasznos, ha a korban előforduló formában látják a tulajdonneveket. Ezért a keresés során fokozott figyelemmel kell eljárni, hiszen egy névhez, tényhez több variáns tartozhat (Jászvásár – Iaşi). A kezdeti előfordulások során igyekeztünk a lehető legtöbb névalakot megadni (például Ypsilanti), de nem tagadhatjuk, hogy egyetlen verzió sokszor limitált találatot fog adni.

A szerkesztő

A karlócai békétől a iași-i békéig. Osztrák és orosz benyomulás a Balkánra

1699. január 26. A karlócai békével a Török Birodalom – a Temesköz, valamint a Duna és a Száva összefolyásának környékének kivételével – végérvényesen elveszti magyarországi és erdélyi területeit, és a Dunától délre, illetve a dunai fejedelemségekbe szorul vissza, a ma Balkán-félszigetnek tekintett területekre. A kötet e területnek (a változatos tartalmú Balkán-fogalom miatt helyesebb talán – volt – európai Törökországnak és szomszédjainak nevezni) a sorsát mutatja be a 18–19. században.

1690 után Az 1699-ig tartó osztrák–török háború során Badeni Lajos hadai benyomulnak a Balkán közepére, fellázítva a helyi lakosságot, hamarosan azonban vissza kell vonni a csapatokat. A felkelésben részt vevő ortodox szlávok elmenekülnek (ez a *velika seoba* – a második hullám az 1737–1739-es háború során költözik északra eredeti lakhelyéről – ez a *mala seoba*). Jelentős számú szerb betelepülő érkezik a mai horvát területre, és III. Csarnojevics Arzen ipeki pátriárka (Arsenije Čarnojević) is átköltözik a Magyar Királyság területére. Horvátországban sikerrel veszi fel a harcot az egyházi uniós törekvésekkel és megerősíti a szerb ortodox egyház pozícióit. A Boszniát és Hercegovinát elhagyó katolikus horvát népesség nagyobbik része is horvát–szlavón vidékeken telepedik le, kisebb része Magyarországra költözik. A boszniai katolikus menekültekkel együtt a Bosna Argentina ferences rendtartomány tagjainak többsége is átköltözik Szlavóniába és Magyarországra.

1699-re Horvátország nagyobbik része felszabadul a török uralom alól, míg a szárazföldi Dalmácia Velence kezére kerül. A Habsburgok az újonnan megszerzett területeket évtizedekig nem adják át a horvát *szábor* joghatósága alá, sőt az Oszmán Birodalom határa mentén fekvő széles területsávon kialakítják a katonai határőrvidéket, amely csak 1881-ben egyesül a polgári igazgatású horvát–szlavón országrésszel.

1700. július 14. A Szent Liga 1683–1699-es háborújában szintén részt vevő Oroszország a második, immáron sikeres azovi hadjáratát követően – már a Svédország elleni háborúra készülve – a Portával aláírja a konstantinápolyi szerződést, amely lezárta az orosz–török ellenségeskedést és deklarálta Azov orosz kézre kerülését. I. (Nagy) Péter uralkodása alatt új orosz külpolitikai irányvonal kerül előtérbe, amelynek célja a hideg és meleg tengeri kijáratok megszerzése. Oroszország a Szent Ligához való csatlakozása révén 1686-tól kezdve vett részt a törökellenes háborúban, 1687-ben és 1689-ben a Krím ellen, majd pedig Azov megszerzéséért vezetett hadjáratot (1695–1696). A cár 1695-ben indítja első hadjáratát a Porta ellen Azov erődjének megszerzéséért, amely flotta hiányában kudarccal zárult. A következő évben azonban már az újonnan megépített flottával sikerre

viszi újabb hadjáratát, és 1696-ban elfoglalja Azovot. Ez volt az első komolyabb siker az Oszmán Birodalom ellen Oroszország déli irányú terjeszkedése során.

1704 Rákóczi szövetségi ajánlatát a horvát rendek elutasítják, kitartanak a Habsburgok mellett.

1705 *A devşirme vége. Ahmed Cselebi szilahtár Nauszába érkezik, hogy 50 gyermeket vigyen el janicsárnak. Zizisz Karadimosz és két fia fellázad, és muszlimellenes felkelés robban ki, melynek során a török testőrtiszt életét veszíti. A törökök a lázadást leverik, a résztvevőket felakasztják, de ettől kezdve nem gyakorolják a devşirmét Görög-Macedóniában.*

1708–1709 *Súlyos pestisjárvány Thesszalonikben. A forró és párás nyári klíma nagyon kedvez a pestis terjedésének, a város rendszeresen kénytelen elviselni a betegség fellángolását. (Csak 1700 és 1740 között hat jelentős járvány szedte áldozatát, míg az 1762-es járványban a város lakosságának körülbelül 20%-a, 10–12 ezer ember vesztette életét.)*

1710–1711 A Nagy Északi háború (1700–1721) orosz–török szakaszában a harc több fronton zajlik: a Dnyeper folyó vidékén, a Krím félszigeten és a kubányi térségében. 1711. április elején az I. (Nagy) Péter vezette orosz haderő már a dunai fejedelemségekben történő előrenyomulásra összpontosít. Annak érdekében, hogy hadjárata sikerrel járjon, a cár felhívást tesz közzé, amelyben a helyi ortodox népek segítségét kéri a Portával szemben. Ez az első olyan alkalom, amikor az orosz kormányzat az ortodox vallási érdekekre/hitközösségre hivatkozva próbál együttműködést kialakítani a balkáni népekkel.

1711. április 13./2. Dimitrie Cantemir moldvai fejedelem szövetségi szerződést köt I. Péter orosz cárral: kötelezi magát, hogy részt vesz az Oszmán Birodalom elleni hadjáratban, ennek fejében az orosz cár elismeri abszolút hatalmát és családja örökletes uralmát. Constantin Brâncoveanu havasalföldi fejedelem már 1709-ben hasonló szerződést kötött.

1711. július eleje Montenegróba érkezik az első orosz küldöttség, amely magával hozza a cár oklevelét, amely török elleni háborúra szólítja fel a montenegróiakat és anyagi segítséget ígér.

1711. július 18–22. A Stănileşti mellett ütközetben az orosz–moldvai hadsereg vereséget szenved Baltadzsi Mehmet csapataitól, I. Péter cár kénytelen békét kötni Husi

mellett. Cantemir fejedelem is távozik Oroszországba. A Rákóczi Ferencnek tett ígéreteit Oroszország így nem válthatja be.

1711. július 23. Az 1710–1711-es orosz–török háborút lezáró pruti egyezmény aláírása. Oroszország visszaadja Azov erődjét az Oszmán Birodalomnak, emellett vállalja Taganrog (és más erődök) lebontását, valamint hogy nem avatkozik be a lengyel állam és a zaporozsjei kozákok ügyeibe. A béke pontjait Oroszország és a Porta 1713 júliusában, a drinápolyi egyezményben megerősítik. Az oroszbarát magatartást tanúsító dunai fejedelemségek pedig a cárnak nyújtott támogatás következményeként elveszítik autonómiájukat. 1711-től (egészen 1821-ig) Moldva és Havasalföld vezetésére kizárólag befolyásos görög családokból származó fanarióta fejedelmeket nevez ki a Porta.

1711. október 6. Nicolae Mavrocordat kinevezése Moldva trónjára, ezzel kezdetét veszi itt a fanarióta korszak, a konstantinápolyi Fanar negyedből érkező görög (vagy akár balkáni román gyökerű) személyek uralma. Ötven-egynéhány családból kerülnek ki, míg 1819-ben a Porta számukat négyre szűkíti. A fanariotizmus jelensége egyszerre jelentette a fejedelmek sűrű cserélgetését, megalázását, a kinevezési illetek, kenőpénzek és az adók folyamatos emelkedését, a jobbágyság menekülését (főként Erdélybe), másrészt a közigazgatási, igazságszolgáltatási, oktatási reformtörekvéseket, a két fejedelmi udvar pezsgő kulturális életét, egyszerre keleti és nyugati tájékozódását, végső soron egy széles látókörű, az európai hatalmi viszonyokat átlátni képes, sikeresen reagáló elit kialakulását.

1711 Az év második felében montenegrói, kotori, brdai és hercegovinai törzsek sikertelenül támadják Nikšićet, Gackót, Spuzt, Grahovót, Trebinjét.

1711 *Görög-Macedóniában bandák garázdálkodnak az orosz–török háború idején. Bitula még a monasztiri bég csapatait is megfutamítja 500 fős csapatával. A bég amnesztiát ad egy másik rablóvezérnek, ha legyőzi Bitulát, akinek viszont maga a Porta ajánl amnesztiát, ha seregével armatolosznak áll Euboia (Évia) szigetén. Közben a másik rablóvezér elpusztítja Szent Naum kolostorát, mert Bitula ellenállói azt használják erődített bázisként.*

1712–1713, majd 1757–1765 *Thesszalonikit járvány és földrengés pusztítja. A városi és vidéki törökök elmenekülnek, a zsidók nagy része szintén kitelepül. Ezzel átalakul a térség etnikai szerkezete.*

1713. február 8. és augusztus 10. VI. Károly, a Habsburg Birodalom császára (III. Károlyként magyar király) Vikentije metropolita kérésére és török támadástól tartva

megerősíti a szerb privilégiumokat. Előzményei: I. Lipót 1690. április 6-án általános felkelésre szólítja fel a balkáni népeket, köztük a szerbeket is. Az osztrák–török háborúk idején (1683–1699) a szerbség számos privilégiumot kap a bécsi udvartól, amelyben garantálják a szerbek személyes szabadságát, a pravoszláv vallás gyakorlásának szabadságát, az ortodox egyház belső rendjének tiszteletben tartását, valamint azt, hogy a szerbek saját, önkormányzattal rendelkező intézményeket hozhatnak létre. Különös jelentőségű az 1690. augusztus 21-i privilégium, amelyet I. Lipót császár ad III. Arsenije Čarnojević (Csarnojevics Arzén) érseknek. A privilégiumot a szerbek kérésére adták ki (a magyar kancellária is megerősíti december 11-én), és ebben a szerbeket nemzetnek (natio Rasciana) ismerik el. Ennek értelmében szabadon választhatják érsekeiket, aki az egyház és a nemzet egyházi és világi vezetője, emellett használhatják régi kalendáriumukat; a kolostorok és a templomok, illetve bizonyos világi javak szintén az érsek fennhatósága alá kerülnek. Az 1691. augusztus 29-i privilégium kivonja a szerbeket a magyar vármegyék és a magyar országgyűlés joghatósága alól. Pátensek intézkednek arról, hogy a szerbek nem tartoznak a földesúri, illetve a vármegyei joghatóság alá, valamint nem kötelesek tizedet fizetni, az egyházi adót a pravoszláv egyháznak kell szolgáltatniuk (1695. március 4., 1698. június 16., július 1., 1699. március 2., július 21.).

1713. június 27./16. A drinápolyi béke Oroszország és az Oszmán Birodalom között 25 évre megerősíti a pruti szerződést (1711).

1714. január Mojsije Rajović peći (ipeki) pátriárka Kninben tartózkodik, és segítséget kér a karlócai érsekségtől, hogy visszavásárolhassa a patriarkátus földjét, amit az albánok elfoglaltak.

1714. augusztus 26./15. Constantin Brâncoveanu havasalföldi fejedelmet négy fiával együtt lefejezik Konstantinápolyban.

1714. október Ćuprić Numan boszniai pasa hadjárata súlyos károkat okoz Crna Gorában. Danilo (Šćepčević Njegoš) vladika (1697–1735) velencei területre menekül, majd 1715 nyarán Oroszországba utazik segítségért, ahol ígéretet kap erre.

1714. december 10. Az Oszmán Birodalom hadat üzen a Velencei Köztársaságnak. Megkezdődik a velencei–török háború (1714–1718).

1715 *A velenceiek veresége után a Peloponnészosz-félsziget újra török fennhatóság alá kerül.*

1716. január 5. Nicolae Mavrocordat áthelyezése Havasalföld trónjára: itt is kezdetét veszi a fanarióta korszak.

1716. április 13. VI. Károly német-római császár szövetséget köt a Velencei Köztársasággal, aminek következtében a Habsburg Birodalom háborúba lép az Oszmán Birodalommal (osztrák–török háború, 1716–1718).

1716. július 9. Savoyai Jenő tábornagy megérkezik a török ellen induló 65 ezer fős sereg futaki táborába.

1716. augusztus 5. Pétervárad csata: Savoyai Jenő serege döntő győzelmet arat a Damad Ali pasa nagyvezír által vezetett 60 ezer főnyi seregen. A nagyvezír is elesik, serege Belgrád alá fut.

1716. augusztus 26. Savoyai Jenő Zentánál átkel a Tiszán.

1716. október 13. Az 1552 óta török kézen lévő Temesvárt az ostrom után Musztafa pasa szabad elvonulás fejében átadja Savoyai Jenőnek.

1716. november 10. Savoyai Jenő elfoglalja Pancsovát (Pančevo), majd Újpalánkot (Nova Palanka), ezzel befejeződik a Banát visszafoglalása és a török kiszorítása a Magyar Királyság területéről.

1716 Dimitrie Cantemir befejezi *Descriptio Moldaviae* című, az országot sokrétűen (történelem, nyelvészet, néprajz) ismertető munkáját.

1717. március 6./február 23. A montenegrói gyűlés úgy döntött, hogy Montenegrót velencei védelem alá helyezi, és Danilo vladika lesz a vallási előljáró a Kotori-öbölben és a déli tengerparton is. A velenceiek azonban nem bíznak Danilóban, mert ruszofil.

1717. augusztus 16. Savoyai Jenő serege döntő győzelmet arat Belgrádnál: megveri a vár felmentésére érkező Hadzsi Halil pasa nagyvezír seregeit. Másnap Musztafa pasa szabad elvonulás fejében aláírja a kapitulációt. A várat ténylegesen 22-én adják át. (Belgrád 1739-ig osztrák kézen marad.)

1718. május 1. A Velencei Köztársaság elismeri Danilót az ortodoxok lelki-egyházi vezetőjének a Kotori öbölben és a Paštrovići törzs által lakott területeken. Ettől kezdve a cetinjei vladika szabadon építhet, illetve helyreállíthat ortodox templomokat ezen a területen.

1718. június 5. Angol és holland közbenjárók részvételével tárgyalások kezdődnek Pozsarevácon VI. Károly és III. Ahmed szultán képviselői között.

1718. július 21. Megkötik a pozsarevaci békét, ezzel lezárul az osztrák–török, illetve a velencei–török háború. A Habsburg Monarchia az Oszmán Birodalomtól megkapja a Temesközt, a Szerémséget, a Bánátot (1918-ig), Belgrádot, a boszniai Száva-vidék egy részét, a Nyugat-Morava folyótól északra lévő (szerbek lakta) területeket (ez egyelőre katonai igazgatás alá kerül: Militärkommandatur des Königreichs Serbien), valamint Havasalföld nyugati felét, Olténiát (1739-ig). Velence kénytelen lemondani a törökök által elfoglalt peloponnészoszi birtokairól, de megtartja az albánok lakta szárazföldet, a Jón-szigeteket (így Korfut, Santa Maurát [Lefkádát], Kithirát). Négy montenegrói község (Grbalj, Maini, Pobori, Brajići) pedig a Velencei Köztársaság része lesz. A Montenegró feletti velencei protektorátus viszont véget ér.

1718. július 27. A pozsarevaci béke speciális kereskedelmi szerződése engedélyezi az ortodoxok hajózását a Dunán. Ezt 1739-ben is megerősítik (szeptember 18). Ezzel lehetővé válik a görög és a szerb birodalmi alattvalók bekapcsolódása a kereskedelembe, vagyonosodásuk és társadalmi felemelkedésük. Hamarosan a görögök Szalonikitól Bécsig, Brassóig, Bukarestig terjedő hálózatot építenek ki. De megjelennek az európaiak is. A franciáknak már 1714-ben vannak kereskedők Szalonikiben (Tarillon), az angolok is hoznak létre konzulátust (1718, Kemble). Kialakul a Portának jogilag nem alávetett, nyugati privilégiumokkal rendelkező, nyugati joghatóság alá tartozó közvetítők (kereskedők, tolmácsok) rétege az egész Balkánra kiterjedően. (A két román fejedelemségben suditnak, az oszmán és török területen dragománnak nevezik a privilegizált kereskedőt.) Szalonikiben felemelkedik a Morpurgo és a Paikosz kereskedőklán. A nyugati hatalmak kereskedői és a hozzájuk társuló helyiek csak 2–3%-os vámot fizetnek, míg a muszlimok 5%-ot.

1718. július 27. Ausztria kiegészítő kereskedelmi egyezményt köt a Portával, amely engedélyezi a szabad kereskedelmet (kivéve a fegyverek bevitelét), osztrák kereskedelmi ügynökségek, konzulátusok létrehozását, illetve a török, görög, cincár kereskedők is privilégiumokat kapnak Ausztriában.

1718. szeptember 10. VI. Károly megerősíti a szerbek szabadágait és kiváltságait, és az újonnan megszerzett területekre is kiterjeszti. Tisztében megerősíti Mojsije Petrović metropolitát, ezzel elismeri a belgrádi érsekség autokefál voltát.

1720. szeptember 7. A megszállt szerb területek („Kraljevina Srbija”, „Königreich Serbien”, vagy „Habsburg Szerbia”) élére Alexander of Württemberg tábornokot állítja a császár (1733-ig kormányzó). A közvetlen katonai irányítást vegyes igazgatás váltja fel. A kormányzó munkáját két tanácsos segíti. Katonai és bírósági kérdésekben az Udvari Haditanácsnak, a pénzügyi kérdésekben az Udvari Kamarának van alárendelve a terület. 15 kerületet hoznak létre, élükön a felügyelőkkel (*provizor*: a helyi közigazgatási, bírósági, rendőri munkát irányítja), akik munkáját *zsupánok* segítik. Meghagyják az *oborknézek* és *kenézek* rendszerét. Szerb milíciát hoznak létre főleg határvédelmi feladatokra Vuk Isaković „Crnobarac” és Staniša Marković „Mlatišuma” *obor-kapitanok* (főkapitányok) vezetésével.

1720. november 16./5. A konstantinápolyi „örök béke” az Orosz és az Oszmán Birodalom között felváltja az 1713. évi drinápolyi békét. Megerősíti a békét, valamint a határokat a két állam között. A felek kötelezik magukat, hogy nem nyújtanak segítséget a másik ellenségeinek. (Ennek megsértése hozzájárul az 1735–1739 közötti orosz–török háborúhoz, amely áttételesen kiterjed a Balkánra.) Oroszország jogot kap, hogy diplomáciai képviselőt létesítsen az Oszmán Birodalomban.

1721. augusztus 26./15. Mojsije Rajović ipeki pátriárka szinódusi oklevélben elismeri a belgrádi érsekség autonómiáját, valamint azt tervezik, hogy Vikentije karlócai érsek halála esetén (után) Mojsije Petrović belgrádi metropolita lesz az ausztriai szerbek egyházi vezetője (a bécsi udvar ellene van, hogy a két püspöki széket összevonják). Az év folyamán Mojsije székhelyét Belgrádból Temesvárra helyezi át.

1722. szeptember 19./8. A péterváradai egyházi-nemzeti gyűlés úgy határoz: a Habsburg Birodalomhoz tartozó „régie és új” területeknek egy érseke van. A belgrádi Mojsijét Vikentije karlócai érsek koadjutorjává választják. Az udvar ellenzi a két érsekség egyesülését.

1722 Banszkóban megszületik Paiszj Hilendarszki (1722–1773), a bolgár újjászületés nagy alakja.

1722 Dimitrie Cantemir befejezi a románok eredetét és korai történelmét tárgyaló, gazdag forrásanyagra alapozott összefoglaló művét (*Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*), amely később meghatározta az Erdélyi Iskola történelemszemléletét.

1723. október 23. I. (Nagy) Péter orosz uralkodó oklevélben hív szerbeket, hogy költözzenek birodalmába (a mai Ukrajna területére), és legyenek határőrök. (A következő évben Jovan Albanec őrnagy szerb huszárezredet szervez, ez az első szerb kiköltözés.)

1724. június 23. Az Orosz és az Oszmán Birodalom Konstantinápolyban megegyezik Perzsia felosztásában és a kaukázusi érdekszférák határában.

1726. február 18/7. Szerb egyházi-nemzeti kongresszus kezdődik Karlócán. A császári megbízott utasítást kap, hogy akadályozza meg a karlócai és a belgrádi érsekség egyesülését.

1726. március 10./február 27. Mojsije Petrović belgrádi metropolitát beiktatják karlócai metropolitának, így 1739-ig létrejön a belgrádi–karlócai metropólia (főegyházmegye).

1726. május A jezsuiták engedélyt kapnak, hogy Belgrádban latin iskolát alapítsanak.

1726 III. Ahmed szultán (1703–1730) *fermánja* az *ajáni* (tartományúri) rendszer bevezetéséről, melynek célja a tartományi adminisztráció és hadszervezés megkönnyítése a katonai vereségek után. Az ajánok választásába a helyi állami szervek nem szólhatnak bele, az a közösség belügye. A választás eredményét a szandzsákbégek hagyják jóvá, a ruméliai beglerbég végső jóváhagyásával. A választott ajánok speciális dokumentumot kapnak, amely tartalmazza felhatalmazásukat. Kiváltságukat 1785-ben vonja vissza I. Abdulhamid, de ekkorra már túlzottan megerősödnek az államhatalom képviselőivel szemben, szeparatista tendenciák jelentkeznek körükben, és harc nélkül nem mondanak le privilégiumaikról.

1727. február 2. Belgrádban Makszim Szuvorov orosz tanító megnyitja az első (orosz–szláv) iskolát, de az ellenállás miatt szeptemberben visszatér Karlócára.

1727. április 12. A császár/király leiratában csökkenti a szerb privilégiumokat: a pátriárka elveszti világi hatalmát. Válaszul júniusban a karlócai gyűlés tiltakozó levelet küld.

1727 során megkezdzi működését az első isztambuli nyomda (a magyar származású Ibrahim *müteferrika* vezetésével).

1729. április 13. Újabb császári/királyi *declaratorium*, amely szűkíti a szerb privilégiumokat a Bánátban és „Habsburg Szerbiában”.

1730. június 1–7. A belgrádi egyházi-nemzeti kongresszus elutasítja a *declaratoriumokat*.

1730. szeptember A belgrádi katolikus püspök egy *dzsámit* kap az istentiszteletek számára. Az év folyamán négy kanonok érkezik.

1730. szeptember 30. – október 2. Isztambulban janicsárfelkelés tör ki az albán származású Patrona Halil vezetésével (12 ezer fő). Ennek következtében III. Ahmed szultánt (1703–1730) lemondásra kényszerítik. Utóda: I. Mahmud (1730–1754). November 25-én a szultán parancsot ad Patrona Halil és követői meggyilkolására.

1730–1769 Constantin Mavrocordat átfogó reformjai (együttesen tíz alkalommal ül a két trónon): egységesíti az adózást, a röghöz kötött és a szerződéses parasztság évi robotkötelezettségét Havasalföldön egyaránt 12 napban határozza meg (1744). Engedélyezi a röghöz kötöttek (nevük Havasalföldön *rumân*, Moldvában *vecin*) szabad költözését (1746, 1749, *formálisan* megszüntetve a jobbágyságot), ezzel akarván mérsékelni a tömeges menekülést (valójában már nem volt kit röghöz kötni). Moldvában a robot hagyományosan évi 24 nap. A bojári státus alapfeltételévé teszi a hivatalviselést (1741). A rendezett közigazgatás megteremtése érdekében megyei elöljáróságokat létesít, elrendeli a tisztviselők állandó fizetését, az igazságszolgáltatásban bevezeti az írásbeliséget. Intézkedései kevés eredményt hoznak, utódai nem tartják őket tiszteletben, a Porta pedig önkényesen újabb adókat vezet be.

1731. március 22. Az aradi Vićentije Jovanović püspököt választják belgrádi–karlócai érseknek (1731–1737). (Mojsije az előző év július 27-én hunyt el.)

1732. november 11–15./október 31. – november 4. A nemzeti-egyházi kongresszus Belgrádban a *declaratoriumok* visszavonását kéri, és küldöttséget meneszt Bécsbe.

1733–1735 II. Ágost lengyel király halálát követően trónöröklési válság alakul ki. Oroszország katonai beavatkozása nyomán és Ausztria támogatása mellett II. Ágost fia kerül a trónra III. Ágost néven a francia támogatást élvező és az 1733-ban a Szejm által megválasztott Leszczyński Szaniszlóval szemben. Ezután robban ki a lengyel örökösödési háború. Oroszország az ügyben való szerepvállalásával gyakorlatilag megsértette a Portával kötött 1711-es pruti egyezménynek a Rzeczpospolitával kapcsolatos rendelkezését.

1735. január 11. Meghal Danilo cetinjei metropolita, utódja Sava Petrović Njegoš (1735–1750, 1766–1781).

1735. március 10. Gandzsai egyezmény. Oroszország számára kedvezően alakul a nemzetközi helyzet: lezárul az 1733 óta húzódó lengyel trónöröklési válság, amely Szentpétervár és szövetségesei (Ausztria és Poroszország) sikerével végződik. A Porta háborúban áll Perzsiával és sorra szenved el vereségeit. Mivel Oroszország lekötöttsége

Kelet-Európában megszűnt, ezért az Oszmán Birodalom felé fordult a cári külügy figyelme, amely kihasználva a konstantinápolyi kormányzat nehéz helyzetét, törökellenes szövetségre lépett a perzsa állammal. A gandzsai (hendzsai) egyezmény visszaadja Perzsiának Bakut és Derbentet, melyeket még Nagy Péter foglalt el. Nem ez az első szerződés, amellyel a cári kormányzat igyekszik bebiztosítani a Porta riválisának bizalmát. Az 1732-es reshti szerződésben Oroszország már visszaszolgáltatta Perzsiának az 1722–1723-as orosz–perzsa háborúban elveszített területeit. Az eseményekkel párhuzamosan nő az ellentét és a feszültség az Oszmán Birodalom és Oroszország között is. Szentpétervár lengyelországi politikai sikerei miatt a krími tatárok a Porta ösztönzésére rajtaütésszerű támadásokat mérnek orosz területekre.

1735. május 18. Vićentije (Vikentije) metropolita eléri, hogy a bécsi udvar védelmet adjon a szerb privilégiumokat illetően.

1735. október eleje Az orosz erők Mihail Lontyev vezetésével átlépik a Krími Kánság határát, kihasználva a tatár erők perzsiai lekötöttségét. I. Kaplan Giráj kán vezetésével a krími tatárok sikertelen hadjáratot vezetnek a perzsa fennhatóság alatt álló területek ellen, behatolnak Csecsenföldre és Dagesztánba, megsértve ezzel az 1720. évi konstantinápolyi szerződést. Mivel Oroszország a gandzsai védelmi szövetség értelmében Perzsia szövetségese, ez kitűnő ürügy az oroszoknak a beavatkozásra. (Ez az oszmán–orosz háború előzménye, amely a Habsburg Monarchia háborúba lépésével kiterjed a Balkánra is.)

1736. május 2. I. Mahmud szultán hadat üzen Oroszországnak, a Habsburg Birodalom szövetségeseinek (a két hatalmat 1726 óta szövetség köti össze). A török hadüzenetre válaszul Anna Ivanovna cárnő sereget küld a dunai fejedelemségekbe. Burkhard Christoph von Münnich tábornok vezetésével az orosz csapatok bevonulnak Moldvába. A helyi *bojárság* egy része laşi-ban pozitívan fogadja a cári erők jelenlétét, és helyzete javulását várja az orosz megszállóktól a Portával szemben.

1736. augusztus 6. Orosz–osztrák megállapodás: Ausztria összevonja a hadseregét Szendrő (Smederevo) környékén, és vállalja, hogy elfoglalja Boszniát és előrehatol a Drinig.

1736. szeptember 24. A kibonatakozó újabb konfliktus hatására az Oszmán Birodalom békét köt Perzsiával: a törökök elhagyják a Kaukázust.

1737. március 8. A szerb egyházi előjárók Ipekben, a belgrádi osztrák helytartóval való titkos találkozójukon kijelentik, hogy felkelést indítanak, és segítik a császári hadsereget egy oszmánellenes háborúban.

1737. június 15. VI. Károly felhívása az Oszmán Birodalom keresztényei számára: felkelésre szólít fel, cserébe vallásszabadságot és a privilégiumokat ígér a harcolóknak.

1737. július 11. VI. Károly hadserege – mint Oroszország szövetségese – törökellenes hadjáratra indul (120 ezer fős reguláris hadsereg, 50 ezer határőr, a fővezér Lotharingiai Ferenc). Három hét múlva három irányból támadják Boszniát: Szerbiából Lešnicánál a Drinán átkelve, Horvátországból Ostrovicánál, Cetingradnál és Bužimánál, valamint Szlavóniából Banja Luka irányába.

1737. július 13. A dnyeperi orosz haderő Münnich tábornok vezetésével beveszi Ocsakov erődjét (előbb, június 20-án már elfoglalta Azovot).

1737. július 25. Joseph von Hildburghausen herceg csapatai megkezdik Banja Luka körulzárását, majd ostromát, mivel a felszólítás ellenére a törökök nem adják át az erődöt.

1737. július 28. A császári hadsereg különösebb harc nélkül elfoglalja Ništ. A szerb milícia egységei és a felkelők (Staniša Marković, Atanasije Rašković és IV. Arsenije pátriárka emberei) elfoglalják Novi Pazart, majd a következő napokban Koszovóba menet kiverik a törököket Nova Varošból, és sikeresen harcolnak Sjenicánál.

1737. július 31. A császári erők és a szerb csapatok elfoglalják Pirotot, majd másnap Bela Palankát, s ezzel megnyílik az út Szófia felé.

1737. nyár Felkelés kezdődik Koszovóban, a Priština és a Vučitrn környéki területeken. A muszlimokat Kumanovo és Skopje felé kergetik.

1737. augusztus 4. Az oszmán erők a bosnyák vezír, Hekimoğlu Ali pasa vezetésével felmentik Banja Lukát, és megkezdik az ausztriai haderő kiszorítását Boszniából.

1737. augusztus 5. A Koszovó megszállásával megbízott Georg Friedrich Pfefferkorn alezredes 500 főből és négy lövegből álló csoportját egy 2000 főnyi török csapat váratlanul megtámadja. A parancsnok meghal, a katonák minden irányban szétfutnak.

1737. augusztus 7. IV. Arsenije pátriárkának sikerül elmenekülnie Ipekről (a koszovói ortodoxok aktivitása miatt a törökök bosszúból meg akarják ölni).

1737. augusztus 24. Az ausztriai és a szerb egységek elhagyják Novi Pazart. A városba és Sjenicába visszatér Čengić Murát hercegovinai pasa.

1737. szeptember 16. Az osztrák főszereg Kruševacon, Tršteniken és Kraljevón át Čačakba érkezik.

1737. szeptember Szófiából elindul Niš irányába Čuprić (Köprülű) Ahmed pasa serege.

1737. szeptember 20. A stratégiaiul fontos Pirot (a Niš és Szófia közötti hegyszoroson keresztülmenő hadiút niši kijárata) megadja magát az 5000 főnyi török seregnek.

1737. október 3. Užice oszmán védői az osztrákok ostroma előtt megadják magukat.

1737. október 12. A boszniai törökök kiszorítják az ausztriai csapatokat Valjevóból.

1737. október 16. A császári hadsereg, miután néhány nappal korábban a törökök körülzárták a várost, szabad elvonulás fejében feladja Ništ, ezzel Dél-Szerbia és Ó-Szerbia újra török kézre kerül.

1737. november 9. Ludwig Andreas von Khevenhüller csapatai Šipnél visszatérnek a Duna bal partjára feladva az eddigi területi nyereséget.

1737. november 28. Az ausztriai sereg Szabácsnál (Šabac) a Szerémségbe érkezik telelni. Hasonlóképpen átkel a szerb (Vuk Isaković) és az albán (Atanasije Rašković) milícia. Az erődben őrséget hagynak. Ausztria kezén így csak Belgrád és környéke marad.

1738. április 10. VI. Károly ideiglenesen elismeri IV. Arsenije (Jovanović Šakabenta) ipeki pátriárkát karlócai érseknek (a karlócai érsek az előző évben halt meg). IV. Arsenije ipeki pátriárka: 1725–1737, karlócai metropolita: 1737–1748.

1738. tavasz A török hadsereg Mehmed nagyvezér parancsnoksága alatt előretör, és a Bánsági Határőrvidékig hatol.

1738. június eleje A szultán *fermánt* ad ki: beszüntetik az ortodoxok elleni bosszúhadjáratot, amennyiben a *ráják* visszatérnek a falujukba. A rablások és gyilkosságok azonban nem állnak le, a konstantinápolyi kormányzat tehetetlen.

1738. július Pestisjárvány tör ki a Duna két oldalán és Szerbiában, különösképpen a hadseregben. A járvány tovább terjed a Bácskába, a Bánátba, a Szerémségbe és Erdélybe is. A járvány 1741–1742-ig tart.

1738. augusztus 15. Az osztrák seregek egy hónapos ostrom után feladják Orsova várát. (Előzőleg a törökök elfoglalják Szendrőt is.)

1738. szeptember 6. A Dominik von Königsegg tábornok által vezetett császári főszereg sikertelen hadjárat után visszavonul Belgrádba.

1739. július 23. A Hadzsi Mehmed nagyvezír vezette török hadsereg Grockánál (Belgrádtól délre) vereséget mér a császári hadseregre, amelyet az új főparancsnok, Oliver Wallis tábornagy vezet. A császári hadseregnek távoznia kell Szerbiából.

1739. július 26. Wallis tábornagy csapataival átkel a Dunán, ezzel sorsára hagyják Belgrádot. Mehmed pasa megkezdte Belgrád bombázását. Vračarból bombázza a várost (kevés sikerrel).

1739. szeptember 1. VI. Károly és I. Mahmud megbízottjai előzetes békét kötnek Belgrádban. Ausztria elveszti az 1718. július 21-i pozsarevaci békében kapott területek közül „Habsburg Szerbiát” (Belgrádot, Szabácsot, a Száva és a Duna közti részeket, Bosznia részeit), Orsovát, Olténiát. Ezeket az Oszmán Birodalom szerzi meg.

1739. szeptember 18./7. Végleges belgrádi béke a Habsburg és az Oszmán Birodalom között. „Habsburg Szerbia” megszűntével nagyarányú szerb népességmozgás indul észak felé, a Bácskába, a Bánátba (*mala seoba*). 1788-ig, az újabb osztrák–oszmán háborúig és Koča Anđelković fellépéséig kell az újabb szerbiai változásokra várni.

1739. szeptember Münnich orosz tábornok seregével bevonult Hotinba, majd átkel a Pruton. Az orosz előrenyomulást az osztrák–török különbéke és a nemzetközi (francia) nyomás állítja meg.

1739. szeptember 16. A három éve zajló osztrák–orosz–oszmán háború keretében orosz csapatok érkeznek Jászvásárra (Iași). A moldvai bojárokkal kötött megállapodás szerint Moldva független ország cári protektorátus alatt.

1739. szeptember vége – október eleje. Az Oszmán és az Orosz Birodalom aláírja a niši/belgrádi békét (utóbbi Ausztria vereségei miatt kényszerül a békére, és így le kell mondania sikereiről a Krímben). Oroszország megkapja Azovot (ezzel kijut a Fekete-

tengerhez) és kis területeket a Dnyeper és a Don között is, de nem tarthat hadiflottát a Fekete- és az Azovi-tengeren. Le kell mondania követeléseiről a Fekete-tenger körzetében (Moldva, Krím). Az Oszmán Birodalomban élő keresztények protektora a Habsburg uralkodó lesz, az orosz cár nem kapja meg ezt a jogot, noha erre törekedett. A szentpétervári udvar komoly kudarcnak tekinti a törökökkel való kompromisszumot.

1739 vége A konstantinápolyi pátriárka III. (Karadža) Joanikijét [Ioannisz Karatzasz, egy konstantinápolyi görög protoszingel] nevezi ki ipeki metropolitának és szerb pátriárkának (1739–1746), mivel IV. Arsenije Magyarországra menekült.

1739 Kotelben megszületik Sztojko Vladislavov, egyházi nevén Szofronij Vratsanszki, a bolgár újjászületés másik nagy alakja.

1740 júniusára az osztrákok teljes mértékben evakuálják erőiket Belgrádból.

1741. március 2. A konstantinápolyi konvenció értelmében a Duna és a Száva összefolyásánál, Belgrádnál lévő Nagy Hadi-szigetet felosztják: Ausztriának jut az északi része. Az év közepére az 1739 után visszatérő oszmánok 700 tímárbirtokot osztottak ki a belgrádi erődben szolgáló szpáhiknak. Ezzel átalakul a birtokszerkezet.

1741 A Dojranban (ma: Görögország) született Hrisztofor Zsefarovics kiadja Bécsben *Sztematografia* című művét szerb és bolgár uralkodók életrajzával, a szentek képével, valamint a két nemzet és Müszia, Trákia és Macedónia címereivel, amelyet Pavao Ritter Vitezović 1701-es latin nyelvű munkája ihlet.

1741 Janinai (Tepeleni) Ali születése. Kezdetben *kleftisz*, tehát rablóvezér, aki védi a szegényeket és harcol a gazdagok elnyomása ellen – mint a görög szabadságharc legtöbb nagy alakja is –, de hamarosan a török rendfenntartó erők parancsnoka lesz. 1785-ben török szolgálatban Rumélia helytartója, 1788-ban meggyilkolja a janinai pasát, és a helyébe lép. Megszerzi Epiruszt és Thesszáliát. Albán csapatai hozzájárulnak az ajánok korának nagy népvándorlásához és az etnikai kép átalakulásához Macedóniában. A hegyekben lévő *kleftiszek* ellen is harcol, de nem tudja pacifikálni őket. Ugyanakkor sok modernizációs vívmányt (utak, kórházak, hidak, iskolák, selyemhernyó-tenyésztés) vezet be, melyek részben saját hatalmát erősítik. Rendkívül ellentmondásos a személyisége: élete vége felé a görög felkelés szervezésébe is bekapcsolódik, 1819-ben függetlennek nyilvánítja magát a Portától, az általa lekötött csapatok kedveznek a görög felkelés időzítésének. Ugyanakkor a trákiai felkelés tervét elárulja a Portának. 1822-ben a Porta által segítségül hívott egyiptomi csapatok ölik meg és számolják fel államát.

1742. március Száva montenegrói vladika Moszkvába érkezik, a következő hónapban Szentpétervárra utazik.

1743. május 18. Mária Terézia megújítja a szerbek kiváltságait. A következő évben a karlócai nemzeti-egyházi kongresszuson kihirdetik (március 5–6.).

1745 Paiszj Hilendarszki szerzetes lesz a hilendari kolostorban.

1745 Mária Terézia a Dráva–Száva közének keleti felén alakítja újjá Szlavóniát három vármegyével (Pozsega, Verőce és Szerém), de a terület Száva menti déli részét a Katonai Határőrvidékhez csatolja. (A mai Szlavónia nem azonos a középkorival, az nyugatabbra volt.)

1746 A Horvát és Szlavón Katonai Határőrvidék létrehozása (1881-ig).

1748. január 18. Meghal IV. Arsenije karlócai (korábban ipeki) metropolita.

1748. szeptember 6. A karlócai egyházi-nemzeti kongresszuson az aradi–verseci püspököt, Isaija (Jovan) Antonovićot választják metropolitának, aki nem sokkal novemberi beiktatása után, 1749. január 22-én meghal. Az 1749. július 12-i újabb karlócai gyűlésen Pavle Nenadovićot választják metropolitának (1749–1768).

1749 Megalakul Alexandrosz Mavrokordatosz és V. Kirill pátriárka közreműködésével az Athoszi Akadémia, amelynek célja a görög nemzeti öntudat élesztése és az óegyházi szláv liturgiai nyelv háttérbe szorítása. Hamarosan azonban az iskola tanítói és diákjai frakciókra bomlanak, aminek eredményeképpen a nagy görög tanító, Evgeniosz Vulgarisz 1759-ben elhagyja az akadémiát.

1750. augusztus 22. Belgárdban II. Atanasije szerb pátriárka beiktatja III. (Petrović Njegoš) Vasilijét (1750–1766) montenegrói vladikának. Savát eltávolítják a trónról.

1753. április 22. Vasilije montenegrói vladika Oroszországban azt kéri gróf Alekszej Besztuzsev-Rjumin külügyminisztertől, hogy a montenegróiakat, a brdaiakat és a tengermellékén élőket helyezték orosz protektorátus alá.

1753. május 29. Az orosz szenátus rendelete engedélyezi szerbek, bolgárok, magyarországi és egyéb balkáni pravoszlávok Oroszországba települését a határvédelem és a déli sztyeppék benépesítése érdekében (az ideérkező katonák a bahmuti ezredben szolgálnak). Az Észak-Donyec folyó mentén egy, közvetlenül a szenátus irányítása alatt

álló területet jelölnek ki (Slaveno-Srbija névvel), amely Katalin 1762-es manifesztumáig, illetve a kormány 1764-es rendeletéig áll fenn.

1754. május Vasilije Petrović vladika elutazik Moszkvából. Ott-tartózkodása alatt megjelenik történeti munkája (*Istorija o Černoj Gori*). Javasolja, hogy állítsanak fel montenegrói ezredet, anyagi segítséget és könyveket kap a cetinjei kolostor számára.

1754. december 13. III. Oszmán követi a szultáni trónon I. Mahmudot.

1755 Jászvásár lakossága 6–7 ezer fő.

1755–1756 Bulgária történetének első (nem önálló) kiadásai – külföldön: Josif Asemani és Andrija Kačić-Miošić ferences rendi szerzetes (a horvát felvilágosodás alakja, a što nyelvjárás egyik úttörője, a *Razgovor ugodni naroda slovinskog*, 1756, szerzője, az egységes délszláv nemzet gondolatának egyik előfutára Ivan Gundulićsal együtt) munkája.

1756. november 2. Háromirányú török támadás Montenegró ellen, amely azonban december 6-ára Bjelopavličnál visszaveri a támadókat. A felek 1757 elején Nikšićben békét kötnek.

1757. október 30. III. Oszmán (1754–1757) halála után III. Musztafa (1757–1774) lép trónra az Oszmán Birodalomban.

1757 Mehmed pasa kerül Szkutari (Shkodra) élére, akivel kezdetét veszi a pasalikban a Portától több-kevesebb önállóságot kiharcoló albán Buşatli (Bushati, Busatlija) család háromnegyed évszázados (1757–1831) uralma.

1758 Paiszj Hilendarszki találkozik a szerb tudóssal, Jovan Raićcsal, ennek hatására elkezdi írni a bolgárok történetét.

1758 Az utolsó tatárjárás során a budzsáki hadak elpusztítják Moldva jelentős részét.

1758–1779 *Vulgarisz akadémiai tanítványa, Aitóliai Kozmasz, valamint Janinai Kozmasz Balanosz és Pároszi Athanasziosz iskolalapító és oktatói tevékenysége Görög-Macedóniában.*

1761 Blasius Kleiner ferences rendi szerzetes, az alvinci Szent Péter és Pál apostoli rend lektora befejezi latinul írt háromkötetes művét a bolgárok történetéről. Az első

kötet Konstantinápoly elestéig (1453) tart, a többi a bolgár katolikusok történetét tartalmazza, akik a csiproveci felkelés után zömmel áttelepülnek, többek között Erdélybe.

1761. május–július A szerémségi Karlócán tett látogatásakor Paiszj Hilendarszki megismeri a dubrovniki apát, Mavro Orbini szlávokról írt történeti művét (*Regno de gli Slavi*) orosz fordításban.

1762 Paiszj Hilendarszki a Zograf-kolostorba kerül át, és itt fejezi be tíz fejezetből álló, 85 oldalas történetét a bolgár népről (*Isztorija szlavjanobalgarszkaja*).

1765 Szofronij Vratsanszki első átírata a *Bolgárszláv történetről* Kotelben, a gazdag kereskedő és iparosvárosban.

1765 Kozani város példája jól illusztrálja, hogy hogyan vezetett a prosperáló városok önkormányzatisága, illetve a pártok belharcaiba való külső beavatkozás e közösségek hanyatlásához. Ali pasa uralma megosztotta a lakosságot: alapvetően a gazdagabbak támogatták, mert ők jobban függtek a kereskedelmi kapcsolatok működtetésétől, az utak háborítatlanságától, illetve nekik volt anyagi értelemben veszítenivalójuk. Kozaniban a harc még 1765-ben tört ki, mikor a „néppárt” megvádolta a gazdagabb kereskedőket, hogy visszaélnék az általános iskola alapítványi pénzeivel. Ennek eredményeképpen Ruszisz Kontoruszisz kereskedőket tömörítő pártja Ali pasa oldalára állt, szemben a Georgiosz Avliotisz vezette „néppárttal”. Avliotisz emberei 1780-ban lemészárolták az ellenpárt egyik vezetőjét, mire Avliotisz Pestre menekült, Kontoruszisz pedig az albán vojvoda segítségével, aki Ali embere volt, megszerezte a főhatalmat. A helyzetet bonyolította, hogy a város egyébként szultáni tulajdon volt (ezért is lehetett önkormányzata), de Ali különadókat vetett ki rá. 1795-ben aztán Avliotisz egy szultáni különmegbízottal az oldalán tért vissza és az ellenpárt vezérét börtönbe csukta. Az albán vojvoda azonban a szultáni kehája távoztával megtámadta Avliotisz kodzabasi (kocabaşi) híveit és hetet megölt közülük (tanulságos, hogy két állami hivatalnok is szembefordult egymással az ügy kapcsán!). Avliotisz erre a Monasztirba költözött ruméliai válihoz fordult, aki elítélte az albán vojvoda fellépését. Erre az albánok módszeresen terrorizálni kezdték a lakosságot, Theophilosz metropolita és az előkelők Szerviába menekültek (noha akkor annak csak 500 háza volt). Ruszisz kitört a börtönből, Janinába menekült s Ali pasa csapatainak élén tért vissza 1797-ben. A várost elfoglalva megölte Avliotiszt, 16 hívét pedig felakasztotta. A helyzetét megszilárdítani ezzel ugyan nem tudta, de elvesztette Ali bizalmát, aki számára az adók beszedése igen fontos lett volna, így hamarosan Ali másik embere, Ioannisz Sztinu váltotta fel őt. A város kereskedelmi pozíciója azonban mindeközben összeomlott. A másik példa: Nausza a szaloniki pasa fennhatósága alá

tartozott, de 8–10 fős önkormányzati testület igazgatta, s itt is két párt formálódott ki: a gazdagabb konzervatívokat Dragatasz Mamantisz vezette, a szegényebbeket Zapheirakis, akit az armatolozók is támogattak. Ezt a megosztottságot használta ki Ali pasa.

1766. január 1. Grigore Ghica moldvai fejedelem évi 12 napra szállítja le a robotot, ám az előírt munkaegységek (*nart*) bevezetésével ez gyakorlatilag 18–24 nap alatt teljesíthető.

1766. március 21./10. Meghal Vasilije Petrović cetinjei vladika (1750–1766). Visszatér a vladikai székre Sava (Petrović) korábbi vladika, de a hatalom valójában Kis István, Šćepan Mali (1766–1773) „cár” kezében van, aki a Katalin által meggyilkoltatott III. Péter cárnak adja ki magát. Az ál-Péter a montenegrói történelemben először egyesíti az egymással hadakozó törzseket, megerősíti a központi hatalmat (bevezeti a halálbüntetést), a törökök pedig nem merik megtámadni. Bár Katalin cárnő küldöttsége (Katalin III. Péter férje volt) 1769-ben leleplezi és bebörtönzi, rövidesen szabadon engedik és folytatja az ország sikeres egyesítését, immár orosz segítséggel (a kitört orosz-török háború miatt), mindaddig, amíg 1773 szeptemberében egyik, a törökök által felbérelt szolgája meg nem öli.

1766. szeptember 11. III. Musztafa szultán – amiatt, mert az ipeki patriarkátus szerepet vállalt az osztrák–török háborúban – *berátot* ad ki az ipeki patriarkátus megszüntetéséről. Az eparchiákat és a vagyont a konstantinápolyi (fanarióta görög) patriarkátus alá rendelik.

1767. január 16. **Megszűnik az ohridi érsekség is, az utolsó autokefál (önálló) ortodox (és szláv) egyház az Oszmán Birodalomban. (Ettől kezdve a montenegrói püspök-fejedelem [vladika] egyedül képviseli a de facto önálló pravoszláv egyházat.) Az utolsó érsek Athoszba megy, ahol 1793-ban meghal. Elkezdődik a szláv-bolgár egyház és a kultúra elgörögösítésének kora. Egyre több a görög keresztnev.**

1767–1779 között Mária Terézia önálló horvát kormányzatot (Horvát Királyi Tanács) hoz létre, ami által kiiktatja a horvát szabor (*sabor*) hagyományos részvételét a végrehajtó hatalom döntéshozatalában, és egyben közigazgatásilag (bár nem államjogilag) elválasztja Horvátországot és Szlavóniát Magyarországtól. A horvát rendek ellenzik a szabort megkerülő külön kormányzati szerv létrehozását, és a magyar nemesség támogatásával eléri, hogy a királynő 1779-ben megszüntesse és a horvát területeket a budai Helytartótanács alá rendelje.

1768. október 6. Lengyelország keleti részeinek megszállása és a balkáni ortodoxok támogatása miatt a Porta hadat üzen Oroszországnak. A hat éven át tartó hadműveletek egy része Havasalföldön zajlik. Az előzményekhez tartozik, hogy 1763-ban III. Ágost lengyel király halálával újabb örökösödési konfliktus kezdődik Lengyelországban, amelyben Oroszország és Poroszország is aktív szerepet vállalt. II. Katalin cárnő és az oroszbarát Czartoryski család pártfogásával Poniatowski Szaniszlót választja meg a Szejm, aki Szaniszló Ágost néven uralkodik 1763–1795 között. Az orosz politikai és katonai nyomás ellen megszerveződik a Bari Konföderáció. A lengyel ellenzékkel folytatott háborúban Oroszország a zaporozsjei kozákokat (hajdamakokat) is segítségül hívja, akik nemcsak a lengyel földesurak ellen lépnek fel, hanem rajtaütésszerű támadást intéztek Balta városa ellen is. Az itt elkövetett kegyetlenkedések és a francia diplomácia cselekvésre ösztönzik III. Musztafa szultánt. A Porta ultimátuma ellenére Oroszország nem hajlandó kivonulni a lengyel területekről, ezzel vállalva a Portával való újabb háborút.

1768. október 28. A Kis István uralmának megdöntésére irányuló török–velencei támadást a montenegrói csapatok a szeptemberi vereségek után Bjelopavličnál végül visszaverik.

1769. február 9. II. Katalin felhívása az Oszmán Birodalomban élő ortodox keresztényekhez, amelyben támogatásukat kéri a Porta elleni háborúban. A dunai fejedelemségekben és a Peloponnészoszon is eredményesnek bizonyul az orosz agitáció.

1769. július 26. A román fejedelemségekbe betört orosz seregek Jászvásár és Bukarest elfoglalása után beveszik Iszmait, majd szeptember 20-án a lengyel–ukrán határon lévő Hotint, a Porta fontos észak-besszarábiai erődítményét.

1769. július Útnak indul a balti flotta Grigorij Szipridonov admirális által vezetett kontingense a kontinentst megkerülve a Gibraltáron keresztül (brit engedéllyel) a Földközi-tengeren át az Égei-tengerhez. A második mediterrán flotta kisebb egységet képezett és némi fáziskéséssel 1769 októberében indult útnak John Elphinston admirális vezetésével.

1770. február Orosz szolgálatban álló görög tisztek, mint Georgiosz Papazoglu és Antoniosz Pszarosz csapatokat tesznek partra, miután konspiráltak Panajotisz Benakisz görög földesúrral. A Ziakas és Kumunduros testvérek ugyan szintén csatlakoznak (e nevek később is feltűnnek majd), de a görög elit jelentős része Benakisz ellen fordul, s belső pártharcokba merülnek: a Zaimisz-klán (Zaimoğlu), Korinthoszi Abdi bej és Benakisz egymás ellen küzdenek. Mindkét oldalon vannak görögök és muszlimok is szép számmal, tehát a felkelés nemzeti jellege sem domborodik ki. Mindeközben az oroszok elleni háborút ellenző és ezért megbuktatott Muhszinzáde Mehmed pasát Morea

kormányzójává nevezik ki, aki, miután a helyi török ajánok nem támogatják, északról hoz 10 ezer albánt a felkelés leverésére. E mozgalom és az Orlov-expedíció következménye lesz a gazdag vlach kereskedőváros, Moszkopolisz felprédálása, valamint az albán kirajzás folytatódása miatt Dél-Macedónia görögségének elmenekülése, a térség albánosodása és szlávosság (ami a 20. századig meghatározza a konfliktusok irányát) és áttételesen Tepeleni Ali felemelkedése, továbbá a görögök kirajzása Odessza és Mariupol (az oroszok által frissen megszerzett területek) irányába, mely régió majd a görög nemzeti ébredésnek is fontos helyszíne lesz.

1770. március 1. A Szpiridonov admirális vezette flotta kiköt Vitulóban (Morea déli része). 1770. április 29-én az orosz flotta Navarinónál gyülekezik. Megérkezik Alekszej Grigorjevics Orlov báró is a hadműveletek koordinálására. 1770. május 22-én az Elphinston admirális vezette második flotta is megérkezik Moreába. A orosz flotta térségbe való megérkezését követően orosz ügynökök járják a görög területeket, hogy csatlakozásra buzdítsák a lakosságot és a helyi vezetőket. Moreában, Krétán és más szigeteken törökellenes felkelés tört ki annak reményében, hogy önállóíthatják magukat az oszmán uralom alól. Az ekkor zajló eseményeket Orlov-felkelésnek is nevezik.

1770. július 6–7. A cseszmei (Çeşme) csatában az orosz balti flotta három napig tartó, szinte folyamatos tüzérségi küzdelem után totális vereséget mér a török hajóhadra. Ugyanaznap a Pjotr Alekszandrovics Rumjancev vezetésével az orosz erők győzelmet aratnak Larga-nál, a Prut mellékfolyójánál Kaplan Giraj krími tatár kán hadai felett.

1770. július 11. A harmadik orosz flotta is elindult Revalból (ma Tartu) az Égei-tenger térségébe Ivan Nyikolajevics Arf admirális vezetésével.

1770. augusztus 1./július 21. A Rumjancev vezette, a largai győzelem után dél felé előretörő orosz haderő Cahulnál (Kagul) fölényes győzelmet arat a Halil Sami bej vezette és számbeli fölényben lévő török sereg felett. A háború menetében jelentős fordulatot eredményez, mivel a török fél ezután defenzívába vonul.

1770. augusztus 17. Az orosz–krími szerződés értelmében (átmenetileg) orosz kézre kerül Jediszán és Budzsák.

1770. szeptember 27. Mária Terézia a Habsburg Birodalomban élő szerbekre vonatkozó rendeletet ad ki (*Regulamentum Illyricae Nationis*). Írásban 1771. június 20-án jelenik meg. A rendelet kimondja, hogy a karlócai metropolita „csak az egyházi kérdésekben főpapja az illír nemzetnek, de egyáltalában nem feje a világi ügyekben... és ezen nemzet,

klérusával együtt, miként az ország egyéb lakosai a helyi hatóságoktól és a magyar királyi udvari kancelláriától fog függeni”. Kongresszust csak királyi engedéllyel tarthatnak, s azon csak alapítványi, egyházi és iskolai ügyeket tárgyalhatnak. A Regulamentum felvilágosult szellemben szabályozza a szerb vallási, iskolai és művelődési autonómia kereteit, így a szerb kongresszusok, a metropolita és a püspökök kinevezésének rendjét, az egyházi bíraskodást, a papnevelést, a szerb iskolák és tanítóképzők működését.

1770 során Thaszosz elfoglalása után az orosz hajóhad tengerészei kiirtják annak erdeit, hogy hajókat építsenek a további expedícióhoz.

1770 után Moszkopolisz volt lakói az Orlov-felkelés bukása és a város albánok általi felprédálása után Hrupistába, Vlahokliszurába, Krusevóba és Megarovóba települnek át. Lezárul a muszlim hitre térés a görögök között (Vallahideszek). Az áttértek rengeteg keresztény, sőt pogány görög szokást (Moirák érkezte a gyerekek születésekor) megtartva kriptoortodoxokká válnak.

1771. június 25. Vaszilij Mihajlovics Dolgorukov tábornok vezetésével az orosz erők elfoglalják a Perekop-földszorost, és azon átkelve benyomulnak a Krím félszigetre. Ezzel gyakorlatilag megkezdődik a Krími Kánság orosz fennhatóság alá vonása.

1771. július 6. Ausztria szövetséget köt a Portával, Olténia átengedése fejében fegyveres segítséget ígérve.

1771. július 20. Mária Terézia kibocsátja a magyarországi szerb telepesek jogállását rendező *Illír reglamentumot*, amellyel megszünteti a karlócai pátriárka világi hatalmát.

1771 Elkészül a *Bolgárszláv történet* második átírata Paiszj Hilendarszki művéből, ezúttal Alekszi Velkovics pópa közreműködésével Szamokovban, a bolgár felvilágosodás és ipar másik központjában.

1772. augusztus Oroszország és a Porta béketárgyalásokba kezd. Az előzetes békekongresszus Focşani-ban nyílik meg, a fegyverszünet azonban október 2-án lejár. Ekkor a tárgyalások helyszínét Bukarestbe tették át, az előzetes szerződést pedig 1773 márciusáig meghosszabbították. A háború azonban tavasszal kiújul.

1772. november 12. Oroszország szerződést köt a Krími Kánsággal, amely kimondja, hogy a Krími Kánság orosz támogatással függetlenné válik az Oszmán Birodalomtól.

1772 Nagy Katalin első „görög terve” Oroszországhoz csatolná a román, a bolgár és a trákiai területeket; Szerbiát, Boszniát, Albániát, Macedóniát Ausztriának; Moreát, Krétát és Ciprust Velencének adná; a franciáké lenne Egyiptom és Levante.

1773. június 20. Alekszandr Szuworov tábornok győzelme Kozludzánál (ma Szuorovo, Bul.) az oszmán erők felett.

1773. szeptember 21. A szkutari Mehmed (Kara Mahmud) Bushatli pasa legyőzi a montenegrói Kis Istvánt. Szeptember 22-én az uralkodót megölik.

1773 Meghal Paiszj Hilendarszki Ambelinóban, Sztanimaka-Aszenovgrád közelében.

1773 III. Musztafa szultán (1757–1774) fermánja a céhalapítás támogatásáról. A bolgár ipar fellendülésének kezdetei.

1774–1775 Sztjoko Vladiszlavov pópa az Athosz-hegyi kolostorba megy, hogy tanulmányozza a görög iratok bolgár vonatkozásait.

1774. január 21. Meghal III. Musztafa szultán. Utódja I. Abdul Hamid (1774–1789).

1774. július 21. A kücsük-kajnardzsai békeszerződés értelmében az Oszmán Birodalom elveszíti a Krím félszigetet, mely független lesz (Kercs és Jenikalé erődje az oroszoké). A P. A. Rumjancev vezette előtárgyalások során Oroszország megkapja a Dnyeper és a Déli-Bug közötti területet (1775-ben II. Katalin kiadja a megszerzett Zaporozsjei Szics feloszlataásáról szóló manifesztumát), a Kercs-félszigetet, valamint véglegesen a fennhatósága alá kerül Azov. Az orosz kereskedők szabad kereskedelmi jogot kapnak a Fekete-tengeren, kereskedelmi flottájuk átjárási jogot kap a tengerszoroson (szabályozva: 1779, 1783). Oroszország angol és francia mintára megkapja a kapitulációkat. A két román fejedelemség belső autonómiát kap, amelyet az orosz védnökség garantál. A konstantinápolyi orosz követ ettől kezdve személyesen képviselheti a dunai fejedelemségeket az oszmán fővárosban. Emellett rögzítik a mindenkori orosz uralkodónak az Oszmán Birodalomban élő ortodox keresztények fölötti protektori jogát, amely a 19. században több alkalommal is hivatkozási alapot biztosít a cári udvarnak a balkáni ügyekbe való beavatkozásra. Oroszország a béke értelmében konzulokat jelölhet minden nagyobb balkáni városba, akik az ortodox lakosság feletti kultuszprotektori jogkört gyakorolhatják, az oroszok templomot építhetnek Galatában, s a szultán egyenrangúnak ismeri el az orosz cárt. Ezzel megszületik a történeti „keleti kérdés”.

1774. július 21./10. A háborút lezáró kücsük-kajnardzsai béke elvben jelentős javulást hoz a két román fejedelemségben: a fejedelmeket az országgyűlés választja, mégpedig egész életükre; a Porta nem avatkozhat a két ország bel- és külügyeibe (ezek nem valósulnak meg); két évre mentesítik a két fejedelemséget a harács alól; a török várak körüli elfoglalt földeket vissza kell szolgáltatni tulajdonosuknak; a két fejedelemség ügyvivőt tarthat Konstantinápolyban; Oroszország jogot nyer arra, hogy védnökként közbenjárjon érdekükben a Portánál, és Bukarestben konzulátust állíthat fel (amit a Porta 1782-ig akadályoz). Általában is igyekszik rávenni a nyugati hatalmakat a sérelmes rendelkezések megsemmisítésére, a Fanar-beli családok pedig a bojárokat bujtogatják a fejedelmi hatalom ellen.

1775. május 7. A Grigore Ghica fejedelemmel kötött megegyezés alapján Bukovina a Habsburg-birodalom része lesz (a terület a Galícia és Erdély közötti összeköttetés miatt fontos).

1775 Grigore Ghica moldvai fejedelem a nagybojárok és az érsek nyomására 14 napra emeli az évi robotnapok számát.

1775–1782 Alexandru Ypsilanti (a család görög névalakjai: Hypsilanti / Hypselantes / Ypsilandi) első havasalföldi uralkodása (1797-ig még több alkalommal ül a két trónon). Biztosítja a parasztok jogait az irtványföldjeik felett, a kollektív adófizetési felelősség helyett bevezeti a személyi adózóegységet (egy jómódú vagy két-három szegényebb család), racionalizálja az igazságszolgáltatást (négy szakosított departamentumot hozva létre). Művelődési programja azt szolgálja, hogy Bukarest legyen az oktatás egyetemese keleti központja. Nagyszabású városfejlesztésbe fog (a fejedelmi palota, templomok felújítása, kutak, árvízvédelmi csatornák, parkok létesítése stb.). Mindvégig reméli az Oszmán Birodalom összeomlását, jó kapcsolatokat ápol az osztrákok és az orosz konzullal, de a Porta iránti mindennapi lojalitást megőrizve. Nicolae Iorga felvilágosult despotának minősítette, aki csak azért nem tudta megvalósítani reformterveit, mert várakozásával ellentétben nem élethossziglani kinevezést kapott.

1776 Mária Terézia Trieszt mintájára szabadkikötő státusszal Horvátországhoz csatolja Fiumét. A város polgársága és a magyar rendek követelésére 1779-ben (április 23.) különálló közigazgatási egységként (*Corpus separatum*) a magyar korona alá rendeli.

1776 A jászvásári fejedelmi akadémia nyugati mintára történt átszervezése.

1777. január 2. Mária Terézia *Regulamentum Illyricae Nationis* néven kiadja a birodalom szerbjeire vonatkozó új szabályzatot. A rendelet alapvetően megismétli az 1770/71-es,

hasznosító rendeletben foglaltakat. A 3. paragrafus kimondja: a nép választhatja meg a pátriárkát, akit az uralkodó megerősít. A királynő fölosztja az illír deputációt, a szerbeket az országos hivatalok hatásköre alá rendeli.

1777 Carra terve az európai Törökország felosztására: Szíria, Morea, Kréta, Ciprus és Egyiptom a franciáké, Szerbia, Bosznia és Havasalföld Auszriáé. A Balkán többi része Velencei Bizánc néven alakul újjá, a Krím, Jediszán és Budzsák az oroszoké.

1778. június 6. Mária Terézia rendeletet ad ki: ennek értelmében a Temesi Bánságot megszüntetik, a területet újra betagolják a magyarországi közigazgatás szervezetébe. A bánság területéből három megyét hoznak létre (Temes, Krassó, Torontál). A Pancsova, Fehértemplom és Karánsebes központtal szervezett Bánsági Határőrvidék továbbra is a bécsi Udvari Kamara és Haditanács fennhatósága alatt marad.

1779. március 21. Az ajnali-kavaki kiegészítő egyezmény ratifikálja és egyben megerősíti a kücsük-kajnardzsi szerződésben foglaltakat. Különösen fontos volt ez az orosz kereskedelmi hajózással kapcsolatos rendelkezések tisztázása és megerősítése szempontjából. Ezt egészíti ki később az 1783-as orosz–török kereskedelmi egyezmény, amely a tengerszorosok korlátlan, kereskedelmi célú használatának jogosultságát garantálja az Orosz Birodalom számára. Az ajnali-kavaki szerződés másik fontos aspektusa, hogy megpróbálja feloldani Oroszország és a Porta között a Krím félsziget ügyében felmerült ellentéteket. 1779-re ugyanis Oroszország – a kücsük-kajnardzsi békével szemben – nem csupán befolyást próbál gyakorolni a Krími Kánság fölött, de addigra gyakorlatilag meg is szállja azt. A Porta ellenkezése és a kiújuló háborús konfliktus elkerülése érdekében Oroszország a szerződésben vállalja, hogy kivonja csapatait a Krímből és elismeri Giráj kán uralmát (a Porta szintúgy). 1783. április 19-én azonban II. Katalin kiadja a Krími Tatók Kánság orosz anektálásáról szóló rendelkezését. A kánság az Orosz Birodalom részévé válik, az integrálás folyamatával és a fekete-tengeri flotta fejlesztésével és Szevasztopol felépítésével a cárnő Grigorij Patyomkint bízta meg. Az annexió tényét az oszmánok 1784 januárjában, egy újabb szerződésben ismerik el.

1779. április 22. Velence- és törökellenes osztrák–montenegrói szövetségi szerződés aláírása Bécsben, amely lényegében Ausztria protektorátusává teszi az Oroszországban csalódott Montenegrót.

1779. július 16. Mária Terézia kiadja a *Rescriptum Declaratorium Illyricae Nationis*, amely rendezi a karlócai érsekség jogállását. Ismételten kimondja: a szerbek csak vallási dolgokban függenek a metropolitától, egyébként a helyi hatóságoknak vannak alárendelve.

Érseket szabadon választhatnak, de az hűségesküt tesz, s a király erősíti meg. Az érsek az alapítványok felügyelője egy pappal, egy katonával s egy előkelő polgárral együtt.

1780. május II. József tárgyalásokat folytat II. Katalinnal, ami együttműködésük egyik fontos állomása lesz. Az orosz cél a moguljovi találkozón, hogy Katalin biztosítsa Ausztria hosszú távú törökellenes elköteleződését, ami alapvetően sikerrel jár. Az itt zajló egyeztetések két fontos következménye: 1781 májusában az Ausztria és Oroszország közötti titkos szövetség létrejötte, valamint az orosz balkáni ügyekről és a Katalin görög tévéről szóló egyeztetések megkezdése.

1780 Alexandru Ypszilanti törvénykönyve (*Pravilniceasca condică*), a polgári jogrend részleges szabályozása. Korlátozza a szokásjog érvényesülését, megkísérli a közigazgatás és az igazságszolgáltatás szétválasztását.

1780 Az Orosz Birodalom hivatalos diplomáciai kapcsolatot létesít a dunai fejedelemségekkel. Az első orosz konzul, Sz. L. Laszkarov megkezdte tevékenységét Bukarestben, később (1781 decemberétől) ugyanezt a feladatot látja el Moldva fővárosában. Ő az első külföldi diplomata, akit a dunai fejedelemségekben lát el szolgálatot.

1780 *Velesztinlisz (Fereosz) Rigasz (1757–1798) Bukarestben megalapítja az első szervezett politikai mozgalmat, a Népbarátok Társaságát (Eteriát/Hetairiát), melynek célja egy törökellenes felkelés kiobbantása és a balkáni népek felszabadítása. A vlach Rigasz volt korábban főtölmács, Alexander Ypszilantisz segédje, és látott el egyházi szolgálatot is. Világlátott, kiváló nyelvtelenségként ideális volt a nyugati forradalmi eszmék keleti implementációjához. Rigasz a görög függetlenségi törekvések első mártírja. Thesszáliában (Velestinoszban) született, de még fiatal éveiben az Oszmán Birodalom fővárosába, Konstantinápolyba költözött, ahol a korszak legfontosabb társadalmi-szellemi elitjével, a befolyásos fanarióta körökkel is kapcsolatba került. Itt alapos oktatásban részesült, több nyelvet is megtanult. 1786-ban Nikolaosz Mavrogenisz havasalföldi fejedelem bukaresti udvarába távozott, ahol tíz éven keresztül tartózkodott. Így már fiatal éveiben megismerte a birodalom eltérő fejlettségű területeit, különböző nemzeteket, valamint megtapasztalta a török hatalom részéről megnyilvánuló elnyomást is. 1790-ben látogatott először Bécsbe, egy befolyásos görög származású főúrhoz, ahol fél évig maradt. Itt jelentette meg két, még Bukarestben görög nyelvre lefordított művét: egy orvostudományi antológiát és egy francia kisregénygyűjteményt. 1791-ben visszatért Bukarestbe, ahol aktív kereskedelmi tevékenysége mellett igen sokat olvasott, elsősorban klasszikus irodalmat, természettudományi, történelmi és földrajzi műveket. Ezekben az években alapozta meg azt az elméleti tudását, amelyet pár évvel később megpróbált*

átültetni a gyakorlatba is forradalmi szervezet létrehozásával. 1796-os bécsi látogatásakor titkos forradalmi szervezetet alapított, egy évvel később pedig kiadta alkotmánytervezetét, amely a balkáni nemzetek felszabadítását tűzte ki célul. A háromezer példányban kinyomtatott titkos füzetét a Rumélia, Kis-Ázsia, a Földközi-tengeri szigetek és Vlachia [Észak-Görögország] lakosságának új politikai irányítása címet viselte. 1797 végén a Balkánra utazott tervezete népszerűsítésére, de elárulták és kiszolgáltatták a török hatóságoknak, amelyek a belgrádi várban hazaárulóként végeztek vele, majd a Száva folyóba dobták holttestét.

1780 Volney francia diplomata tervezete Szerbiát, Boszniát és Albániát Ausztriának juttatná (Bajorországgal együtt), az oroszok kapnák a görög, bolgár és román területeket Konstantinápolyal, Velencéé lenne Ciprus, cserébe elveszítené az összes dalmát várost.

1781. március 9. Meghal Sava (Petrović Njegoš) montenegrói vladika. Utódja: Arsenije Plamenac (1781–1784), aki már Sava idején is társuralkodónak számított. (A Plamenac törzsből származik, anyai nagybátyja Sava.)

1781 Szofronij Vratsanszki második átírata a *Bolgárszláv történetről*.

1782 eleje Megérkezik Bukarestbe a görög származású Szergej Lazarovics Laszkarov, az első orosz konzul. Fokozatosan elküldi a maga képviselőjét Ausztria (1783), Poroszország (1785), később Franciaország (1796-ban, egy konstantinápolyi, francia állampolgárságú görögöt, akit azonban a Porta nem akkreditál, s az új jelölt 1798-ban foglalhatja el állomáshelyét), a sort Anglia zárja (1801). Az európai konzuloknak országuk itt élő alattvalóinak és a kereskedelmi érdekek képviselete mellett fontos feladatuk a fejedelem befolyásolása, a bojárok megnyerése, az egymás rovására is folytatott hírszerzés, valamint állampolgárság megadásával vezető kereskedők, pénzemberek kivonása az oszmán adózás és a magas vámok, továbbá a bíraskodás alól (*suditok*).

1782. szeptember 21. Nagy Katalin törökellenes szövetséget eredményező levele II. Józsefhez, amelyben javasolja Havasalföld és Moldva egyesítésével egy „dák királyság” létrehozását ütközőzónaként, a két birodalom által kiválasztott ortodox uralkodó alatt. Az úgynevezett második görög terv a Bizánci Birodalom feltámasztásával számol: a Balkánt a Dunától délre Konstantinápoly központtal egy önálló államba szervezné, Katalin unokája, Konstantin uralma alatt. Oroszország emellett megkapná Kis-Ázsiát és a Közép-Keletet Indiáig. Ausztria észak- és nyugat-balkáni területekkel (Szerbiával, Boszniával, Hercegovinával és Dalmáciával) bővülne; Velence a Peloponnészoszi-félsziget déli részét,

valamint Krétát és Ciprust; Franciaország pedig Egyiptomot és Szíriát kapná meg kárpótlásul. Ausztria elutasítja a cárnő újabb „görög tervét”.

1783. április 19/8. Miután a tatár felkelés támogatására orosz csapatok vonultak be a Krímbe, Oroszország – az 1774-es békeszerződést és 1779-es megújítását megsértve – anektálja a Krími Tatár Kánságot. A helyi lakosok jelentős része a Balkánra telepszik át.

1783 Sztojan kovanlaki pópa újabb átírata a *Bolgárszláv történetről*.

1783 A Porta megerősíti, hogy a fejedelmek csak nyilvánvaló vétség esetén válthatók le (de nem tartja be).

1783 A kücsük-kajnardzsai békében kapott kedvezményeknek köszönhetően (három görög sziget megkapja a jogot a hajógyártásra és szabad hajózásra: Pszara, Szpetszai/Szpetszesz és Hydra/Idra). Az orosz zászló alatt a szorosokon is szabadon közlekedő görögök már az oszmán mediterrán kereskedelem kétharmadát ellenőrzik, Mariupolba, majd Taganrogba 15 ezer görög települ át, miután a Krímet anektálja Oroszország, és a krími tatárok kivándorlása megkezdődik. A három sziget hajói és tengerészei komoly szerepet játszanak majd a görög felkelés kezdeti tengeri fölényének megteremtésében, ezért az egyiptomi hajóhad a szigetek lakosságát később elpusztítja.

1784. január 8. A Krím anektálását szentesítő orosz–török szerződés megkötése Anatoli-Kavakban.

1784. április 1. Horea (Nicolae Ursu) és Ion Cloșca utolsó, sikertelen, kihallgatása II. József udvarában az erdélyi jobbágyterhek enyhítése és panaszai orvoslása érdekében.

1784. október 31. Crișan, Horeára hivatkozva, a mesztáki falugyűlésen közli, hogy eltörlik a jobbágytságot, és aki határőrnek áll, menjen Gyulafehérvárra. A tömeg megindul, az őket megállítani kívánó hatóságok képviselőit megölik, majd a földesurak és megyei hatóságok ellen fordulnak. Kitér az erdélyi románok felkelése, amelyet a november 13-i tibrui fegyverszünet után, decemberben levernek.

1784. október 31./18. Karlócán Mojsije Putnik érsek Petar Petrović Njegošt püspökké szenteli. A korábban elhunyt (1737 óta uralkodó) montenegrói Száva társvladika utódja I. Péter (1784–1830) lesz.

1784 Elena városában Dojno Gramatik (tanár) is átíratot készít a *Bolgárszláv történetről*.

1785. február 28. Horea és Cloșca kivégzése.

1785. július 4. Kara Mahmud Bushatli albán törzsfő májusban indult első nagy Montenegró elleni támadása során elfoglalja, kifosztja és felgyújtja Cetinjét, megtartani azonban nem tudja.

1785-től *Ajánok kora.* I. Abdul Hamid szultán (1774–1789) fermánja az ajáni intézmény átalakításáról – a helyi urak szeparatizmusának megfékezése érdekében – nem éri el célját. Az ajánok által vezérelt tartományi félkatonai szervezetek, a *kirdzsali* csapatok, továbbá a hatalommal elégedetlen janicsárok Pazvantoğlu (Pazvandoğlu) vezetésével befészkelik magukat Vidinbe, zaklatják a román fejedelemségeket, szpáhik és janicsárok telepednek Belgrádba. 1800–1812 között az iszlamizált bolgár (*pomák*) Kara Fejzi vezetésével a kirdzsali csapatok a főváros ellen vonulnak, a szultán tényleges hatalma a Balkánon 1807-re Drinápolyra zsugorodik össze. Albániában és Macedóniában Tepedelenli Ali (Janinai Ali) az úr. A kirdzsali bandák garázdálkodásai elleni védekezésként a fegyveres erő nélkül maradt szultán engedélyezi a bolgár keresztények fegyverviselését (1830-ig), valamint megpróbálja az ajánokat egymás ellen fordítani birodalmi címek (nagyvezírség) adományozásával. Közben 1806-ban kitör az újabb orosz–török háború, 1804-ben szerb felkelés bontakozik ki, miközben a napóleoni csapatok és az oroszok is egymást kergetik Dalmáciában, mi több az angolok is beavatoznak. 1807-ben Musztafa Bajraktár, a ruszei aján bevonul Isztambulba III. Szelim (1789–1807) szultán reformjait támogató. Nagyvezíri rangot kap, de a helyi janicsárok megölik, a szultán szintén meghal. Az ajánok korának Kara Musztafa plovdivi aján 1812-es halála vet véget, a kirdzsali uralom helyét azonban a janicsárok veszik át 1826-os leverésükig.

1787. május 23. II. József és Nagy Katalin a „görög terv” alapján oszmánellenes szövetséget köt Herszonban, felosztva egymás közt a Balkánt.

1787. augusztus 24. Kirobban az újabb orosz–török háború. Előzményei: 1786-ban a szultán Pétervár jóváhagyása nélkül leváltotta a román fejedelmeket. 1786 decembere és 1787 júliusa között Jakov Ivanovics Bulgakov, a Porta melletti orosz követ tárgyalásokat folytat, és követeli, hogy a szultán függesse fel az oroszellenes erők támogatását a Kaukázusban. Válaszul a Porta 1787-ben ultimátumban szólítja fel Oroszországot a Krím és Grúzia kiürítésére. Az Oszmán Birodalom az ultimátum elutasítása után hadat üzen. A háború során a két román fejedelemség hadszíntérré válik.

1787. augusztus 30. Az oroszok ellen intézett török támadásokat követően II. József II. Katalinhoz intézett levelében a *casus foederis* alapján segítséget ígér Oroszországnak a Porta elleni háborúban.

1787. október 12. Az orosz csapatok győzelme és az Ocsakovval szemközt fekvő erőd, Kinburn bevétele.

1787. december 2. Ausztria az 1781 májusában kötött osztrák–orosz szövetségi szerződés és az 1787-es herszoni tárgyalások alapján Oroszország oldalán belép a törökök elleni háborúba. Az osztrák csapatok 1787. december 2-án indítanak támadást Belgrád ellen, az osztrák hadüzenet azonban majd csak 1788. február 9-én ér el Konstantinápolyba.

1787–1792 Az újabb orosz–török háború hatására Vodenai Meletiosz, Daniel veroiai és Teophilosz kozani püspök 1789-ben Lamprosz Katszonisz kapitánnyal konspirálva megkísérlik (sikertelenül) Janinai Ali uralmának megdöntését. Katszonisz, egykori orosz tisztként a Thermaikoszi- vagy Therméi-öböl településeit hódoltatja 1790-ben.

1788. február eleje Az osztrák erők megsemmisítik az oszmán hajókat Szendrónél (Smederevo), elfoglalják Ada Kalét, de a belgrádi hajókat sikertelenül támadják. (Ada Kale szigete majd a Balkán-háborúk idején, 1912-ben kerül muszlim lakosaival Magyarországhoz, de a Vaskapu szabályozásakor a megemelkedő vízszint elönti.)

1788. február 9. Habsburg császári kiáltvány hívja harcba a szerb népet a török ellen.

1788. február 11–18. Koča Anđelković szabadcsapata elfoglalja Požarevacot, majd Kolarit, később támadást intéz Batočina, Bagrdan, Kragujevac ellen. Március folyamán többször sikeresen támadja a török szállítmányokat a Niš és Belgrád közötti útvonalon, így például Bagrdannál, a Morava egyik szurdokában (március 31). (A Koča Anđelković szabadcsapata által elfoglalt területeket Kočina krajinának nevezik el.)

1788. március 14. Nagy Katalin protektori felhívása az Oszmán Birodalom ortodox alattvalóihoz.

1788. április 8. Az osztrák erők elfoglalják Jászvásárt.

1788. április A szerb szabadcsapatok Mihailo Mihajlević őrnagy vezetésével és osztrák reguláris egységek segítségével elfoglalják Szabácsot, majd pedig júniusban Valjevót is. Ugyanakkor a török erők Jagodinánál betörnek a felszabadított területre (4-én), felégetik

a kolostort, majd tíz nap múlva elérik, hogy a Belgrád felé vezető út ismét szabad legyen a török szállítmányok számára.

1788. június 3. A Fjodor Usakov vezette fekete-tengeri orosz flotta Feodoszijánál (Krím) szétveri a török hajóhadat.

1788. június 15. Koča Anđelković elhagyja Kuličot (Szendrő mellett), és többé már nem játszik önálló szerepet, hanem Mihailo Mihajlević szabadcsapataihoz csatlakozik.

1788. június Kara Mahmud Bushatli pasa Szkutariban lemészároltatja a megnyerésére érkező osztrák küldöttséget. Jutalmul a szultán hivatalosan kinevezi Szkutari kormányzójának.

1788. július 14. Marko Vojnović és Usakov tengernagy győzelmet arat a Haszan pasa vezette oszmánok felett a Duna-deltával szembeni Kígyó/Fidoniszi-szigetnél.

1788. augusztus 7. A törökök átlépik a Dunát Orsovánál, és elkezdik fosztogatni a Dél-Bánátot, valamint megtámadják Borzaskát: az ütközetben elfogják Koča Anđelkovićot (majd őt Tekijába viszik és 13 társával együtt kínzások közepette kivégzik).

1788. augusztus 13. Nagy-Britannia és Poroszország védelmi szövetséget köt, ami kiváltja II. József aggodalmát, hogy míg a Habsburg Birodalom a Balkánon a törökkel háborúzik, a poroszok megtámadják Cseh- és Morvaországot. (Ez is hozzájárul az osztrák–török háború kimeneteléhez.)

1788. szeptember 15. Az orosz csapatok elfoglalják Hotint, december 17-én Ocsakovot.

1788. szeptember 20. A Bánátba benyomult törökök Karánsebesnél győznek az osztrák csapatok fölött.

1788 La Tour tervezete létrehozna egy európai és egy ázsiai Törökországot, a román fejedelemségeket Ausztria kapná.

1789. április 7. Meghal I. Abdul Hamid szultán (1774–1789). Utódja III. Szelim, az első „reformszultán” (1789–1807).

1789. augusztus 1. Orosz–osztrák győzelem Szuvorov tábornok vezetésével Focşani mellett. A törökök defenzívába szorulnak.

1789. szeptember 14. Az orosz csapatok elfoglalják a jediszani Hadzsibej török erődöt.

1789. szeptember 15. – október 8. Gideon Ernst von Laudon osztrák tábornok csapatai átkelnek a Száván Banovcinál és Belgrád erődjét ostromolják. Az október 6–7-i erőteljes bombázás után Oszmán pasa szabad elvonulás fejében átadja az erődöt. (Az erőd az 1791. évi szisztovói béke nyomán kerül ismét török kézre.) Ezt követően az osztrák sereg elfoglalja Szendrőt, Požarevacot és Kladvót, a szerbek által lakott területek nagy részét Studenicáig és Kruševacig.

1789. szeptember 22. Szuvorov tábornok győzelme a Martinești melletti Rimnik/Râmnicnél az oszmán erők fölött.

1789. október 13. Smederevo(Szendrő) kapitulál az osztrákok előtt.

1789. október 16. Az orosz oldalon hadba lépett Montenegró Spuž és Podgorica körzetében győz a török csapatok fölött.

1789. november 9. Kladovo kapitulál az osztrákok előtt. Az orosz csapatok elfoglalják Bukarestet.

1789. december 26./15. A montenegróiak Žabljakot támadják, az Odrinji-hegyekben megverik a Shkodrából érkező török csapatokat.

1789–1807 között III. Szelim uralma alatt Isztambul reformokkal kísérletezik, aminek oka a szpáhi rendszer elavultsága, és emiatt a földbirtok-rendezés szükségessége, továbbá a feudális urak szeparatizmusa, a katonai vereségek, a nemzeti mozgalmak erősödése, az adóbérlésből befolyt jövedelmek elégtelensége. Átalakul a birtokszerkezet, új hadsereg épül ki (*nizám-i dzsedid*), új adótípusokat vezetnek be, megváltozik az adóbérlő rendszer (örökölhetősége megszűnik), fegyvergyárak, manufaktúrák nyílnak, bár ezek zömmel az új hadsereg igényeit hivatottak kielégíteni. A régi rendet támogató, a rendelkezésekkel privilégiumaikat veszítő katona-iparosok, a janicsárok – az egyházi vezetők támogatásával – azonban fellázadnak, 1807-ben lemondatták a szultánt, majd megölik.

1790. január 4./1789. december 24. Mihajleviéc szabadcsapata elfoglalja Kruševacot.

1790. január 22. A nyugat-szerbiai egyházi személyek és oborknézek gyűlése a tronošai kolostorban. Putnik metropolitát megbízzák: hozza a császár tudomására, nem kívánják, hogy Szerbia ismét török kézre kerüljön.

1790. február 8./január 28. A montenegróiak visszaverik Kara Mahmud (Bushati) pasa támadását.

1790. május 26. A császár fogadja Mojsije Putnik metropolitát, és megígéri, hogy majd a meghallgatják a szerbeket és meghívják őket a magyar országgyűlésre.

1790. szeptember 1. Megnyílik a II. Lipót által Temesvárra összehívott délvidéki szerb egyházi kongresszus („illír diéta”), amely területi önkormányzatot igényel a Vajdaságnak.

1790. szeptember 8–9. Az Égei-tenger térségében az Usakov admirális vezette orosz flotta a háború második nagy tengeri ütközetét vívja meg Tendránál, amely orosz győzelemmel ér véget.

1790. szeptember 29. II. Lipót Gyurgyevóban (Giurgiu) kilenc hónapra fegyverszünetet köt III. Szelim szultánnal.

1790. október 29. Szuvorov tábornok csapatai beveszik Kiliját (Chilia).

1790. december 22. Szuvorov 22 ezer fős seregével egy hónapos ostrom után elfoglalja Izmailt. Az embervesztéseket tekintve a 18. század egyik – ha nem a legnagyobb – áldozattal járó küzdelme volt.

1790 Az első komoly politikai összecsapás a magyar és a horvát rendek között a budai országgyűlésen. A horvát rendek közjogi érvekre hivatkozva elutasítják a magyar nyelv hivatalos nyelvvé tételét (a törvény Horvátországra is vonatkozott volna), és ez az ellentét nyitánya lett az elkövetkező évtizedek magyar–horvát rendi közjogi küzdelmeinek.

1791. március 11. Az erdélyi románok képviselői (az ortodox és az unitus püspök, Samuil Micu-Klein) II. Lipót elé terjesztik a románok negyedik nemzetként való elismerését igénylő *Supplex Libellus Valachorum*ot. II. Lipót ravasz módon visszaküldi az erdélyi országgyűlésnek, amely nem támogatja a román elképzelést.

1791. március 25./14. Bécsben megjelenik ez első szerb nyelvű lap, a *Serbskija povsednevnija novini* első száma.

1791. április 23. II. Lipót elutasítja a temesvári szerb nemzeti kongresszus által kérelmezett területi autonómiát.

1791. május 10. A havasalföldi bojári tanács memoranduma Oroszország és Ausztria Szisztovóban tartózkodó képviselőihez: kéri az ország autonómiájának és semlegességének a két hatalom általi elismerését és garantálását, a fejedelem a hazai bojárság köréből kerüljön ki, legyen szabad a marhakereskedelem, számolják fel a Dunától északra törvényellenesen létrejött rájaságokat.

1791. június 2./május 22. A montenegrói vladika és a belviszányoktól sújtott törzsek vezetői – Bushati skodrai pasa fenyegetésétől tartva – Bécshez fordulnak segítségért, hogy a bécsi udvar küldjön egy személyt, aki „rendet terem”.

1791. július 9. Az orosz–török háború egyik döntő csatája Maçinnál. A Nyikolaj Repnyin vezette orosz csapatok legyőzik a törököket, gyakorlatilag pontot téve a küzdelem végére.

1791. augusztus 4./július 24. Bécs a franciaországi és a németalföldi események, Poroszország fenyegető magatartása miatt nagyjából a *status quo ante bellum* alapján megkötí a szisztovói békét. A Habsburg Birodalom horvát városokkal és erődítményekkel gyarapodik (Cetin, Drežnik, Lapac, Srb, Plitvicei tavak környéke), amelyeket a katonai határőrvidékhez csatolnak, ugyanakkor a háború során elfoglalt szerbiai és boszniai városokat és területeket (Bosanski Novi, Bosanska Dubica, Bosanska Gradiška, Belgrád) visszaadják a töröknek.

1791. augusztus 11. Az orosz–török háború utolsó tengeri ütközetére a Kaliakra-foknál kerül sor, a stratégiailag fontos orosz győzelem ismételten Usakov admirális nevéhez kötődik. A győzelem után a török fél beleegyezik a béketárgyalások megindításába, amelyet Grigorij Patyomkin, majd Alekszander Bezborodko kancellár vezet. Az úgynevezett Ocsakov-krízis során ifjabb William Pitt miniszterelnök beavatkozik az orosz–török küzdelembe. Célja, hogy rákényszerítse Oroszországot Ocsakov feladására, valamint arra, hogy a Portával kötendő békét a *status quo ante* alapján írja alá. Ellenkező esetben angol–porosz közös katonai fellépést helyez kilátásba a balti térségben. II. Katalin határozottan visszautasítja az angol követeléseket, és a kormány ellenzékét vezető Charles James Fox gerjesztette belpolitikai vita miatt William Pitt meghátrálására kényszerül.

1791. augusztus 14. Megalapítják a karlócai gimnáziumot.

1791. szeptember vége Abu Bećir (Bekir) pasa, az új belgrádi vezír Nišbe érkezik. Fogadja a szerb kenézeket, és felolvassák a szultáni fermánt, miszerint a janicsárok nem térhetnek vissza a pasalikba.

1791. október 20–30. Bekir pasa a szisztovói békeszerződés értelmében átveszi az osztrákoktól a Duna menti szerb városokat: Szendrő, Belgrád, Szabács ismét török uralom alá kerül.

1791 A bécsi udvar abszolutisztikus törekvéseit ellensúlyozandó a horvát rendek az államigazgatás terén szorosabbra fűzik a kapcsolatokat Magyarországgal.

1791 *Bécsben megjelenik az első görög nyelvű újság. 1701-ben görög földön már 40 iskola működik, 1790–1821 között pedig több mint 3000 görög nyelvű könyvet adnak ki. A Pedagógia című kiadványból összesen 150 ezer példány lát napvilágot ez idő alatt. A legnagyobb görög tanítómesterek: Evgeniosz Vulgarisz (1716–1806), Adamantiosz Koraisz (1748–1833), Kozmasz Etolosz (1714–1779) és Nikolaosz Theotokisz (1736–1833). Vulgarisz egy modern oktatási rendszer bevezetését sürgeti, majd iskoláiban törökellenes harcra buzdít. Ő hozza létre az első titkos felszabadító szervezetet, majd 1770 után Görögországba visszatérve II. Katalin cárnőhöz ír memorandumot a görögség felszabadítását kérve. Etolosz a török elleni harc hirdetésén kívül az osztályharcot is szítja, ezért 1779-ben meggyilkolják.*

1792. január 9./1791. december 29. Az újabb orosz–osztrák–török háború a galaci (Galați) béketárgyalások végeztével a iași-i békével ér véget. Az oroszok megerősítik balkáni pozícióikat, az osztrákoké gyengül. Oroszország határát a Dnyeszterig tolja ki (orosz kézre kerül a Déli-Bug és a Dnyeszter közti terület), ezzel közvetlenül határos lett a Moldvai Fejedelemséggel, és Ocsakov révén újabb fontos erődítménnyel bővül. Továbbá orosz fennhatóság alá kerül Hadzsibej tatár település is, ahol II. Katalin 1794-ben Odessza néven kikötővárost alapít, amely a fekete-tengeri orosz kereskedem egyik meghatározó központjává fejlődik az 1810–1820-as években.

A iași-i békétől a drinápolyi békéig

1792 Ewald von Hertzberg porosz miniszter lengyel felosztási terve kompenzációként Ausztriának juttatná a román fejedelemségeket.

1792. tavasz vége A janicsárok Niš és Valjevo körül gyülekeznek, és azt követelik Bekir belgrádi pasától, hogy visszatérhessenek a pasalikba, egyúttal azzal fenyegetőznek, hogy megtámadják Belgrádot.

1792. augusztus Bécsben megjelenik a *Slaveno-serbskija vjedomosti* című újság (megjelenik 1794-ig).

1792. október 23. Háromhetes ostrom után a lázadó janicsárok beveszik a belgrádi erődöt, ezt követően a Porta sereget küld megfélemezésükre Boszniából és Nišből, de Kara Hasszán szétveri ezt a sereget Paležnál (Obrenovac mellett).

1792. november 26. Topal Ahmed pasa vezetésével a niši sereg végül visszafoglalja Belgrádot, majd pedig Szendrőt és Požarevacot is. Topal Ahmedet, miután legyőzte a janicsárokat, 1793 januárjában a Belgrádi pasalik élére helyezi a szultán.

1792 A neamț-i kolostorban, Moldvában a bolgár Szpiridon Gabrovski befejezi a „Bolgárszlávok rövid történetét”. Ugyanekkor egyházi szláv nyelvű ábécéskönyv (*bukvar*) jelenik meg, amelyet Bécsben adnak ki a razlogi Marko Teodorovics kereskedő támogatásával. E korból való Hrisztofor Zsefarovics bukvarja is.

1792 Kara Mahmud sikertelen támadása Montenegró ellen.

1793 Kara Mahmud Bushati shkodrai pasa legyőzi a szultán parancsára ellene felvonuló ruméliai beglerbéget. Az önállóságát növelni szándékozó szkutari pasa majd csak 1794-ben békül ki a Portával.

1793. február 24. III. Szelim szultán hadügyi reformterve, a *Nizám-i Dzsedíd* („újjászervezés”, „új rend”), amelynek megvalósítását francia katonai tanácsadók segítik. A reformmal a janicsárok mellett a hatalmukat féltő helyi kiskirályok (*derebégek, ajánok*) szállnak szembe.

1793. augusztus 26./15. Nagyboldogasszony napján Hadzsi Musztafa pasa a tekintélyes szerbek részvételével népgyűlést hív össze az adók meghatározására, a rend helyreállítása érdekében. Kimondja: ezután törökök nem tartózkodhatnak a falvakban. Kilátásba helyezi a templomok felújításának, illetve új templomok építésének jogát.

1794. február–március III. Szelim szultán több fermánt ad ki a Belgrádi pasalikban élő szerbek számára: a nép választja a kenézeket és oborknézeket, akiket Hadzsi Musztafa pasa erősít meg tisztükben, a szpáhik csak Belgrádban lakhatnak, megerősíti az adórendeleteket, valamint a templomépítési jogot. A szerbek kötelesek megvédeni a pasalikot a janicsároktól. Hasonló jogokat kapnak a szultáni birtokokon élők a Timokvidéken és Ključban.

1794. május 27. II. Katalin rendelete hadikikötő építéséről Hadzsibej erőd helyén. A következő évben a gyorsan épülő város felveszi az Odessza nevet.

1794. szeptember 16. Szofronij Vratsanszki Vraca püspöke lesz, előtte Karnobatban volt pap két évig.

1794 A helyi keresztény lakosság és a *hajdut*-vezérek támogatásával (Kondjo vojvoda, Velko vojvoda) Oszman Pazvantoğlu (1758–1807) elfoglalja Vidint, és Isztambultól független kormányzatot hoz létre, amely Pazvantoğlu 1807. januári haláláig a szultán három támadását veri vissza.

1795. június 15. A janicsárok, miután Pazvantoğlu segítségével legyőzik Hadzsi Musztafa seregeit Jagodinánál és Bolečánál, elfoglalják Belgrád városát, és ostrom alá veszik az erődítményt. A hónap végén azonban a védők visszaszorítják az ostromlókat.

1795 A kobiljei tudós szerb archimandrita, Jovan Raić három részben kiadja 1768-ban, Bécsben befejezett *Szláv népek története* című munkáját.

1796. április III. Szelim jutalmul kiváltságokat ad a Belgrádi pasalik szerbjei számára: Petar Erčić-Jakovljević a 12 szerb *náhije* főkenéze lesz (első a történelemben), megválaszthatják az *oborknézeket*, akik feladata az adók beszedése.

1796. július 1./június 20. A montenegrói nemzetségfők gyűlésén Centinjében elhatározzák, hogy ellenállnak Kara Mahmud (Bushati) pasa támadásának. *Stega* címmel törvénykönyvet fogadnak el. A hat pontból álló szöveg Crna Gora és Brda egységét hangsúlyozza, a törzsek és nemzetségek vállalását a közös törökellenes harcra. Szerzője I. Péter vladika. Augusztus 17-én (a Júlián-naptár szerint 6-án, Krisztus színeváltozása napján) erősítik meg.

1796. július 13–22./2–11. A Martinići melletti csatában (Spuzhoz közel) a kisebb számú montenegrói seregek győznek az oszmánok (Kara Mahmud) felett.

1796. szeptember 22. Az újabb török támadás során Montenegro Krušinál ismét győz. Elesik maga Kara Mahmud szkutari pasa is, ami hosszabb időre véget vet a török alávetési kísérleteknek. Montenegro megszerzi Brda déli részeit (Piperi, Bjelopavlić).

1796. október Központi bíróság alakul Montenegroban – az első közös, nem törzsi alapú hatalmi szervezet.

1796. november 17. II. Katalin cárnő halála.

1796 *Rigasz az Eteria székhelyét Bécsbe teszi át, ahol a görög kereskedők és diákok jobb támogatási és szervezkedési feltételeket tudnak biztosítani. Az 1793-as francia alkotmány mintájára megszületik az első görög alkotmányterv, amely Havasalföldről a görög szigetvilágon át Kis-Ázsiáig terjedő konföderációt hirdet, de magában foglalja az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatát is. 1797-ben nyomtatják ki.*

1797. március 12./1. I. Pál orosz uralkodó Moszkvában fogadja I. Péter vladika küldöttjét, Nikola Ćirkovićot. A bonyolult nemzetközi helyzet miatt azonban Oroszország nem vállalja, hogy Montenegró nyílt pártfogója legyen. I. Péter vladika megkapja az Alekszandr Nyevszkij-érdemrendet.

1797. június A cetinjei kolostorban tartott gyűlésen 200 fegyveresből álló állandó őrség (sereg) felállításáról határoznak, valamint polgári és büntetőbírósgot hoznak létre. – I. Pál orosz uralkodó újra elutasítja, hogy Oroszország Montenegró patrónusa legyen, de évi ezer arany szubvenciót ad az orosz udvar.

1797. július 14. A velenceiek távozása után montenegrói csapatok érkeznek Budvába, és ideiglenesen montenegrói hatalom alá kerül a város és környéke. 18-án a budvai nemesek írásban arra kérik I. Péter vladikát, hogy adja át a várost az osztrák császárnak. A hónap végén Mathias (Matija) Rukavina tábornok átveszi a várost.

1797. szeptember 15./3. A montenegrói népgyűlés úgy határoz, hogy a külpolitikai kérdések ettől kezdve I. Péter vladika hatáskörébe tartoznak.

1797. október 18. A campoformiói békeszerződésben Franciaország és Ausztria felosztja a Velencei Köztársaságot és annak korábbi birtokait. Franciaország megkapja a Jón-szigeteket (többek között Korfut, Kefaloniát és Zakynthoszt), bizonyos partvidéki albánlakta területeket. Velence város, Isztria, Dalmácia és a Kotori-öböl a Habsburg Birodalomhoz kerül.

1797. november vége Oszman Pazvantoğlu Vidinben fellázad a központi kormányzat ellen, befolyását Ruszéig terjeszti ki, majd szétveri a szerb csapatokat Požarevacnál, és ellenállás nélkül bevonul Szendrőre.

1797. december – 1798. február Oszman Pazvantoğlu Belgrád erődítményét támadja – de ismét sikertelenül.

1798. április A Tepeleni Ali janinai pasa vezette török büntető hadjárat során Vidinben körülzárják Pazvantöglü csapatait. Az ostromló sereg azonban az egyiptomi francia támadás miatt nyár végén elvonul.

1798. június 11. Bonaparte Napóleon Egyiptom felé tartva elfoglalja az I. Pál protektorátusa alatt álló lovagrendtől Máltát. Ezzel megszűnik a kereszteslovagok utolsó állama, ami kiváltja az oroszok fokozott érdeklődését (I. Pál a rend nagymestere).

1798. július 5./június 24. A török hatóságok Belgrádban kivégzik a görög Rhigas Pherraiost (Velesztinlisz-Fereosz Rigasz), aki a Balkánra és Kis-Ázsia partvidékére kiterjedő, a francia alkotmányon alapuló „Hellén Köztársaság” tervének kidolgozásával (1795) a pánhellén nacionalizmus (Megali Idea) előfutárának tekinthető.

1798. augusztus 24. Nagy-Britannia – amelynek érdekeit alapjaiban sérti a franciák kelet-mediterráneumban való akív jelenléte – vezetésével megszerveződik a Franciaország elleni második koalíció. Mindez változást idéz elő Konstantinápoly és Szentpétervár kapcsolatában is: III. Szelim szultán segítséget kér I. Pál cártól, és megindulnak az egyeztetések az orosz–török szövetség létrehozásáról. 1799. január 3-án orosz–török szövetségi szerződés születik Konstantinápolyban.

1798. szeptember 1. A Porta hadat üzen Franciaországnak, amivel formálisan is megkezdődik a francia–török háború (1798–1802).

1798. szeptember 26. Az Usakov admirális vezette közös orosz–török hajóhad kifut a Dardanellákból a Földközi-tengerre.

1798. október A franciák nehéz helyzetét kihasználó Ali janinai pasa sikeres támadása (amit azután Usakov állít meg) a volt Velencei-Albánia ellen. Ali serege megtámadja Prevezát és lemészárolja az itt állomásozó francia őrséget. Erre Suli (Szuli) lakossága szövetséget köt Párgával, megvédendő magát Ali seregétől. Ugyanekkor, még szeptember végén orosz–török flotta támadja meg és foglalja el Cerigo, Zante, Kefalónia és Santa Maura szigeteit.

1798. október Usakov fottája megostromolja Korfut is, ahol az utolsó francia helyőrség
1799. március 3-án adja meg magát.

1798. október 29. Az I. Péter püspök-fejedelem által egyesített montenegrói törzsek 22-ére összehívott cetinjei gyűlésükön elfogadják az ország első törvénykönyvet (amely lényegében az 1796-os törvények kiegészítése polgári cikkelyekkel). Részben az orosz cár

nyomására a Porta 1799-ben formálisan is elismeri Montenegró függetlenségét és Brda déli részeinek hozzátartozását.

1798. december 28. Az áprilistól formálódó második koalíció alapjaként a Földközi-tenger keleti medencéje miatt aggódnak Anglia kezdeményezésére franciaellenes angol–oroszkatonai szövetség jön létre. I. Pál cár egyúttal támogatást ígér a nápolyi királynak mint a koalíció tagjának.

1798 Bukarest lakossága körülbelül 20 ezer fő (ebből külföldi, illetve ideiglenes lakos 7–8 ezer).

1799 során Montenegró Oroszország segítségét és védnökségét kéri.

1799. január 3. Az egyiptomi hadjárat eredményezte franciaellenes orosz–török szövetség formális megkötése Konstantinápolyban. A szerződés titkos záradéka szabad áthaladást biztosít az orosz hadihajóknak a szorosokon. Egyúttal angol–török szövetséget is kötnek, ezzel kialakul a második franciaellenes koalíció. A háborúba bonyolódó Porta megpróbál kiegyezni a helyi ajánokkal: a lázadó Pazvantoğlu – miután nem sikerült őt legyőzni – a szultántól pasa rangot kap (Vidin majd csak 1807-es halála után száll vissza a Portára), Tepeleni Ali pasát Rumélia kormányzójának nevezi ki (ez a legmagasabb tisztség a Balkánon). Az ajánok ennek ellenére szakadár politikát folytatva Franciaország szövetségét keresik.

1799. január Szultáni *hatt-i serif* visszavonja a korábbi rendelkezést, amely kitiltotta a janicsárokat a Belgrádi pasalik területéről, és ismét tulajdonhoz (birtokhoz) juthatnak. Márciusban vidini janicsárok érkeznek a városba, ami ellenállást szül.

1799. május 29. Usakovi alkotmány. Az 1798 szeptembere óta folyó orosz hadműveletek eredményeként Usakov cári admirális flottája elfoglalja a Jón-szigeteket a franciáktól (akik azt 1797-ben a campoformói békében szereztek meg), felismerve stratégiai jelentőségét az Itáliába és Levantéba vezető úton. A független görög állam orosz védnökség alatt alakul meg (és oszmán névleges fennhatóság mellett) a Hét Sziget Egyesült Köztársasága néven. Kormányzója Ioannesz Kapodisztriász orosz külügyi szolgálatban is tevékenykedő, görög származású diplomata (később a független Görögország első kormányzója) lesz. A franciák nyolc évvel később visszafoglalják, 1809-től a britek uralják, majd az 1815-ös bécsi békével angol védnökség alatt álló „szabad” állam lesz brit kormányzóval, egészen Görögországgal bekövetkező, 1864-es egyesüléséig.

1799. október 22. I. Pál kilép a Napóleon-ellenes koalícióból, többek között azért is, mert az angolok nem akarják átengedni neki Korfut.

1800-ra Ali Tepelen(I)ji elfoglalja Butrint, Preveza és Vonitsa városait, de a szuliótákat nem tudja megtörni, Párga is független marad hatalmától.

1800. április 1. Az orosz és a török kormányzat között létrejön a konstantinápolyi konvenció, amelynek célja, hogy tisztázza a Hét Sziget Köztársaság helyzetét és a két országhoz való viszonyát. Ennek megfelelően a Köztársaság saját öngazgatással rendelkezik, ugyanakkor formailag az Oszmán Birodalomhoz tartozik, és évi adót köteles fizetni a Portának. Az Orosz Birodalom pedig garantálja a szigetek integritását.

1800. június 17. Usakov hazaindul, s flottájával elhagyja Korfut.

1800. szeptember 5. A britek visszafoglalják a stratégiai fontosságú Málta szigetét a franciáktól, ami fokozza Oroszország szövetségeseivel szembeni bizalmatlanságát: a második koalíción belüli brit–osztrák ellenpólus ugyanis arra törekedett, hogy az Akekszandr Szuvorov vezette haderő eredményes észak-itáliai fellépése után Oroszország már ne vegyen részt intenzíven az európai hadszíntereken folyó harcokban. Ezt a folyamatot befolyásolta Málta helyzete, mivel a szigetet a Máltai Lovagrend nem kapta vissza, hanem brit megszállás alá került (I. Pál volt 1798-tól a rend nagymestere, és ígéretet tett a szigetek visszavételére), reakcióként a Jón-szigeteken történt változásokra. Az orosz külpolitika ekkor a francia orientáció mellett kötelezi el magát.

1801. október 9. Francia–török fegyverszünet és francia–orosz béke. A franciák lemondanak a Jón-szigetekről, elismerve azok semlegességét.

1800. október 14. A külpolitikai fordulat hatására I. Pál cár, illetve a külügyek irányítója, Fjodor Rosztopcsin gróf britellenes tervet dolgoz ki porosz, osztrák és francia részvétellel az Oszmán Birodalom felosztására: Oroszország igényt tart Moldvára, Kelet-Ruméliára és Konstantinápolyra, a többi terület (Bosznia, Szerbia, Havasalföld) Ausztriáé és Poroszországé lehet; Görögország és a szigetek egy köztársaságot alkotnának a négy hatalom védnöksége alatt, Egyiptom Franciaországé; egy orosz hadsereg Perzsián átkelve szétverné a brit uralmat Indiában.

1800. december Pazvantoğlu csapatai felprédálják Olténiát, felégetik Craiovát. 1801 telén csapatai ismét végigpusztítják Olténiát, újra felégetik Craiovát, kirabolják Târgu Jiu és Târgu Ocna városát.

1800–1803 között Oszman Pazvantoğlu kényszeríti Szofronij Vratsanszkit, hogy Vidinben időzzön mint püspök. Ittléte közben görögből fordít.

1801. március 23–24. I. Pál cár az ellene szervezett palotaforradalom során életét veszti. I. Sándor cár lép a trónra.

1801. december 27. Miután a Belgrádi pasalikba augusztusban visszatért janicsárok élén Pazvantoğlu elfoglalja Belgrádot, megölik a pasalikot vezető Hadzsi Musztafa szultáni kormányzót. A szerbek hiába kérik Ausztria segítségét.

1801 Atanasz Neszkovics elkészíti és Budán kiadja a *Bolgárszláv nép történetét*, amely Jovan Raić művén alapul.

1801 *Nikocarasz görög kalózhajói behajóznak az Athosz-félszigetre, de a törökök több csata után elűzik őket.*

1801 és 1811 között Lord Elgin az Akropoliszon talált ókori szobrok jelentős részét Nagy-Britanniába küldi (például a kariatidák szobrai közül többet, a Parthenon frízeinek és a timpanonnak jelentős részét), majd 1816-ban anyagi csőd miatt eladja a British Muszeumnak.

1802. május 22./10. Értesítik a belgrádi *dahikat* (egykori janicsárok, akik szembeszálltak a konstantinápolyi központi hatalommal és 1801–1804 között a Belgrádi pasalikot irányításuk alatt tartották): a szultán megbocsát nekik (Hadzsi Musztafa pasa meggyilkolásáért és ellenszegülésükért), ha békében maradnak. Egyúttal a szultán új belgrádi vezírt nevez ki, Haszanaga pasát, egykori janicsár agát, aki csak 1803 márciusában érkezik meg. Addig a dahiják több száz *hant*, megerősített pontot hoznak létre.

1802. június 25. Francia–török békekötés, amelyben Napóleon visszaadja a Portának a ténylegesen már amúgy sem birtokolt Egyiptomot. A békében Napóleon megújítja az 1740-es kapitulációkat is, amelyek értelmében Franciaország az Oszmán Birodalom római katolikusainak protektora. Ez később az osztrákokkal és az oroszokkal sok vitát kavart (a szír katolikusok, Libanon vonatkozásában).

1802. szeptember 12. A zavaros hazai helyzet és az orosz diplomácia nyomására a szultán hatt-i serifben rögzíti a fejedelemségek kötelezettségeit, és kimondja, hogy a havasalföldi és moldvai uralkodók kinevezése hét évre szól, ennek lejártá előtt csak a cárral egyetértésben mozdíthatók el. Mindez erősíti az orosz befolyást, a Porta Pétervár

jelöltjeit nevezi ki a fejedelemségek élére: Havasalföldre Constantin Ypszilantit, Moldvába Alexandru Moruzzit.

1802 Janicsárelleses lázadás tör ki a Belgrádi pašalik vidéki körzeteiben, az 1804-es nagy felkelés előzményeként.

1803. augusztus 29./17. A cetinjei népgyűlésen kihirdetik a montenegrói általános törvénykönyv második részét, a 17–33. cikkelyt.

1803. szeptember–december Szulióta háború. Janinai Ali pasa török katonákkal indít hadjáratot az addig be nem hódolt szulióta törzsek megtörésére. A hadjárat végén a szulióta nők gyermekeik és egymás kezét fogva táncolnak el egy szikla széléig, ahol mindegyikük ledobja gyermekét, majd egymás után a mélybe veti magát. Inkább a halált választják, sem mint a rabságot.

A szulióták közül 1821-től sokan a görög szabadságharc oldalán harcoltak a török ellen, hősiességük miatt nevük fogalommá vált Görögországban. A szulióta törzs a Janina és Arta városai között húzódó hegyvidéken fekvő Szuli településéről kapta nevét. A 16. században még csak egy faluként jelent meg, amelynek tagjai harcias, zárt, szinte teljes függetlenségben élő ortodox keresztény közösséget alkottak. (Eredetileg albán származású ortodox keresztények, de a 19. századra görög identitásúvá váltak.) 1660-ra négy faluból álló szövetséget hoztak létre, híres bátorságuknak és vakmerőségüknek köszönhetően egészen a 19. század elejéig félautonóm státuszban irányíthatták területüket. Az 1800-as évek elején Janinai Ali leverte ellenállásukat, a törzs szentjének templomát (Szent Donát) pedig mecsetté alakította.

1803. december 5. A Jón-szigeteken új alkotmányt fogadnak el.

1803 Szofronij Vratsanszki Bukarestbe megy, elkészíti önéletrajzát, melyet Georgi Rakovszki *Dunavszki Lebed* című lapja ad ki először 1861-ben.

1803 Jászvásár lakossága mintegy 16 ezer fő.

1803 Adam Czartoryski elkészíti az *Oroszország elfogadandó politikai rendszere* című memorandumát, amelyben egy új külpolitikai irányvonal alapelveit fogalmazza meg. A dokumentum hosszú távon iránymutatónak bizonyul a Porta és Oroszország kapcsolatának alakulásában. 1804-ben Czartoryski megkapja külügyminiszteri kinevezését (nem hivatalosan a minisztertanács feje lesz), és elindulnak a Londonnal való egyeztetések is.

1804. február 4–10./január 23–29. A Szendrői (Smederevói) szandzsákban (a Belgrádi pasalikban) a dahik körülbelül 150 tekintélyes szerbet ölnek meg (72 kenézt, valamint pópákat és kereskedőket), ami a nagy szerb felkelés kiváltó okául szolgál („Seča knezova”).

1804. február 14./2. Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepén gyűlést tartanak Orašacban, melyen eldöntik, felkelést indítanak a dahik ellen. A felkelés vezetőjévé Đorđe Petrović Karađorđét választják. A lázadás handsúlyozottan lojális a szultán iránt: Nenadović Máté és Jakab a Valjevói nahijében a III. Szelim hadseregreformjával szembehelyezkedő és a szerbiai letelepedési tilalmat megszegő janicsárok, valamint a vallási elnyomás ellen lép fel.

1804. február 16./4. Sibniciánál megkezdődnek a harcok a török ellen. 1804. február 24-én/12-én Drlupa falunál összeütközésre kerül sor a dahik és Karađorđe csapatai között, amely az Aganlija vezette törökök vereségével végződik.

1804. március 4./február 21. Leontije belgrádi metropolita (1801–1820) a dahik nevében tárgyalásba kezd Karađorđéval.

1804. március 6./február 23. A szerb felkelők Jakov Nenadović vezetésével győznek Bjelinánál. A dahik március elején/február végén a vidini Oszman Pazvantoğlu segítségét kéri.

1804. március 18./6. A szerb felkelők elfoglalják Valjevót (Nikola Grbović és Matej Nenadović vezetésével) és Rudnikot (Karađorđe vezetésével), majd április 4-én Kragujevacot.

1804. április 6. A bécsi Udvari Titkos Kancellária a Haditanácsnak azt az utasítást adja, hogy a szerb ügyekben maradjon semleges.

1804. április vége A szerb felkelők körülzárják Belgrádot.

1804. május 3./április 21. Karađorđe Rakovicában haditanácsot tart, amelyen részt vesznek a nahijék elöljárói. Levelet küldenek a konstantinápolyi orosz követnek.

1804. május 5–15./április 23. – május 5. A szerb felkelők első gyűlése Ostružnicában (mintegy 60 fő). Megfogalmazzák követeléseiket: a dahik kivonása a pasalikból, az önkormányzatiság visszaállítása, személyi szabadság, vallásszabadság, a kereskedés

szabadsága. Karađorđét legfőbb vajdának és vezérnek választják. Küldöttséget menesztek Zimonyba (Zemun).

1804. május 5. Kotorban orosz konzulátust alapítanak (konzul: Alekszej Mazurevszkij). A konzulátus az 1805. évi pozsonyi békéig működik.

1804. május 10./április 28. Sikertelen szerb–török tárgyalások Zimonyban, mivel a törökök elutasítják, hogy a dahik távozzanak. A tárgyalások után a szerbek az osztrák udvar védelmét kérik.

1804. május 17./5. A szerb felkelők létrehozzák az első bíróságot. A Szent Száva által készített középkori törvénykönyvet alapnak tekintve törvénykönyvet állítanak össze.

1804. május 24./12. A törökök átadják az ostromlott Požarevacot a Karađorđe vezette felkelőknek.

1804. május 25. Karađorđe felajánlja Szerbiát Ferenc császárnak. Ausztria az átállást elutasítja. Ezután, 1804 júniusában Stefan Stratimirović karlócai metropolita emlékiratában cári segítséget kér egy egységes szerb nemzetállam megteremtéséhez, a cár védnöksége és orosz király alatt. Az állam része lenne Szerémség és Cattaro is. A tervet Ivan Iszajev tábornok javaslatában kerül elő 1806-ban újra.

1804. június 13. Thököly Száva (Sava Tekelija) levelet ír Napóleonnak, amelyben a szerb felkelés megsegítésére kéri, valamint javasolja: hozzanak létre egy Franciaországgal szövetséges országot a Balkánon.

1804. július 12./június 30. Sikertelen tárgyalások a Porta által küldött boszniai Bećir paša és Karađorđe között a dahik kivonulásáról és a „törvényes hatalom” helyreállításáról a Belgrádi pasalikban.

1804. július 18./6. A törökök átadják Szendrőt (Smederevo) a felkelő seregeknek.

1804. augusztus 1. A szerbek Ausztriát kérik fel egy szerb–török egyezmény garantálására. Az újabb elutasítás után az oroszok felé fordulnak.

1804. szeptember 13./1. Karađorđe és a felkelés vezetői követséget menesztenek Oroszországba (Prota Mateja Nenadović, Petar Čardaklija, Jovan Protić). November 15-én/3-án Adam Czartoryskin keresztül I. Sándor orosz uralkodótól védelmet és segítséget kérnek (pénzt, fegyvereket, tiszteket, valamint azt, hogy nevezzen ki konzult Belgrádba,

és egyezzen bele, hogy a felszabadított területeken „szerb igazgatás” nevű testületet állíthassanak fel Oroszország védelme alatt). Szerbia hasonló jogokat kér, mint a Jón-szigetek, vagyis a szultán fennhatósága alatti önállóságot, Oroszország védelme alatt. A cár elutasítja a követ kinevezését.

1804. október 3./szeptember 22. Belgrádban kihirdetik a szultán fermánját, amely Bećir pasa javaslatát tartalmazza: a szerbeket nem szabad inzultálni, törökök nem telepedhetnek le a falvakban, valamint az erőszakos adók és járadékok eltörlését helyezi kilátásba. Hat napon belül írásbeli megállapodást kell kötni, ami az ellentétek miatt nem következik be.

1804 A szerb felkelés hírére északnyugat-bulgáriai előjárók Pétervárra küldik diplomáciai misszióval a vrácai Ivan Zambin kereskedőt és a teteveni Atanasz Nikolaevet. A szerb felkelést megsegítendő az északnyugati bolgár földeken élő Hajduk Velko, Kondjo vojvoda és más bolgár kirdzsali csapatok beavatkoznak a küzdelembe.

1804 A ruméliai beglerbéggé kinevezett Janinai Ali feladatuk kapja a brigantizmus felszámolását, ezért 5000 fős albán hadsereget küld Szeresz irányába. Annak ellenére, hogy a banditákat Kara Fejzi skopjei pasa, Halil szamokovi pasa, két helyi aján is támogatja, Ali elfoglalja Szófiát és Plovdivot. A gyors sikertől megrémült Porta erre visszarendeli Epiruszba, megfosztva a ruméliai beglerbég címtől és felléptetve ellene Ibrahim Bushati skodrai pasát és a szereszi Iszmáil bejt.

1805. január 1. Alexander Moruzzi moldvai fejedelem elrendeli, hogy ahol szükséges a megosztás, ott a kaszálók és a legelők kétharmada–háromnegyede a parasztokat, egynegyede–egyharmada a bojárt illeti, ám a parasztok érvényesíthető földhasználatát a család szarvasmarha-állományához köti. Eszerint egy *fruntaş* (16–6 db) öt falce (7,2 ha), egy *mijlocaş* (12–4 db) három falce (4,3 ha), egy *codaş* (6–2 db) pedig két falce (2,9 ha) földre tarthatott igényt. A tényleges robotkötelezettség évi 36–40 napnak felel meg.

1805. március III. Szelim rendelete a hadsereg megújításáról, amellyel a janicsárok szembehelyezkednek.

1805. április 29. – május 15./április 17. – május 3. A Pećaniban tartott szerb nemzetgyűlésen a résztvevők úgy döntenek: küldöttséget menesztenek a szultánhoz Konstantinápolyba. Igényeik: előjárókat (*starešina*) választhassanak, akik a szultán védnöksége alatt „kormányozzák a népet”. Maguk szedhessék be az adókat és közvetlenül Konstantinápolyba vihessék. A török katonák és hivatalnokok viszont hagyják el a vidéket.

A szerbek választhassanak egy főkenézt. Továbbá vallásszabadságot és a szabad kereskedés jogát követelik.

1805. július vége Hafiz pasát, az új belgrádi vezírt azzal a feladattal küldi a szultán, hogy verje le a felkelést, állítsa helyre a rendet és erősítse meg a török katonai jelenlétet.

1805. augusztus 18–20./6–8. Ivankovaci csata (Paraćin és Čuprija mellett), melynek során első ízben ütközik meg a Karađorđe vezette felkelő sereg (8000 katona) reguláris török erőkkel. A Hafiz pasa parancsnoksága alatt álló törökök vereséget szenvednek. Ezzel az addig az Isztambulhoz lojális (a janicsárok jelenléte és földbirtokszerzése miatt tiltakozó) szerb felkelés immár a szultánnal kerül szembe.

1805. augusztus 27./15. A Borak faluban tartott gyűlés során életre hívják a Szinódust mint központi irányító és törvényhozó szervet (orosz tanácsra és Karađorđe hatalmának korlátozására). Megkezdődik a szerb államhatalom kiépítése.

1805. szeptember 23. Orosz–török szerződés, amely megerősíti az 1798-ban aláírt szövetségi együttműködést. Kölcsönös segítségnyújtást irányoz elő, lényegében Franciaország ellen, és jogot ad Oroszországnak arra, hogy háborús helyzetben áthaladjon a flottájával a Boszporuszon és a Dardanellákon. A szerződés tíz évre szól. Pár hónappal később a Porta azonban francia ösztönzésre felrúgja az egyezményt.

1805. október 20. A francia hadsereg bevonul Ulmba. Talleyrand külügyminiszter javaslata Napóleonnak az Ausztriával kötendő reális békéről: Velence, Tirol, Svábföld stb. átadása fejében a Habsburg Birodalom megkapná Havasalföldet, Moldvát és az északi bolgár területeket. Ezzel Oroszország természetes ellenségévé válva francia szövetségre kényszerülne, Anglia pedig elszigetelődne a kontinensen.

1805. november 20./8. A szerb felkelők elfoglalják Szendrőt, és székhelyüknek jelölik ki. Az ide összehívott gyűlés decemberben megtagadja az adófizetést a Portának.

1805. december 1–12./november 19–30. A szendrői gyűlésen a Szinódust Kormányzó-tanáccsá (*Praviteljstvujušči sovjet*) nevezik át. Egyúttal arról határoznak, hogy mindent meg kell tenni Belgrád felszabadítása érdekében.

1805. december 26. A pozsonyi francia–osztrák békekötés balkáni következményeként Ausztria Velence mellett elveszti a Kotori-öblöt, Isztriát és Dalmáciát is. Dalmácia, illetve Horvátország déli fele (és a mai Szlovénia egy része) francia uralom alá kerülő részén

megalakítják az úgynevezett Illír Provinciákat. 1806 áprilisában polgári közigazgatást vezetnek be, élén Vincenza Dandoloval. A főparancsnok August Marmont tábornok lesz.

1805 A külföldi uralom elleni kairói felkelés hatására az albán származású Mehmet (Mohamed) Ali pasa alkirályként megbízást kap Egyiptom pacifikálására (1805–1849).

1806. január 24./12. Az ostružnicai *skupština*n (népgyűlésen) a szerbek újabb kérést intéznek a szultánhoz, miszerint hű alattvalói maradnak, ha egy fermánban teljesíti kéréseiket, illetve amnesztiát hirdet. Amennyiben a Porta újabb katonai erőket küld, az utolsó emberig ellenállnak.

1806. január 30. Dmitrij Szenjavin orosz admirális kronstadti hajórajja Korfura érkezik.

1806. február 16. A montenegrói és orosz csapatok beveszik a Kotori-öbölnél fekvő Herceg Novit. A hónap folyamán a Habsburgok egységei kivonulnak a Kotori-öbölből és a tengeremellékről.

1806. év eleje Az orosz külügyeket vezető Adam Czartoryski tervet terjeszt elő Európa nemzeti alapú átszervezésére. Eszerint létrejönne a független Lengyelország, valamint egy sor, a Portától független balkáni állam (Szerbia, Hercegovina, Montenegró, Dalmácia, Görögország), amelyek a cár védnöksége alatt föderációra lépnének.

1806. március 5. A Szenjavin admirális vezette orosz flotta elfoglalja a Cattarói-öblöt (Kotori-öböl). Az orosz csapatok március 12-én partra szállnak.

1806. március A francia oldalra álló Ali janinai pasa sokadik kísérlete a volt Velencei-Albánia elfoglalására.

1806. március 12. I. Ferenc császár III. Szelim szultánnak írt levelében kiáll a szerbek mellett, és felajánlja, hogy közvetít a törökök és a szerbek között. Április 25-én a szultán elutasítja a közvetítést.

1806. március 21. III. Szelim (szent) háborút hirdet a szerb felkelőkkel szemben. Három sereget indít.

1806. május 25. Montenegrói és orosz csapatok győzelme a franciák fölött a Cattarói-öbölnél.

1806. május 27. Az osztrák Dalmáciát megszálló francia csapatok Marmont tábornok vezetésével harc nélkül beveszik Raguzát (Dubrovnik), deklarálva az 1458-tól török vazallus köztársaság annektálását. Ugyanígy elfoglalják a korábbi velencei hűbéres, majd osztrák kormányzás alatt álló Poljicai Köztársaságot (Pogljizza), mert az segítséget nyújtott az orosz és montenegrói erőknek.

1806. június 2. Az orosz és montenegrói csapatok megkezdik Raguzát október 2-ig tartó –sikertelen – ostromát. Az együttműködés betetőzéseként I. Péter montenegrói uralkodó I. Sándorhoz cárhoz intézett levelében javasolja egy Montenegróból, Hercegovinából, Dalmáciából, Albánia egy részéből és Raguzából álló nagy állam létrehozását, Raguzát fővárossal, saját fejedelemsége alatt, orosz védnökséggel.

1806. június 10. Karađorđe hiába kér segítséget I. Péter montenegrói püspök-fejedelemtől.

1806. június 17. Az orosz–montenegrói csapatok győzelme Raguzánál. Adam Czartoryski hamarosan lemond az orosz külügyminiszterségről, mivel nem látja lehetségesnek Lengyelország helyreállítását.

1806. június 20. Napóleon levelet küld a szultánnak, amelyben támogatja, hogy a szultán erővel verje le a szerb felkelést, amelyet Oroszország támogat.

1806. július 13./1. Karađorđe Konstantinápolyba küldi Petar Ičkót, hogy békét kössön a Portával. Feltételeik: az adókat egy gazdasági tisztviselőnek, adószedőnek (*muhaszil*) adják át, akit a vezír helyett a szultán küld, így közvetlenül neki is számol el; a határokat szerbek védik; a „gonosz” törökök távoznak.

1806. július 20. Párizsi orosz–francia szerződés, amelynek értelmében Oroszország a Cattarói-öblöt (ahonnan a montenegrói csapatoknak távoznuk kell) átengedi Ausztriának, deklarálják a Jón-szigetek és Raguzát független köztársasági státusát, elismerik az Oszmán Birodalom függetlenségét, és a francia csapatoknak három hónap alatt el kell hagyniuk az összes német területet.

1806. július 13–16./1–4. Csata Deligradnál, a szerb seregek Milenko Stojković vajda vezetésével győznek, majd a következő hetekben erőik koncentrálásával megakadályozzák, hogy a törökök Belgrád felé vonuljanak.

1806. augusztus 13./1. Csata a Mišar-hegynél (Szabács közelében). A felkelő seregek Karađorđe vezetésével (8000 gyalogos 2000 lovas, négy ágyú, egy tarack) győzelmet aratnak a boszniai agák és bégek seregei (20 ezer gyalogos) felett.

1806. augusztus 30. III. Szelim a kücsük-kajnardzsai békét és az 1802-es megállapodást megszegve leváltja a két oroszbarát román fejedelmet (Alexandru Moruzzit és Constantin Ypszilantit) és Franciaország oldalára áll, megszegve az 1799-es tengerszoros-egyezményt is. Előzménye: Napóleon Oroszország ellen készül, a csapatszállításhoz szüksége van a Dunára, így az Oszmán Birodalomra, mint szövetségesre. Az 1805-ös hadjárat során a fekete-tengeri orosz flotta útnak indul Korfu irányába. Az osztrák–orosz koalíciós csapatok szárazföldi küzdelme azonban év égén véget ért, Szenjavin admirális viszont nem akarja flottáját visszafordítani, és önkényes együttműködésre lép Montenegróval a Cattarói-öböl megszerzéséért. 1806 májusában az orosz flotta Szenjavin vezetésével győzelmet arat a franciák felett, júniusban pedig Ragusa ostroma is sikerrel zárul. Franciaország 1806 júliusában szerződésben próbálja rendezni a helyzetet, a tárgyalások során az orosz fél is elfogadja a megállapodást, később azonban I. Sándor cár elutasítja az egyezmény ratifikálását, kiélezve ezzel a francia–orosz viszonyt. Cattarót és Herceg Novit az oroszok továbbra is megszállva tartják (1806. február 28. és 1807. augusztus 12. között). A Porta és Franciaország érdekei ezen a ponton találkoznak.

1806. szeptember 3./augusztus 22. A szerb felkelők vereséget mérnek az Ibrahim pasa vezette ruméliai seregekre. A vereség hírére a törökök hajlandóságot mutatnak az Ičko által javasolt béke elfogadására, és autonómiát ígérnek a szerbeknek.

1806. szeptember 30. Auguste Marmont marsall francia csapatai megtámadják a montenegrói–orosz erőket Herceg Novinál.

1806. október 16. Miután lejár a fejedelmek visszahelyezését követelő pétervári ultimátum, az orosz hadsereg megkezdte a két dunai fejedelemség megszállását. Másnap a Porta visszahelyezi a két uralkodót, ám így is kitör az orosz–török háború, amelybe Franciaország és Anglia is bekapcsolódik.

1806. november 21. A kontinentális zárlat meghirdetése a török frontot és Balkánt mint megnyíló gazdasági teret is felértékeli.

1806. november 29. Az orosz csapatok elfoglalják Jászvásárt, majd 1806. december 25-én bevonulnak Bukarestbe. Az oszmán erők eltávolításában a leváltott és elmenekült Ypszilanti fejedelem katonái is részt vesznek.

1806. november A szendrői skupština elfogadja a Porta békeajánlatát (ennek értelmében Belgrádban megosztják a hatalmat a kenéz és a fermánban kijelölt Hasszán bég muhasszil között), de Alija Gušanac, aki Belgrádot uralja, megakadályozza a muhasszil és a fejedelem beiktatását Belgrádban.

1806. december 12./november 30. Közel két és fél éves ostrom után 12 ezer felkelő négy oldalról támadva beveszi Belgrád (polgár)városi részét, a törökök a megerősített felsővárosba vonulnak vissza. Másnap a szerbek megkezdik annak bombázását.

1806. december 20./8. Alija Gušanac átadja fegyvereit, és katonáival Vidinbe vonul. A szerbek deligradi győzelme után a törökök fegyverszünetet kötnek.

1806. december 27. A Bukarestbe visszatérő Ypszilanti hadseregszervezésbe fog, hogy megvalósítsa tervét, a Moldvából, Havasalföldből és Szerbiából álló „dák királyság” megteremtését.

1806 Szofronij Vracsanszki Rimnic-ben kiadja az első újbolgár nyelvű nyomtatott könyvet, a Kiriakodromiont, amely később Szofronije néven híresül el.

1806 Fegyveres felkelés robban ki Szamosz szigetén orosz támogatással, de nem ér célt.

1806 Az újabb orosz–török háború hatására meggyengülő központi hatalmat kijátszva görög kleftisz-armatolosz Georgakis vezetésével görög csapatok sietnek a szerbek segítségére, köztük Nikocarasz és Karataszosz, és együttes erővel legyőzik Topal pasa erőit. Georgakis Velko Petrovics (Karađorđe hadvezére) barátjaként még Konsztantinosz Ypszilantisz havasalföldi fejedelemmel is tárgyal 1803-ban egy közös szerb–román–görög felkelés szervezése ügyében. Ez aztán, tíz évvel később a Filiki Eteria alapstratégiájává válik. Georgakis még 1813-ban is a szerbek oldalán harcol Hursid pasa ellen. Ugyanígy 1806-ban Bocarisz és Kacantonisz kleftisz-armatolosz csapatai legyőzik Janinai Ali albán seregét a fővezér távollétében. Nikocarasz 700 emberével folytatja gerillaharcát az Olimposz-hegységben az albánok és törökök ellen, majd a Szporádok szigeteire vonul vissza (a lázadók egyik kedvelt helye Idra/Hydra, melynek lakosait majd a görög felkelés során pusztítják el a muszlim erők). Innen mindhárom görög a török uralom alól felszabadult Jón-szigetekre távozik.

1806 A Szerbia felé operáló orosz Iszajev tábornok egy délszláv–román konföderációs tervet körvonalaz (Erdéllyel, Horvátországgal, Vajdasággal).

1807. január 8./1806. december 27. A szerb felkelők hadserege beveszi a belgrádi erődítményt (Kalemegdan), így Belgrád egésze felszabadul.

1807. január 23./11. Az orosz dunai hadsereg parancsnoka, a Hotint az év során elfoglaló Johann von Michelsohn (oroszosan Ivan Mihelszon) tábornok proklamációt küld a szerbeknek. Felszólítja őket: utasítsák el a török béketervezetet és orosz segítséggel harcoljanak a teljes függetlenségért. Karađorđe elfogadja a javaslatot, és hamarosan sereget küld Vidinen keresztül a Timok vidékére.

1807. január 25./13. A Porta fermánt ad ki („ičkói béke”). A következőket tartalmazza: meghatározzák az adó nagyságát, amit a kenézek szednek be, a szpáhik kártalanítása, amnesztia, a janicsárok és dahik kiűzése, az istentisztelet szabadsága és az iskolalapítás joga. A szerbek örökletes főkenézt (oborknéz) választhatnak.

1807. január 25./13. Alexandru Ypszilantit hosszas kínzás után lefejezik (megtorolván, hogy fiai Erdélybe dezertáltak, másrészt kincsei megszerzése végett).

1807. február 5./január 24. A törökök elhagyják Szabácsot, az utolsó török erősségét a Belgrádi pasalikban, és Boszniába vonulnak.

1807. február 20. Brit flottatámadás a tengersizorok ellen: London rá akarja szorítani a Portát, hogy utasítsa ki a manipulatív francia követet, adja át Oroszországnak a dunai fejedelemségeket, a briteknek pedig a flottát.

1807. március 6./február 22. Szulejmán pasa belgrádi vezírt, miután elhagyta Belgrádot és embereivel a szendrői úton haladt, megtámadják és megölik.

1807. március 22. A Konstantinápoly ellen induló orosz flotta Szenjavin vezetésével elfoglalja a Dardanellák bejáratát őrző Tenedosz (Bozcaada) szigetét.

1807. március 31./19. Miután a szendrői skupština a hónap közepén elutasította Ičko békéjét, Sima Marković, a Kormányzótanács elnöke kijelentette: „Szerbia független államnak tekinti magát.”

1807. április 20./8. Karađorđe vajdává nevezi ki (Obrenović) Milošt.

1807. április 24./12. A montenegróiak I. Péter vezetésével sikertelenül támadják Nikšićet, Mušović Osman kapitány visszaveri őket. Hasonlóképpen nem sikerül bevenni Klobukot és Trebinjét sem a hadműveletek során.

1807. május 22. Az orosz flotta Tenedosz szigeténél legyőzi a Szidi Ali pasa vezetésével a Dardanellákból kitörő törököket.

1807. május 29. A janicsárok lázadása következtében eltávolítják a trónról III. Szelim szultánt (1789–1807). Utódja a janicsárok bábja, IV. Musztafa (1807–1808) lesz. Szelim hívei és az új rezsim ellenfelei a reformer Musztafa Bajraktar pasa köré tömörülnek („Ruszcuki Jóbarátok”).

1807. június Az orosz csapatok győzelme Obileşti mellett, amivel biztosítják Bukarest birtoklását.

1807. június 17./5. Orosz egységek átlélik a Dunát, megkezdődik az orosz–szerb törökellenes hadművelet.

1807. június 28./16. A szerb felkelés vezetőinek kérésére I. Sándor orosz uralkodó Konsztantyin Rodofinyikin államtanácsost diplomáciai képviselőként Szerbiába küldi.

1807. június 30./19. A štubiki és malajnicai csatában az időközben egyesült szerb (Karađorđe) és orosz (Ivan Iszajev) seregek győznek, ezzel felszabadítják Negotin vidékét.

1807. június 30. Szenjavin orosz admirális tengeri győzelme a törökök fölött az afyoni hegyeknél. A török hajóhad ezután visszahúzódik a Dardanellákba. A britek 1808 februárjáig, a francia flotta megjelenéséig blokád alatt tartják Korfut.

1807. július 1. Miloš Obrenović szerb csapatok élén beveszi Užicét.

1807. július Nikocarasz – Szenjavin orosz admirális támogatásával – partra száll Katerini mellett, és Szaloniki, majd Athosz ellen vonul, de a diverzió nem túl sikeres: 1807 júliusában kénytelen elmenekülni a Halkidiki/Chalkidiké-félszigetről. Miután júniusban az orosz flotta a térségben megsemmisíti az oszmán hajóhadat, egy másik görög, Blahavaszkísérel meg diverzióval felkelést szítani Szenjavin támogatásával. Noha a Metszovót uraló Deligiannisz (Delijannisz) család támogatás ígér, Muktár pasa, Janinai Ali fia áttör a hágókon, és legyőzi a felkelőket. Blahavaszk az Olimposz-hegységbe menekül vissza.

1807. július 7. A Franciaország ellen szervezett negyedik koalíció veresége utáni francia–orosz tárgyalásokat a tilsiti béke zárja le, amely nyomán immáron politikai és katonai szövetség köti össze a két nagyhatalmat. A tilsiti béke értelmében az orosz és a francia érdekszféra határa a Déli-Bug. Franciaország vállalja, hogy közvetít az orosz–török

háborúban, abban az esetben pedig, ha a Porta elutasítja a közreműködést, a párizsi kormányzat támogatja Oroszországot a további háborúban. Emellett Oroszország engedményeket ad az adriai térségben, a cári udvar lemond Cattaróról és 1807 augusztusában átengedi azt, valamint az ellenőrzése alatt tartott további dalmát partvidéket a franciáknak, egyúttal jóváhagyja Franciaország Jón-szigetek fölötti protektorátusát. Az eddig a franciákat segítő Janinai Ali Tilsitben nem kapja meg Lefkádát a Török Birodalom oroszellenes fordulata miatt.

1807. július 10./június 28. Oroszország és Karađorđe törökellenes szövetsége (Paulucci-konvenció). Filippo Paulucci márkai tárgyalásokat folytat az orosz kormány megbízásából a szerb felkelők vezetőjével. A július első napjaiban zajló megbeszélések eredményeképpen Paulucci formális megállapodást köt a szerbekkel, amely rögzíti, hogy a felkelők segítséget nyújtanak Oroszországnak, továbbá előírja orosz tanácsadók, valamint katonai helyőrség térségbe való küldését is. Az egyezmény aláírásával a szerbek elkötelezik magukat az oroszok mellett, nem tudván, hogy a megállapodás Szentpétervár felhatalmazása nélkül került megkötésre. Ugyanis a negotini egyezmény aláírásának időpontjában kerül sor I. Sándor cár és Bonaparte Napóleon találkozására Tilsitben. Az 1807. július 7-én aláírt tilsiti béke értelmében Napóleon vállalja, hogy megpróbál közvetíteni a negyedik koalíciós háborúban vesztes Oroszország és az Oszmán Birodalom között. A paktum tehát anakronisztikussá válik, és teljes mértékben kizárja a szerb felkelőknek nyújtandó orosz támogatás realizálását.

1807. július 25. I. Sándor ukája Szenjavinhoz az elfoglalt Cattaro franciáknak való átadása érdekében. Augusztus 26-án az oroszok távoznak a tengerpartról.

1807. augusztus 7. Az ausztriai határőrvidéket szabályozó alaptörvény születése.

1807. augusztus 8./július 27. Dositej Obradović Szerbiába érkezik, s Belgrádban megkezdí irodalmi munkásságát.

1807. augusztus 11./július 31. I. Péter vladika kiűríti Kotort és a stanjevići kolostorba költözik, ahol „kormány” is megkezdí munkáját. A tilsiti béke értelmében francia csapatok vonulnak be Herceg Noviba, majd 18-án Kotorba is (a franciák 1813-ig uralják a Kotori-öbölt).

1807. augusztus 20./8. Rodofinyikin befejezi a Szerbia belső berendezkedésére vonatkozó, *A szerb kormány megalakítása* című tervezetét, amelynek értelmében korlátoznák Karađorđe hatalmát. Karađorđe elvben beleegyezik, de azzal a feltétellel, ez a törvény csak akkor lép életbe, ha az orosz uralkodó, mint védnök aláírja.

1807. augusztus 24./12. Török belpolitikai problémák miatt orosz–török fegyverszünet Sloboziánál francia közvetítéssel. A szerbeket nem említik, s ez nagy csalódást és kételkedést okoz Szerbiában a védnökség tekintetében. Oroszország ugyanis ekkor kihátrál a Porta ellen irányuló első szerb felkelés támogatásából, ám a rendelkezések ellenére nem vonul ki a fejedelemségekből. – I. Péter vladika Kotorban találkozik Auguste Marmont-nal, és kijelenti, hogy ő és népe Oroszország védelme alatt áll.

1807. szeptember Az orosz hatóságokkal támadt konfliktusa miatt Constantin Ypszilanti lemond, és Oroszországba távozik.

1807. október 26./14. A szerb Kormányzótanács létrehozza a Magisztrátust (alkotmányozó és bírói hatalom).

1807. december 20. A harmadik szerb skupština deklarálja Szerbia egyesülését a két román fejedelemséggel.

1808. január 31. Miután az orosz flotta elhagyta a Cattarói-öblöt, Marmont marsall felosztatja Ragusa szenátusát, ami a köztársaság formális felszámolását jelenti. Területét Napóleon tartományként az Itáliai Királysághoz csatolja, ezen belül Cattaróval együtt külön tartományként a milánói alkirályság fennhatósága alá kerül.

1808. február 18./6. Károly (Habsburg–Tescheni Károly István) főherceg levele Stefan Stratimirović karlócai metropolitához (1790–1836). Azt javasolja, hogy a szerbek adják át Belgrádot és a nagyobb városokat, ennek fejében határőrvidéki jogállást kapnak, továbbá a Habsburg Birodalom megakadályozza, hogy ezen területek ellenséges kézre kerüljenek. Emellett fegyver- és élelemsegélyt kapnak (amit már többször kértek).

1808. február 29. A zágrábi horvát szabor határozata szerint Fiume Horvátországhoz tartozik. Az 1808. augusztus 19-i uralkodói állásfoglalás értelmében viszont Fiume – a horvát értelmezéssel szemben – közvetlenül Magyarországhoz tartozik.

1808. május 30./18. Karađorđe aláírja Rodofinyikin levelét, amelyben elutasítják azt, hogy önként átadják Belgrádot és belegyezzenek a Habsburg-protektorátusba. Ezzel világossá válik, hogy Szerbia Oroszországtól és Franciaországtól vár segítséget.

1808. július 3./június 21. Montenegrói–török megállapodás (Ibrahim Bushati szkutari pasával) Kupiduhban (Žabljak mellett) a békéről és a határokról.

1808. június 13. Felkelés kezdődik a Bánátban (Krušička nevű faluban). Karađorđe állítólagos toborzása nyomán alakul ki a megmozdulás, amelyet hamar levernek.

1808. július 28. A Musztafa Bajraktar titkos szervezete irányította csapatok beveszik Isztambult és megdöntik a janicsárbáb IV. Musztafa hatalmát. Az új szultán a felkelőkhöz csatlakozó II. Mahmud lesz (1808–1839), aki nagyvezírré nevezi ki Bajraktart. Noha a szultán uralma megszilárdul, Musztafa Bajraktar rezidenciáját a régi rend hívei közül november 15-én ezer janicsár rohanja meg. A kilátástalan küzdelemben Musztafa Bajraktar felrobbantja a lőportartalékot, megölve magát és 400 janicsárt.

1808. augusztus 6. A montenegrói nemzetségfők elutasítják, hogy francia konzulátust alapítsanak Cetinjében (hacsak Oroszország ezt meg nem engedi). 1808. augusztus 22-én/10-én Brajićiben montenegrói népi felkelők megtámadják a franciákat, majd két nappal később újabb, hatnapos összecsapás kezdődik. A határon a francia erők megállítják a felkelőket. Az események végleg elmérgesítik a francia–montenegrói viszonyt.

1808. szeptember 13./1. Belgrádban megkezdődik a (hivatalnokképző és kereskedelmi) Főiskola (az egyetem elődje).

1808. szeptember 27. – október 14. Napóleon és I. Sándor erfurti találkozója a román fejedelemségeket és a finn területeket Oroszország érdekszférájába sorolja (mivel a tilsiti békével Napóleon megkapta Illíriát és a Jón-szigeteket).

1808. december 18./6. Skupština Belgrádban. Elfogadják az első alkotmányos rendelkezést, amely rendezi a „fővezér” és a Kormányzótanács viszonyát. Karađorđét örökletes fejedelemnek ismerik el.

1808. december 22./10. Szerbiában kiadják az első reguláris egységek megalakításáról szóló rendeletet. A rangokat az orosz, illetve a Habsburg hadsereg mintái alapján vezetik be, minden nahijének egy 250 főből álló csapatot kell kiállítania. A következő évben bevezetik a hadiadót.

1808 A francia D'Hauterive a tilsiti béke és az erfurti megállapodás szellemében született terve a Balkán felosztására: a Morava vonalától nyugatra eső terület Franciaországhé, Havasalföld és Moldva (Besszarábiával és a Duna-deltával) Ausztriáé, a keleti vidékeket pedig Oroszország kapja.

1809. január 5. Nagy-Britannia és az Oszmán Birodalom között létrejött Dardanella-egyezmény szabályozza, pontosabban megtiltja a hadihajók tengerszorosokon való

áthaladását, aminek leginkább oroszellenes éle van. A két hatalom közös haditengerészeti akcióval elhódítja a Jón-szigeteket Franciaországtól.

1809. január vége Hursid pasa, ruméliai vezír levelében azt javasolja Karađorđának, hogy kössenek különbékét. Utóbbi az orosz–török háború folytatását és orosz győzelmet várva elutasítja azt.

1809. január 25./13. A dunai orosz hadsereg főparancsnoka (Alekszander Prozorovszkij tábornok) és a szerb küldöttek (Pavle Popović, Ivan Jugović, Janićije Đurić) találkozója lašiban. A szerbek teljes függetlenséget, a határok megállapítását kérik, amennyiben ezt Törökország nem fogadja el, orosz védnökséget. 1809. március 3-án/február 19-én Prozorovszkij tábornok ismerteti az orosz álláspontot: Szerbia vazallus fejedelemség lesz orosz protektorátus alatt. A teljes függetlenségre vonatkozó kérést a tábornok elutasítja.

1809. április 1./március 20. Az új szultán, II. Mahmud nem mutat hajlandóságot az orosz kormánnyal való egyezsége. A sloboziai fegyverszünetet az oroszok megszegik, folytatódik az orosz–török háború. Szilisztria orosz ostroma sikertelenül végződik egy török sereg közeledte miatt. Turnu Magurelét azonban lerombolják az oroszok.

1809. április–május Napóleon hadai a wagrami csata előtt végigszáguldanak Dalmácián.

1809. május eleje/április vége Az orosz küldött, Rodofinyikin buzdítására nagy szerb offenzíva indul négy irányba (Vidin, Niš felé, Boszniába és a Szandzsákba).

1809. május 24./12. Karađorđe vezetésével a szerbek elfoglalják Sjenicát.

1809. május 27./15. A szerbek Ó-Szerbiában (Suva Dola) legyőzik az ipeki Numan pasát, és körülfoglalják Novi Pazart.

1809. május 31./19. A čegari (Kamenica) csatában a felkelők vereséget szenvednek, s offenzívájuk véget ér. Megnyílik az út a törökök előtt a Morava völgyében Deligrad felé.

1809. június 18./6. Karađorđe elfoglalja Novi Pazar városát, a szerb egységeket azonban kivonják Deligrad védelme érdekében.

1809. június 20./8. Nagy török offenzíva indul Boszniából, amely a szerbek teljes vereségével végződik. 1809. augusztus 23-án/11-én öthetes ostrom után a törökök elfoglalják Deligradot. Ugyanezen a napon Alija Gušanac pedig beveszi Požarevacot. Két nap múlva a törökök elfoglalják Jagodinát.

1809. augusztus 27–28./15–16. Rodofinyikin, mivel nem érte el a várt sikert a háború az Oszmán Birodalommal, és hibásnak érezve magát abban, hogy rávette a szerbeket a háborúskodásra, Karađorđe visszaérkezése előtt elhagyja Szerbiát.

1809. augusztus 28./16. Karađorđe több levelet ír. Segítséget kér a Habsburg Birodalomtól, hogy az osztrák csapatok foglalják el a maradék szerb területeket. Ausztria csak annyit ígér, hogy segít közvetíteni. Levelet küld Napóleonnak, amelyben kéri, hogy francia csapatok szállják meg a szerb városokat. Kérését elutasítják. Ír az orosz uralkodónak is, aki október 14-én/2-án fegyvert és muníciót ígér.

1809. szeptember 23./11. Az első szerb felkelés hatására felkelés tör ki a Bosanska Krajina-i szerbek körében (Jančičev-felkelés).

1809. szeptember 26. Orosz győzelem Izmailnál, ami a török haderők átcsoportosítását és a Porta Szerbia elleni hadjáratának leállítást eredményezi.

1809. október 14–20./2–8. A szendrőpalánkai gyűlésen a szerbek úgy határoznak, mivel a segítségkérés Ausztriától és Franciaországtól nem járt sikerrel, Oroszországhoz fordulnak.

1809. december 2./november 20. A szerbek küldöttséget (Milenko Stojkovićot, Milan Obrenovićot és másokat) menesztenek az orosz dunai hadsereg főhadiszállására Bukarestbe. Katonai segítséget kérnek.

1809. december 29./17. Karađorđe és a Kormányzótanács levelet küld Joseph Anton von Simbschen bárónak, amelyben arra kéri a Habsburg Birodalmat, közvetítsen a szerb–török béke megteremtése érdekében. Vállalják, hogy Szerbia továbbra is vazallus marad, önálló beligazgatással. Meghatározzák Szerbia határait is.

1809 Szofronij Vratsanszki görögből lefordítja Ambroszij Marlian *Teatron politikonját*. Még ebben az évben önálló bolgár politikai klub alakul Szofronij Vratsanszki, Zambin, Nikolaev (Nekovics), Ivan Karanikolov, Hadzsipanov, Petar Szarcsoglu, Szimeon Kiparisz, Dimitar Popszki és Venjamin Lovcsanszki archimandrita részvételével.

1810. január Franciaországba küldik Rade Vučinić kapitányt azzal a feladattal, hogy járjon közben annak érdekében, hogy Franciaország ismerje le Szerbiát protektorátusaként.

1810. február 4. Metternich azt javasolja I. Ferenc császárnak, segítsék elő a békekötést a szerbek és az Oszmán Birodalom között, oly módon, hogy Szerbia ismét török fennhatóság alá kerül.

1810. március 2./február 18. Nyikolaj Kamenszkij, a moldáviai orosz hadsereg új parancsnoka arra szólítja fel a szerbeket, csatlakozzanak a török elleni háborúhoz, egyúttal győzelem esetén függetlenséget ígér.

1810. május 13./1. Karađorđe – miután februárban hiába kérte Marmont marsall illíriai kormányzó támogatását, majd márciusban eredménytelenül tárgyalt Bécsben egy esetleges osztrák védnökségről – elfogadja az orosz protektorátust; s a belgrádi skupština úgy dönt, a szerbek folytatják a háborút Oroszország oldalán.

1810. július 6./június 24. A szerbek és oroszok a kladovói győzelem után beveszik Brza Palankát, majd sikerrel haladnak előre. A 650 török védő megadja magát Joseph O'Rourke ír–orosz hadvezérnek.

1810. szeptember 7–8. A Sumlát ostromló orosz sereg megveri Batinnál a felmentő oszmán hadakat. Szeptemberben elesik Ruszcsuk, majd Gyurgyevo. Az oroszok októberben Lovecsig jutnak, de innen vissza kell vonulniuk.

1810. szeptember 19./7. Az orosz és szerb csapatok elfoglalják Prahovót, Negotint és Soko-banját (Jasikai és negotini csaták).

1810. szeptember 21–22./9–10. Varvarinai csata. A szerb és orosz erők ismét legyőzik Hursid pasa seregeit, és a törököket Niš és Prokuplje felé űzik. Sumla és Vidin erődje azonban török kézen marad.

1810. szeptember Dositej Obradović és Vikentije Rakić egyházi középiskolát (*Bogoslovija*) nyit Belgrádban.

1810. október 16–20./4–8. Loznikai csata. Megakadályozzák, hogy a törökök inváziót indítsanak Boszniából a srebrenicai Haszán bég vezetésével.

1810 Szofronij Vracsanszki két felhívást is küld a bolgár földek lakosai számára, hogy a nép támogassa a behatoló orosz csapatokat az oszmánok ellen.

1810 Az első bolgár–görög iskola Szlivenben, mely azonban nem sokáig működik. 1812-ben Kotelben Anton *daszkál* (egyházi tanító) tesz újra kísérletet görög–bolgár

világi iskola alapítására. A 18. század végéig összesen 112, az 1830-as évekig 235 szerzetesi iskoláról van tudomásunk, de itt az írást, olvasást, számolást görög vagy egyházi szláv nyelven tanították.

1810 Bukarest lakossága körülbelül 42 ezer fő (ebből körülbelül 10 ezer külföldi és ideiglenes lakos). Jászvásár lakossága 16 400 fő.

1811. január 19–25./7–13. A szerb vezetők gyűlést tartanak Belgrádban. Átalakítják az államszervezetet: a Kormányzótanács a vezetők és a skupština végrehajtó szerve lesz, hat feladatkörrel (had-, bel-, kül-, pénz-, művelődés- és igazságügy) és hat miniszterrel (*popečitelj*). Karađorđét fővezérnek és a Kormányzótanács elnökének ismerik el.

1811. február 10./január 29. A szerb vezetők kérésére ezerfős orosz gyalogos sereg érkezik Belgrádba, valamint Todor Nyedoba politikai képviselőként.

1811. március 1. Mohamed Ali helytartó a kairói fellegvárban lemészároltat 479 mameluk vezetőt és a mameluk hadsereget felosztatja, megtörve ezzel hatalmukat Egyiptomban.

1811. március 12. Angol tengeri győzelem a franciák fölött Lissánál, ami után a brit flotta uralja az Adriát, bár a szárazföldön még Franciaország az úr.

1811. április 2./március 21. Belgrádban meghal Dositej Obradović.

1811. június 22./július 4. Kutuzov tábornok győzelme Láz Ali Ahmed 60 ezer fős serege felett Ruszcsuknál. Az orosz hadvezér ezt követően taktikai visszavonulást hajt végre (mint egy évvel később Napóleon ellen), majd a Dunán átkelő török csapatokat 1811 decemberében Sloboziánál újfent megveri és bekeríti. A nagyvezír életét Kutuzov megkíméli, rajta keresztül üzenve a szultánnak a béketárgyalások szükségességéről.

1811 Szofronij Vratsanszki arra kéri az orosz főhadiszállást, hogy alakítsanak ki a Dunától északra (!) egy autonóm bolgár körzetet a havasalföldi emigránsok vezetésével és esetleg még egyet a Dunától délre is, ha ezt a hadi helyzet lehetővé teszi. Ez az első bolgár politikai program. Megalakul az első bolgár haderő 2000–2500 fővel Bukarestben. Ez a csapat részt vesz a hadműveletekben Tutrakan, Szilisztra és Rusze térségében.

1812. május 28. Az orosz–francia feszültség növekedése miatt az orosz–török háború a bukaresti békével zárul. Oroszország feladja a két fejedelemségre vonatkozó igényét, de megkapja Besszarábia nagy részét, a kiliai Duna-ágot a deltában és a grúz tengerpartot. A

Prut lesz az új határ. A dunai fejedelemségek privilégiumait megerősítik, ami kedvez a formálódó felvilágosult bolgár emigráns elit tevékenységének. Szerbia belső, öngazgatási autonómiát kap. A békefeltételekkel elégedetlen szultán a hazatérő fanarióta tárgyalóküldöttséget lefejezteti.

1812. május 28./16. A bukaresti béke Szerbiára vonatkozó 8. cikkelye szerint: a szerbeknek át kell adni fegyvereiket, a felkelésben részt vevők amnesztiában részesülnek, Szerbia az Oszmán Birodalom része marad (a garnizonokban a visszatérő török hadak állomásozhatnak), de bizonyos autonóm, beligazgatási jogokat kap.

1812. június A bukaresti békében csalódott Karađorđe elrendeli a hadra fogható lakosság mobilizálását a szerb határok megvédése érdekében.

1812. július 3./június 21. Hursid pasa értesíti Karađorđét a török döntésről, miszerint pacifikálják Szerbiát, egyúttal felszólítja, tartsa tiszteletben a bukaresti béke előírásait.

1812. augusztus 14./2. Szerb delegáció indul Konstantinápolyba annak megtárgyalására, hogy a török hatalom visszaállítása békés módon menjen végbe. Útközben találkoznak Hursid pasával, akinek feltételeit nem fogadják el (a szerbek tegyék le a fegyvert, és engedjék a törököket az erődítményekbe).

1812. augusztus 16./4. A bukaresti béke előírásainak megfelelően kivonják az orosz csapatokat Szerbiából.

1812. augusztus 27./15. A vraćevšnicai monostorban tartott skupštinán felolvassák a bukaresti béke 8. pontját. Az ülésen jelen lévő Mark Ivelics, a dunai orosz hadsereg parancsnokának küldötte arra kéri a szerbeket, tartsák tiszteletben a béke előírásait.

1812. október 15. A Ljubotinje melletti csatában a montenegróiak megakadályozzák, hogy Haszán Hoti seregei továbbvonulhassanak Crna Gora belsejébe, Cetinje felé.

1813. január 13./1. A kragujevaci skupština újabb küldöttséget meneszt a törökhöz tárgyalni, ezúttal Nišbe. Feltételeik: Szerbia határai megváltoztathatatlanok, senki nem avatkozhat a szerb belügyekbe, a Porta elismeri Karađorđét legfőbb vezetőnek, a szerbek hűséget ígérnek a szultánnak, vezír érkezhetsz Belgrádba (meghatározott számú katonával), a belgrádi vezírnek adják át az adót, katonai segítséget nyújtanak a szultánnak bármilyen ellenséggel szemben.

1813. május vége Sikertelen török–szerb tárgyalások Szófiában. A szerb kérelmek: a szerbek tarthassák meg könnyűfegyvereiket, azok a törökök, akik korábban Szerbiában állomásoztak, ne térhessenek vissza.

1813. július 3./június 21. Karađorđe megkapja Hursid pasa nagyvezír levelét, amelyben Szerbia feltétel nélküli átadására szólítja fel.

1813. július 4./június 22. Karađorđe a Kormányzótanács egyetértésével kiáltványt ad ki, melyben népét harcra hívja.

1813. június 27. A reichenbachi tárgyalások során titkos konvenciót köt Oroszország, Poroszország és Ausztria. Első alkalommal kötelezi el magát egyértelműen Ausztria a koalíció mellett, valamint hogy hadat üzen Franciaországnak. Egyebek – így Lengyelország szokásos felosztása – mellett megállapodnak, hogy az Illír Tartományoknak vissza kell kerülniük Ausztriához.

1813. július közepe Török offenzíva kezdődik Szerbia ellen három irányból: északról Vidin felől, délről Niš felől, nyugatról Boszniából.

1813. július 12. – augusztus 10. A prágai békekongresszus célja a francia–orosz, illetve francia–porosz háború lezárása osztrák közvetítéssel a reichenbachi konvenciókat feltételül véve. A kongresszus eredménytelenül zárul, így Ausztria augusztus 11-én hadat üzen Franciaországnak.

1813. augusztus 13. Dimitrije Davidović Bécsben *Novine srbske* címmel lapot indít (1822-ig jelenik meg).

1813. augusztus 17./5. A szerb védők feladják Negotint.

1813. augusztus 25–26./13–14. A törökök elfoglalják Kladovót.

1813. augusztus vége/közepe A betegségéből nem teljesen felépült Karađorđe hathetes tűzszünetet kér Hursid pasától, hogy a Habsburg Birodalom területére menekíthessék a nem háborúzó lakosságot. A pasa elveti a javaslatot.

1813. augusztus 31./19. Karađorđe levélben tájékoztatja az orosz és a Habsburg uralkodót, hogy Szerbia eleste küszöbön áll.

1813. szeptember 8./augusztus 27. I. Péter vladika kiáltványa „a vajdáknak, az előjáróknak, családfőknek és a bátor népnek”: a montenegrói hadsereg megindul, hogy felszabadítsa a tengerpart vidékét (a Kotori-öblöt) a francia megszállás alól. Az egyik egység néhány napon belül elfoglalja Budvát (szeptember 23-án), majd Verigét, a másik Risant. Az angolok a korábbi tárgyalásoknak megfelelően Herceg Novit foglalják el (október 13.), egyúttal jelezve, meddig támogatják a montenegrói területi aspirációkat (horgonyt dobnak a vízbe). Kotort tengeri blokád alá veszik.

1813. szeptember 17./5. Tizenhét napos ostrom után a török erők megtörik a szerb felkelők ellenállását a Zasavica folyónál (Szabácsnál). Ez az első szerb felkelés utolsó csatája.

1813. szeptember 21./9. A törökök elfoglalják Porečtet.

1813. október 3./szeptember 21. A kora reggeli órákban Karađorđe családjával, Leontij metropolita és az orosz képviselő elhagyja Szerbiát, és Zimonyba megy. A napokban elmenekülnek a Kormányzótanács tagjai és a katonai vezetők jó része.

1813. október 3./szeptember 21. A szeptember 9-én Oroszország, Ausztria és Poroszország között létrejött Napóleon-ellenes szövetség Teplicében (akkor Teplitz) megállapodik Nagy-Britanniával a szövetség kiszélesítéséről. A szerződés egyik pontja szerint Poroszországot és Ausztriát az 1805. év előtti határai mentén kell helyreállítani.

1813. október 5./szeptember 23. A törökök harc nélkül bevonulnak az elhagyott Belgrádba, és kihirdetik, hogy Szerbia visszatért a szultán fennhatósága alá. Ugyanezen a napon bevonulnak Szabácsba is, a szerb lakosság Ausztriába menekül, mintegy 8–10 ezer ember a Bánátba, illetve a belgrádiak Zimonyba (szeptember elején a bécsi udvar jelzi, hogy befogadja a menekülteket).

1813. október 17./5. Belgrádban 1800 szerb asszonyt és gyereket adnak el (rabságba). Ugyanezen a napon a bécsi Udvari Tanács kijelenti, nem adják ki az Oszmán Birodalomnak a szerb felkelés vezetőit.

1813. október 21./9. A törökök amnesztiát hirdetnek, ami hozzájárul a lakosság megnyugvásához.

1813 őszén Bukarestben meghal Szofronij Vracsanszki.

1813. november 10./október 29. A dobrotai skupština kikiáltja Crna Gora és a Kotori-öböl egyesülését (noha Kotorban még franciák állomásoznak). A döntés értelmében az egyesült tartományokat a három szövetséges állam (Oroszország, Ausztria, Nagy-Britannia) pártfogása alá helyezik. (Oroszország azonban – a reichenbachi és a teplicei megállapodásra hivatkozva, miszerint az Illír Tartományok visszakerülnek Ausztriához – elutasítja az egyesülést.)

1813. december 6. Osztrák csapatok elfoglalják Zárát. Ragusa lakosai fellázadnak, és kiűzik a francia őrseget. A dalmáciai francia utalom végérvényesen összeomlik.

1813 A jászvásári fejedelmi akadémián Gheorghe Asachi egyes szaktárgyaknál áttér a román nyelvre (1821-ben a Porta a moldvai hellenista mozgalomra hivatkozva bezáratja az intézményt).

1814. január 4. Kapitulálnak a Kotori-öböl francia csapatai. Az angol csapatok január közepén elhagyják a várost, és átadják a város kulcsait és a tüzérség hadieszközeit a montenegróiaknak. A hónap folyamán I. Péter vladika is Kotorba érkezik, és a várost tekinti Montenegró fővárosának.

1814. január 8. Todor Milutinović osztrák tábornok vezetésével katonák érkeznek Herceg Noviba, de a város hovatartozása egyelőre jogilag vitatott, nem rendezett (a dobrotai skupština kimondta a Kotori-öböl és Crna Gora egyesülését).

1814. március 22. Odesszában megalakul a Filiki Eteria (Baráti Társaság) Nikolaosz Szkufasz (1780–1818), Athanasziosz Czakaloff (1788–1851) és Emmanuel Xanthosz (1772–1852) vezetésével. Később csatlakoznak az Ypszilantisz testvérek is, akik kapcsolatban állnak a dekabrista Mihail Orlov gróffal is, és Ioannisz Varvakisz. A társaság hamarosan maghasonlik a teendőket illetően: Koraisz, a Párizsban élő tudós a görög nép nevelését helyezi előtérbe, Szkufasz viszont mielőbbi felkelést akar. A Filiki Eteria filhellén mozgalmában bolgárok is részt vesznek.

1814 Megalakul a Filomúszo Eteria is, amely Koraisz módszereivel a nevelésen keresztül akarja elérni a függetlenséget. Tagjai a Sturdzák és Ioannisz Kapodisztriasz.

1814. június 10. A brit flotta távozta után az osztrák csapatok a montenegrói ellenállást megtörve elfoglalják Kotort. (Ezzel véget ér az öböl és Crna Gora egyesülése, a vidék Dalmácia részeként 1918-ig a Habsburg Birodalomhoz tartozik.) Ausztria annektálja az elfoglalt Raguzát is. Ausztria deklarálja a Lombard–Velencei Királyság létrehozását.

1814. augusztus 27./15. Az emigrációban élő szerb katonai vezetők segítséget kérnek I. Sándor orosz uralkodótól.

1814. szeptember 27./15. Hadži-Prodan vezetésével a török terror miatt felkelés tör ki (decemberig tart). Leverésében Miloš Obrenović, a második szerb felkelés majdani vezetője is segédkezik.

1814. szeptember 29. Karađorđe családjával a Habsburg Birodalomból Oroszországba költözik.

1814. november 22. Ausztria és Montenegró szerződést ír alá az ellenségeskedés beszüntetéséről, Kotor és vidéke átadásáról Ausztriának. Másnap a vladika elhagyja a várost, és Stanjevićibe indul.

1814–1817 Joakim Karcsovski (1750–1820) kiad néhány kötetet újbolgár nyelven, amelyek nagy népszerűsége tesznek szert.

1815. április 23./11. A takovai hagyományos gyűlésen Szulejmán Üszküplü (Skopljak) pasa kegyetlenkedései miatt virágvasárnapon felkelés kirottantásáról döntenek (a második szerb felkelés kezdete). Vezetőjévé Miloš Obrenovićot jelölik. (Május elején értesítik az orosz és a Habsburg uralkodót.)

1815. május 6–10./április 24–29. Imsir pasa Belgrádból, a Moraván átkelve felvonul a szerbek ellen.

1815. május 20–21./8–9. A kezdeti sikertelenségek után Miloš Obrenović Paležnél győzelmet arat.

1815. május 27–28./15–16. A törökök menekülése után a felkelők bevonulnak Valjevóba.

1815. június 9. Befejeződik az 1814. szeptember 1-jén kezdődő bécsi kongresszus. Ausztria meg-, illetve visszakapja Isztriát és Dalmáciát, Triesztet, Raguzát. A kongresszus jóváhagyja Oroszországnak a svéd–orosz és az orosz–török háborúban szerzett területeit, így a Finn Nagyhercegség és Besszarábia Orosz Birodalomhoz csatolását.

1815. június 10./május 29. A Rudnikot és Čačakot elérő szerb felkelőket hátba támadják a törökök. Többhetes harc után a Valjevóból visszatérő Miloš Obrenović segítségével a szerb csapatok végleges győzelmet aratnak Imsir pasa felett Ljubičnál. Ugyanezen a napon felszabadítják Čačakot is.

1815. július 7./június 25. Egyhetes ostrom után a szerbek elfoglalják Požarevacot.

1815. július 26./14. A dubljei csatában Sima Nenadović és Milić Drinčić vezetésével a szerbek győznek. Az erődítmények kivételével az egész pasalikot felszabadítják.

1815. augusztus 9–13./július 28. – augusztus 1. Megkezdődnek a tárgyalások Miloš Obrenović és Hursid pasa között a boszniai Sas-mezőn. Vijica Vujičević, Jovan Obrenović és Aksentije Milodinović kenéz pedig Marasli Ali pasával tárgyal.

1815. augusztus folyamán Miloš Obrenović Ali pasával is tárgyal, és végül Ali az ičkói békében rögzített rendelkezéseket küldi javaslatként a szultánnak.

1815. szeptember 27./15. Újabb szerb követség indul Konstantinápolyba. Feladata, hogy megkérje a szultánt, adjon ki fermánt a török–szerb viszony rendezésére.

1815. október 2. A szultán eltávolítja Szulejmán pasát a Belgrádi pasalik éléről.

1815. november 5. A Franciaország elleni szövetséges nagyhatalmak (Nagy-Britannia, Ausztria, Oroszország és Poroszország) közös szerződésben hozzájárulnak a Jón-szigetek fölötti brit protektorátus fenntartásához. 1817. május 2-án elfogadják a Jón Köztársaság alkotmányát.

1815. november 6./október 25. Belicában Miloš Obrenović és Marašli Ali pasa vezír szóbeli megállapodást köt az irányítás megosztásáról a Belgrádi pasalikban. Ali Miloš a szerbek vezetőjének ismeri el („első a szerb kenézek között”). A kenézek maguk szedhetik be az adót a török számára, a nahijék székhelyein a kenéz a pasa helyi megbízottjával együtt bíraskodik, Belgrádban kancelláriát hoznak létre (12 kenéz alkotja, adminisztratív és bírói szerv).

1815. december 3./november 21. Fermánt adnak ki, amely csökkenti a harácsot a Belgrádi pasalikban (Ez az első hivatalos dokumentum a felkelés után).

1815 Az első hellén–bolgár iskola Szvistovban Emanuil Vaszkilovics vezetése alatt. 1819-ben Kotelben Rajno Popovics hoz létre hasonlót, 1820-ban Szlivenben Ivan Szeliminszki, 1826-ban Karlovóban Rajno Popovics, 1827-ben Szamokovban Neofit Rilszki közreműködésével jön létre hasonló intézmény.

1816. március/február Hét, a belgrádi vezírnek küldött fermán rendelkezik a szerbiai viszonyokról, főképpen a vámokról (az áru értéke alapján), valamint az adózásról (évente kétszer fizetendő, a berátokban megállapított összegben), a katonai birtokokból kizárják a janicsár családokat, a városokban és erődítményekben (palánk) a török előjáró mellé egy kenézt is állítanak.

1816. május 6./április 24. A György-napi skupštinán erőszakoskodással és az adó hűtlen kezelésével megvádolják Petar Molert, Miloš Obrenović ellenfelét. Karađorđe egyik hívével együtt kivégzik.

1816. augusztus 1./július 20. Újabb szerb küldöttség indul Konstantinápolyba, hogy biztosítsák számukra a bukaresti béke 8. pontjában előírt autonóm jogokat. A küldöttség fermán nélkül érkezik haza októberben.

1816 Lipcsében, görög nyelven megjelenik Daniil Filippidisz *Románia története* című munkája, amely első ízben használja a későbbi ország nevét.

1817. március 3./február 19. Kisebb megmozdulás a Belgrádi nahijében Sima Marković vezetésével. Hamar leverik, vezetőit kiadják Marašli Ali pasának, így Miloš Obrenović politikai ellenfelei eltűnnek a színről.

1817. július 10./június 28. Karađorđe visszatér Besszarábiából, ekkor már a Filiki Eteria tagjaként, majd július 25-én/13-án Miloš Obrenović parancsára megölik, és fejét átnyújtják a belgrádi vezírnek.

1817. november 18./6. A Demeter-napi (Mitrovska) skupštinán Obrenović Milošt örökletes fejedelemmé választják. 1818. szeptember 6-án/augusztus 24-én a szerbek levelet írnak Ali pasának, amelyben kérik, járjon közbe, hogy a Porta is elismerje a döntést. (A szerb–török egyezmény Szerbiának autonómiát adott, de a fejedelmi öröklésrendről nem határozott).

1817 A britek visszaadják Párgát a törököknek (1815-ben a lakosság felkelt a francia csapatok ellen, akkor jöttek be az angolok). Tepeleni (Janinai) Ali uralmától tartva négyezer párgai a brit védnökség alatt álló Korfura települ át.

1817 Ioannis Kapodisztriasz orosz külügyi államtitkár (1815–1822) elutasítja a Hetairia (Eteria) felkérését a szervezet vezetésére, amellyel azonban szoros kapcsolatban marad.

1818. április 5./március 24. Az Erdélyből (Avrig) áttelepült Gheorghe Lazăr kinevezése a Fejedelmi Akadémiából alakult bukaresti Szent Száva Kollégiumba, az oktatás áttér a román nyelvre.

1818. augusztus 21. Ioan Gheorghe Caragea havasalföldi fejedelem törvénykönyve (*Leguirea Caragea*) az első átfogó szabályozás a román történelemben. Az év során Bécsben, görög nyelven megjelenik Dioniszie Fotinosz *A régi, most Erdélynek, Oláhföldnek és Moldvának nevezett Dacia története* című műve.

1818. augusztus *A Filiki Eteria székhelyét Konstantinápolyba helyezik át. Besszarábiában Szkufasz találkozik az első szerb felkelés emigrált vezetőjével, Karađorđéval, és beszervezi őt, majd Tudor Vladimirescut is. Együttes görög–havasalföldi–szerb felkelést terveznek, de Karađorđét a rivális Miloš Obrenović megöleti, Vladimirescu pedig a felkelés kitörése után hátrál meg, és ezért őt Ypszilantizék ölik majd meg. A Baráti Társaságban ekkor már három irányzat vetekszik: a forradalmi demokratikus irányzat Rigasz elképzeléseit követi, széles tömegekre támaszkodik, a külföldi hatalmak közül Oroszországra számít elsősorban. A konzervatívabb, kereskedőket és hajótulajdonosokat tömörítő irányzat a néptömegek helyett a nagyhatalmaktól vár segítséget, elsősorban Angliától. A fanarióták is ezt a csoportot támogatják. A harmadik irányzat még konzervatívabb, a nagybirtokos arisztokráciát, a felső klérust és a nagykereskedőket tömöríti. Ez a hasadás a görög függetlenségi harcra is rányomja majd bélyegét, és az országot később is kiszolgáltatja a különféle külföldi hatalmi érdekcsoportoknak.*

1818. október 22./10. Országos skupštinát hívnak össze Montenegróban, ahol bejelentik, hogy I. Péter vladika megfosztja guvernadur címétől Vuko(laj) Radonjićet (két év múlva visszaadja). [A guvernadur eredetileg a Velencei Köztársaság hivatalnoka Montenegróban, aki közvetít a két fél között, majd 1817–1830 között fontos vezető tisztség. Sava Petrović vladika 1770 körül ismerte el Jovan Radonjić örökletes guvernaduri címét.]

1818 Bécsben megjelenik Vuk Stefanović Karadžić szerb szótára (*Srpski Rječnik*), amely 26 270 szót tartalmaz. A szótár vitákat vált ki. Miloš Kragujevacba költözik, így Kragujevac lesz a főváros.

1819. január 14./5. A Porta rendelkezése szerint a nagydragomán és a flotta dragománja tisztségére, valamint az ezekből betölthető két trónra csak Scarlet Callimachi, Alecu Suțu, Mihai Suțu és Dimitrie Moruzzi családjának valamelyik tagja nevezhető ki („fanarióta-kartell”), ők kötelesek a mintegy ötven kizárt családtagot anyagilag kárpótolni.

1819. december 29. Cári ukáz ad teljes polgárjogot és kiváltságokat a besszarábiai bevándorlók kolóniáinak. Az 1828–1829-es orosz–török háború után sok bolgár kimenekül ide.

1819 Ali Tepeleni janinai pasa deklarálja függetlenségét a Portától. Célja önálló királyság létrehozása az albán és görög területek egyesítésével.

1820. tavasz A Porta a tartományurak hatalmának letöréséről határoz. II. Mahmud szultán minden tisztségéből felmenti a szakadár Ali Tepeleni janinai pasát és büntető hadjáratot indít ellene.

1820. április 12. A Hetéria (Eteria) vezetőjének – a szervezettel 1817-től szoros kapcsolatban álló Joannisz Kapodisztriasz orosz külügyi államtitkár javaslatára – Alexandrosz Ypszilantisz orosz cári szárnysegédet választják. Csatlakozik a szervezethez Theodorosz Kolokotronisz, a peloponnészoszi félautonóm Mani vezetője és Germanosz, Patrasz püspöke is.

1820. április 27./15. Miloš újabb küldöttséget meneszt Konstantinápolyba, hogy a szerb nép kívánságait a szultán elé terjesszék.

1820. május A tavasszal ellene indított szultáni büntető hadjárat miatt Ali janinai pasa proklamálja Albánia függetlenségét. A támadó török seregek (köztük Musztafa Bushati szkutari kormányzó csapatai) még ebben az évben győzelmet aratnak Ali fölött, de nem sikerül felszámolni hatalmát.

1820. augusztus 27./15. Belgrádba érkezik a szultán küldötte, Mehmed Eszad efendi. Feladata, hogy nyilatkozatot szerezzen a szerbektől, miszerint elégedettek helyzetükkel.

1820. szeptember 29. Dzselaeddin pasa, boszniai vezír az Északi-Morača folyónál (Gornja Morača) támad, de a hegyek között megállítják. Ezzel Brda jelentős része montenegrói kézre kerül.

1820. október 1. Az Eteria/Hetéria főtanácsa a besszarábiai Izmail temetőjében a felkelés megindításáról dönt (nem utolsósorban az albán–görög államot ígérő Ali janinai pasa lázadása miatt). Mihai Suțu moldvai fejedelem is a szervezet tagja.

1821. január 15. Az Eteria és a román Tudor Vladimirescu orosz hadnagy (ugyancsak az Eteria tagja) megegyezése a közös törökellenes harcról. Vladimirescu megegyezik a havasalföldi vezetőkkel is.

1821. január 30. *Gyanús körülmények között meghal a népszerűtlen Alexandru Suțu, az Eteria-ellenes hoszpodár. Utóda, Mihai Suțu szabad kezet ad a társaságnak. A törökök azonban leleplezik az összeesküvést, mert két héttel Ypszilantisz érkezete előtt elfogják az összekötőt, Arisztidész Pappaszt, aki mindent bevall. A török hatóságok erre csapatokat vezényelnek Moreába (Peloponnészosz), amelyeket viszont Janinai Ali lázadása miatt hamar ki kell vonni. Janinai Ali ellen Hursid pasa vonul fel 1821-ben, Ali két hadvezére, az albán Omar Vrioni és a görög Andrutszosz átáll Hursid oldalára, Ali viszont a görög felkelőket támogatja. A szulióták már 1820 decemberében fellázadnak a török uralom ellen, mely Moreán 1821 áprilisára már csak Tripolicára, Nauplionra és Monemvasiára zsugorodik össze.*

1821. január 31. A fanarióta rendszerrel szemben álló nagybojárok – Grigore Brâncoveanu, Grigore Ghica, Barbu Văcărescu – Bukarestben kormányzótanácsot alakítanak, és megállapodnak a szintén Eteria-tag Tudor Vladimirescu pandúrkapitánnyal és orosz hadnaggal, hogy minden támogatást megadnak a megszervezendő népi hadseregének.

1821. február 4. Tudor Vladimirescu első kiáltványa Havasalföld népéhez az olténiai Padeș falvában, amelyben a parasztokat a szultán nevében harcba szólítja a bojárok ellen.

1821. március 4. *Alexandrosz Ypszilantisz cári őrnagy Besszarábiából betör Moldvába. Hamarosan Odesszából Georgiosz Kantakuzénosz ezredes és Nikolaosz Ypszilantisz reguláris orosz csapatai is megérkeznek Moldvába.*

1821. március 7./február 23. Az előző nap Jászvásárra érkezett Ypszilantisz Mihai Suțu moldvai fejedelemmel együtt felkelésre szólító kiáltványt intéz az egész görögységhez. Ypszilantisz átveszi a kormányzást Suțutól.

1821. március 10./február 28. Miután a nagyhatalmak laibachi kongresszusán Metternich rábeszélésére I. Sándor elítéli Ypszilantisz akcióját, a felkelést támogató román nagybojárok Brassóba menekülnek.

1821. március 17. Az orosz cár levélben tiltja meg Tudor Vladimirescunak a felkelés folytatását. A cár a Szent Szövetség forradalomellenes alapállása szellemében elítéli a

görög felkelést, és Ypszilantiszt távollétében megfosztja őrnagyi, Vladimirescut pedig hadnagyi rangjától. A konstantinápolyi pátriárka a Porta nyomására kiátkozza Ypszilantiszt.

1821. március A tripoli(cai) (Morea/Peloponnészosz) török főhadiszállásra tárgyalásra összehívott ortodox egyházi vezetőket a törökök börtönbe vetik, aminek nyomán a félszigeten tovább erősödik a görögök elégedetlensége.

1821. április 2./március 21. A 65 ezres felkelő román parasztsereg bevonul Bukarestbe. A bojárok és udvartartásuk – mintegy 17 ezer fő – folyamatosan menekülnek Erdélybe.

1821. április 6./március 25. A görög szabadságharc hivatalos kezdete. A hagyományoknak megfelelően Germanosz patraszi metropolita megáldja a görög zászlót Agia Lavrában (Peloponnészosz) és a forradalomban részt vevőket. A függetlenségi nyilatkozatot Alexandrosz Mavrokordatosz fogalmazza meg, a Peloponnészoszon Papaflesszasz és Petrobey Mavromihalisz földesúr (kodzabasi) szervezi az összeesküvést. Kalamatában Messzinai Szenátus néven, Petrobey Mavromihalisz elnökletével megalakul az első politikai szervezet, hogy európai támogatást szerezzen a szabadságharc ügyének.

1821. április 9. A Peloponnészosz-félszigeten is kezdetét veszi a fegyveres küzdelem Szoliotisz vezetésével. Ypszilantisz Bukarestbe utazik, ahol az orosz cár elítéli a forradalmi mozgalmat, és Ypszilantiszt elbocsátja az orosz katonai szolgálatból.

1821. április 16. A Porta parancsára kivégzik a konstantinápolyi görögök vezetőit, Konsztantinosz Moruzzit, Dimitriosz Paporigopuloszt és Antoniosz Curaszt. Másnap kivégzik a fanarióta Petrosz Cigriszt, Dimitriosz Szkavaniszt és Manuel Hoceriszt, továbbá Georgiosz Mavrokordatoszt. A Porta meglátása szerint a fanarióták nem egyszerűen a függetlenségért harcolnak, hanem a dinasztiát akarják megdönteni és a helyébe görög államot kiépíteni Isztambulban.

1821. április 14–18. Felkelések törnek ki a Szaróni-öböl szigetein, Idrán és Szpetszeszen, valamint az Égei-tengeren Pszara szigetén.

1821. április. 18. Alexandrosz Ypszilantisz ötezres seregével Bukarestbe ér.

1821. április 20. Vladimirescu és Ypszilantisz találkozója, amelyen kiderülnek nézeteltéréseik: előbbi a görög fanarióta uralom és a román bojárok ellen harcol, utóbbi a görög nemzeti ügyért. Ennek ellenére megegyeznek a Havasalföld feletti ellenőrzés

megosztásában. Másnap Vladimirescu visszavonul Cotroceni kolostorába. Miután hírül vette a cár elhatárolódó nyilatkozatát, Ypszilantz is visszavonul Târgoviștebe.

1821. április 22. *Moreán általánossá válik a görög felkelés, melynek során a félsziget 50 ezer muzulmán lakosából 15 ezret megölnek. A szultán válaszul húsvét éjszakáján nyilvánosan felakasztatja Georgiosz konstantinápolyi pátriárkát és 12 püspökét, annak ellenére, hogy az kiátkozta a felkelőket. Georgiosz ugyanis arról a környékről származik, ahol kitört a felkelés, és segített a fanariótáknak elszökni Isztambulból. A korábbi ökumenikus pátriárkát, VI. Kirillt pedig felakasztják a drinápolyi katedrális kapujára.*

1821. április 23–24. *A Tepeleni Ali ellen harcoló Hursid pasa Omar Vrionit küldi délre a görög felkelők ellen. Az alamanai csatában Omar Vrioni előtt megnyílik az út a görög felkelők központja felé. A görög vereség után Athanasziosz Diakoszt karóba húzzák. Vrionit azonban hamarosan kétszer is megveri a Thermophülei melletti hegyekben a Hursidtól a görögökhöz pártoló Andrutszosz csapata. Augusztusban Vrioni visszatér bázisára, Lamiába. Ezzel a görög felkelés időt nyer. Hursid csak 1822 elején számol le Tepeleni Alival, akit lefejez, de megvádolják, hogy elsikkasztotta Ali vagonát, ezért öngyilkos lesz. A török sereg vezetése Mehmed Dramali pasára és Omar Vrionira marad.*

1821. május 4. *Derkoszi Georgiosz, Drinápolyi Dorotheosz, Tirnavoszi Ioannikosz görög püspököket, valamint Thesszalóniki érseket és a fanarióta Georgiosz Kallimakoszt és Nikolaosz Moruzzit kivégzik a szultán parancsára. A thesszalóniki török garnizon vezetője, Juszuf bej elrendeli a görög lakosság lemészárlását a városban, a pogrom négy napig tart.*

1821. május 10. *Karl Robert Nesselrode orosz külügyminiszter körlevélben értesíti a birodalom külhoni diplomáciai képviselőit I. Sándor görög helyzettel kapcsolatos hivatalos álláspontjáról. A laibachi kongresszuson a Szent Szövetség a görög forradalom ellenében és a be nem avatkozás mellett foglal állást, de mivel az Orosz Birodalom érdeke a Török Birodalom gyengítése, nem születnek görögellenes rendelkezések. Az európai szövetség ugyanakkor kiáll az ortodox keresztények védelméért is. Anglia 1823-ig titokban támogatja a török hadsereget, majd 1824-től a görögöket.*

1821. május 13./1. *Bár Vladimirescu hűségéről biztosította a Portát, hangsúlyozva, hogy a románok a fanarióták ellen keltek fel, a mozgalom leverésére (az érvényes orosz–török szerződések ellenében, de orosz engedéllyel) török csapatok törnek be Havasalföldre és Moldvába. Május 15-én a törökök bevonulnak Bukarestbe. A hírre Vladimirescu aznap észak felé indul, hogy erőit egyesítse az Eteria (Hetairia, Hetéria) csapataival.*

1821. május *Thesszália területén is felkelés tör ki, a görögök elfoglalják Volosz városát.*

1821. május 26. *Két tábor alakul ki a görög szabadságharcban, egy politikai és egy katonai, amelyek különböző módon képzelik el a forradalom útját, így szakítás következik be közöttük, megosztottá válik a felkelés. Alexandrosz Ypszilantisz testvére, Dimitriosz megérkezik a Peloponnészoszra.*

1821. június 1. *Ypszilantisz elfogatja Vladimirescut, 7-én az általa felállított bíróság halálra ítéli Vladimirescut, és kivégzik.*

1821. június 2. *A kis-ázsiai Küdónia pusztulása: a török hadsereg elől 10 ezer görög menekül el.*

1821. június 19./7. *A magára maradt görög felkelést Drăgășani-nál a törökök vérbe fojtják. Ypszilantisz Erdélybe menekül, ahol internálják (börtönben hal meg 1828-ban). Moldvában szintén összeomlik a felkelés, Mihai Suțu fejedelem Oroszországba menekül.*

1821. június 24. *A heraklioni (Iraklio) mészárlás Krétán. A krétai metropolita halála.*

1821. július 9. *Kyprianosz ciprusi érseket 486 vezető helyi göröggel együtt (Kithion, Kyrenia és Paphos püspökével együtt) kivégzik a törökök Nicosiában. A mészárlás és fosztogatás Kücsük Mehmed vezetésével a július 20-i nagyvezéri tiltás után is folytatódik.*

1821. július 18. *Az orosz kormányzat ultimátumban követelte a Portától a keresztény vallás védelmét, a leromolt ortodox templomok újjáépítését, a béke lehetőségének biztosítását a meghódolt görögök számára; továbbá, hogy a török kormányzat állítsa vissza a rendet a dunai fejedelemségekben, és vonja ki onnan csapatait.*

1821. július 29./17. *Az Eteria (Hetairia) utolsó csatája a Moldvában, a Prut melletti Sculeni-nél. Az oszmán csapatok másfél évig maradnak Havasalföldön és Moldvában.*

1821. augusztus 7./július 26. *Miloš külön bíróságokat hoz létre Požarevácban és Kragujevacban (utóbbi 1823-ban másodfokú, fellebbviteli bírósággá válik).*

1821. augusztus 10. *A Porta nem hajlandó eleget tenni az orosz kormány követeléseinek, ezért Szentpétervár visszahívja konstantinápolyi nagykövetét, Grigorij Sztroganovot. Oroszország megszakítja a Portával a hivatalos diplomáciai kapcsolatot.*

1821. október 5./szeptember 23. *Az oszmán atrocitásokra válaszul a peloponnészoszi Tripolit elfoglaló, Theodorosz Kolokotronisz vezette görög felkelők kiirtják a helyi muszlim lakosságot és hivatalnokokat. 8000 muszlim vész oda. Ez megosztja a felkelők vezetését. Ali pasa muszlim albánjai elpártolnak a görögöktől.*

1821. október 15. *A Tripoliban történt eseményekről értesülő Iarnakai (Ciprus) muszlimok lemészárolják a helyi keresztényeket, s az érseket öt püspökével együtt.*

1821. november 9. *A Messzolongiban összeült gyűlés Alexandrosz Mavrokordatosz elnökletével megalakítja Nyugat-Görögország Szenátusát a szabadságharc ideiglenes irányítására.*

1821 *Laszkarina Bubulina, a Szpetszesz szigetén élő előkelő arvanita (albán származású) kereskedőcsalád nőtagja felfegyverezi Agamemnon nevű hajóját, és kereskedelmi flottájával blokádnál tartja Nafplio városát. Ezzel megakadályozza, hogy a törökök elfoglalják azt. Bubulina egészen 1825-ben bekövetkezett haláláig meghatározó szerepet játszik a Szaróni-öböl görög hadműveleteiben. (1825 májusában, Nafplióban gyilkolják meg a törökök.)*

1821 *Felkelés a macedóniai Poligiroszban. Kitroszi Meletiosz püspök és a városlakók halála. Juszuf bej, szaloniki műteszelim túszedő akciója (az athoszi kolostorokat akarta behódoltatni) ellen felkelés tör ki, de a törökök a túszoikat is lemészárolják (köztük száz papot). A görög felkelés sikertelensége és a török kegyetlenkedések hatására a görög ajkú lakosság tömegesen hagyja el a területet, így Dél-Macedónia etnikai jellege a szlávok javára változik meg.*

1821 **A krétai (görög) Ilariont nevezik ki tirnovói érseknek és bolgár exarchának, így fokozódik a bolgár–görög ellentét az ortodox egyházon belül.**

1821–1829 **A bolgár Hadzsi Hriszto lovassági tábornokként részt vesz a görög függetlenségi harcban.**

1822. január 13./1. *Összeül az első görög nemzetgyűlés Epidavroszban. Ennek oka, hogy rengeteg helyi kormányzat alakul, melyek között rossz a kommunikáció (ilyen például Maniban Petrobej Mavromihaliszé). Az önálló Görögország kikiáltása mellett a nemzetgyűlés feloszlatja a Filiki Eteria főtanácsát, az eddigi irányító szervet, a központi hatalom a nemzetgyűlés kezébe megy át, melynek elnöke a fanarióta Alexandrosz Mavrokordatosz (1791–1865), a függetlenségi nyilatkozat megfogalmazója; a végrehajtó hatalom egy nagybirtokos, Deligiannis kezébe kerül (a család később is kap még szerepet*

Görögország életében). A kormány öt főből áll, és joga van minisztereket kinevezni és letenni. A főparancsnoki posztot elveszíti Dimitriosz Ypszilantisz (a fogságban lévő Ypszilantisz testvére, 1793–1832), a Filiki Eteria új vezetője; a kleftisz Theodorosz Kolokotronisz (1770–1843) pedig elveszíti peloponnészoszi főparancsnoki tisztét. Az epidavroszi gyűlés deklarálja a függetlenséget, eltörli a jobbágyságot, de nem ad földet a parasztnak. A megoldatlan kérdések miatt hamarosan polgárháború tör ki a különböző frakciók között. Elfogadják az újkori Görögország első alkotmányát.

1822. február Tepeleni Ali bukása és halála. Az Albániában lekötött török sereg felszabadul, és a görögök ellen indul. Dramali Mehmed lerombolja Thébát, majd a Peloponnészosz ellen fordul.

1822. április Egy hónapos ostrom után Nausza városa kapitulál Abdul Abud csapatai előtt, aki lerombolja a várost és kiirtja lakosságát. Ezzel a görög felkelők végleg kiszorulnak Macedóniából.

1822. április 17. Bojárküldöttség érkezik Konstantinápolyba a román fejedelemségekből. Megállapodnak a Portával az amnesztiáról és a fanarióta uralom megszüntetéséről: a fejedelmeket a hazai nagybojárok közül kell kinevezni, a hatalmat a nagybojárréteg gyakorolja, a görögök nem tölthetnek be közhivatalt és egyházi tisztséget. Oroszország az egyezményt nem fogadja el, kiéleződik viszonya a Portával.

1822. április A moldvai kisbojárság memoranduma (az itáliai carbonari mozgalom alapján hagyományos elnevezéssel: *Constituția cărvunarilor*): minden bojári rétegből választott országgyűlés, alkotmányos monarchia, a tulajdon biztonságának, a gyáralapítások, a munka és a kereskedelem szabadságának, az egyéni szabadság és a törvény előtti egyenlőség stb. követelése.

1822. április A szultán a Peloponnészosz-félszigeten elkövetett törökellenes atrocitásokat megbosszulva lemészároltatja Hiosz (Chios) szigetének szinte teljes görög népességét.

1822 Konsztantinosz Kanarisz csatlakozik a görög felkelőkhöz, majd hajóival elsüllyeszti a török zászlóshajót Tenedosznál. A törökök erre tengeri korzárokat bérelnek fel a görögök ellen, a mediterrán kereskedelem összeomlik, ami kiváltja Nagy-Britannia politikai álláspontjának görögök számára kedvező változását.

1822. május 28. A törökök segítségére érkező egyiptomi flotta kiköt a krétai Szuda-öbölben, és falvak tucatjait hamvasztja el.

1822. június 21. *A görög felkelők elfoglalják Athént. Görög tengeri győzelem Hiosznál.*

1822. június *A szulióták megverik a Tepeleni Alit 1822. február elején legyőző és megölő Hursid pasa seregét.*

1822. július 1. **A Porta román fejedelmeket nevez ki Moldvában (Ion Sandu Sturdza, 1822–1828) és Havasalföldön (Grigore Dimitrie Ghica, 1822–1828). Megkezdődik a honi fejedelmek (*domnii pământeni*) kora.**

1822. július 5. I. Ferenc az osztrák határőr csapatok által ugyan 1813 őszén felszámolt, de azután Illír Királyság néven mégis egyben tartott Illír Tartományokat felosztva, visszaállítja az eredeti tartományi határokat (bár Illíria végleges felszámolására csak 1849-ben kerül sor). Többek között visszacsatolja a horvát tengerpartot a Magyar Királysághoz.

1822. július 16. *Omar Vrioni pirruszi győzelme Alexandrosz Mavrokordatosz nyugati zsoldosai és Bocarisz felett Petánál (Arta és Misszolongi között) idővesztéséget eredményez, ezért nem tudja bevenni Messzolongit és a Moreára átkelve segítséget vinni a török főseregnek. Ugyanakkor a görögök sem tudnak erősítést küldeni a szuliótáknak.*

1822. július 26–28. *A dervenakiai csata megmenti a görög felkelést. (A csata Argosz és Korinthosz között félúton zajik le a hegyek között.) A görögök felperzselt föld taktikája miatt visszavonulni kényszerülő Dramali Mehmed pasa haderejéből csak 800 ember marad életben, miután a szorosokban Kolokotronisz erői bekerítik. A pasa öngyilkos lesz.*

1822. szeptember 20–25. *A naupliai tengeri csatában a törökök képtelenek megtörni a görög blokádot.*

1822. október **A török csapatokat kivonják a román fejedelemségekből (amelyeket 1824-ben azután az oroszok szállnak meg).**

1822. november 30. *Dramali Mahmud veresége és halála után Ali pasa feladja Naupliont. Az Argoszból elmenekült görög kormányzat ide költözik 1823. január 18-án.*

1822. december 24–31. *A petai győzelem után az albán Omar Vrioni tárgyalások útján próbálja bevenni a görög Messzolongit, majd a sikertelen roham után feloldja a zárlatot. Egy évvel később ismét hiába próbálkoznak a törökök.*

1823. március vége *A Nagy-Britanniát képviselő George Canning elismeri a görögöket hadviselő nemzetként. Az angolok hajlandók hitelt nyújtani a görögöknek, de nagyon*

kedvezőtlen feltételekkel. 1824-ben az első 800 ezer fontos kölcsönből csak 308 ezer font érkezik meg. 1825 után az újabb kétmillió angol font sterlingből (függetlenségi kölcsön) csak 232 ezer folyik be. A felkelők pénzügyileg a britek kezébe kerülnek. Eközben 1824–1825-ben az elit csak 333 ezer fontot fordít a törökellenes harcra, 3,8 millió aranyfrankot saját célokra használ fel, mint azt 1827-ben egy nemzetgyűlési vizsgálóbizottság megállapítja.

1823. április 11. A második, asztroszi nemzetgyűlésen elfogadják az új görög alkotmányt. A felkelők azonban három csoportra szakadnak: a földesurak, a fanarióták (Mavrokordatosz) és a Filiki Eteria (Kolokotronisz). Mavrokordatoszt támogatják a hajótulajdonosok és a közép-görögországi armatolisz csapatok (egykori török rendfenntartó erők, amelyek a kleftiszek ellen harcoltak, nagyon gyakran maguk is egykori rablók). A széles tömegek, a föld nélküli parasztek Kolokotroniszt támogatják, aki nem ismeri el az asztroszi határozatokat, amelyek felszámolják a helyi önkormányzatokat. 1824-re a mérsékelt, angolbarát fanarióta Alekszandrosz Mavrokordatosz kerekedik fölül a Filiki Eteria által is támogatott Kolokotronisszal szemben: Kolokotronisz ellenkormányának csapatai Nauplion mellett vereséget szenvednek. Hamarosan a nagybirtokosok és Mavrokordatosz közötti, Kolokotronisz elleni ideiglenes szövetség is felbomlik. Ezzel újabb polgárháború tör ki, melynek során az angolokkal jó kapcsolatot ápoló hajótulajdonosok kerülnek ki győztesen Georgisz Kunduriotisz (1782–1858) vezetésével, megszerezve a földesuraktól a végrehajtó hatalmat. A katonaság ellátása a parasztságra nehezedik, miközben a törököktől szerzett földeket a nép várakozása ellenére nem osztják szét a kormányzat rossz finansziális helyzete miatt. Közben a népiek, Karaiszkakisz, Bocarisz, Plaputasz, Makrijannis és Mihaulisz admirális vezetésével folytatják a törökellenes küzdelmet.

1823. augusztus Megérkezik Zakinthosz szigetére a leghíresebb filhellén költő, Lord Byron, hogy segítse a görög szabadság ügyét. Hónapokig a Jón-szigeteken vagy Messzolongi környékén tartózkodik, és támogatókat próbál szerezni a görög szabadságharchoz. Áprilisban Messzolongi városában (valószínűleg maláriában) életét veszti.

1823. augusztus 20. Az amurgeleszi csata után a törökök végleg leverik a krétai felkelést.

1823 Lipcsében megjelenik Vuk Stefanović Karadžić szerb versek gyűjteménye (*Srpske narodne pjesme*).

1824. január Oroszország a továbbra is megoldatlan görög–török helyzet megvitatása érdekében nemzetközi konferencia összehívását javasolja Szentpétervárra. Az orosz

indítvány az európai nagyhatalmak körében nem talál nagy támogatottságra. Ausztria és Poroszország – mint a Szent Szövetség tagjai – és Franciaország vállalják a részvételt, de Nagy-Britannia távol marad az eseménytől, mert el akarja kerülni, hogy az Oszmán Birodalom ügyében kollektív nagyhatalmi döntések szülessenek. Időközben azonban a londoni kabinet is konkrét lépéseket tesz a balkáni válság ügyében: 1823-ban hadviselő félként ismeri el a görögöket, 1824-ben pedig hitelt folyósít az ideiglenes görög kormánynak. A konferenciafelhívással egy időben lát napvilágot Nesselrode úgynevezett görög terve, amely a görögök lakta területeknek a szerb és román fejedelemségek státuszához hasonló autonóm tartományokat hozna létre: Keleten Attika és Thesszália, Nyugaton Epirusz, Délen Morea. Az orosz tervezet sem a nagyhatalmak, sem a küzdelemben érintett felek támogatását nem kapja meg. Ausztria az orosz befolyás növekedésétől félve ettől kezdve hajlik a függetlenség megadására Görögországnak.

1824 Miután a hadseregreform miatt az oszmánoknak nincs elegendő hadereje a görög felkelés leveréséhez, a Porta Mohamed Ali egyiptomi alkirályhoz fordul segítségért a görög felkelők ellen, cserébe felajánlva neki Krétát, Thaszoszt és szülővárosát (?) Kavalát, hadvezérének (fiának), Ibrahimnak pedig Morea kormányzói posztját.

1824. június A moldvai kisbojások reformtervet nyújtanak be az országos gyűlésen: 4–5 ezer fős nemzeti hadsereg, a törvények kizárólag román nyelven szülessenek, élethosszig tartó és öröklődő fejedelmi hatalom, az államhatalmi ágak szétválasztása, az idegenek alávetése a hazai törvényeknek és hatóságoknak, a fejedelem és az állam bevételeinek szétválasztása stb.

1824. június 7–8. A Kaszosz-szigeti görögséget megsemmisíti a Husszein Rusdi pasával partra szálló török–egyiptomi flotta. 7000 halott.

1824. június 21. Kaszosz meghódítása után az egyiptomiak elérik Pszara szigetét, ahol a védők július 4-én felrobbantják az erődöt a betörő egyiptomiakkal együtt. Egy görög haderő július 15-én visszaveszi a szigetet, de Huszrev pasa még a hónap végén visszafoglalja. A hajóiról és tengerészeiről híres Pszara szigetén Huszrev pasa csapatai a sziget körülbelül 30 ezer lakosából mintegy 18 ezer görögöt lemészárolnak.

1824 Messzolongi tengeri erődjének újabb, második) török ostroma. Andreasz Kalvosz (1792–1869) görög költő megírja a szabadságharc tíz ódáját (Lyra). Két évvel később újabb tíz művet ír.

1824. augusztus 24–29. Kósznál, majd a léroszi Gerontasz-öbölben összecsap a görög és az oszmán flotta. A túlerőben lévő oszmánok ellen a görögök úgy harcolnak, hogy felgyújtják a török vezérhajókat. A török erők elmenekülnek, Khiosz görög kézen marad.

1824 Megjelenik Dionisziosz Szolomosz (1798–1857) *Himnusz a Szabadsághoz* című 158 versszakból álló műve, amelynek első két versszaka lesz a görög nemzeti himnusz. A himnuszt 1828-ban zenésíti meg Nikolaosz Mandzarosz, és 1864-től Görögország nemzeti himnusza.

1824 Megjelenik Dimitrije Davidović (magyarosan Davidovics Demeter), a szerb fejedelmi kancellária első titkárának szerb történelmi összefoglaló műve (*Djejanija k istoriji srpskoga naroda. Istorija naroda srbskog*).

1824 II. Mahmud iskolai reformja a muszlim gyerekek számára kötelező oktatást vezet be. Megjelenik a *Halas ábécé*, az első bolgár nyelvű tankönyv Petar Beron szerkesztésében Brassóban. Ezt két év múlva követi Vaszil Nenadovicsé, majd 1833-ban Hrisztaki Pavlovics aritmetika-tankönyve. 1835-ben Neofit Rilszki, majd később Neofit Hilendarszki-Bozveli ír tankönyvet.

1824 A kereskedő Dimitraki Hadzsitosev vezetésével megkísérik Methodiosz görög vladikát leváltani és a bolgár Gavril Bisztricsanin archimandritával helyettesíteni. Három évvel később a kereskedőt Vidinbe viszik lázítás vádjával.

1825. február 1./január 20. Gyűlést tartanak Topolyán a januárban Miloš abszolutista uralma miatt felkelők. Vezetőjük Miloje Popović Džak. 15 pontos követelést fogalmaznak meg (többek között a kereskedelem liberalizálása, a pénzbeli kötelezettségek csökkentése, a kereskedelem megtiltása az állami hivatalnokoknak). Džakot Mali Mokri Lugban elfogják, február 6-án/január 25-én megölik (a fejét Kragujevacba küldik Milošnak), így a felkelés gyorsan véget ér. A felkelés leverése után márciusban Miloš több *starešinát* (helyi előljárót) levált, köztük fivérét is, valamint elrendeli, hogy a falvak egy-két fiatalot küldjenek a nahijénként szerveződő katonai csetákba (egységekbe). Ez alapozza meg az állandó hadsereget.

1825. február Kréta pacifikálása után 18 ezer fős seregével Ibrahim egyiptomi pasa, Mohamed Ali fia partra száll hadseregével a Peloponnészosz délkeleti oldalán, Methoniban (Modon), és júliusra Tripolit is elfoglalva kíméletlenül megtisztítja Moreát a felkelőktől. Az egyiptomi beavatkozás az angolok rovására változtatja meg a mediterrán erőviszonyokat.

1825. május 18. Navarino is behódol az egyiptomiaknak. A félszigeten csak Maina térsége marad görög kézen, de itt háromszor is vereséget szenvednek az egyiptomiak 1826-ban.

1825. május 22. – június 5. Politikai gyilkosságok (Bubulina Laszkarina és Odüsszeász Andrutszosz) a görög elitben – újra polgárháborús állapotok a felkelők között. Kolokotroniszt bebörtönzik, de az egyiptomi haderő partraszállása után szabadon engedik, hogy növeljék a harcolók erejét. Makrigiannis megveri Ibrahim pasa (Mohamed Ali egyiptomi alkirály fia) egyik seregét, de a másik hadoszlop benyomul Árkádiába és Kolokotronisz küzdelme ellenére felperzseli a vidéket, megsemmisítve a görög lőszertartalékot is.

1825. május Miloš skupštinát hív össze, amelyen a résztvevők (starešinák és parasztok) kifejezik hűségüket Miloš iránt és sajnálatukat a felkelés miatt. 20-ról 14 grosra csökkentik az adót. Bizottságot alakítanak, amelyben mindegyik nahije képviselőt küld (egyfajta képviseleti rendszer alakul ki).

1825. június 6./május 25. Rendeletet adnak ki a szerbiai bíraskodás módjáról, az ítélezés egyes szintjeiről. A kragujevaci fellebbviteli bíróság a legfelsőbb bíróság rangjára emelkedik.

1825. június 22. Ibrahim pasa visszafoglalja a peloponnészoszi Tripolit és a korábbi görög atrocitásra válaszolva kiirtja a görögöket.

1825. október Megindulnak a tárgyalások Oroszország és Nagy-Britannia között egy brit–orosz szövetség létrehozásáról. A tárgyalásokat Karl Lieven londoni orosz nagykövet és George Canning miniszterelnök vezeti. A konzultációk eredményeképpen megállapodás születik arról, hogy a görög ügy megoldására a két nagyhatalom közösen tesz próbát. Az angol kormány 1826 februárjában Wellington herceget bízta meg az angol–orosz szövetség tető alá hozásával, és Szentpétervárra küldi Wellington herceget egy titkos misszió keretén belül.

1825. november 6. Északról elindul Resid pasa hadereje is, hogy harapófogóba fogja a délről az egyiptomiak által szorongatott görögöket. Messzolongi harmadik ostromának kezdete.

1826 II. Mahmud felszámolja a janicsárságot, de közben zajlik a görög háború, majd hamarosan Oroszország is hadba lép. Az új török hadsereg számára a bolgár városok állítják elő a posztót. Isztambulban felvirágzik a bolgár céhes posztóipar, mintegy ezer

embert foglalkoztatva. A krími háború után ez a posztóscéh lesz majd a legaktívabb az önálló egyház megteremtéséért folytatott harcban.

1826. február 16./4. Szerb kereskedők Pesten megalapítják a *Matica srpska* nevű kulturális egyesületet, amely többek között a *Letopis* című folyóiratot is kiadja.

1826. április 4. A szentpétervári vagy angol–orosz protokoll aláírása. A dokumentum felszólítja a Portát a görögök elleni háború beszüntetésére és a két nagyhatalom közbenjárását ajánlja fel a helyzet rendezésére.

1826. április 10–11. A messzolongi kitörés (11 hónapos ostrom után) kudarcra során 8000 görög katona és civil hal meg. Az erődbe Karaiszkakisz nem képes segítséget vinni, hiába vágta el Resid utánpótlásait. Mihaulisz admirális hajói december óta nem tudnak erősítést szállítani az erődbe, mert Ibrahim elfoglalja Patraszt, és egyesülve Resid hadaival délről fenyegeti az erődöt. A törökök bevonulnak a városba, felprédálják, 2000 fejet tűznek ki a várfalra, a nőket eladják rabszolgának. Ennek ellenére a város eleste morálisan ellenkező hatást ér el: a görögök folytatják a küzdelmet.

1826. április 18. Az epidauroszi harmadik görög nemzetgyűlésen Alexandrosz Mavrokordatosz pártja győz: a nemzetgyűlés kizárólagos protektorként Angliának ajánlja fel Görögországot.

1826. május 28. II. Mahmud szultán rendeletet ad ki az európai mintájú új reguláris hadsereg felállításáról, általános újoncozással.

1826. június 15–16. A haderőreform miatt janicsárlázadás robban ki Isztambulban, amit a szultáni csapatok levernek (20 ezer janicsár legyilkolása). A janicsárságot felosztatják.

1826. június 24. Vergaszi ütközet. Ibrahim seregeit megállítják a Peloponnészosz legdélebbi csücskén a manióták (Mani városában élő félautonóm görög közösség – mint a szulióták vagy montenegróiak vagy a Poglizzai [Poljicai] Köztársaság lakói). Resid pasa eközben Messzolongi után keletre indul, Athén elfoglalására.

1826. augusztus 15. Mehmed Resid pasa támadása nyomán elesik Athén, a görög kormány Euboia szigetére szorul. A görög felkelés a leverés küszöbén áll.

1826. október 7./szeptember 25. Az augusztus óta folyó tárgyalások eredményeképpen a Porta Anglia és Ausztria nyomására Akkermanban aláírja az orosz–török szerződést, amely átmenetileg rendezi a Szentpétervár és Konstantinápoly közötti nézeteltéréseket.

A Porta elfogadja az 1812-es bukaresti béke tiszteletben tartását követelő orosz ultimátumot. Oroszország a dunai fejedelemségek és a szerb tartomány protektora lesz. Megerősítik Szerbia széles autonómiáját: a konvenció 7., Szerbiára is vonatkozó pontja kimondja, hogy a Portának tiszteletben kell tartania a szerb beligazgatást. Oroszország az Oszmán Birodalommal egyenlő jogokat kap a tengerszorosokban.

1826. október 7./szeptember 25. Az akkermani konvenció értelmében a román fejedelemségekben a bojár tanács választja, mégpedig hét évre a fejedelmet (az eredményt Szentpétervárnak és Konstantinápolynak egyaránt jóvá kell hagynia); valamint elrendeli új közigazgatási szabályzat bevezetését mindkét fejedelemségben. Két évre mentesülnek a román fejedelemségek a harács alól. A Porta ellátását nem veszélyeztetve biztosítani kell a kereskedelem szabadságát.

1826. november 11. *Andreasz Zaimisz miniszterelnök Aigina/Egina szigetére (Szaróni-öböl, Athéntól körülbelül 30 kilométerre) helyezi át a felkelés székhelyét, ami jelzi a szárazföldi bázis zsugorodását.*

1827. március 12./február 28. Újabb, immár a hatodik küldöttség indul Konstantinápolyba (Lazar Teodorović, Ilja Marković, Atanasko Mihailović), hogy – mint 1820-ban – elismertessék az Obrenović-ház örökletes fejedelemségét. Az orosz–török háború kitörése miatt nem járnak sikerrel.

1827 Miloš a Kormányzótanácsot bírósággá szervezi át, így folytatja a végreható és a bírói hatalom szétválasztását. Városi rendőrség alakul Kragujevacban, majd más szerb városokban is.

1827. április 1./március 20. *Negyedik, troizéni nemzetgyűlés. Miután a görög seregek élére az angol befolyás erősödéseként (a pénzügyi befolyás már eddig is jelentős volt) 1826-ban brit katonai tanácsadók kerülnek – Thomas Cochrane (1776–1860) és Richard Church (1785–1873) –, Kunduriotisz kormányfő lemond. Utóda az angolbarát Andreasz Zaimisz (1891–1840). Kolokotronisz és Kolettisz (1774–1847) azonban ellenszegülnek, és Ioannisz Kapodisztriaszt (1776–1831), a volt orosz külügyminiszter-helyettest (aki Korfu szigetén született, orvos végzettségű, a Hétsziget Köztársaság orosz elődjében is szerepet kapott, rendelkezik tehát diplomáciai és kormányzati tapasztalattal is) javasolják kormányzónak, akit Zaimisz és az angolok nem támogatnak. A nemzetgyűlésen az Orléans-i házat előnyben részesítő francia párt és a Mavrokordatosz vezette angol párt végül kisebbségben marad, végül az oroszbarát Kapodisztriaszt jelölik kormányzónak hét évre (április 11-én). A politikai erők kompromisszumaként elfogadják Görögország új alkotmányát.*

1827. május 6. *Phaléróni (faliróni) csata. Az athéni Akropoliszt ostromló török sereg ostromzárát sikertelenül próbálják áttörni a görögök. A fellegvár elesik, a szárazföldön csak Nafplio és Mani marad az összeomlás szélére került felkelők kezén. Karaiszkakisz is meghal a csatában.*

1827. július 6. A londoni egyezményben (előzménye a pétervári jegyzőkönyv 1826-ban, melyben Anglia és Oroszország a görög autonómiát támogatják) a nagyhatalmak – immár a franciák is – a Portát a görög függetlenség elismerésére és a fegyveres küzdelem befejezésére szólítják fel. A vazallus állam feje a szultán lett volna, a görögök adót fizettek volna a törököknek. A törökök elutasítják a tervezetet, bízva az egyiptomi erők küszöbönálló győzelmében. A szerződés török elutasítás esetén kilátásba helyezi a nagyhatalmi beavatkozás lehetőségét – így kerül sor a navarinói ütközetre és az egyiptomi–török flotta hadüzenet nélküli megsemmisítésére október 20-án. A londoni egyezmény előtt a görög kormányzat, belátva a pénzügyi és katonai helyzet tarthatatlanságát, 1825-ben a britekhez fordul és védnökhatalomnak kéri fel (beleszólási jogot adva a kormány összetételébe és politikájába!). Miután a britek ezt elutasítják, a görögök Oroszországhoz fordulnak, melynek új uralkodója, I. Miklós a dekabristák leverése után sokkal aktívabb külpolitikát kíván folytatni. Ez viszont már felkelti a britek érdeklődését is, akik így érdekeltté válnak a beavatkozásban. A londoni egyezmény hosszú távú következménye a görög politikai élet további hasadása, a pártok külpolitikai orientációja pedig a későbbiekben meghatározza a belpolitika alakulását is.

1827. július Az oroszellenes hadjáratra gyülekező boszniai csapatok a Bjelina melletti Orlovopoljénál fellázadnak, és győznek a törökök fölött.

1827. október. 20. A londoni egyezmény kikényszerítése érdekében a nagyhatalmak a görög területeket blokád alá vonják, hogy elvágják az egyiptomi sereg utánpótlását. A véletlenül kirobbant navarinói csatában a brit–francia–orosz szövetséges flotta elsüllyeszti az oszmán és egyiptomi hajóhad jelentős részét, eldöntve a görög szabadságharc kimenetelét. A flotta háromnegyede odavész, előerőben 6600 fő a veszteség. Ibrahim pasa fegyverszünetet köt Edward Codrington admirálissal, majd elhagyja Moreát. 1828-ban már csak Neokasztró marad török kézen. A felháborodás közepette (Anglia és Franciaország nincs hadiállapotban az Oszmán Birodalommal) a Porta felmondva az akkermani szerződést lezárja a tengerszorosokat Oroszország előtt.

1827. október Cetinjébe érkezik Sima Milutinović Sarajlija, aki I. Péter vladika titkára és Rade Tomov (a későbbi II. Péter Petrović Njegoš vladika) tanítója lesz. Hároméves ott-tartózkodása alatt összegyűjti a helyi népi dalokat és verseket (*Pjevanija crnogorska i*

hercegovačka, Buda, 1833), illetve drámát (*Dika Crnogorska, Montenegró dicsősége*, Cetinje, 1835) és történeti művet (*Istorija Crne Gore*, Cetinje, 1835) ír.

1827. december 20. A Porta meghirdeti a dzsihádot, az általános vallásháborút a „hitetlenek” ellen. Megszakad a diplomáciai kapcsolat a londoni egyezményt aláíró hatalmakkal.

1827 Golešti-ben megalakul az Irodalmi Társaság, melynek célja az oktatás fejlesztése, nemzeti színház, román folyóirat alapítása és fordítások ösztönzése.

1827–1828 Skopje lakossága kéri a görög metropolita bolgárszlávval való cseréjét.

1828. január 19./7. Miloš nagy népgyűlést hív össze, amelyen elismerik, hogy fejedelemsége örökletes. A Porta nem ismeri el. A porta a szerb küldötteknek fermánt nyújt át a szerb területek belső irányításáról, amelyben fellelhetők a szerb követelések.

1828. január 24. *Hivatalba lép Kapodisztriasz. Hamarosan vaskézzel megkezd a rendteremtést: felosztatja a nemzetgyűlést, rendkívüli állapotot vezet be, és 27 főből álló szenátust és 11 fős minisztertanácsot hoz létre Szpiridon Trikupisz (1788–1873) – a család még előkerül később – vezetésével. A központi hadsereget a kormány alá rendeli. Erre az angolok nem adnak több hitelt, csak Oroszország folyósít 600 ezer rubelt. Nagy-Britannia attól tart, hogy Navarino után a felkelés átterjed más területekre is, és ez az oroszok megerősödéséhez vezet, ezért az 1827-es londoni egyezmény nagyhatalmi együttműködésre vonatkozó felmondását javasolja. A franciák azonban beavatkoznak, és 14 ezer fős expedíciós erőt szállítanak partra a Peloponnészoszon, hogy Ibrahim pasa utánpótlás nélkül maradt hadait elszállítsák (1828. augusztus). E csapatok ugyanis tömegesen dezertálnak, fosztogatnak és a maguk boldogulását keresve vonulnak hazafelé (némelyik egység még disznóhússra is fanyalodik).*

1828. január 31. *Alexander Ypszilantisz szívrohamban meghal bécsi fogságában.*

1828. április 26./14. Az akkermani szerződés felmondása miatt Oroszország hadat üzen Törökországnak. Ezzel kezdetét veszi az 1828–1829-es orosz–török háború.

1828. április Oroszország semlegességre szólítja fel Milošt az orosz–török háborúban.

1828. május 7./április 25. A 105 ezer fős orosz haderő átkel a Pruton, és néhány nap alatt megszállja a két fejedelemséget. A két uralkodó elmenekül, Carl Magnus Pahlen (oroszosan Matvej Palen) herceg orosz katonai kormányzást vezet be.

1828 Georgi Mamarcsev (1786–1846), Zsivko és Alexi kapitányok bolgár sereget szerveznek az orosz betörés támogatására a havasalföldi és a moldvai bolgárság körében. 270 emberükkel részt vesznek Szilisztra megtámadásában. Mamarcsevet bátorságáért személyesen I. Miklós cár tünteti ki érdemrenddel.

1828. július 30. A bukaresti bolgárok megbízásából Alekszandar Nekovics (Atanasz Nekovics rokona) megpróbál találkozni az orosz cárral, aki éppen Sumenben tartózkodik, de nem olvassa el a hozzá eljuttatott bolgár memorandumot, sőt lefegyverzik az önkéntes bolgár csapatokat. A háború és a fegyverek elvételének következtében több mint 130 ezer bolgár menekül a Dunától északra, ami megakasztja a helyben maradtak gazdasági és kulturális fejlődését.

1828. október 11. Orosz erők elfoglalják Várnát. Sumlát és Szilisztriát viszont nem sikerül bevenniük, így visszakényszerülnek a Duna mögé. 1829-ben újra átkelnek a Dunán új fővezérlettel. 1829-re Ivan Dibics (Hans Diebitsch) orosz tábornok egységei beveszik Szilisztrát, majd Sument és átkelnek a Balkán-hegységen.

1828 Polignac francia külügyminiszter terve szerint egy nagygörög államot kell létesíteni Epirusszal és Konstantinápolyal, Oroszország megkapná a Duna vonalát, Szerbiát és Boszniát Kapodisztriasz egy önálló, nagy délszláv államot propagál és Nagy-Albániát Epirosszal, Thesszáliával. Görögország kicsi maradna, Trákia és Kelet-Rumélia a törököké maradna, s felveti a két román fejedelemség Dacia néven történő egyesítését orosz protektorátus alatt, Konstantinápolyt nemzetköziesítenék.

1829. február 21. Az orosz sereg újra átkel a Dunán.

1829. február A görögök kitörnek a Peloponnészoszról és elfoglalják Boiótiát és Aitóliát, majd 1831-re eléri az Arta–Volosz-vonalat, a későbbi határt.

1829. március 22. Oroszország, Nagy-Britannia és Franciaország közös protokollja, amelyben a három aláíró nagyhatalom elismeri a görög autonómiát. A konferencia döntéseit jegyzékben továbbítják a Portához, amelyet az elutasít. Később, a drinápolyi orosz–török béke előkészítése során a Porta mégis az 1829. márciusi protokoll alapján kezd tárgyalásba a nagyhatalmakkal a balkáni helyzet rendezésére.

1829 Forgalomba kerül az első görög nemzeti valuta, az ezüsthónix, bronz váltópénzzel.

1829. április 20./8. Bukarestben Ion Eliade Rădulescu szerkesztésében megindul a *Curierul românesc*, az első román nyelvű havasalföldi újság (1859-ig jelenik meg, főként adminisztratív, mellette politikai, kereskedelmi és ismeretterjesztő írásokat közöl).

1829. június 11. Dibics orosz tábornok döntő orosz győzelme a törökök fölött Kulevcsánál, megnyílik az út a Balkánon át Drinápoly (Edirne) felé.

1829. június 13./1. Jászvásáron Gheorghe Asachi szerkesztésében megindul az *Albina românească*, az első román nyelvű moldvai újság (más néven, de 1858-ig jelenik meg).

1829. június 30. A május eleje óta ostromlott Szilisztra kapitulál az oroszok előtt. Július 12-én elesik Burgasz, majd augusztusban Edirne is.

1829. augusztus 3. Az argoszi (ötödik) görög nemzetgyűlés a livádiai győzelem után felhatalmazza az elnököt a béketárgyalásokra. A márciusi nagyhatalmi döntéssel ellentétben Görögország immár igényt tart Akarnániára is.

1829. augusztus 14. Az orosz sereg először a modern történelemben átkel a Balkán-hegységen.

1829. augusztus 15. Görög függetlenségi nyilatkozat.

1829. augusztus Az orosz seregek közeledtének hírére Malko Tirново, Lozengrád, Szliven, Sztrandzsa körzetének lakossága felkel a török uralom ellen. Kitör az úgynevezett trákiai felkelés. Szozopol 1829. február 16-i orosz bevétele után Sztojko Mavrudov alakít önkéntesekből csapatot. A háború végén a szliveni felkelőkből sereget szervező Georgi Mamacsev kapitány Tirново felé vonul, hogy ott kikiáltssa a bolgár függetlenséget, de az oroszok nem támogatják. Mamacsevet elfogják, serege szétszéled, a drinápolyi béke aláírása pedig megghiúsítja a felkelő egységek összefogását. Dibics csak a török amnesztia elérését hajlandó megígérni a résztvevőknek.

1829. augusztus 20. Edirne elestének hírére a szultán hajlandó tárgyalásokat kezdeni.

1829. szeptember 7. Çorlunál az orosz seregek kijutnak a Márvány-tenger, Enosznál (Enez) az Égei-tenger partjára.

1829. szeptember 14./2. A szultán kérésére aláírják a drinápolyi békét. Oroszország megszerzi a Duna-deltát a Kígyó-szigettel, ezzel veszélyezteti a Habsburg Monarchia dunai

kereskedelmi érdekeit, megkapja a fekete-tengeri kaukázusi partvidék jelentős részét, elismerteti a román és szerb fejedelemségek autonómiáját, Görögország függetlenségét. A Porta pénzügyi helyzetét megrendítő hatalmas kárpótlásra kényszerül. A bolgárokat nem említi a dokumentum. A drinápolyi béke megerősíti, hogy Oroszországnak joga van Szerbia érdekeit megvédeni, emellett a 6. pontja kötelezi a Portát, hogy teljesítse az akkermani konvenció előírásait, valamint adja vissza Szerbiának a hat, 1813-ban már megszállt, de a második felkelés során megszerezni nem sikerült nahijét. Ez Szerbia autonómiájának első nemzetközi elismerése (korábban bilaterális, török–szerb relációban tárgyalták csak). A Porta szabad kereskedést biztosít Oroszországnak az Oszmán Birodalom egész területén és a Fekete-tengeren. Ez magában foglalja a Boszporusz és a Dardanellák orosz kereskedelmi hajók előtt történő megnyitását.

A béke román vonatkozásban az akkermani konvenció alapján megerősíti az öt éve orosz megszállás alatt álló Havasalföld és Moldva autonómiáját, kimondja a fejedelmek élethosszig tartó uralmát, elrendeli egy-egy új szervezeti szabályzat (lényegében alkotmány) kidolgozását. Előírja a Duna bal partján oszmán fennhatóság alá került területek Havasalföldnek történő visszaadását. A kárpótlás kifizetéséig a cári csapatok megszállva tarthatják a fejedelemségeket. A béke kimondja a kereskedelem szabadságát a Fekete-tengeren, idegen kereskedelmi hajók szabadon áthaladhatnak a tengerszorosokon. A szerződés megszabadítja a két fejedelemséget a 16. század óta fennálló kényszerfelvásárlás, azaz Konstantinápoly és a hadsereg ellátása (*zaharea*-rendszer) alól, bekapcsolva őket a világgazdaság vérkeringésébe (a brăilai kikötőben 1831-ben 111, 1847-ben már 1383 hajó fordul meg, Moldva gabonakészlete ez idő alatt a háromszorosára nő), hosszú távon megteremti a román gabona tömeges kivitelének lehetőségét (ez ténylegesen az 1860-es évek mederkotrásai nyomán lendül fel).

1829 Musztafa Busatli szkutari pasa még az oroszok elleni hadjárat során önállósodva beveszi Filibét/Philippopol/Plovdivot, s hadjáratot indít a bolgár területeken. A szultánnak nincs ereje fellépni ellene.

1829 Szamokov lakossága kéri a görög vladika felváltását Neofit Rilszkivel. 1836-ban csatlakozik a mozgalomhoz a Sztara Zagora-i és a kasanliki körzet.

1829. szeptember 30./18. A Porta hatt-i serifet ad ki, amelyben ígéretet tesz Szerbia autonómiájára. Jogot ad a szabad vallásgyakorlatra a saját templomokban.

1829. október 8. Brăila, Giurgiu és Turnu Măgurele erődjeit a közvetlen török fennhatóság alól visszacsatolják Havasalföldhöz.

1829. október 12. Az 1826-os akkermani szerződésen alapuló szultáni fermán megerősíti Szerbia autonómiáját.

1829. november 19./7. Pavel Dmitrijevics Kiszeljov tábornokot, az orosz megszálló erők főparancsnokát kinevezik a két fejedelemség bojári tanácsának (*diván*) elnökévé. Vezetésével elkezdődik az államszervezet modernizációja.

1829 vége A Vasojevićek törzsi gyűlése 12 pontból álló törvényt fogad el (*Vasojevički Zakon u dvanaest točaka*), amelyet a Đurđevi Stupovi-kolostor *igumenje*, Mojsije Zečević erősít meg.

A drinápolyi békétől a párizsi békéig. Oroszország visszaszorítása

1830. február 3. Az újabb londoni protokollban a görög ügyben szövetséges három nagyhatalom – Nagy-Britannia, Oroszország és Franciaország – elismeri az önálló Görög Királyság létrejöttét, immár nem autonóm, hanem független államként, majd a pár héttel később kiadott, úgynevezett pároszi jegyzőkönyvben (február 20.) rögzítik az új állam határait. A három hatalom egyszersmind Görögország gyámjának nyilvánítja magát. Görögország 47 ezer km²-re terjed ki 753 ezer lakossal. A tízéves háborús pusztítás eredményeképpen 650 falu és a juhállomány 90%-a elpusztul, a virágzó gazdaság összeomlik.

1830. február 6./január 25. A kragujevaci szerb skupštinán kihirdetik a szultáni okiratokat az autonómiáról, amelyben megerősítik Milošt mint örökletes fejedelmet. Kérést intéznek a Portához, hogy ténylegesen ismerje el Milošt örökletes fejedelemnek, ahogy a hatt-i serifben áll.

1830. február 20. A pároszi diplomáciai jegyzőkönyvben Anglia, Franciaország és Oroszország pontosítja Görögország határait, a terület nem foglalja magában Thesszáliát. Így a Porta április 24-én hajlandó beleegyezni Görögország függetlenségébe.

1830. március 30. A két Szervezeti Szabályzat (*Regulamentul Organic*) véglegesítése a dunai fejedelemségekben. Több mint 400 paragrafus korszerűsíti és a két országban egységesíti az államszervezetet, a közigazgatást, az adóügyet, az igazságszolgáltatást, az oktatást, az egészségügyet stb. Az uralkodót a nagybojárok befolyása alatt álló szűk Rendkívüli Országgyűlés választja, uralma élethosszig tart, illetve nyomós indokkal a szuzerén és a védnökhatalom (az Oszmán Birodalom és Oroszország) válthatja le. Ő a

végrehajtó hatalom feje, a miniszterektől kezdve ő nevez ki és vált le minden tisztségviselőt, egyben a most felállított nemzeti hadsereg főparancsnoka. A mindig nagybojári származású miniszterek csak az uralkodónak felelősek, ő pedig nem felelős a szintén nagybojári túlsúlyú országgyűlésnek. Minden elfogadott törvényt a cárnak és a szultánnak is meg kell erősítenie. Megerősödik Pétervár védnöki szerepe, a két konzul befolyása a fejedelem döntéseire. A Szabályzatok kimondják, hogy a két fejedelemség történelme, vallása, azonos nyelve és szükségletei alapul szolgálnak majdani egyesülésükhöz.

A legtöbbet vitatott terület az úrbéres viszonyok szabályozása: a nem túl magas – Havasalföldön évi 12+1, Moldvában 12+2 nap – robotnál az elvégzendő munkamennyiséget is rögzítik, így a tényleges kötelezettség a korabeli számítás szerint Havasalföldön 56, Moldvában pedig 84 nap lesz. A családokat igavonó-állományuk alapján a Szabályzatok három kategóriába sorolják: *fruntaş* – legalább négy ökör, *mijlocaş* – legalább két ökör, *pălmaş* – ennél kevesebb, általában nincsen. Ehhez szabják a művelhető szántót, legelőt és kaszálót. Moldvában kategóriák szerint 5 falce és 30 präjină (7,68 ha), 3 falce 70 präjină (5,54 ha), illetve 2 falce 30 präjină (3,39 ha), Havasalföldön még kevesebb: 8 pogon 19 präjină (4,4 ha), 6 pogon 14 präjină (3,3 ha), illetve 4 pogon 10 präjină (2,2 ha). Így a családok az addig használt terület mintegy felét-kétharmadát veszítik el, különösen a legeltetés és a takarmány biztosítása nehezül meg. A Szabályzat Havasalföldön 1831. július 1-jén, Moldvában 1832. január 1-jén lép életbe.

1830. május 6./április 24. „Testőr” iskola kezdi meg működését Szerbiában. Ez az első katonai oktatási intézmény.

1830. május vége A „trni vagy znepoljei felkelés” kitörése Radivoj Izvorszki vezetésével. A cél egy autonóm bolgár állam megalapítása, az oszmán adófizetés eltörlése. A kezdeti sikerek után a rossz fegyverzetű, falusi előljárók által vezetett csapatok a szerbekhez fordulnak erősítésért, de nem kapnak. Három hét után a szófiai török katonaság felvonul ellenük: a felkelők gerillaharcot folytatnak a hegyekben, a siker reménye nélkül.

1830–1831 Az 1829-es petrai vereség (Boiótia/Viótia) után a visszavonuló Aszlan bej albánjai elpusztítják Kozánit, de Sziatizta (Sztatizta) lakói ellenállnak és megmenekülnek. Szaban Geka albánjai Szeresz környékén pusztítanak. Elmaradt zsoldjuk kifizetése ürügyén Mehmed Resid monasztiri pasa, ruméliei váli összehívja az albán zsoldosvezéreket, majd megöleti őket. Ezt követően két görög bandavezért is megöl a harcban Tríkala mellett, helyreállítva a rendet. Monasztir fellendül, a helyi kereskedelem a zsidók kezéből a keresztényekébe kerül, amikor vasárnapról szombattra teszik át a piacnapot.

1830 Ausztria kizárólagos jogot szerez a Duna török szakaszán való hajózásra.

1830–1848 A horvát nemzeti mozgalom, az illírismus korszaka. Ljudevit Gaj 1830-ban Budán megjelenteti a horvát helyesírást megreformáló könyvét.

1830–1831 A bukaresti bolgárok (Vaszil Nenovics, Ivan Szeliminszki, Mihail Kifalov, Nikola Piccolo) autonóm bolgár fejedelemséget terveznek a menekültáradattól megduzzadt lakosságú Dobrudzsában. A havasalföldi díván tagjaként Sztefan Bogoridi fejedelem megkísérli felkelteni Isztambul érdeklődését a terv iránt, de ez sikertelen marad.

1830 Jelentős károkat okozó földrengés Thesszalonikiben, amely súlyosan megrongálja az erőd tengerparti falait és a bástyákat.

1830. július 17./5. A Porta olyan hatt-i serifet ad ki Szerbiára vonatkozóan, amely nem veszi figyelembe a nemzetközi előírásokat. Ennek hatására szeptemberben szerb delegáció utazik Szent-Pétervárra, hogy orosz segítséget kérjen.

1830. augusztus 3. II. Mahmud szultán újabb rendeletben konkretizálva megerősíti Szerbia széles autonómiáját, örökletes vazallus fejedelemnek ismerve el Milošt. Ugyancsak elismeri a szerb egyház önállóságát, élén a belgrádi metropolitával. A török csapatok hat erőd kivételével kivonulnak a fejedelemségből. 1830. október 19-én Konstantinápolyban a „hűbéresküre járuló” szerb küldöttségnek is bemutatják az új hatt-i serif másolatát, amely az első szerb felkelés során felszabadított területek kiváltságait és jogait tartalmazza.

1830. augusztus 26. A drinápolyi béke értelmében a belpolitikai helyzet rendezésére szabad kezet kapó szultán Mehmed Resid pasát küldi a fellázadt Musztafa Busatli /Bushati szkutari kormányzó ellen. Resid pasa első lépésként a Monasztirba/Bitolába tárgyalni hívott ezer albán vezető felét lemészároltatja (lásd korábban Kozani felprédálásánál), majd Musztafa Busati ellen indul és legyőzi.

1830. október 30./18. Meghal I. (Petrović Njegoš) Péter montenegrói vladika (1834. október 30-án/10-én szentté avatják). Hatalmi harc eredményeként a világi és egyházi hatalom teljesen és ténylegesen a Petrović Njegoš család kezében összpontosul: utóda unokaöccse, Rade Tomov: II. (Petrović Njegoš) Péter (1830–1855).

1830. november 11. Békekötés Cetinjében Montenegró és a boszniai török vezír között. Montenegró végleg és teljesen anektálja Brdát, expanziós kísérletét a tengerpart felé azonban Ausztria megakadályozza. Az 1798-as törvényszék helyébe 1831-ben létrehozzák Montenegró és Brda szenátusát, ami az első fontos lépés a modern államgépezet kiépítésében.

1830. november 27./15. Vuko Radonjić guvernadur titokban Kotorban (Puč településen) egy osztrák tábornokkal tárgyal. II. Péter tudomást szerez erről, és elveszik a vladikai cím örökletességét kétségbe vonó Radonjićtól a pecsétet. Két nap múlva Radonjićot a montenegrói törzsfők halálra ítélik, de hamarosan száműzetésre változtatják az ítéletet, és családjával Ausztriába küldik.

1830. december 12./november 30. Tašmajdanban (ma Belgrád része) törökül és szerbül is kihirdetik a hatt-i serifet. A hatt-i serif engedélyezi a szabad vallásgyakorlást, a független beligazgatást. A kormányzás Miloš kezébe kerül, a törvényhozó hatalmat Miloš és a tanács gyakorolja, a tanács egyben végrehajtó szerv is. A szerbek maguk választhatják püspökeiket, akit a konstantinápolyi pátriárka nevez ki. A hatt-i serif egy diplomát (*berát*) is tartalmaz, amely elismeri Milošt örökletes fejedelemnek.

1830. december 13./1. Melentije metropolita Milošt fejedelemmé keni fel.

1830 Az év végén Miloš felszabadítja a parasztokat a szpáhiknak járó kötelezettségek alól, így szabad földtulajdonossá válnak. Miloš a kenéz (*knez*) titulus helyett a fejedelem címet (*knjaz*) használja a szerb uralkodó megnevezésére.

1830 Hadzsi Ahmed pasa lesz Szaloniki kormányzója, ami könnyebbséget jelent a keresztényeknek, helyreáll a rendőrség, a közbiztonság, csökkennek a visszaélések. 1831-ben azonban elmozdítja a Porta, mert a kleftisz Diamandisszal üzletelve 40 ezer piasztért kért tőle, hogy futni hagyja, továbbá egy már eltörölt éves adónemet újra kivet a keresztényekre és a zsidókra (30 ezer piasztér), továbbá nem szervezi újjá a török hadsereget. Diamandisz, Pidziavasz és más görög kleftiszek Kasszandrába menekülnek (a Halkidiki-félsziget első „lába”).

1831. év eleje Husszein gradačaci kapitány (Husein Gradašćević) fellázad, beveszi Zvornikot, majd elfoglalja Koszovót és Ipeket. Szövetségre lép a szkutari Musztafa Busatlival, akit azonban a két sereg egyesülése előtt legyőz Mehmed Resid pasa oszmán serege. Míg a Bushati/Buşatli család eltűnik a történelem forgatagában, Husein Gradašćević Mehmed Residdel kiegyezve Travnik székhellyel boszniai vezír lesz.

1831. január 1. A Szervezeti Szabályzat előírása szerint felállítják Havasalföld Állami Levéltárát, a moldvai pedig 1832. január 1-jén kezdi meg működését.

1831. február A konstantinápolyi konferencián az oszmán állam 40 millió piaszter ellenében lemond az Arta–Volosz-vonalról. A görög függetlenséget az 1832. augusztus 30-i londoni protokoll megerősíti.

1831. június 2./május 21. Nyomdagép érkezik Pétervárról Szerbiába, amely az állami nyomtatás szolgálatába áll.

1831. július Közzéteszik a Havasalföld közigazgatását szabályozó korszerű Szervezeti Statútumot (*Regulamentul Organic*).

1831. szeptember I. Konstantin konstantinápolyi pátriárka autonómiát ad a szerb egyháznak: a fejedelem és a nép maga választja az érsekeket és a püspököket, a belgrádi érsek a szerb egyház metropolitája. Az első szerb belgrádi metropolita: Melentije (Pavlović, 1831–1833).

1831. október 2./szeptember 21. A montenegrói népgyűlésen II. Péter vladika megkezdi az államhatalom kiépítését: katonai-rendőri szerveket (*Garda* vagy teljes nevén *Gvardija*, illetve *Perjanici*) hoz létre, valamint kormányzó szenátust (*Praviteljstvujušci senat crnogorski i brdski*), amely közigazgatási-végrehajtó, valamint bírói feladatokat lát el. A világi hatalom a vladika kezében van, aki a szenátussal együtt kormányoz. A szenátus tagjai a legelőkelőbb családokból kerülnek ki. A szenátus elnöke: Ivan Vukotić.

1831. október 9. *Kapodisztriasz halála a nafpliói Agiosz Szpiridon templom előtt. Miután Kapodisztriasz fokozza a terrort, feloszlatja a törvényhozást és rendeleti kormányzást vezet be, a helyi előkelők ellene fordulnak. Petrobej Mavromihalisz nem fizeti be az adót, amiért börtönbe zárják. A kereskedők sem kapnak háborús káraikért kompenzációt, ennek eredményeként Mihaulisz és Kunduriotisz admirálisok egymásnak esnek. A kiéleződő helyzetben az angolpárti földesurak (az 1821-es moreai felkelés egyik szervezője, Petrobej Mavromihalisz fia és testvére) meggyilkoltatják Kapodisztriaszt. Ez azonban nem szünteti meg a törésvonalakat: a hazai görögök zöme az úgynevezett alkotmányvédő párt támogatója lesz, míg a „külhoni” görögök (a fanarióták egy része, a krímiek) inkább Kapodisztriasz oroszbarát vonalát követik. Ez a megosztottság később is rányomja a bélyegét a politikai életre, így válik érthetővé a sok vita azzal kapcsolatban, hogy ki számít görög állampolgárnak (vagyis ki szavazhat, és ki lehet választható). Kapodisztriasz meggyilkolása után mégis testvére, az elődje irányvonalát követő Augusztinosz Kapodisztriasz lesz a kormányzó, akit az ötödik nemzetgyűlésen, Nafplióban választanak*

meg. Így újabb polgárháború tör ki (a harmadik), mert az új miniszterelnök, a franciapárti Kolettisz, Kapodisztriasz Nyugat-barát ellenfele harcot hirdet az oroszbarát és hetairista vonal ellen. Az angolok ezt bizonyítékként tálalják, hogy a görög demokrácia és a köztársasági államforma nem működik, és 1832. augusztus 8-án Wittelsbach Ottót oktroálják a görög trónra (a londoni megállapodás eltiltja a három nagyhatalom uralkodóházait és rokonaikat a trón elfoglalásától).

1831. november 1. Isztambulban megjelenik az első állami hetilap törökül és franciául (*Moniteur Ottoman / Takvîm-i Vekâyi*).

1832. január Közzéteszik Moldva Szervezeti Szabályzatát is. Ezzel a két román fejedelemségben párhuzamos intézményeket hívnak életre, ami fontos lépést jelent egyesülésük felé. Egyúttal mindkét státútum szentesíti Szentpétervár jogát a beavatkozásra.

1832. január 16./4. A Crna Gora-i szenátus írásbeli ítélete: Vuko Radonjić guvernadurt fivérével együtt a centinjei kolostorba küldik, 32 családtagját az osztrák fennhatóság alatt álló Kotorba száműzik. (Radonjićot áprilisban kiengedik Kotorba, ahol néhány hét múlva, május 30-án meghal.)

1832. február 27./15. Belgrádban az egyik könyvkereskedésben megnyílik az első városi könyvtár. Az év folyamán Miloš megalapítja a szerb fejedelmi kancellária könyvtárát, a nemzeti könyvtár első elődjét. Egyben rendelkezik, hogy a kiadók kötelesek példányokat küldeni a kiadványokból.

1832. március 15. Az elfogadott alkotmány szerint Görögország alkotmányos monarchia lesz. Augusztinosz Kapodisztriasz egyidejűleg megválasztott kormányzó azonban fegyveres összecsapások közepette már 18-án lemond.

1832. április 23. Martinićnél kudarcot vall a Namik Halil új szkutari pasa vezette Montenegró elleni támadás.

1832. május 7. A londoni konferencián Oroszország, Nagy-Britannia, Franciaország és Bajorország jóváhagyásával döntés születik az önálló görög állam uralkodójának személyéről és az ország hatáiról. A bajor Wittelsbach-családból származó Frigyes Ottót jelölik a Görög Királyság trónjára I. Ottó néven, az új állam határa pedig Arta–Voloszon vonalon húzódik. A Porta 1832. július 21-én, a konstantinápolyi egyezményben ismeri el Görögország függetlenségét.

1832 *Juszuf bej, Thesszaloniki válija elhatározza, hogy felszámolja az Athosz-hegy környéki görög kalózflottát, amelyet Karamicosz és Leonidasz Vulgarisz, a nauszai felkelés szervezői-túlélői vezetnek. A támadás sikertelen, végül 1833-ban a felbőszült britek betörnek a területre és rendet tesznek. Karamicosz 1835-ben meghal, amikor Platamonasz helyőrségparancsnoka, Kahraman bej elfogja.*

1832. augusztus *A görög nemzetgyűlés a nagyhatalmak jelöltjét, a Wittelsbach-dinasztiából származó I. Ottót választja meg királynak (1832–1862).*

1832 Újabb sikertelen montenegrói kísérlet Podgorica elfoglalására.

1832 A szultáni haderő Szarajevónál végleg legyőzi Husein Gradaševićet. Hercegovinát leválasztják Boszniáról, s a Husszein bég ellen korábban fellázadt Ali Rizvanbegović uralma alá helyezik.

1832 Megkezdődik a szpáhi rendszer felszámolása, ami eltart 1844-ig, a sorkötelesség bevezetéséig (*redif*). A földbirtokszerkezet átalakulásával is jár, ami sok konfliktus forrása lesz a bolgár parasztok és a volt muszlim földesurak között. A szpáhi adószedő funkcióit a vojvodák veszik át. Az adózásban a *maktu*-rendszer bevezetésével immár a közösség felel az adó kifizetéséért, azaz az *obstina* célja az elvándorlás meggátolása lesz a maradék tehernövekedésének elkerülése érdekében.

1832 során Janko Drašković gróf kidolgozza és nyomtatásban is megjelenteti politikai programját, amely az illír mozgalom legfontosabb céljait tartalmazza.

1832 Bukarest lélekszáma 60 300 fő állandó, valamint legalább 15 ezer ideiglenes és külföldi lakos. Jászvásáré összesen 49 814 fő.

1832 A forradalmár Mazzini egy délszláv–román–magyar föderációt szorgalmaz.

1832–1833 Oroszország aktivizálja magát az első egyiptomi válság során. Miután Mohamed Ali támogatást ad a Portának a görögök elleni küzdelemben, s flottája megsemmisül, az egyiptomi helytartó Szíriát és Palesztinát követeli II. Mahmud szultántól kárpótlásként. Mivel a konstantinápolyi kormányzat nem teljesíti az egyiptomi követeléseket, 1832-ben az egyiptomi seregek Ibrahim pasa vezetésével megindulnak Anatólia irányába, és május 27-én beveszik a palesztinai Akkont, júliusban Homsznál is győznek, majd december 21-én Konyánál döntő győzelmet aratnak. A Porta a nagyhatalmak segítségét kéri. A nyugat-európai nagyhatalmak nem kívánnak beavatkozni

az Oszmán Birodalom belső ügyeibe. II. Mahmud egyedül Szentpétervár részéről kap érdemi választ 1833. február elején.

1833. február A Mihail Lazarev tengernagy vezette orosz flotta Konstantinápoly alá érkezik, ami tengeri és szárazföldi erősítést ígért a szultánnak.

1833. február. 6. A kiskorú Ottó király és kísérete partra száll az akkori görög fővárosban, Nafplióban (Athén csak 1835-től főváros). Az oroszbarát vonal helyébe brit orientáció lép. A görög minisztertanács elnöke Szpiridon Trikupisz lesz. Ottó király érkezte után financiai és hadseregszervezési okokból 10 ezer politikailag megbízhatatlan görög katonát elbocsátanak a hadsereg kötelékéből (a veteránok fiai ingyen járhatnak katonaiskolába, az időseket nyugdíjazzák), sokan Törökországba emigrálnak. Az új hadsereg magvát 3000 bajor alkotja. Annak a görög szabadságharcosnak, akinek nem sikerül a hivatásos hadseregbe vagy állami szolgálatba lépnie, nem marad más választása, csak a hegyekbe történő visszavonulás. Az elmenekült katonák ott korábbi életmódjukat, a banditizmust folytatják. Ez évtizedekig súlyos problémát okoz a görög államnak. Az ország hivatalos nyelve a német (!) lesz, az iskolákban is ezt vezetik be. Fennmarad a francia- (Kolettisz), az angol- (Mavrokordatosz) és a politikai értelemben legkonzervatívabb oroszbarát párt, és negyedik erőként jelen vannak az alkotmányvédők is. Ottó csak 1835-ben lesz nagykorú, addig bajor tanácsadói kormányoznak Ludwig von Armansperg régens vezetésével.

1833. március 20. Orosz flottademonstráció Mohamed Alival szemben a Boszporuszban, majd az orosz csapatok április 5-én Hünciár Iszkeleszinél partra szállnak, hogy megállítsák az egyiptomi sereget.

1833. május 3. Az orosz katonai és diplomáciai nyomás, valamint Alekszej Fjodorovics Orlov közvetítésének eredményeképpen Mohamed Ali békét köt a Portával Kütahyában. Ali a szultán fennhatóságát és adókötelezettséget elismerve megtartja, illetve megkapja Egyiptom, Szíria, Palesztína és Kilikia kormányzását. Ezzel a francia diplomácia által támogatott Egyiptom potenciális nagyhatalom lesz, egy nagy arab birodalom megteremtésének esélyével.

1833. május 25./13. A nehéz helyzetbe került szultán a konstantinápolyi határszerződésben átengedi Szerbiának a hat nahijét, majd hatt-i serifben is elismeri az állam autonómiáját (augusztus). Erre a szomszédos körzetekben (Vidin, Berkovica, Niš, Negotin, Zajecsar) is oszmánellenes felkelések törnek ki a Szerbiához csatolás reményében, de a mozgalom kudarcba fullad.

1833. július 8. Az Oroszország és az Oszmán Birodalom által nyolc évre megkötött hünkiar-iszkeleszi kölcsönös védelmi szerződés értelmében Oroszország a Porta protektorának nyilvánítva magát garantálja partnere területi integritását, továbbá külső fenyegetettség esetén katonai támogatást biztosít a Portának (ahogyan azt Egyiptommal szemben is tette). A szerződés jelentős nyereséget jelent a cári udvar számára, mert amellett, hogy megerősíti az orosz befolyást az Oszmán Birodalomban, biztosítja az orosz hadiflotta számára a Boszporuszon és a Dardanellákon való áthaladás lehetőségét, miközben a Porta ígéretet tesz arra, hogy lezárja a szorosokat más államok hadihajói előtt abban az esetben, ha Oroszországot külső támadás fenyegetné. Oroszország ezzel kizárólagos jogot szerez a szorosok katonai célú használatában, ami komolyan sérti Nagy-Britannia és Franciaország érdekeit.

1833. augusztus 4. Az önálló görög autokefál egyház deklarálása, amit a szultán csak 1850-ben ismer el. Az önállóság célja, hogy a patriarkátus, és ezen keresztül az oszmánok befolyása csökkenjen, de a helyi lakosság nem mindig ért vele egyet. Ez nem erősíti Ottó hatalmát, sőt 1852-ben vallási alapú felkelés bontakozik ki ellene Kalamatában Krisztoforosz Panagiotopulosz vezetésével, amelyet katonai erővel vernek le. Az uralkodó az 1830-as években a földosztási terv előkészítéseként konfiskálja a klérus vagyonának jelentős részét (ehhez is kellett az önálló egyház megteremtése). 1833–1834-ben az akkor működő 524 kolostor nagyjából kétharmadát bezárják.

1833. augusztus 18./6. II. (Petrović Njegoš) Pétert Szentpéterváron I. Sándor orosz uralkodó jelenlétében püspökké (legmagasabb egyházi méltósággá) szentelik. (Orosz útlevelet is kap.)

1833. szeptember 18. A keleti kérdés újabb szakasza és a korábbi szövetségi kapcsolatok meggyengülése életre hívja a müncheni (ma Mnichovo Hradiště, Csehország) egyezményt, amelyben a cári udvar az Ausztriával és Poroszországgal való partnerség szorosabbra fűzésével egyrészt megerősíti közép-kelet-európai kapcsolatrendszerét, másrészt garantálja a keleti kérdésben való együttműködést és az Oszmán Birodalom integritásának fenntartását. A védnökséget Oroszország megosztja Ausztriával, a megállapodás titkos záradékában pedig leszögezik, hogy az egyiptomi pasa hatalma nem terjedhet ki európai területre.

1833. október A görög minisztertanács új elnöke a britbarát fanarióta Alexandrosz Mavrokordatosz lesz.

1833. december 4./november 22. Kragujevacba érkezik a szultán harmadik hatt-i serifje. Ebben az áll, hogy elfogadja az orosz–török határkijelölő bizottság által készített térképet,

így Krajinát, Ključot, Crna Rekát, Gurgušovacot, Svrlijiget, Aleksinacot, Kruševácot, továbbá Stari Vlah és Novi Pazar egy részét Szerbiához csatolják. Meghatározza az évente két alkalommal fizetendő adó mértékét (300 ezer gros), valamint a belgrádi vezír jogkörét (a törökök neki vannak alárendelve, de egyben a fejedelemnek is). Meghosszabbítja a törökök kiköltözésének idejét öt évvel.

1833. december 6./november 24. A Konstantin konstantinápolyi pátriárka Pétert (világi neve: Pavle Jovanović) belgrádi metropolitává szenteli. (Miloš visszatérte után, 1859-ben lemond.)

1833 II. Péter új, 20 pontból álló törvényt léptet életbe (*Zakon otačastva*), amely a büntetési tételek mellett az adókötelezettségek pénzben való megfizetését is tartalmazza (I. Péter kísérlete e tekintetben sikertelen volt). – A vladika nyomdát vásárol.

1833 A Porta elismeri a dunai fejedelemségek jogát arra, hogy nemzeti zászló alatt hajózzanak. – Ion Eliade-Rădulescu és Ion Câmpineanu kezdeményezésére Bukarestben megalakul a Filharmóniai Társaság.

1834. január 29. A szentpétervári egyezmény értelmében Oroszország és a Porta megállapodnak abban, hogy az orosz csapatok kivonulnak a dunai fejedelemségekből, mindkét állam elismeri Moldva és Havasalföld belső szervezeti rendjét. Emellett pedig az orosz kormányzat hozzájárul a Porta általa a drinápolyi béke alapján fizetendő jóvátétel jelentős csökkentéséhez. Az orosz csapatok még tavasszal elhagyják a dunai fejedelemségeket.

1834. január 29./17. A szentpétervári egyezményben a Porta elfogadja a Szervezeti Szabályzatokat. Azoknak ellentmondva, orosz javaslatra mégis a két hatalom közösen választja meg, hét évre, a két fejedelmet: Havasalföldön Alexandru Ghicát (1834–1842), Moldvában Mihail Sturdzát (1834–1849).

1834. február 13./1. A kragujevaci népgyűlésen kihirdetik a szultán harmadik hatt-i serifjét. Ezzel a török uralom *de facto* véget ér, jogilag azonban Szerbia 1878-ig az Oszmán Birodalom része marad.

1834. április 3. A cári csapatok távozásával véget ér az 1824, illetve 1829 óta tartó orosz megszállás és közigazgatás a fejedelemségekben.

1834 Szamosz szigete autonómiát kap. Az autonóm terület évi 2700 angol fontnak megfelelő adót fizet a törököknek, akik a görög felkelés során nem tudták okkupálni azt.

A tartomány élén egy görög származású (keresztény) herceg áll, akit a Porta nevez ki. A kormányzást egy négyfős szenátus segíti, melynek tagjait a sziget négy körzete által jelölt nyolc emberből választja ki a herceg. A törvényhozói hatalmat a 36 fős küldöttgyűlés gyakorolja, a kamara élén a görögkeleti metropolitával.

1834. május A görög minisztertanács elnöke Ioannész Kolettisz lesz.

1834 Görögország székhelye Nafplióból Athénbe kerül. – A 120 ezer parasztcsalád közül csak 20 ezernek van földje, a többi kénytelen a nagybirtokosok szolgálatába állni. Folytatódik a görög kliensrendszer megszilárdulása, ami az olcsón megvehető szavazatok révén egyes családok több generációját juttatja majd hatalomra. A régi török földeket egyelőre nem osztják szét, bérlőik, a nagybirtokosok „nemzeti földnek” minősítve paraszttal műveltetik azokat, illetve állami megváltási díjat fizetnek a használatukért a kisparasztnak. A parasztság nyomására kiadott földosztási rendelet előnyeit a földesurak és az uzorások élvezik elsősorban. A kormány politikai ellenfeleit, Kolokotroniszt és Plaputaszt 1834-ben összeesküvés vádjával halálra ítéli, de a nemzetközi felháborodás miatt nem merik kivégezni őket, életfogytiglani börtönre változtatják az ítéletet. – Megalapítják az első görög tanítóképzőt, és elhatározzák, hogy egyetemet alapítanak (amely 1837-ben nyílik meg).

1834. augusztus 28. Az athéni Parthenont hivatalosan felavatják, mint ókori műemlék. A ceremónia egyben az ifjú görög király, Ottó számára az első hivatalos szereplést is jelenti. A látványos ceremóniával (Ottó fellovagol az Akropoliszra, majd zenei kíséret mellett elfoglalja a trónszéket) vette kezdetét az ókori Athén szerves beillesztése az újjörög identitásba és az ókori emlékek újjörög szimbólummá válásának folyamata. 1835-ben az újonnan alakult Görög Régészeti Társaság átveszi az Akropolisz felügyeletét a bajor helyőrségtől.

1834 Mihalache Ghica bán a köznek adományozza állattani, őslénytani és numizmatikai gyűjteményét egy leendő nemzeti múzeum számára.

1834 Kragujevacban megalakul a fejedelmi szerb színház.

1834 Megalapítják az első világi iskolát a cetinjei kolostorban. 1837-ig működik, majd 1841-ben újra nyitják.

1834 Egy szultáni fermán újraszabályozza a keresztények fejadójának értékét. Katonai iskola alapul a St. Cyr francia hadiiskola mintájára, és a modern postaszolgálat is létesül, elsőként Edirne és Isztambul között. Rendszeres török hajójáratok indulnak a Dunán.

1835. január 2./1834. december 21. Ünnepléses keretek között Miloš átveszi a belgrádi vámhivatalt Bedzsihi belgrádi vezirtől.

1835. január 6. Ljudevit Gaj politikai napilapot indít kaj horvát nyelven, *Horvatzke novine* címmel. 1836 januárjáról a lap *Ilirske narodne novine* címmel, a Gaj és munkatársai által kidolgozott, što nyelvjáráson alapuló, új irodalmi nyelven jelenik meg.

1835. január 17–29./5–17. Mileta Radojković kenéz vezetésével felkelnek Miloš önkényuralma ellen.

1835. február 15./3. Miloš fejedelem ellenzése dacára elfogadják az első, úgynevezett Gyertyaszentelő Boldogasszony-napi alkotmányt (*Sretenjski ustav*). Erős fejedelmi hatalmat rögzít (a fejedelem hozza a törvényeket és rendeleteket), az államtanács (*Držvni savet*) hat „miniszterrel” gyakorolja a végrehajtó hatalmat, a nemzetgyűlés (*narodna skupština*) főképpen tanácskozó szerv, de joga az adótörvények meghozatala. Az alkotmány biztosítja a polgári személyi szabadságot és a tulajdonlás szabadságát. A fejedelem gyakorlatilag továbbra is egyeduralmuként irányít. Az alkotmányt Törökország tudta és jóváhagyása nélkül fogadják el.

1835. február 15./3. Kragujevacban Joakim Vujić vezetésével megkezdí működését a Fejedelmi Szerb Színház. Másnap tartják ez első premiert. (A következő évben megszűnik.)

1835. február 26./14. Létrehozzák a vallás- és oktatási tárcát (*popečitelstvo*) Szerbiában. Vezetőjévé Dimitrije Davidovićot nevezik ki.

1835. március 10. Montenegró elfoglalja Žabljakot. Emiatt a törökök 1836-ban – sikertelen – támadást indítanak ellene.

1835. április 11./március 30. Nemzetközi: oszmán, orosz, osztrák nyomásra Miloš fejedelem eltörli az alkotmányt.

1835. május 7./április 25. Miután felfüggesztették a Gyertyaszentelő Boldogasszony-napi alkotmányt, ismét négy katonai körzetre/kerületre osztják Szerbiát (drinai-szávai, Szabács központtal; moravai-drinai, Čačak; dunai-timoki, Negotin; šumadijai, Kragujevac).

1835. június *Andreasz Mihaulisz, a görög szabadságharc admirálisának halála. Ludwig von Armansperg kinevezése görög miniszterelnöknek, aki addig régensként irányította Görögországot.*

1835. június 7. *Sikertelen földreform. Mindegyik legalább két évig harcoló görög jogosult 2000 drachmára, amit földvásárlásra fordíthat. Csakhogy a szántóföld ára a hektáronkénti 500 drachmáról a megnövekedett kereslet miatt 1000 fölé ugrik (a szőlő még drágább, 2600 drachma), de egyébként még négy hektár sem biztosítana elegendő jövedelmet a megélhetéshez (hat hektárra taksálják ezt). Életképtelen birtokok jönnek létre, ráadásul 36 évig, évi 6%-os kamattal kell visszafizetni a támogatást, amit az évi 3%-os, pénzben megfizetendő ingatlanadó még tetéz is. Ez inkább a kisparasztok eladósodásához vezet. A 10%-os tized pedig a fennmaradó adóbérlő rendszerrel együtt a névértéknél jóval súlyosabb adóterhet jelent.*

1835. június 28./16. **Jászvásáron megnyílik a moldvai oktatás vezető intézménye, a Mihály Akadémia (előzménye az 1640-ben, illetve 1707-ben alapított iskola).**

1835. július 11./június 29. **A skupštinán törvényt hoznak az államtanácsról. A tanács nevét Miloš néhány nap múlva (29-én/17-én) kormányzótanácsra változtatja.**

1835. október 18. **Az augusztus óta Isztambulban tartózkodó Miloš búcsúlátogatást tesz a szultánnál.**

1835 *A görög államtanács létrehozása, amely az 1844-es alkotmány bevezetéséig működik.*

1835 **Megalakul az első bolgár földön üzemelő posztógyár, Dobri Zseljazkov szliveni üzeme, amely a török haderő igényeire épít.**

1835 **Neofit Rilszki vezetésével megnyílik Gabrovóban az első bolgár összevont (szó szerint: kölcsönös tanítási módszert használó) iskola. Az 1850-es évekig 200 jön létre belőlük, 1878-ra pedig 1500-ra ugrik számuk. Az első lányiskola 1840-ben nyílik meg Anasztaszija Dimitrova vezetésével. 1840-ben Vaszil Aprilov javaslatára ösztöndíjrendszer alakul, hogy a tehetséges bolgár fiatalok az odesszai Richelieu Líceumban tanulhassanak tovább. Később az orosz állam évi 20 főnek biztosít továbbtanulási lehetőséget ruszofil értelmiség kialakítása céljából. 1845-ben Nikolaj Palauzov összeállítja az első bolgár tanrendet a gabrovói iskola tananyaga alapján. Az első osztályokra bontott általános iskolát Najden Gerov alapítja Koprivsticában 1846-ban. 1847-ben Pazardzsik, majd 1848-ban Kalofer, 1850-ben Plovdiv követi.**

1835 folyamán „Velcsova zavera”. Többcentrumú bolgár összeesküvés. Ez az első pusztán bolgár polgári erők által szervezett felkelés. Szilisztrában Georgi Mamarcsev tervez felkelést, Tirnovóban Velcso Atanaszov Dzsamdziata, valamint céhes mesterek, mint Nikola Gajtandzsiev, Ivanaki Joncsov stb., valamint papok (Szergij igumen), tanárok (Andon Nikopit) szerveznek lázadást. Tirnovóban fejedelemmé kívánják választani Velcsót. A 2000 fegyveres orosz beavatkozásra számít, de a hünkiar-iszkeleszi megállapodás után Oroszországnak erre nincsen oka. Az összeesküvést Elena csorbadzsija, Jordan Kiszov árulja el. A törökök az oroszok közreműködésével a szervezkedést gyorsan felszámolják, Kuman vojvoda és Ivan Avramcszki *hajdut*-csapatait szétverik, lefegyverzik. Mamarcsevet bebörtönzik, először Konyában, majd kegyelemből az 1832-től autonóm Szamosz szigetére számúzik, ahol a görög–bolgár Sztefan Bogoridi (Vogoridesz) a kormányzó. Itt hal meg 1846-ban.

1835 során Az előzőektől függetlenül tizenhat Nis környéki falu is felkelést robbant ki, melynek a szerb fejedelem, Miloš beavatkozás vet véget. Egy év múlva, részben a szpáhi rendszer felszámolása következtében gyakorivá váló csiftlikképzés és kettős adóztatás (állami és földesúri) gyakorlata ellen lázadó piroti, caribrodi, berkovói és belogradcsiki falvakban – a szerb határhoz közel – tör ki zendülés, amelyet Mancso Punin vezet.

1836. február *Zendülés Ottó görög király uralma ellen.*

1836. március 27. A Konstantinápolyban kötött újabb szerződés megerősíti az 1834-es megállapodást, és részletesen szabályozza az Oroszországnak fizetendő oszmán jóvátétel hátralévő részének törlesztését és határidejét. Amint a Porta eleget tesz a tartozás folyósításának, az orosz evakuálják az átmenetileg megszállt Szilisztria erődjét, és átengedik azt a török hatóságoknak.

1836. május 21./9. Az első írott egyházi jogi törvény Szerbiában (*Načertanije o duhovnoj vlasti u Srbiji*) rendelkezik az egyház helyzetéről és az egyházfő választásáról. (A mai törvénykezés és felfogás ettől a dátumtól tekinti folytonosnak a szerb egyházat.)

1836. augusztus 6. Grahovói incidens. Rizvanbegović Ali pasa és Čengić Smail aga az engedelmességet, a harács fizetését megtagadó Grahovóra támad, és megölnék kilenc, a vladika nemzetségéhez (Njegoševi) tartozó embert, köztük a vladika fivérét is. A törökök elérik a harácsfizetést.

1836. szeptember 1./augusztus 20. Megkezdí működését az első papnevelde (*bogoslovija*) Kragujevacban, amelyet hamarosan Belgrádba költöztetnek. Tanárokat a karlócai érsekségből hívnak.

1836. szeptember Belgrádba érkezik a Habsburg Birodalom első konzulja, ennek nyomán közvetlen diplomáciai kapcsolat létesül Szerbia és a bécsi udvar között.

1836. ősz Miloš rendeletet ad ki a parasztbirtokok garantált nagyságáról, és megtiltja, hogy a házakat adósság törlesztése miatt eladják (*okučje*). – Jovan Janković Újvidéken szerb nyomdát alapít.

1836. november 22. *I. Ottó görög király és Amália von Oldenburg esküvője.*

1836 Az év folyamán Njegoš nyomdájában megjelenik Vuk Stefanović Karadžić szerb mondásokat tartalmazó könyve, valamint ábécéskönyve (*Srpski bukvar radi učenja mladeži crkovnomu i graždanskomu čitaniju*), az első ábécéskönyv Montenegróban. (A szerb nyelvtant 1838-ban adják ki.)

1836 A bukaresti Szent Száva Kollégiumban könyvtárat állítanak fel, ez az első ilyen nemzeti gyűjtemény.

1837 *Christian Hansen dán építész tervei alapján megnyitják az Ottó Egyetemet (1862-től Kapodisztriasz Egyetem) Athénban, amely Görögország első felsőoktatási intézménye.*

1837 során II. Mahmud szultán körutazást tesz Várna, Rusze, Nikápoly és Tirnovo térségében. Még ebben az évben megalakul a minisztertanács, mely felváltja a *divánt*, a hivatalnokok rendszeres fizetést kapnak a korrupció leküzdése érdekében, és immár képzettséghez kötik a hivatali állásokat. Megindul a hivatalnokok képzése, bevezetik a *fezt* mint kötelező viseletet a bürokraták és a hadsereg számára. Az átlagemberek hordhatnak más fejfedőt, innen ered a csoport később pejoratív elnevezése, a „*basbozuk*”, amelyet 1876-ban az irreguláris erőkre is alkalmaztak.

1837. február 13. *Ottó görög király az elégedetlenség hatására leváltja Armansperget.*

1837 *Görög felkelési tervekről értesülve a macedóniai török hatóság hajtóvadászatot rendez Pidziavas és Zervasz ellen. A felkelés meghiúsul, a görög vezetőket kivégzik.*

1837–1841 Georgi Rakovszki a kurucsesmei (Isztambul) görög iskolában tanít, majd Brăilába megy.

1837 Ismét fellázad Pirot, Berkovo és Belogradcsik körzete. A csiproveci felkelők vezéréről, Varban Panovról, Varban-felkelésének nevezik az eseményt.

1837. május vége–június II. Péter montenegrói vladika második oroszországi útja. Oroszország úgy dönt: támogatja a központi hatalom megerősítését, és ezer dukátról 9 ezer dukátra növeli az éves támogatást.

1837. május 29./17. Az első angol konzulátus megnyitása Szerbiában. Az első konzul: George Lloyd Hodges.

1837. október I. Miklós orosz uralkodó megbízásából Miloš fejedelemhez érkezik Dolgorukij herceg, aki kinyilvánítja, hogy Oroszország mindenben támogatja Szerbiát az 1830. évi hatt-i serif végrehajtásában, Milošt hatalma megerősítésében, egyúttal kéri, szakítsák meg a kapcsolatot az angol konzullal.

1837. október 13./1. Miloš rendeletet ad ki a robot (*kuluk*) megtiltásáról (kivéve az út- és hídépítés esetét).

1837. december 27./15. A Fejedelmi Szerb Katonai Akadémia megalakítása. A második kísérlet a katonatiszt-képzés megindítására. Hamar, a következő év közepén megszűnik.

1837 Megkezdődik a határ meghúzása Montenegró és Ausztria között, a határvonalat az 1841. július 8-án aláírt protokoll véglegesíti. Crna Gorában „kapitányságokat” (*kapetanija*) hoznak létre (általában a törzsek lakóhelye szerint): ezek a közigazgatási egységek. A kapitányoknak közigazgatási, bírói, katonai-rendőri hatalmuk van. – Megkezdik a rendes, rendszeres adók beszedését Montenegróban. Az adófizetést megtagadó törzseket megbüntetik.

1838. április 6./március 25. *Először ünneplik meg hivatalosan a szabadságharc kitörését, amely innentől kezdve nemzeti ünnep Görögországban.*

1838. tavasz A második egyiptomi válság feszült hangulatában a nemzetközi közvélemény a Porta vereségére és annak nyomán (az 1833-as hünkiar-iszkeleszi szerződés alapján) orosz beavatkozásra, végső soron általános nagyhatalmi konfliktusra számít. A párizsi lengyel emigráns kormány feje, Adam Czartoryski herceg megbízottat küld Bukarestbe, hogy az vegye fel a kapcsolatot az elégedetlen liberális bojárság („Nemzeti Párt”) vezetőjével, Ion Câmpeanu nagybojárral.

1838. április 23./11. Újabb (immár a kilencedik) küldöttség indul Isztambulba, hogy a szerb viszonyok rendezését egy újabb hatt-i serifben elérje (ennek eredménye lesz majd az úgynevezett „török alkotmány”).

1838. május 10. A Porta nyomására a havasalföldi országgyűlés kiegészítő cikkelyt fogad el, amely szerint bármely alkotmányváltoztatásra csak a két hatalom jóváhagyásával kerülhet sor.

1838. május 21./9. A kragujevaci garnizon tisztjeinek vezetésével felkelés kezdődik Miloš mellett az alkotmányvédőkkel szemben.

1838. június 28./16. Kragujevacban megalapítják a Líceumot (főiskolát, az egyetem elődjét), amelyet 1841-ben áthelyeznek Belgrádba.

1838 Idra szigetén felkelés robban ki, amelyet azonban levernek.

1838. augusztus 2. Montenegrói–osztrák összecsapás Kosmacnál (Cattarói-öböl).

1838. augusztus 16. Új oszmán kereskedelmi megállapodás Angliával (első balta-limáni megállapodás), melynek eredményeként Anglia szinte minden téren monopolhelyzetbe kerül. A külföldi kereskedők jogot kapnak a török belterületen való szabad kereskedésre. Új vámokat vezetnek be: a behozatal értékének 5%-ában, a kivitel pénzbeli értékének 12%-ában határozva meg. Hamarosan a többi állammal is hasonló egyezmény születik. Ez a bolgár textil- és vasipar számára a külföldi konkurrencia megjelenéséhez vezet. Az oszmán állam elveszti felvásárlási monopóliumát, így viszont véget érnek a nyomott árú agrárbeszolgáltatások. A szabad kereskedelem hatására a nyugati gabona- és húsigény miatt megindul a Balkánon termelt élelmiszerek áremelkedése és fokozott exportja, ami új irányú (agrár) fellendüléshez vezet a bolgár földeken.

1838–1841 A második egyiptomi válság időszaka. Miután Nagy-Britannia és a Porta 1838-ban megkötöttek a balta-limani egyezményt, ami előnyös feltételeket biztosított a brit kereskedők számára az Oszmán Birodalom egész területén, az így hátrányos helyzetbe kerülő Mohamed Ali területszerző törekvései és a Portától való függetelenedési vágya ismét fellángol, újabb egyiptomi–török háborús konfliktust eredményezve. Míg az első esetben Oroszország közbenjárása, addig ezt konfliktust átfogó nemzetközi fellépés zárja le. Miután Párizs kihátrál Egyiptom mögül, Mohamed Ali elfogadja a neki diktált feltételeket.

1838. szeptember 2. Thököly Száva alapítványt tesz, és Pesten a szerb diákok számára létrehozza a Thökölyánomot (kollégium és oktatási intézmény).

1838. október 20. II. Péter vladika békét köt Bosznia és Hercegovina pasájával Cetinjében. Az ellenségeskedések azonban még ebben az évben kiújulnak.

1838. november 13./1. A Nemzeti Párt titkos találkozója, az elfogadott manifesztum (*Egység- és Függetlenségi Deklaráció*) törvénytelennek tekinti a Szervezeti Szabályzatot és Ghica kinevezését, síkraszáll a két fejedelemség egyesítése, közös, örökletes fejedelem választása mellett. Az alkotmányterv kimondja az általános választójogot és a jobbágyok – tulajdon nélküli – felszabadítását.

1838. december 22./10. A Porta kiadja a negyedik hatt-i serifet „Szerbia tartomány” számára, amit elsősorban Miloš fejedelem belső ellenzéke, az úgynevezett alkotmányvédő párt (*ustavobraniteli*) szorgalmazott. A „török alkotmánynak” nevezett fermán megerősíti Szerbia autonóm státuszát, ugyanakkor rendelkezik a hatalom bizonyos megosztásáról. A fejedelmek törvényhozói joga van, de létrejön egy „tanácskozó”, törvényjóváhagyó tanács (*savet*), amely 17 tekintélyes családfőből áll, és amelyet a fejedelem nevez ki, de tagjait csak a Porta jóváhagyásával lehet leváltani (választott nemzetgyűlés továbbra sincs). Biztosítják a polgári és tulajdonjogokat, a vallásszabadságot. Az alkotmány elválasztja a bírósági szervezetet a törvényhozó, illetve a végrehajtó hatalmi ágtól, valamint rögzíti a robot eltörlését és megtiltja újabb feudális viszonyok létrehozását. Az alkotmány csökkenti Miloš hatalmát, amit ő nem hajlandó elfogadni.

1838 Francia és orosz konzulátus létesül Belgrádban. – Pančevóban megalakul az első szerb dalárda.

1838 A horvát Ljudevit Gaj emlékirataiban körvonalazza az orosz cárnak az illír délszláv egység tervét. Bécs magyar nyomásra 1843-ban betiltja az „Illíria” szó használatát.

1838 Meghal a tirnovói vladika, Ilarion Kritszki. Utóda Panaret. Egy évvel később 16 eparchia kéri leváltását és Neofit Bozvelivel való helyettesítését. A pátriárka körei megvásárolnak három eparchát, és nem juttatják el a kérelmet a Fényes Portának, így végül Neofit Vizantiosz lesz az új vladika, Bozveli csak a helyettese. Bozveli Iszambulba megy és kapcsolatba lép az ottani bolgárokkal. A gülhanéi hatt-i serif lendületet ad az egyházi függetlenségi harc híveinek.

1838 Galatasarayban megalakul az első európai rendszerű gyógyszerészeti iskola.

1838 során Pirot térsége újra, másodszor is fellázad. Megalakul az első bolgár nyelvű nyomda Szalonikiben Teodoszj Sziniatszki archimandrita felügyeletével. Bolgár földön **1846-ban** Szamokovban hozza létre az elsőt Nikola Karasztojanov, **1848-ben** nyílik meg az első isztambuli nyomda Ivan Bogorov és „Alekszandar exarcha” vezetésével. **1842–1877 között 63 lap, 36 folyóirat jelenik meg. 1878-ig mintegy 1800 könyvet adnak ki.**

1839. január Mihail Sturdza moldvai fejedelem (1834–1849) fogadja a Nemzeti Párt küldötteit, elfogadja a meghívást a havasalföldi trónra, ha azonban ez nem lehetséges, akkor a politikai válságot Câmpineanu megválasztásával kell megoldani.

1839. január II. Mahmud fermánja elismeri, hogy Szerbia jogosult saját nemzeti címerre és zászlóra.

1839. február 23./11. Nemzetgyűlés kezdődik Belgrádban. Másnap a belgrádi vezír az orosz konzul jelenlétében felolvassa a negyedik hatt-i serifet. Miután feloszlatja a gyűlést, Miloš **1839. április 11-én/március 30-án** a Porta és Oroszország beleegyezésével kiadja a népgyűlésről szóló parancsát, ennek értelmében az a „régí szokásoknak megfelelően” zajlik (a „török alkotmány” nem említette a népgyűlést).

1839. június 10./május 29. A „török alkotmánynak” megfelelően a tanács törvényeket ad ki a Szerb Fejedelemség központi igazgatásáról (a minisztériumok feladatköréről és a bíróságokról), illetve a kancelláriáról. Két nap múlva a tanács határozatot fogad el, hogy Szerbia fővárosa Belgrád.

1839. június 13./1. Lemond Miloš szerb fejedelem, majd két nap múlva elhagyja az országot (csak 1859-ben tér vissza). Utódjának idősebb fiát, Milánt jelöli.

1839. június 14./2. A metropolita, a püspökök, miniszterek és a feljebbviteli bíróság tagjai régenstanácsot választanak Szerbiában (Avram Petronijević, Jevrem Obrenović, Toma Vučić-Perišić).

1839. június 24. Miután a szultán májusban hadat üzen Egyiptomnak – amiért Mohamed Ali fellép a szerinte előnytelen 1838-as balta-limáni angol–török kereskedelmi szerződés ellen –, a büntető hadjárat során a Franciaországgal szövetségben álló Mohamed Ali seregei Nizipnél legyőzik a szultáni sereget (a török hajóhad is átáll). Az egyiptomi seregek Konstantinápolyhoz közelednek.

1839. július 8./június 26. Meghal Milán szerb fejedelem.

1839. július eleje/június vége A Jastreb falu melletti csatában a montenegróiak először sikeresen védekeznek Bushati Beqir bég támadásával szemben, majd a környező törzsek harcosainak megjelenése után megfutamítják a törököket.

1839. július 1. Meghal II. Mahmud szultán. Utóda a 16 éves I. Abdul Medzsid (1839–1861) lesz. Mohamed Ali igényt jelent be a régens szerepkörére.

1839. július 18./6. A szerb régenstanács rendeletet ad ki, miszerint megfelelő feltételek mellett meg lehet szüntetni a zadrugákat (nagy családi háztartás és gazdálkodás, valamint tulajdonlás). Ezzel lehetővé válik az európai értelemben vett polgári magántulajdon kialakulása.

1839. július 27. Anglia, Oroszország, Poroszország és Ausztria Portát támogató londoni egyezménye, elsősorban franciaellenes éllel, emellett a cárizmus befolyásának visszaszorítását is megcélozza az Oszmán Birodalomban.

1839. augusztus Felkelés Mani városában az új görög adótörvény ellen.

1839. augusztus 20. Párizsban tanuló román diákok megalapítják a Román Diákok Társaságát.

1839. szeptember 7./augusztus 26. A szerb régenstanács határozatot hoz a belgrádi gimnázium megalapításáról.

1839. október 21./9. A Porta berátod ad ki, amelyben elismeri (a kiskorú) Obrenović Mihályt (Mihailo) mint választott fejedelmet. Ez azt jelenti, hogy egyúttal eltörli az Obrenovićok fejedelemségének örökletességét.

1839. november 3./október 22. I. Abdul Medzsid szultán Musztafa Resid pasa hatszoros nagyvezír reformbizottságának hatására kiadja a gülhanéi hatt-i sherifet, amely jogegyenlőséget biztosít a birodalom minden lakójának nemzetiségétől és vallásától függetlenül, szavatolja a vagyon- és életbiztonságot, a vallásszabadságot, elismeri a méltósághoz való jogot, az igazságszolgáltatásban az egyenlő elbánáshoz való jogot, a *habeas corpus*t, megígéri az adóbérlő rendszer, az *iltizam* átalakítását. Ezzel elkezdődik a Tanzimat reformkorszaka (*Tanzimat-i Hajrije* = „üdvös újjárendezés”). Bolgárra Neofit Rilszki fordítja le 1841-ben.

1839. december Drákói szigorúságú görög törvény elfogadása az útonállás megfékezésére, amely súlyos problémát okozott a korszakban.

1839 Szerbiában törvényt adnak ki a földek visszaadásáról, ennek nyomán már törvényileg is a szerbeké a föld tulajdonjoga. A szabad földterületek esetében az „azé a föld, aki megműveli” elv érvényesül.

1839 Az elégedetlen kisbojárság körében, Leonte Radu vezetésével titkos társaság alakul Konföderatív Összeesküvés néven. Célja Sturdza fejedelem megbuktatása, a bojári egyenlőtlenségeket felszámolva örökletes (lengyel típusú) nemesség kialakítása, ez gyámkodna a fejedelem felett. Havasalföld, Moldva és Szerbia konföderációban egyesülne. Az uralkodó leszereli a mozgalmat, vezetőjét száműzi.

1840. január A reformok során megváltoztatják az oszmán adószedés rendszerét, de ez nem váltja be a hozzá fűzött reményeket, ezért 1842-ben visszaállítják az *iltizamot* (adóbérlést).

1840. január 30. – augusztus 23. Mihail Kogălniceanu szerkesztésében Jászvásáron megindul a *Dacia literară* folyóirat, melynek célja az irodalmi, nyelvészeti, néprajzi, történeti tevékenység támogatásával az egész román szellemi élet fejlesztése és egységesítése (hamarosan betiltják).

1840. március A külföldi segélykérő körútról (Konstantinápoly, Párizs, London) hazatérő Ion Cămpineanut Ghica fejedelem hároméves kolostorfogságra ítéli (súlyos betegségére tekintettel 1841 márciusában szabadlábra helyezik).

1840. március 17./5. Obrenović Mihályt (akit február 13-án Abdul Medzsíd szultán nagykorúnak nyilvánított) fejedelemmé szentelik.

1840. április Mihail Kogălniceanu szerkesztésében Jászvásáron megindul az *Arhiva românească*, az első román történelmi folyóirat.

1840. május Dimitrie Filipescu nagybojár vezetésével, vezető értelmiségiek részvételével titkos társaság alakul, melynek célja Havasalföld függetlenségének kivívása és a jobbágyok örökbérlővé minősítésével az úrbéri rendszer felszámolása. Alkotmánytervezete kimondta a törvény előtti egyenlőséget, a bojári rangok és előjogok eltörlését, a személyes szabadságot, demokratikus köztársaság létrehozását, ennek védelmére forradalmi hadsereg felállítását. Kiáltványa hangsúlyozza még a nemzeti egység megteremtését, sejtetve, hogy arra egy konföderált Ausztrián belül

kerülhet sor. Az Olténiában kirobbantani tervezett általános felkelésben fontos szerepet szánt a bánsági, a továbbiakban pedig még az erdélyi román határőrezredeknek. 1840 októberében azonban letartóztatják a résztvevőket. Ghica fejedelem az ellenzék elrettentésére és a nagyhatalmak előtt határozottsága bizonyítására példátlan szigorral jár el, 8–10 éves börtönbüntetések születnek, kolostori internálásba csak a fiatalokú Nicolae Bălcescu kerül.

1840. május 3. Kihirdetik az új oszmán büntető törvénykönyvet, amely szavatolja az egyenlő elbánás jogát vallásra, vagyonra és nemzetiségre való tekintet nélkül. Megszűnik a többes jogrend és a saria kizárólagossága a muszlimokat érintő ügyekben. Államellenes cselekedetekért, fegyveres mozgalomban való részvételért és felségsértésért halálbüntetést helyez kilátásba az új „Code penal”. Ebben az évben megnyílik az Oszmán Bank is, megjelennek a bankjegyek, de a bizalmatlanság (és az infláció) hamar kettős árfolyamot generál.

1840. június 6./május 25. Az első posta létrehozása Szerbiában. Hetente kétszer megy a postajárat Belgrádból. Ugyanezen a napon Obrenović Mihály hívei az ország székhelyét ismét Kragujevacba helyezik át.

1840. július 15. Az európai hatalmak (Ausztria, Poroszország, Oroszország, Anglia) londoni egyezménye (Levante-szerződés; első londoni egyezmény) kollektív védelem alá helyezi az Oszmán Birodalmat, Egyiptomra korlátozva Mohamed Ali – örökletes – uralmát. Az angol–osztrák–török haderő Akkonnál legyőzi az egyiptomiakat.

1840. augusztus 14./2. A skupštinán felolvassák a szultán fermánját, amely megerősíti Mihály fejedelemségét. Az Obrenović-hívekből álló gyűlésen elítélik az „alkotmányvédőket”, bizottságot állítanak fel tevékenységük kivizsgálására, ennek nyomán számos prominens alkotmányvédő elhagyja az országot (Toma Vučić-Perišić, Ilja Garašanin).

1840. október 5./szeptember 23. Egy összeesküvésben megölik a hercegovinai Čengić Szmail agát. (Sosem bocsátották meg neki, hogy az 1836. augusztusi grahovói csatában többeket megöletett a vladika rokonai közül. Halálát Ivan Mažuranić költeményben örökítette meg.) A büntető hadjárat után a törökök (Rizvanbegović Ali pasa) békekötésre kényszerítik II. (Petrović Njegoš) Pétert 1840 végén.

1840. november 27. Miután a szövetségesek bombázták Bejrutot, Mohamed Ali kiüríti Szíriát (amelyet azután 1841. január 11-én visszaad a Portának), a török flottát pedig

visszaszolgáltatja a szultánnak. Feladni kényszerül az 1824 óta birtokolt Krétát is, ahol 1841-ben felkelés robban ki.

1840. december 11. Határrögzítés a Cattarói-öbölben Montenegró és Ausztria között: Pastrović törzs területeit Ausztria javára ítélik, félmillió forint ellenében.

1840 Neofit Bozveli összevész felettesével, a vladikával, és lemond, a Ijaszkoveci kolostorba vonul el, de felettese bepanaszolja és a távoli (Athosz) hilendari kolostorba helyezik át.

1840 Az Amália-kert (nemzeti park) átadása Athén központjában.

1840 Jászvásáron, Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri és Mihail Kogălniceanu vezetése alatt megnyílik a Nemzeti Színház.

1841. február Felkelés Krétán. (Kréta 1827 és 1840 között Egyiptomhoz tartozik, majd visszakerül a szultánhoz. Attól kezdve folyamatosan felkelések törtek ki a török uralom ellen.) A felkelés idején Ioannisz Makrigiannisz görög tábornok megkísérel kirobbantani egy macedóniai lázadást egykori ellenfele, Mohamed Ali törökellenes hadjáratával párhuzamosan. A szultán válaszul elmozdítja a macedóniai keresztények által kedvelt Habib pasát. Velendzasz, Dimitriosz Karataszosz ezredes (Ottó szárnysegédje, a szabadsághős Karataszosz fia) és Makrigiannisz terveit (3000 krétai átszállítása a kontinensre) azonban a görög állam ellenkezése is megghiúsítja.

1841. február 13. A vereséget kompenzáló, Mohamed Ali örökletes megbízást kap a szultántól Egyiptom igazgatására.

1841. március 30. A hivatalos lap közreadja: megalakul a Görög Nemzeti Bank. 1893-ra az ország külföldi adósságállománya eléri az 584 millió aranyfrankot, a belső adósság 30 millió frank és 168 millió (fankkal eleinte egyenértékű) drachma – ez utóbbit mind a nemzeti bank hitelezte, így hatalma alá vonva az ipart és az államgépezetet. A kölcsönfelvétel jelentős része Harilaosz Trikupisz (1832–1896) modernizációs programjához fűződik, amely a kölcsönök és progresszív adórendszer segítségével kísérelte meg a földbirtokos oligarchia háttérbe szorítását.

1841. április 6. Niši felkelés, melynek oka, hogy a helyi török vezetés megpróbálja elszabotálni a reformokat. Miloje Jovanovics vezetésével Kamenica faluban kezdődik a felkelés, mely török részről, szokatlanul kegyetlenül, 200 falu elhamvasztásával ér véget. A pogrom még a nyugatiak figyelmét is felkelti, és Adolphe Blanqui francia

akadémikus is közbenjár a bolgárokért. Tolmácsa a később „Alekszandar exarcha” néven ismert megújuláskori publicista, értelmiségi (A. Sz. Boev), aki fellép az akkori párizsi görög követ, Kolettisz kijelentése ellen, hogy a felkelés görög jellegű. Ugyanebben az évben ugyanis Krétán is felkelés tör ki: a görög vezetők az emigráns bolgárokkal összehangolva a következő években együtt kísérlenek meg román földön fegyveres erőt szervezni, amiben Georgi Rakovszki is részt vesz. Ez a három úgynevezett bräilai felkelés (1841, 1842, 1843).

1841. április–július Az első bräilai felkelést a szerb tiszt, Vladiszlav Tatics és Vaszil Hadzsivalkov szervezi, a niši felkeléssel párhuzamosan, abban a reményben, hogy Thesszáliában és Epiroszban görög felkelések törnek ki. Körülbelül 300 fős csapatot szerveznek, és júliusban megkísérelnek átkelni a Dunán oszmán területre, de a havasalföldi katonák feltartóztatják őket.

1841. május 7./április 25. Mihály szerb fejedelem az alkotmányvédők nyomására parancsában a központi szervek székhelyéül Belgrádot jelöli ki. Ezúttal már végleg Belgrád lesz az ország fővárosa.

1841. július 13–15. Dardanella-egyezmény (második londoni egyezmény). A második egyiptomi válságot megoldó egyezmény következtében hatálytalanítják az 1833-as hünkiar-iszkeleszi egyezmény rendelkezéseit, és új eljárásrendet vezetnek be a Borszporusz és a Dardanellák használatában. A szorosok békeidőben nyitva állnak a külföldi államok kereskedelmi célú hajóforgalma előtt, a hadiflották átvonulása nem engedélyezett, háborús helyzetben pedig a Porta dönti el, ki előtt nyitja meg az átjárás lehetőségét. Ezzel Oroszország 1833 óta tartó előnye a szorosok használatát illetően megszűnik.

1841. november 19./7. Mihály elfogadja a Szerb Irodalmi Társaság (Družestva srbske slovesnosti) alapszabályzatát. A társaság célja a szerb nyelvű irodalom, tudományosság és oktatás fejlesztése. A Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia ezt a napot tekinti alapítása dátumának.

1841 Az első horvátországi politikai pártok megalakulása. A Horvát–Magyar Párt a magyar–horvát államközösség fenntartása és a kaj horvát irodalmi nyelv mellett áll. Ellenfele, az Illír Nemzeti Párt az új irodalmi nyelvért, rövid távon a Horvátország és Magyarország közötti teljesen egyenrangú államjogi viszony eléréséért, hosszabb távon a délszláv egység megteremtéséért küzd.

1842 A második bräilai felkelés előkészítése 1841 augusztusában kezdődik Georgi Rakovszki vezetésével. A bolgárok mellett görögök is részt vettek benne. 1842 februárjában át akarnak kelni a Dunán két csetával, de a szervezkedést leleplezik, sokakat *katorgára*, Rakovszkit pedig halálra ítélik, de mivel görög útlevele van, Görögország kiadatási kérelmét elfogadja a Porta. Rakovszki azonban megszökik az őrizetből. Az ekkor az Orosz Birodalomhoz tartozó Renyi városa ugyancsak a szervezkedés része volt. Itt Vaszil Hadzsivalkov és Petar Gancsev szervezi a lázadást, számítva a dél-besszarábiai, odesszai és kisnyovi bolgárok támogatására. Dobrudzsába kívántak csapatokat átdobni. Az orosz titkosrendőrség leleplezi a szervezkedést és vezetőket bezárják.

1842. február 1. Montenegró kísérlete Grahovo megszerzésére. A májusban kezdődő összecsapások után a hercegovinai vezír és a grahovóiak október 1-jéig tartó tűzszünetet kötnek.

1842. szeptember 4./augusztus 23. Kragujevacban Toma Vučić-Perišić vezetésével az alkotmányvédők fellázadnak Mihály fejedelem uralma ellen, majd megverik seregét. Mihály néhány nap múlva (7–8-án/augusztus 25–26-án) Zimonynál elhagyja az országot. Augusztus 8-án/26-án az orosz, brit, osztrák, francia konzul protestál, és kifejti: Mihályt tekintik az egyetlen törvényes uralkodónak.

1842. szeptember 13–14./1–2. A Vučić-Perišić táborában tartott népi skupština Karađorđević Sándort választja Szerbia fejedelmévé.

1842. szeptember 24. Az 1838-as ellenségeskedések lezárásaként a II. Péter vladika és Ali Rizvanbegović hercegovinai vezír által kötött – osztrák–orosz–török összetételű nemzetközi bizottság által közvetített – montenegrói–török szerződésben rögzítik a két ország határát. Október 1-jén 15 hónapra szóló, azaz 1844. január 1-jéig tartó tűzszünetet kötnek. Az összecsapások azonban már 1843-ban kiújulnak: Montenegrótól katonai vereségek után a szkutari pasa elveszi a Shkodrai-tó két szigetét (ma már szárazföldi területek): Vranjinát és Lesendro/Lessandriát.

1842. október 5./szeptember 23. A szultán fermánja elismeri Karađorđević Sándor fejedelemségét. Napokon belül I. Sándor orosz uralkodó levélben tiltakozik a szultánnál.

1842. október 7. Ellenzéki bojári körök kezdeményezésére, a Szabályzat megsértésének vádjával a két hatalom elmozdítja Alexandru Ghica havasalföldi fejedelmet. Az első román fejedelemválasztás nyomán utóda Gheorghe Bibescu (1842–1848).

1842 *Megépül az első görög királyi palota a német Friedrich Gärtner tervei alapján. A klasszicista stílusban készült épület később (1935-től) a görög parlament épülete. – A Nemzeti Csillagvizsgáló átadása Athénban. – A Theophil Hansen dán építész tervei alapján épített Görög Nemzeti Könyvtár megnyitása Athénban.*

1842 Végleg megszűnik az oszmán állam felvásárlási monopóliuma az élelmezési cikkekre, és a belső vámok eltörlésével a szárazföldi régiók is érdekeltté válnak a termelés és export fokozásában.

1843. január Adam Czartoryski, a lengyel emigráció vezetője (a párizsi Hotel Lambert a rezidenciája az agytrösztnek) memorandumot állít össze (*Conseils sur la conduite à suivre par la Serbie*) Szerbia követendő politikájáról; az elképzelés nagy hatással lesz Garašaninra. 1843. október 14-én/2-án Belgrádba érkezik a cseh 1848-as forradalmár, František Zach (Zah), Czartoryski diplomáciai képviselője, akiből később a katonaiskola vezetője, majd tábornok lesz (az 1876-os szerb–török háborúban).

1843. február 4. *Meghal Theodorosz Kolokotronisz, a görög szabadságharc hőse.*

1843 Harmadik bräilai felkelés. A harmadik bolgár felkelés célja Gheorghe Bibescu havasalföldi fejedelem megbuktatása. Vaszil Hadzsivalkov, Nikola Filipovszki és Andrej Desev havasalföldi garnizonokból akarnak fegyvereket gyűjteni és a Dunán átkelni egy nagyobb csetával, de az akció előtt pár nappal lelepleződnek. A vezetők jelentős részét katorgára ítélik.

1843. június 17./5. A topčideri népi skupština (másodszor is) fejedelemmé választja Karađorđević Sándort (1858-ig uralkodik). Ezúttal már Oroszország is elfogadja a választást. A Porta pedig bertot ad ki, amelyben újra elismeri Sándor fejedelemségét.

1843. július 29. II. Péter az Ostrog-kolostorba érkezik. A kölcsönös bizalmatlanság és meg nem értés miatt nem kerül sor a tervezett találkozóra Rizvanbegović Ali pasával. A montenegróiak – attól tartva, hogy Pétert meg akarják ölni – augusztus elején megölik Ali 12 küldöttét.

1843. ősz Ion Ghica, Nicolae Bălcescu és Christian Tell megalapítja a Testvériség titkos társaságot.

1843. szeptember 15./3. *Az Anglia és Franciaország támogatta (Oroszország ellenzte) athéni katonai államcsíny, amit az vált ki, hogy a király elutasítja az alkotmányt. A vezetői*

egykori szabadsághősök, Jannis Makrigiannis (1794–1864) tábornok és Dimitriosz Kallergisz (1803–1867) ezredes. A katonákhoz néptömegek is csatlakoznak. Andreasz Metasz (ez a családnév is előkerül majd) lesz Görögország első alkotmányos miniszterelnöke. Az eddig abszolút módon és bajorjain keresztül uralkodó király végül beleegyezik egy nemzetgyűlés összehívásába és választások kiírásába. 1843 novemberében összeül az első választásokon alapuló görög parlament.

1843. szeptember 28–29./16–17. A törökök (Oszmán pasa vezetésével) elfoglalják a korábban 11 évig montenegrói kézen lévő lesendroi szigeterődöt és a Shkodrai-tó nagyobb szigetét (Vranjina), valamint Grmožurt (szigeterőd). Török kézben marad 1878 januárjáig. A hercegovinai törökök Ali Rizvanbegović pasa vezetésével támadást indítanak a montenegrói határ mentén Grahovónál, de csak szórványos összeütközésre kerül sor, Ali pasa azt javasolja, hogy kössenek békét.

1843. november 9. Kotorban békeszerződést írnak alá a montenegróiak és a (hercegovinai) törökök. A határt csak útlevéllel lehet átlépni, mindkét oldalon pandúrokat állítanak szolgálatba. Grahovo harácsot és földhasználati díjat fizet.

1843. november 20. *Összeül az október–novemberben megválasztott görög nemzetgyűlés, amely nemcsak a királyságból, hanem az oszmán uralom alatt maradt Macedóniából, Epirusból és Thesszáliából is verbuválódik. Ez nem egyedi jelenség: a tirnovói alkotmány megfogalmazása idején a bolgárok is így járnak majd el 1878-ban.*

1843. november 21./9. Az 1842-es raguzait kiegészítő cattarói szerződés az osztrák–montenegrói határ kijelölésére.

1843. december 6./november 24. Mihail Kogălniceanu a jászvásári Mihály Akadémián megtartja nemzeti történelem kurzusának *Bevezető előadását*, amelyben elítéli az elvakult római tudatot és a nyelv latinizálását, ám hitet tesz a románság történelmi egysége mellett (az előadás-sorozat hamarosan betiltják).

1843. december 6. Új törvény a hadseregről. A *nizám* sorkatonai szolgálat 5 évig (évente fél évig) tart, a tartalékos szolgálat (*redif*) 7 évig, minden 17 éven felüli muszlim férfi számára kötelező. A jogegyenlőséget sérti, hogy a keresztények (kivéve a flotta görögjei) évi adóval megválthatják magukat (*bedel-i aszkerie*). Emiatt nő a feszültség a muszlimok és keresztények között, mindkét fél sérelmesnek tartja magára a rendelkezést, illetve annak kompenzációját.

1843 Befejeződik az oszmán pénzreform. Értékálló arany- és ezüstpénzek kerülnek bevezetésre *medzsidiye* néven.

1843 Vallási kihágások, hitehagyás esetén az oszmán hatóságok eltörlik a halálbüntetést – eddig az iszlám hit elhagyását a *saria* halállal büntette.

1844. január II. Péter vladika Bécsbe utazik, ahol az udvar képviselőivel és az orosz követtel tárgyal. Arra kéri őket, tegyenek lépéseket a Portánál a Shkodrai-tó elfoglalása miatt.

1844. március 18. Életbe lép a görög alkotmány. Választások háromévente: 25 év feletti, vagyonnal rendelkező férfiak vehetnek részt a választásokon. Kétkamarás országgyűlés alakul (gerúzia és búlé, összesen 243 taggal). Kimondják a törvény előtti egyenlőséget, elismerik a személyi szabadságjogokat, a szólás- és a sajtószabadságot. Elméletileg Görögország Európa legdemokratikusabb állama (ismét). Kormányfő a franciapárti Kolettisz, aki még Janinai Alinál tanulta a politikát, megvesztegetéssel szerezve meg a katonai vezetők támogatását valódi belső bázis híján (eleinte csak 22 fő támogatja a 127 fős búléban). Rögtön viszály keletkezik az állampolgárságra való jogosultság meghatározásánál, mert az alkotmányvédők igyekeznek kirekeszteni a fontos posztokat betöltő külhoni görögöket (fanarióták, krímiek, Jón-szigetek lakói, kis-ázsiaiak stb.) a választójogból és a hivatalviselésből. A belső problémák externalizálása érdekében Kolettisz 1844 januárjában meghirdeti a Megali Ideát – ennek lényege, hogy a jelenlegi Görögország problémáit területi kicsinysége és szegénysége okozza, és ha sikerül a volt bizánci–görög, nyersanyagban, tőkében, stb. gazdag területek expanziós megszerzése, a lakosság is meggazdagszik. A kormányzatok feladata tehát Nagy-Görögország megteremtése, mert akkor a belső problémák is megoldódnak.

1844. március 25./13. Szerbiában hatályba lép a Jovan Hadžić által, osztrák mintára összeállított polgári törvénykönyv.

1844. május 10./április 28. Jovan Sterija Popović oktatási miniszter kezdeményezésére a szerb régészeti és művészeti emlékek gyűjtése céljából megalapítják a Szerb Múzeumot (Muzeum serbski), a Szerb Nemzeti Múzeum elődjét.

1844. május 13./1. Adam Czartoryski elképzelését népszerűsítve Zach memorandumot készít *Szerbia szláv politikájának terve (Plan slavenske politike Srbije)* címmel, amely nagy hatással bír Ilija Garšanin külpolitikai programjára.

1844. június 1. – június 10. Oroszország a Dardanella-egyezmény aláírása és az 1841-ben formálódó angol–francia entente miatt Londonhoz közeledik, hogy a kialakuló koalíció a balkáni ügyekben ne rendelkezzen oroszellenes éllel. I. Miklós cár Windsorba utazik. Hazatérését követően külügyminisztere, Nesselrode egy memorandumban rögzíti a júniusi tárgyalás eredményeit. Eszerint Oroszország és Nagy-Britannia közös érdeke az Oszmán Birodalom függetlenségének és területi egységének biztosítása, a nemzetközi szerződések betartatása és a brit–orosz érdekek összenahgolása. Az 1844-es angol–orosz tárgyalás Portát érintő egyezsége tíz évvel később, a krími háború (1853–1856) idején kerül nyilvánosságra. A közvélemény egy angol–orosz felosztási terv meglétét feltételezi és úgy gondolja, hogy I. Miklós javaslatot tett Angliának az Európa „beteg emberének” aposztrófált Oszmán Birodalom felosztására; pontosabban deklarálja, hogy „számítani kell” a beteg ember halálára. Eszerint többek között Konstantinápoly szabad város lesz, Oroszország katonai ellenőrzést gyakorol a Boszporusz fekete-tengeri kijárata, Anglia vagy Ausztria pedig a Dardanellák égei-tengeri kijárata fölött.

1844. június 11./május 30. Donji Zagarač nevű faluban a II. Péter *perjanik*jai (gárdistái) megölik Nikola Vasojevićet, a Vasojević törzs vezetőjét, „fejedelmét”, aki független területet (Holmija) kívánt kialakítani.

1844. nyár Neofit Bozveli újra Isztambulban: a független bolgár egyházért való küzdelme során Ilarion Makariopolszkival (Sztojan Mihajlovszki) köt szövetséget.

1844. szeptember 12. Neofit Bozveliék a francia követségen szolgáló lengyel Mihail Csajkovszki segítségével két memorandumot adnak át a Fényes Porta tisztviselőinek, melyben kérik: 1. a bolgár földeken bolgáru tudó papok szolgáljanak; 2. ismerjék el a bolgár nyelv egyenjogúságát egyházi kérdésekben, beleértve a misézést; 3. a bolgárok nyithassanak nemzeti, bolgár oktatási nyelvű iskolákat; 4. nyílhasson bolgár templom Isztambulban; 5. a bolgár nyelvű lapok és könyvek kiadásának engedélyezését Konstantinápolyban; 6. vegyes, bolgár–muszlim ítélőszékek felállítását a görög egyház intrikáinak kiszűrésére; 7. egy hivatalos, bolgár vezetőkből álló küldöttség fogadását, a kérések hivatalos átadása céljából.

1844. október 4./szeptember 22. Szabácsban felkelés robban ki az alkotmányvédők ellen Stojan Jovanović Cukić vezetésével, amelyet hamar levernek (Katanska buna).

1844. október 5./szeptember 23. Jovan Sterija Popović kezdeményezésére kiadják az első modern oktatási törvényt Szerbiában, amely az iskolák négy típusát vezeti be (népiskola, ipari-kereskedelmi, gimnázium, líceum).

1844. októbertől *Branislav* címmel a Déli Szláv nevű titkos társaság illegális jugoszláv lapot ad ki, a Hotel Lambert (Czartoryski köre) elképzeléseit támogatva (1844–1845-ben 14 szám jelenik meg).

1844 vége Belgrádba érkezik Matija Ban, aki František Zachhal és Ilija Garašaninnal titkos pánszláv egyesületet alapít. Elkészül Ilija Garašanin, a szerb alkotmányvédő párt külügyminiszterének műve, a *Načertanije*, Szerbia kül- és nemzeti politikájának tervezete, amely a szerbek idegen uralom alól való felszabadítását és egy, a szerbeket tömörítő, tengerparttal bíró állam létrehozását tűzi ki célul (a mű teljes terjedelmében csak 1906-ban jelenik meg). Eszerint Szerbiához tartozna Bosznia, Hercegovina, Ó-Szerbia (Koszovó), Montenegró, a Vajdaság és Észak-Albánia.

Ugyanekkor az angol Joseph Andrew Blackwell terve a román fejedelemségeket, Szerbiát és Észak-Bulgáriát, Boszniát Magyarországgal egyesítené, egy regionális középhatalmat létrehozva (Blackwell segít 1848-ban fegyvereket szerezni Angliából a magyar forradalmároknak).

1844 Bukarestben megalakul a Románia Irodalmi Társasága szervezet.

1844 Szökése után Rakovszki visszatér Kotelbe, de hamarosan újra letartóztatják és börtönbe zárják Konstantinápolyban (1845–148).

1844 Hrisztaki Pavlovics Budapesten kiadja a *Carsztvenik* című bolgár történetét, Paiszij művének irodalmi átdolgozását.

1844 Szmirnában megjelenik az első bolgár nyelvű lap, a Konsztantin Fotinov szerkesztette *Ljuboszlovie*. Hamarosan újabbak követik Konstantinápolyban. Ezek közül a fontosabbaknak későbbi politikai szereplők a főszerkesztői. *Carigradszki vesztnik* – Ivan Bogorov, Alekszandar exarcha; *Balgarija* (1859–1864) – Dragan Cankov, későbbi kormányfő; *Gajda* (1863–1867) – a forradalmár Petko Szlavejkov; *Vreme* (1865–1866) – Todor Burmov későbbi kormányfő; *Makedonija* (1866–1872) – Petko Szlavejkov; *Pravo* (1869–1873) – Marko Balabanov későbbi konzervatív párti vezető. Isztambulon kívül, a forradalmi mozgalmak és az emigráns körök, valamint a kereskedődiaszpróra is adtak ki lapokat, mint a Georgi Rakovszki által Újvidéken jegyzett (1857) *Balgarszka dnevnica*, az ugyancsak általa, Belgrádban 1860–1861-ben szerkesztett *Dunavszi lebed*, az 1864-es bukaresti *Branitel* és *Badustnost*. Bukarestben adták ki Ljuben Karavelov lapját, a *Szvobodát* 1869–1872 között, majd ennek utódát, a *Nezavisimost* címűt 1874-ig, továbbá 1874–1875 között Hriszto Botev *Zname* című lapját.

1845 eleje A nagyvezír és külügyminiszter Mehmed Ali pasa fogadja Neofit Bozvelit. A török fél beleegyezik a bolgár előljárók összehívásába, hogy azok megvitassák a memorandumban felvetett kérdéseket. Az április végi – május eleji gyűlésen Tirnovo és Plovdiv körzete a konstantinápolyi patriarchátus oldalára áll, Vidin hezitál, Rusze, Sumen, Nis és Szamokov küldöttei támogatják a beadványt. A gyűlés eredmény nélkül feloszlik. Az isztambuli bolgár céhek viszont felsorakoznak Bozveli és Makariopolszki mellett.

1845. június 3./május 22. Szerbiában rendelet jelenik meg, miszerint a testi fenyítést pénzbüntetés váltja fel. Egy másik rendelet értelmében a cigányok ügyeiben is a bíróságok illetékesek, ahogy a többi állampolgár esetében.

1845. június 25. Újabb kérvényt adanak be a bolgárok a Portának, melyben kérik, hogy a papok kaphassanak fizetést az általuk ellátott közösségtől, így megakadályozva a hivatalvásárlásból fakadó eladósodást (ugyanis az egyházi tisztség megszerzéséhez le kellett fizetni a hierarchiában felül lévőket) és az egyházi adószedés során történő visszaéléseket (a helye megszerzése után eladósodott pap ugyanúgy megpróbálta stallumát jövedelmezővé tenni a gondjai bízott lelkek kizsigerezésével, mint a török adóbérlő).

1845. július 29. A konstantinápolyi patriarchátus felajánlja Neofit Bozvelinek a trapezunti püspökséget, hogy eltávolítsa Európából, amit az elutasít. Erre a konstantinápolyi pátriárka kolostorba száműzi őt és Ilarion Makariopolszkit, a független bolgár egyházi törekvések vezetőit.

1845. október 17./5. Fermán engedélyezi, hogy Szerbia létrehozassa a Legfelsőbb Bíróságot.

1845 Meghal Kiril Pejcsinovics (1770–1845), a hilendari kolostor szerzetese, tetovói igumen, Szofronij Vratsanszki utóda, a bolgár felvilágosodás alakja.

1845 Az Oszmán Birodalomban elkezdődik a helyi tanácsok kialakítása (*medzslisz*), amelyekbe immár keresztényeket is be kell vonni (bár nem arányuknak megfelelően).

1845 Költészet és művészet – hazafias formában és társadalmi nevelő céllal: Najden Gerov megírja a *Sztojan és Rada* című művét. 1852-ben megjelenik Petko Szlavejkov *Szmeszena kitka* (Vegyes virágcsokor) című műve, Georgi Rakovszki (1857) megírja a *Gorszki putnikot* (Erdei utazó), Parlicsev az *Armatoloszt* 1860-ban, Hriszto Botev és Sztefan Sztambolov 1875-ben írják meg forradalmi verseiket, Ivan Vazov 1876–

1877-ben a *Tagite na Balgariját* (Bulgária fájdalma). Zaharij Zograf (1810–1853) megfesti a bacskovói, rilai és trojani kolostor képeit.

1845 A sztrugai tanár, Dimitar Mladenov és a Kazanyi Egyetem tanára, az orosz Viktor Grigorovics fellépése – a macedóniai bolgár propaganda kezdetei.

1845 Bukarestben, Nicolae Bălcescu és August Treboniu Laurian szerkesztésében megjelenik a *Magazin istoric pentru Dacia*, amely meghatározó szerepet játszik a történetírás, valamint a nemzettudat és a társadalmi gondolkodás fejlődésében (1848-ban szűnik meg).

1846. május 24./12. Karađorđević Sándor fejedelem látogatást tesz Abdul Medzsid szultánnál.

1846. szeptember 9./augusztus 28. Megalapítják a Legfelsőbb Bíróságot Szerbiában, így a bírósági rendszer háromfokúvá válik.

1846. szeptember 13./1. Megnyílik Belgrádban az első leány népiskola.

1846 Petar Petrović Njegoš befejezi a *Gorski vijenac* (Hegyek koszorúja) című művét, a montenegrói irodalom romantikus korszakának, a nemzeti epika kiemelkedő alkotását. Tárgya a montenegróiak harca a törökök-muszlimok ellen.

1846 Új oktatási törvény – immár a muszlimok is részesülhetnek világi oktatásban is.

1847. április eleje A Crmnici nahijében néhány falu felkel a központi (montenegrói) vezetés ellen. A nagy éhínség közepette „gabonával és kenyérrel” támogatja őket Oszmán shkodrai pasa is, akinek csapatai összecsapnak a vladika erőivel. Szelim bari bég is támad, hogy segítse a montenegrói hatalom ellen felkelt törzseket: április 4–5-én/március 23–24-én Boljevićinél véres összeütközésre kerül sor, de 6-án a felkelők és a törökök vereséget szenvednek.

1847. szeptember 7./augusztus 26. Új szabályzattal újjáalakul a Szerb Irodalmi Társaság, öt osztálya van (nyelvi, történelmi, vallási, filozófiai és természettudományi). Az év folyamán megjelenik folyóiratának (*Glasnik Društva srpske slovesnosti*) első száma.

1847. október 14./2. Újvidéken múzeumot alapítanak.

1847. október 23. Az új, illír többségű horvát szabor hivatalos nyelvvé teszi a horvátot Horvátország egész területén (az iskolák tanítási nyelve is a horvát lesz), és követeli önálló, a magyar helytartótanáctól független zágrábi székhelyű kormány szerv felállítását.

1847 Új kereskedelmi bíróságok felállítása: 10 oszmán (muszlim és nem muszlim egyaránt) és 10, a birodalomban élő külföldi állampolgár alkot egy ilyen vegyes bíróságot. Eddig a birodalomban élő külföldiek a kapitulációk alapján védelmet élveztek polgári és büntetőjogi ügyekben (saját országaik jogrendje alapján kellett eljárniuk velük szemben), de kereskedelmi ügyekben ez nem volt érvényes. Ez újabb vonzerő a külföldi kereskedelem számára.

1847 „Alekszandar exarcha” a konstantinápolyi bolgár céhek megbízottjaként egy bolgár templom építését kéri a nagyvezírtől és a konstantinápolyi patriarchátustól. 1848-ban a polgárság részéről Nikola Szapunov abaposztókészítő céhmester csatlakozik hozzá.

1847 Matija Ban első ízben indít női folyóiratot (*Vospitatelj ženski*).

1848 Megnyílik Mihalaki Gümüsgerdán textilgyára a Plovdivhoz közeli Dermenderén. Az 1846–1847-es európai éhínség (mely a tömegek 1848-as radikalizálódásában is szerepet játszott) enyhítésében közrejátszik a kiemelkedő – és a balta-limáni egyezmény óta szabadon exportálható – bolgár gabonatermés. Talán ezért, talán a reformok miatt bolgár földön ekkor nem volt fegyveres visszhangja az 1848-as forradalmi megmozdulásoknak, noha korábban és később is számos felkelés tört ki.

1848 Albán felkelés a Tanzimat reformjai ellen.

1848. január 1. A sókereskedelem kivételével megszűnik a két román fejedelemség közötti vámhatár.

1848. március 17–19. Pesten, a forradalmi események során a Matica srpska udvarán a szerbek is gyűlést tartanak. Đorđe Stanković és Isidor Nikolić vezetésével megfogalmazzák követeléseiket, nemzeti programjukat (17 pontban): a szerb nemzetiség elismerését és annak törvénybe foglalását, valamint a szerb nemzeti gyűlés intézményesítését, továbbá kulturális intézményeik autonómiáját követelik.

1848. március 20./8. Nicolae Bălcescu párizsi szállásán a román diákok összejövele forradalom kirobbantásáról határoz, és radikális programot fogad el, amelyben szerepel a jobbágyok birtokhoz juttatása (a birtokosok kártalanítása mellett).

1848. március 21. A forradalmi hullám eléri a magyarországi déli vidékeket, Újvidéken nemzeti bizottság alakul, élére Đorđe Stratimirović kerül. Az újvidéki szerbek elfogadják a pesti szerbek programját.

1848. március 25. A zágrábi népgyűlés nemzeti önállóságot és a horvát szabornak felelős független kormányt követel. A horvát követeléseket mind a magyar vezetés, mind a bécsi udvar elutasítja.

1848. március–április Az európai forradalmi mozgalmak hatására rövid életű felkelés tör ki a Peloponnészoszon: a tömegek új alkotmányt, földreformot és a politikai foglyok szabadon bocsátását követelik. A hadsereg szerepét ellensúlyozandó, nemzetőrség felállítását is követelik.

1848. április 8./március 27. A moldvai ellenzék mintegy ezerfős nagygyűlése a jászvásári Petersburg Szállóban.

1848. április 8. Kossuth Lajos Đorđe Stratimirovićcsal a szerb követelésekről tárgyal. Kossuth a politikai nemzet koncepciója alapján elveti a különálló szerb nemzet elismerését és a nemzeti autonómiára vonatkozó igényeket.

1848. április 9./március 28. A moldvai bojári csoportok képviselői 35 pontos petíciót fogadnak el. A fő követelések: a Szervezeti Szabályzat teljes betartása (taktikai megfontolásból), a korrupció felszámolása, a személyes biztonság garantálása, a parasztság sérelmeinek orvoslása, az oktatás nemzeti szellemű reformja, a népnevelés erősítése, a miniszterek cselekvési szabadsága és felelőssége, a vámok eltörlése, a galaci kikötő fejlesztése, kereskedelmi bíróság felállítása, a politikai foglyok szabadon bocsátása, nemzeti bank, a büntetőjog és gyakorlat reformja, nyilvános bírósági tárgyalások, az országgyűlés ülései legyenek nyilvánosak, a jelenlegi, törvényellenes módon választott országgyűlést fel kell oszlatni, új választást kell kiírni, a cenzúra eltörlése, polgárőrség felállítása.

1848. április 10./március 29. Mihail Sturdza moldvai fejedelem elutasítja az országgyűlés felosztatását és a polgárőrség megszervezését. Éjszaka letartóztat háromszáz vezetőt, később a törökországi száműzetésbe küldöttek közül hatan megszöknek, és Erdélybe (néhányan Bukovinába) menekülnek.

1848. április 20–21./8–9. Miután Ion Ghica és C. A. Rosetti Havasalföldön megalakította a Testvériség forradalmi előkészítő központját, a vezetők megbeszéléseket folytatnak a forradalom időzítéséről.

1848. május 7. A Habsburg uralkodó a határőrvidéket a magyar kormány alá rendeli, ami nagy felháborodást vált ki.

1848. május 11. A zágrábi báni értekezlet kinyilvánítja, hogy a horvátok nem vetik alá magukat a magyar kormánynak.

1848. május 13. Megkezdődik a szerbek (első) karlócai nemzeti-egyházi gyűlése. A harmadik napon, 15-én határozatot fogadnak el, miszerint „a szerb nemzet politikailag szabad és független az Ausztriai-ház és a közös magyar korona alatt”. Kimondják a Szerb Vajdaság függetlenségét a Habsburg-ház uralma alatt. Vajdává Stevan Šupljikac ezredest választják. Nemzeti bizottságot választanak (végrehajtó szerv). Josip Rajačićot pátriárkává kiáltják ki. A magyar kormány május 23-án törvénytelennek nyilvánítja a gyűlés határozatait.

1848. május 22. Meghal Neofit Bozveli. Iratait Grigorij diakónus, a későbbi durosztorumi püspök őrzi meg. Ivan Bogorov kiadja az első bolgár nyelvű hetilapot, a *Carigradszki Vesztiket*.

1848. május 22./10. Bukarestben tizennégy fővel megalakul a Havasalföld Forradalmi Bizottsága szervezet, mely Nicolae Bălcescu, Alexandru G. Golescu és Ion Ghica személyében Végrehajtó Bizottságot állít fel, 22 pontban radikális programot fogalmaz meg, és június 21-re/9-re tűzi ki a forradalom kirobbantását.

1848. május 24./12. A moldvai emigránsok Brassóban megfogalmazzák programjukat (*Elveink a haza megreformálására*). Fő pontjai: a jobbágyság megszüntetése, kártérítés nélküli birtokhoz juttatása, közteherviselés, a két fejedelemség egyesítése „egyetlen független román államban”.

1848. május 27./15. A kragujevaci skupštinán a szerb kormány mindenképp meg akarja akadályozni az Obrenovićok visszatérését.

1848. június 5–9. A választott horvát szábor jóváhagyja a birodalom nemzeti és föderalista alapú átszervezését, benne a „Háromegye Királyság” (Horvátország, Szlavónia, Dalmácia) helyreállítását. Josip Jelačić június 6-án a száborban egységes szerbhorvát

nemzetről beszél. Felvetődik az év során egy bolgár–nagyszerb–illír föderáció gondolata is Garašanin 1844-es tervére alapozva.

1848. június 10. Az uralkodó Jelačićot felfüggeszti báni tisztéből, valamint szentesíti az unióról szóló erdélyi törvénycikket.

1848. június 12. Karlóca környékén megkezdődnek a harcok a szerb felkelők és a magyarok között. Szerbiából mintegy nyolcezer önkéntes érkezik. A belgrádi osztrák konzul többször felszólítja a szerb kormányt, ne engedje, hogy önkéntesek csatlakozzanak a szerb felkelőkhöz.

1848. június 21./9. Sikertelen merénylet Bibescu fejedelem ellen, a letartóztatások gátolják a bukaresti forradalom kiobbantását. A Bukovinába menekült moldvai emigránsok Csernovicben, Costache Negri, Alexandru Ioan Cuza és Zaharia Moldovanu vezetésével megalakítják a Moldvai Forradalmi Bizottságot, amely megbízza Mihail Kogălniceanut a program kidolgozásával.

1848. június 21. Az iszlazi (akkor Romanați, ma Teleorman megye) népgyűlésen Radu Șapcă pápa meghirdeti az evangéliumi elvekre épülő új rendet, majd Ion Eliade-Rădulescu felolvassa az általa véglegesített, de főként Bălcescu álláspontját tükröző, alkotmánynak tekintett forradalmi programot, az *Islazi Kiáltványt (Proclamația de la Islaz)*. Fő pontjai: Havasalföld közigazgatási és törvényhozási függetlensége, politikai jogegyenlőség, közteherviselés, népképviselői nemzetgyűlés, ötévente uralkodót kell választani bármely osztályból, az udvar költségvetésének csökkentése, a korrupció felszámolása, miniszteri és köztisztviselői felelősség, sajtószabadság, helyben választott megyei tisztségviselők, nemzetőrség, a felajánlott kolostorok felszabadítása (a termőterület mintegy negyedének jövedelme Athosz-hegyi és szentföldi intézményekbe vándorolt), a jobbágyok felszabadítása és kártalanítás fejében tulajdonossá válása, a cigányok felszabadítása kártalanítás fejében (személyükben adhatók-vehetők voltak, főként a bojári udvarokban szolgáltak), egyenlő és általános oktatás mindkét nem számára, az üres címek és rangok eltörlése, a botbüntetés betiltása, a halálbüntetés eltörlése, az izraeliták felszabadítása, minden máshitű személy politikai jogegyenlősége, alkotmányozó nemzetgyűlés összehívása. – Rădulescu és négy személy részvételével megalakul az első forradalmi kormány.

1848. június 23./11. Bukarestben forradalom tör ki, a katonaság megtagadja Bibescu fejedelemnek az engedelmisséget, aki kénytelen aláírni a fenti „alkotmányt”, és kinevezi az új forradalmi kormányt (Nicolae Bălcescu, Nicolae Golescu, Gheorghe

Magheru, Ion Eliade-Rădulescu, Ștefan Golescu, Constantin Kretzulescu, C. A. Rosetti, Ioan Odobescu). Bibescu fejedelem két nap múlva lemond, és Brassóba távozik.

1848. június 26./14. A két forradalmi kormány egyesítése Neofit metropolita elnöksége alatt. A tizenöt személy nagy része mérsékelt vagy konzervatív álláspontú, a radikálisok csak államtitkári tisztséget kapnak (később onnan is le kell köszönniük), az egyházfő-miniszterelnök pedig a forradalmi célok ellenében tevékenykedik.

1848. június 27./15. A bukaresti, Szabadság Mezejére átkeresztelt Filaret-mezőn harmincezres tömeg esküt tesz a forradalom programjára.

1848. június 30./18. A kormány határoz egy önkéntes egység felállításáról a tapasztalt katonai vezető, Gheorghe Magheru vezetése alatt, megteremtve a tömeghadsereg alapjait.

1848. július 1./június 19. A konzervatív bojárság ellenlépéseként Odobescu hadügy-miniszter letartóztatja a kormány többi tagját, akiket az Ana Ipătescu vezette tömeg szabadít ki.

1848. július 8./június 26. A kormány rendelete felszabadítja a bojárok cigány rabszolgáit.

1848. július 10./június 28. Cári csapatok vonulnak be Jászvásárra. Másnap az orosz és oszmán erők Havasalföldre való betöréséről terjedő rémhírek hatása alatt a kormány a természet által védett Rucăr községbe (Argeș megye) menekül.

1848. július 11./június 29. A Bukarestben maradt Neofit metropolita proklamálja a régi rendszer restaurációját, konzervatív nagybojárokból álló helytartótanácsot nevez ki, amely rehabilitálja a hadügyminisztert.

1848. július 12./június 30. Válaszul a bukaresti nép megdönti a helytartótanács uralmát, ideiglenes kormány alakul. A menedékhelyről visszatérő kormánytagokat Bukarest népe kitörő örömmel fogadja.

1848. július 11–12./június 29–30. Péter-napi skupština Kragujevacban. A jelenlévők kifejezik elégedetlenségüket az alkotmányvédőkkel szemben. Legfőbb követelésük: minden évben hívják össze a nemzetgyűlést (minden járásból és városból válasszanak egy képviselőt), ismerjék el az örökletes fejedelemséget, valamint a törökök kitelepítése. A skupštinát ezt követően tíz évig nem hívják össze.

1848. július 14. A szerb önkéntesek által támogatott szerb felkelők Szenttamásnál megállítják a magyar seregeket.

1848. július 21./9. A kormány elrendeli egy tulajdonbizottság felállítását, ebbe minden megyének kell egy-egy birtokost és jobbágyot delegálnia, feladata a jobbágy-felszabadítást és a kártalanítás fejében történő tulajdonossá válást szabályozó törvényjavaslat kidolgozása.

1848. július 25./13. Húszezer fős oszmán hadsereg érkezik Ruszcsukba, készen arra, hogy betörjön Havasalföldre.

1848. július 31./19. Nesselrode orosz külügyminiszter elítéli a népszuverenitás és a dákoromán „nemzetiségi elv” (a tervezett egységes román nemzetállam) alkalmazását a cár védnöksége alatt álló országban. – Ugyanezen a napon a cári álláspont ismeretében az oszmán erők Giurgiunál átkelnek a Dunán azon kinyilvánított szándékkal, hogy helyreállítsák Havasalföldön a „törvényes rendet”, és megvédjék „az ország régi jogait és intézményeit”.

1848. augusztus 6./július 25. Lemond a havasalföldi ideiglenes kormány.

1848. augusztus 9./július 28. A Szabadság Mezején tartott népgyűlés megválasztja a mérsékelt liberális Fejedelmi Helytartótanácsot, tagjai: Nicolae Golescu, Ion Eliade-Rădulescu, Christian Tell. A testület vállalja, hogy a szultán által követelt módon módosítja az „alkotmányt”.

1848. augusztus 10./július 29. A Porta megbízottja, Szulejmán pasa éljenző tömegek sorfala között Bukarestbe érkezik, és Havasalföld törvényes kormányának ismeri el a Helytartótanácsot. A Porta azonban Pétervár nyomására és a nagybojárok közbelépésére az elismerést nem erősíti meg.

1848. augusztus 21./9. – augusztus 31./19. Ülészik a 18-18 tagból álló tulajdonbizottság. A parasztok robotmentes, csak dézsmaköteles földhasználatot, tehát egyfajta örökbérleti rendszert követelnek, a bojárok (akik rettegnek a tulajdonukra törő „kommunizmustól”) viszont a szabad ember, szabad munka és szabad tulajdon elvét védik, csak a személyi felszabadítást fogadják el, majd néhány hold átengedését vennék tudomásul. Az éleződő feszültség miatt (miközben a falvakat járó megbízottak

sokfelé felkelés előtti hangulatot idéznek elő) a Helytartótanács dolgvégezetlen feloszlattja a bizottságot, hogy ne adjon okot a Porta és Pétervár beavatkozására.

1848. augusztus vége Mihail Kogălniceanu Bukovinában nyilvánosságra hozza *A moldvai nemzeti párt kívánságai* című forradalmi programot. Fő pontjai: az ország teljes autonómiája, politikai és polgári jogegyenlőség, népképviselői országgyűlés, bármely rétegből választható fejedelem, miniszteri és köztisztviselői felelősség, szólás- és sajtószabadság, az egyén és a lakóhely biztonsága, egyenlő, ingyenes oktatás, a kolostori javak szekularizációja, a bojári rangok és előjogok eltörlése, a feudális kötelezettségek eltörlése és a parasztok kártérítés melletti tulajdonhoz juttatása, végül „a nemzeti épület záróköveként” Moldva és Havasalföld egyesülése. Moldvai alkotmánytervében a forradalmi programokat és a nyugat-európai (főként a belga) alkotmányokat tartva szem előtt részletesen kidolgozza a fentieket.

1848. augusztus 27. A magyar kormány Fiume átengedése fejében elfogadná a horvátok széles autonómiáját. 1848. augusztus 31-én azonban Jelačić bevonul Fiuméba, amelyet Horvátországhoz csatolnak.

1848. szeptember 2. A perlaszi ütközet során a Kiss Ernő vezette magyar csapatok elfoglalják a délvidéki szerb felkelők három nagyobb táborának közül az egyiket.

1848. szeptember 4. Az uralkodó Jelačićot visszahelyezi báni tisztségébe, aki 11-én 35 ezres sereggel betör Magyarországra.

1848. szeptember 18./6. Miután orosz nyomásra a Porta Fuad pasa személyében keménykezű biztost nevezett ki, aki a csapatok élén megindult Bukarest felé, az ottani népgyűlés Ion Brătianu közreműködésével a bukaresti orosz konzulátus előtt tiltakozásképpen elégeti a Szervezeti Szabályzatot és a bojárok névsorát (*Arhondologia*). Magheru tábornok Olténiába indul, hogy határőrök, szabadparasztok toborzásával megszervezze a honvédő harcot. A Râureni (Vâlcea megye) melletti táborban néhány hét alatt tízezer önkéntes gyűlik össze, további húszezer fő úton van a gyülekezőhely felé.

1848. szeptember 21. A magyar hadsereg ismételen sikertelenül ostromolja a szerb felkelők által védett Szenttamást.

1848. szeptember 25./13. A Bukarestbe betörő oszmán erőkkel a tűzoltók eredménytelenül veszik fel a küzdelmet. Fuad pasa proklamálja a régi rendszer visszaállítását.

1848. szeptember 27./15. Az Alekszandr Lüders tábornok vezette orosz hadsereg Moldva felől átlépi a Milcov határfolyót.

1848. szeptember 29. A forradalmi kormány megbízottja, Ioan Maiorescu a frankfurti parlamentnek benyújtott emlékiratában javasolja, hogy hozzanak létre a magyarokat és a románokat is magában foglaló föderációt a Balti-tenger partjaitól a Fekete-tengerig, mert csak a német konföderációhoz társuló szabad magyar állam és egy erős román állam létrehozása vethet véget az orosz fenyegetésnek, biztosítva a német államokat megillető befolyást a térségben. November 16-án újra benyújtja tervét, de a belső problémákkal amúgy is túlterhelt német vezetők kerülni akarják a konfliktust Ausztriával, ezért a javaslat lekerül a napirendről.

1848. szeptember 29. Josip Jelačić (Jellasich) horvát bán főseregét Pákozdnál a magyarok megállítják: a bán kénytelen feladni a magyar főváros megszállására és a kormány megbuktatására vonatkozó (részben bécsi udvari körök által ösztönzött) terveit, mivel a Magyarország elleni hadjárat nem jár sikerrel. Az események háttere: A Habsburg Monarchia dualista rendszerű átalakítását célzó és a Magyar Királyság egységesítésére törekvő magyar nemzetállami politika és a horvát önállósági törekvések, illetve az illírek ausztrósláv elképzelései 1848-ban összeegyeztethetetlennek bizonyulnak.

1848. szeptember Adam Czartoryski herceg, a lengyel emigráns kormány vezetője Párizsban a francia külügyminiszter és Piemont megbízottja előtt kifejti a dunai konföderáció tervét: az egymással megbékített magyarok és délszlávok, továbbá Moldva és Havasalföld alkotná az államszövetséget.

1848. október 7./szeptember 25. Rendelet a havasalföldi forradalom vezetőinek száműzéséről.

1848. október 9. Az újvidéki nemzeti gyűlésen kijelentik, hogy a császár elfogadta a szerbek követelését, Stevan Šupljikacot vajdává, Josip Rajačićot pátriárkává nevezi ki. Átszervezik a nemzeti főbizottságot.

1848. október 10./szeptember 28. Gheorghe Magheru reménytelennek látva az ellenállást felosztatja a Râureni melletti tábornok, és többedmagával Erdélybe menekül (onnan majd Bécsbe távozik). Véget ér a havasalföldi forradalom.

1848. október 13. Törökbecsénél Damjanich János csapatai győzelmet aratnak a szerb erők felett. A szerbek kénytelenek kivonni erőiket a térségből.

1848. november 4. Josif Rajačić pátriárka vezetésével megalakul a Szerb Vajdaság ideiglenes kormánya (*főodbor*).

1848. november 10. Meghal Ibrahim, 1847 óta a beteg Mohamed Ali helyett Egyiptom kormányzója.

1848. december 15. Ferenc József nyílt parancsa megerősíti tisztségében Šupljikacot és Josip Rajačićot, a béke helyreállítása után „nemzeti beligazgatást” ígér a magyarországi szerbeknek.

1849. január 16. Megérkezik a parancs, miszerint a bácskai és bánáti honvéd hadtestek nélkülözhető részeit kivonják. A következő hetekben a szerbek előretörnek, több várost elfoglalnak, sőt Szegedet és Szabadkát is fenyegetik (február 11-én Kuzman Todorović vezetésével már Szegedet ágyúzzák, onnan azonban elűzik a szerb csapatokat).

1849. március 4. Az olmützi (vagy oktrojált) alkotmány elismeri a szerb privilégiumokat, és ígéretet tesz a vajdaság kialakítására. Az alkotmány Magyarországról leválasztja és külön tartománnyá nyilvánítja Erdélyt a Részekkel, az egymással egyesítendő Horvátországot, Szlavóniát és a Tengeremelléket; a katonai határőrvidéket; a Bácskából és a Temesközből szervezendő Szerb Vajdaságot. A 72. paragrafus értelmében „A szerb vajdaságnak oly intézmények biztosítanak, melyek egyházi ügyeik és nemzetiségök megőrzése tekintetében a régibb szabadságleveleken s az újabb kori császári nyilatkozatokon alapszanak. A Vajdaság más koronatarománnyal való egyesítése, küldötteinek meghallgatása után külön rendelet által fog elhatározatni.” Az olmützi alkotmány elválasztja Horvátországot Magyarországtól, de nem egyesíti Dalmáciával, és a központosított Habsburg Monarchián belül sokkal kevesebb jogot biztosít a horvátoknak, mint amennyit a horvát nemzeti mozgalom minimális célként megjelölt. A csalódott horvát politikusok egy része emiatt 1849 nyarán óvatos közeledésbe kezd a függetlenségért harcoló magyar kormányzat irányába. Az orosz intervenció és a világsi fegyverletétel azonban megakadályozta e folyamatot.

1849. március 15. Perczel Mórt nevezik ki a délvidéki magyar erők élére. A következő héten, 22-én Szegedről indulva megkezd a hadműveletet: 27-én felmenti a szerbek által ostromolt Péterváradot, április 3-án beveszi Szenttamást, a szerb katonai központot, április 10-én bevonul Pancsovába.

1849. március 16./4. Gheorghe Magheru Badenből Kossuthnak küldött levele az erdélyi, magyarországi és bánági románok nemzetiségének és politikai jogainak elismerése fejében vállalja a fejedelemségek lakosságából egy légió kiállítását és harcba

küldését. A magyar és a román nemzet jövőjét pedig az orosz expanziót megállítani képes államszövetségben látja, éreztetve, hogy ennek előfeltétele az összrománság politikai egyesülése.

1849. március 25. A havasalföldi forradalom egyik volt vezetője, Cezar Bolliac Brassóban *Espatriatul* címmel lapot indít, amelynek programja a románok császárhűségének lerombolása, a magyar–román megbékélés előmozdítása, végső soron pedig a magyarok segítségével a havasalföldi forradalom felélesztése.

1849. április 2. A bécsi udvar hat katonai kerületre osztja Magyarországot. A VII. kerület – amely magában foglalja a szerb vidékeket – katonai parancsnokának Ferdinand von Mayerhofer tábornokot, polgári császári biztosának Rajačić pátriárkát nevezik ki (a kinevezés fokozza az ellentéteket a szerbek között).

1849. április 12–13. Perczel Mór hadtestét a szerb erők Đorđe Stratimirović és Jovan Stefanović Vilovski vezetésével Titelnél visszavonulásra kényszerítik.

1849. április 26. A Szerb Főbizottság a Vajdaság megszervezését és a Szerb Határőrvidék Vajdasághoz csatolását kéri a birodalmi kormánytól.

1849. május 1./április 19. A (második) balta-limáni orosz–oszmán egyezmény meghosszabbítja, de korlátozza is a Szervezeti Szabályzatok érvényességét. Ezentúl Pétervárral egyetértésben a Porta nevezi ki a két fejedelmet, mint oszmán főhivatalnokot, a helyi diván elveszti fejedelemválasztási jogát. Megbízatásuk 7 évre szól. Pétervár továbbra is gyakorolja protektori jogát. Havasalföld trónjára Barbu Știrbei, a moldvaira pedig Grigore Alexandru Ghica kerül. Mint hatalmukat veszélyeztető liberális intézmények megszűnnek az országgyűlések, helyüket a fejedelmek által kinevezettekből álló divánok lépnek, tehát visszaáll az egykori abszolutista hatalomgyakorlás. A két fejedelemség „a felkelő mozgalmak elfojtására” közös katonai megszállás alatt marad.

1849. május 6. A horvát báni tanács a szábor által elfogadott törvényjavaslatok szentesítését és a Horvát Határőrvidéknek a Háromegy Királysághoz csatolását kéri a császártól.

1849. május 14. Teleki László Párizsból Kossuthnak küldött levele a párizsi Hotel Lambert-ben, Czartoryski elnökletével tartott megbeszélés tartalmáról: a Szent István-i Magyarország etnikai alapú föderációját (a nemzeti kisebbségek területi autonómiáját) és a magyar vezetés alatt megvalósítandó, a Baltikumtól a Fekete-

tengerig húzódó dunai konföderációt (a Czartoryski-féle magyar–cseh–lengyel államszövetség magyar interpretációja) tekinti a fennmaradás zálogának. Magyarország mellett *Oláhország*, Szerbia és Bulgária alkotná az államszövetség magját.

1849. május 28. Nicolae Bălcescu Debrecenben tárgyalásokat kezd Kossuthtal a magyar–román megbékélésről.

1849. május 31./19. A szultán egy levélben jóváhagyja Karađorđević Sándor összes intézkedését, amit uralkodása idején tett, egyúttal magas kitüntetésben részesíti.

1849. június 2./május 21. I. Miklós orosz uralkodó a Fehér Sas-érdemrenddel tünteti ki Karađorđević Sándort, mert megőrizte a békét Szerbiában a forradalmi időkben.

1849. június 12. Jelačić bán csapatai bevonulnak Újvidékre, a magyarok Péterváradról bombázzák a várost, a lakosság jó része elmenekül.

1849. június 14. A magyar minisztertanács megtárgyalja Đorđe Stratimirović, a szerb felkelők parancsnokának június elején tett megegyezési javaslatát. Stratimirović ugyanis kilátásba helyezte: átáll, ha a kormány hozzájárul a Vajdaság létrehozásához. A magyar kormány ígérete: biztosítja a szerb egyházi autonómiát, iskoláik függetlenségét, községi szinten a szerb nyelv használatát, a határőrvidék polgárosítását. Mivel a területi autonómiába nem megy bele a kormány, megállapodás nem születik.

1849. július 14. Kossuth és Bălcescu Szegeden aláírja a magyar–román *Kibékülési tervet (Projet de pacification)*. Fő pontjai: a hivatalos magyar iratokban a román népnév használata, községi (azaz minden helyi) ügyekben szabad román nyelvhasználat, a tisztán vagy többségében román vármegyékben kettős tanácskozási nyelv, teljes körű román tannyelv, az ortodoxok egyenjogúsítása és kivonása a szerb egyházi függés alól, saját püspökök és pátriárka választása, egyházi és oktatási autonómiájuk, vallási és oktatási ügyeik megbeszélésére évi kerületi és általános közgyűlés, egyenjogúság az állami tisztségek betöltésénél, a román felkelők két héten belül leteszik a fegyvert, részükre teljes amnesztia. Egy csatolt egyezményben a magyar kormány kötelezi magát egy román légió felállítására, mely egyformán hűséget esküszik *Romániának* és Magyarországnak.

1849. július 23–25. Lüders kiverése után Józef Bem seregével az Ojtozi-szoroson át betör Moldvába, de nem sikerült oroszellenes felkelést kirobbantania.

1849. július 28. A magyar képviselőház elfogadja a nemzetiségi törvényt, amely biztosítja a szabad nyelvhasználatot a nemzetiségi iskolákban, az egyházakban, a községi életben, a közigazgatásban és a bíróságokon.

1849. augusztus 3. Bălcescu ismerteti a *Kibékülési terv* tervezetét az Avram Iancu vezette érchegységi felkelőkkel, akik beszüntetik a harcot, és semlegességet ígérnek. A szabadságharc bukása miatt a két egyezményben foglaltak nem valósulhattak meg.

1849. augusztus Korábbi bolgár összeköttetései révén a francia követség javasolja a Portának a bolgár reformok elkezdését. Sztefan Bogoridi (Vogoridesz, eredeti nevén Sztojko Conkov Sztojkov) fejedelem (1775–1859), Szofronij Vratsanszki unokája, török főtitiszviselő (1821–1822-ben, az Ypszilanti-felkelés idején Havasalföld kormányzója, *kajmakám*, előtte a török flotta *dragománja*), I. Abdul Medzsid barátja októberben megkapja a szultáni fermánt egy isztambuli bolgár templom építésére. (Részben kompenzációként, hogy Vogoridi elveszti a szamoszi főkormányzói tiszteletet a helyiek lázadása miatt). Ez a „*bolgár millet*” első írásos említése. A templom helyül szolgáló telket Bogoridi bocsátja a közösség rendelkezésére.

1849. november 18. Császári nyílt paranccsal létrehozzák a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság nevű tartományt (Bács, Torontál, Temes, Krassó megyéből, valamint a Szerém megyei Rumai és Iloki járásból). Körülbelül 416 ezer román, 396 ezer német, 310 ezer szerb és 256 ezer magyar lakos él ezen a területen. Közigazgatási központja Temesvár. Élén a nagyvajda (Ferenc József) áll, a közigazgatást az alvajda, Mayerhofer tábornok vezeti.

1849. december 2. Párizsban Ion Ghica, Gheorghe Magheru, Nicolae Bălcescu, C. A. Rosetti és Dumitru C. Brătianu vezetésével megalakul a Román Egyesület az Emigráció Vezetésére.

1849 A bolgár földön felkelést szító Pujo vojvodát és fiát, Vladiszlav pópát a szerbek elárulják, s a törökök 1850-ben Vidinben kivégzik. Ez volt az előjátéka az 1850-es nagy vidini felkelésnek. A Garašanin vezette szerb külpolitika a bolgár szervezésű határközeli akciókat általában elárulta a törököknek, mert nem akarta, hogy azok szerb részvétel nélkül törjenek ki, mivel a bolgár autonómia megvalósulása esetén nem nyílna esély Szerbia további terjeszkedésére.

1849 *John Parker-affér.* A brit védnökség alatti Jón-szigeteken meggyilkonak egy ott letelepedett brit háborús veterán tisztelet, aki a helyi erdészeti szolgálatnál dolgozott. A

szálok a szigetek Görögországgal való egyesítését hangoztató kormánykörökig vezetnek. A brit kormány beavatkozik Görögország belügyeibe.

1849 Görög felkelés Szamosz szigetén az autonóm tartományt Isztambulból igazgató Sztefan Vogoridesz (Bogoridi) fejedelem autokrata uralma ellen. A szultán 1850 elején leváltja a kormányzót.

1849 Megalakul az első európai stílusú bolgár zenekar a magyar Sáfrány Mihály / Mihail Safran vezetésével Sumenben.

1850. január Nicolae Bălcescu kezdeményezésére Londonban román, magyar, lengyel, orosz, cseh és délszláv emigránsok forradalmi társaságot alapítanak.

1850. január Pacifico-incidens. A brit flotta blokád alá veszi Pireusz kikötőjét. Az ügy előzménye: Portugália zsidó származású egykori athéni követét, Davide Pacificót a görög csőcselék 1847-ben megveri és kirabolja. Az ügy hátterében az áll, hogy James Rotschild Athénbe érkezéssel a görög kormányzat köcsönben reménykedett, ezért megtiltotta a helyi szokást, Iskarióti Júdás figurájának nyilvános elégetését, attól tartva, hogy ez Rotschild érzelmeit sértheti. A tömeg mindezt a külföldi befolyás növekedéseként értelmezve Rotschild hittársai ellen fordult. A görög kormány nem volt hajlandó kompenzációt fizetni, mondván, hogy a Pacifico által követelt összeg nagyobb, mint a királyi palota értéke berendezéseivel együtt. A nagyhatalmak összekülönböznek, végül Davide Pacifico kártérítést kap.

1850. március 18./6. Több sikertelen kísérlet (1830, 1837) után Garašanin belügyminiszter kezdeményezésére megalapítják Szerbia legmagasabb szintű katonai iskoláját, a tüzériskolát.

1850. március 28. Bécsben a délszláv értelmiségiek – közöttük Vuk Stefanović Karadžić – „irodalmi egyezményt” kötnek, amely a közös irodalmi nyelv megteremtését tűzi ki célul. Karadžić a što nyelvjárás ije-ző változatát használta, mert ez volt az anyanyelve (szülőföldjének tájszólása), s erre a nyelvváltozatra fordította az Újszövetséget is. Ljudevit Gaj, bár ezt ma Horvátországban nem emlegetik, részben ezért tette meg a dubrovniki, ugyancsak ije-ző nyelvjárást a horvát irodalmi nyelv alapjává, vagyis ugyanazt, ami Vuk anyanyelve, noha a što nyelvjárású horvát katolikusok többsége az í-ző dialektust beszéli, s a bosnyák ferencesek budai kultúrkörének kiadványai, s általában a szlavóniai, boszniai irodalom alkotásai a 17–18. században is nagyrészt ezen az í-ző nyelven íródtak. (A horvát nyelvnek három nagy nyelvjárása van: što, kaj, ča, ezek közül vált a što az irodalmi nyelv alapjává.)

1850. április 6. Bălcescu Párizsból elküldi Ion Ghicának konföderáció-tervét. A Dunai Egyesült Államok három, területileg és közigazgatásilag elkülönülő nemzetet – magyar, román, délszláv – foglalna magában. Biztosítanák a kisebbségek jogait a nyelvhasználat, a vallásgyakorlás és a helyi közigazgatás terén. Magában foglalná a Magyar Királyságot, Bukovinát, Moldvát, Havasalföldet, Szerbiát és lehetőség szerint Besszarábiát. Központi szövetségi nemzetgyűlés irányítaná, melynek 150, nemzetenként 50 tagja lenne. A nemzetgyűlés váltakozva ülne össze az egyes nemzetek fővárosaiban (Budapest, Bukarest, Belgrád), maga határozná meg az ülés nyelvét (francia, német vagy más). Hadügyminiszter, külügyminiszter és kereskedelmi- közlekedési miniszter alkotná a szövetségi kormányt. A szövetséget az egyes nemzetek népessége és jövedelme alapján meghatározott adóból működtetnék. Bălcescu a részletesebb változatot 1850. július 1-jén a lengyel emigráció egyik fő embere, Władysław Zamoyski előtt is ismerteti, 1851. március 17-én pedig a párizsi magyar emigráció egyik vezetőjének, Vukovics Sebőnek is bemutatja. Kossuth Magyarország integritását féltve elhárítja az elképzelést. Bălcescu valójában a várakozása szerint elrománosodó Erdély és a magyarországi románlakta részek egyesítését, majd a fejedelemségekkel, Bukovinával és Besszarábiával együtt az egységes román állam létrehozását tervezi, a délszláv területek egyesülésével is számol, s végül ezek szövetkeznének a megmaradt Magyarországgal.

1850. április 7. A horvát báni tanács február 26-i feloszlata után császári pátenst bocsátanak ki Horvátország és Szlavónia államjogi helyzetének szabályozására. Eszerint országgyűlés nélküli, osztrák típusú tartományi közigazgatást léptetnek életbe.

1850. április 8. Ömer Latasz pasa szultáni fermánnal megérkezik Szarajevóba, és feltétlen engedelmességet követel. Szarajevó lesz Travnik helyett a vilajet központja, Hercegovinát 1851-ben visszacsatolják Boszniához.

1850. április 9. Montenegrói támadás délen, Podgorica és Spuž ellen.

1850. május 7. A határőrvidéki alaptörvény a Habsburg Birodalom határőrvidékeit koronaországgá nyilvánítja, de részlegesen felszámolja a feudális viszonyokat.

1850. június 1. Vidini felkelés. A bolgár felkelők reformokat követelnek a Tanzimat szellemében: adminisztratív autonómiát és önkormányzatot. A felkelők számára jelentős motivációs tényező volt a magyar emigránsok vidini érkezése 1849. augusztus 21-én. 1850. május végén Krasztjo kapitány 1000 emberével megrohanja Lomot, de a küzdelemben elesik, helyét Ivan Kulin veszi át, akinek vezetése alatt Belogradcsik felé tartanak, de csak 200 főnek van lőfegyvere. Eközben Petko Marinov 3000 emberével

Vidin alá érkezik, de a török erők visszaverik. A felkelők követeléseiket augusztus 3-án juttatják el Isztambulba. A török erők győzelme után pogrom kezdődik, az orosz és szerb erők semlegesek maradnak. Sztefan Bogoridi közbenjárására a Porta reformokat kezd, három nahijéből félautonóm körzetet szervez és megkezdi a földreform kivitelezését, melynek lényege, hogy a bolgár parasztok is földhöz jussanak. A török földreform helyi vezetők által történő elszabotálása miatt 1861-ben 11 ezer bolgár költözik át Ukrajnába, helyükre Taurijából és a Krímből érkeznek tatárok, de az orosz adminisztráció felkészületlensége miatt közülük 2000 az úton meghal. A bolgárok egy év múlva jórészt visszatérnek.

1850. június 15. Kossuth az emigrációban felvázolja első államszövetségi tervét.

1850. szeptember 20./8. Párizsban megjelenik a román emigránsok lapja, a *România viitoare*, amely közli a csoport forradalmi programját.

1850. november 6. Hatályba lép a francia mintájú új kereskedelmi törvény, majd az új büntető törvénykönyv 1851-ben. 1852-ben elkezdődik a vegyes (keresztényeket is tartalmazó) törvényszékek felállítása.

1850. november A beteg II. Péter vladika Trieszten keresztül Bécsbe utazik (vizsgálják, gyógykezelik és fegyverekről tárgyal), majd Nápolyba és Rómába megy. (Oroszország nem fogadja.) 1851. augusztus 23-én érkezik haza, Cetinjébe.

1850. december Ilarion Makariopolszki visszatér Isztambulba. Anglia nyomására ez évben a protestánsokat is önálló *milletté* nyilvánítják, egy év múlva követi a római katolikusok elismerése francia nyomásra.

1850 Az első görög nyomda megalapítása Thesszalonikiben.

1851. május Az 1848 őszen végrehajtott bevonulást követően az orosz csapatokat kivonják a dunai fejedelemségekből.

1851. május 23./11. Najden Gerov javaslatára a plovdivi iskolában ünneplik meg először Kirill és Metód ünnepét, mely 1857 után általánossá válik mint a bolgár művelődés és kultúra napja.

1851. július 14. Megalakul a bolgár egyházközösség Isztambulban, de első vezetője a szerb templom egyik elöljárója, Stefan Kovačević lesz, mert az orosz követség nem

támogatja sem Neofit Rilszki, sem Ilarion Makariopolszki megválasztását. 1852-ben Lovecsben és Vracában viszont bolgárokat választanak vladikának.

1851 A neoabszolutista rendszer bevezetése Horvátországban. Itt ugyanúgy felszámolják a polgári szabadságjogokat, mint Magyarországon, bár a horvátoknál nem vezetnek be katonai kormányzást.

1851. október 31./19. Meghal II. (Petrović Njegoš) Péter montenegrói vladika.

1851. november 9. A nemzetségfők gyűlése Cetinjében Pero Tomov Petrovićot kiáltja ki Crna Gora uralkodójává (*gospodar*), ami kiváltja az orosz diplomácia ellenkezését. A bécsi orosz konzul kijelenti: II. Péter végrendelete értelmében Dániel (Danilo Petrović) követi őt a vladikai székben.

1851. november 23. Danilo Petrović Bécsből levelet küld I. Sándor uralkodónak, és kéri: erősítse meg Njegoš testamentumát, különösképpen az örökségére vonatkozó részt.

1851. december 2. Folytatódik a nemzetségfők gyűlése Cetinjében, amelyen Pero Tomov Petrovićot választják meg Crna Gora fejedelmévé (*knjaz*). Danilo Petrović két nap múlva érkezik meg Bécsből, és az orosz uralkodó támogatása mellett, illetve annak hatására váratlanul többen mellé állnak, így Đorđije Petrović, a szenátus alelnöke, Stevan Perkov Vukotić szenátor, Novica Cerović.

1851. december 20./8. Belgrádban, a Topčiderben megalapítják Szerbia első büntetés-végrehajtási intézményét.

1851 A román fejedelemségek új agrárrendelete változatlanul korlátozott legelőhasználatot biztosít, emeli az igásrobot mennyiségét és a jobbágyot bérlőnek tekintve a korlátlan bojári birtokjogot készíti elő.

1852. január 13./1. A szenátus és a nemzetségfők gyűlése I. (Petrović Njegoš) Danilót Montenegró uralkodójává kiáltja ki.

1852. február–július I. Danilo fejedelem Oroszországba látogat. Az orosz diplomácia értesíti a berlini és bécsi követségeit, hogy elismeri a montenegrói fejedelemséget és magát a fejedelmet is.

1852. március 13./1. A montenegrói szenátus úgy határoz: az ország örökletes fejedelemség, ami azt is jelenti, hogy a világi és az egyházi hatalmat, egyidejű osztrák és

orosz jóváhagyással, a Portától való függetlenedés jegyében – szétválasztják. Danilo országát szekularizálva világi fejedelemnek nyilvánítja magát (amit házassága is motivál).

1852. június 6. A görög szabadságharc leggazdagabb hősének, Lazarosz Kunduriotisznak a halála, aki rengeteg pénzzel támogatta a küzdelem sikerét.

1852. szeptember 20. I. Danilo fejedelem népgyűlést hív össze, amelyen vagy négyezren vesznek részt. Az új törvénykönyv megalkotásáig I. Péter törvényköve szerint ítéleznek, megválasztják a 14 tagú Kormányzó Szenátust, elnöke Pero Tomov Petrović.

1852. ősz Hercegovinában 1862-ig fel-fellángoló felkelés tör ki, melyet Luka Vukalović vezet, miután Ömer (Omar) Latasz megkísérli lefegyverezni a hercegovinaiakat, mivel Grahovo ismét megtagadta az adófizetést a töröknek.

1852. november 23–24. Montenegró támadást indít Žabljak elfoglalására a Shkodrai-tó mellett, ami nyílt konfliktushoz vezet a Portával.

1852. december 11. A pápa a zágrábi püspökséget érsekség rangjára emeli, és ezzel függetlenné válik a horvát katolikus egyházszervezet.

1852. december 26. A török szultán nem ismeri el Montenegró élén az orosz jelöltet, és Ömer pasa (Mihailo Latas, renegát osztrák katona, 1806–1871), a boszniai török erők parancsnoka parancsot kap a Portától Crna Gora megtámadására. Bár I. Danilo fejedelem parancsára a montenegróiak elhagyják Žabljakot, a törököt megbékítendő, de következő nap a „szent háborút” elrendelő szultáni fermán is megérkezik Szarajevóba. (1852–1853-as montenegrói–török háború.)

1852 Újabb orosz–török konfliktus kezdete a francia katolikusoknak a palesztinai szent helyek használatában biztosított privilégiumok miatt. Az orosz diplomácia követeli a Portától az engedmények visszavonását és az ortodox privilégiumok megerősítését. A konstantinápolyi kormányzat nem hajlandó eleget tenni Szentpétervár követeléseinek, amely viszont a szultán magatartását az 1774-es kücsük-kajnardzsai béke megsértéseként értelmezi. Ennek nyomán hosszas diplomáciai húzavona kezdődik Oroszország és az Oszmán Birodalom között.

1852 Újvidéken Danilo Medaković szerkesztésében megjelenik a *Srpski Dnevnik* című lap, a szerb liberális értelmiség orgánuma.

1852 *Népdalok, balladák* címmel megjelenik Vasile Alecsandri (stilizált illetve átírt) népköltészeti gyűjteménye. 1852. december 31-én megnyílik a bukaresti Nagy Színház.

1853. január eleje Ömer pasa Szkutari felől, Podgoricából operálva nagy túlerővel behatol a fejedelemségbe: megkezdődik a több hadszíntéren zajló montenegrói–török háború. A legjelentősebb hadműveletek a Podgorica–Spuz–Ostroški klanac–Nikšić vonalon zajlanak. 9-én a Crmnica, Grahovo, Brda és Morača elleni támadással megkezdődnek a hadmozdulatok. 14-én az oszmán főerő (12 ezer katona) Martinićhez érkezik, mindent megsemmisítve és felégetve maga után, majd Reiz Ismail pasa Zetából érkező csapataival egyesül. 15-től harcok kezdődnek Crmnicánál: a török erők a Sutorman-hegyen átlépik a montenegrói határt, és Karuč, Limljani és Boljevići felé haladnak. 16-án Dervis pasa megtöri az ellenállást Grahovónál. 16–26-án zajlik az Ostrog-kolostor ostroma, melynek végén a törökök felgyújtják a kolostort. 21-én a Palnica-hegyi csata után a törökök Nikšić felé vonulnak. Ausztria, majd Nagy-Britannia és Franciaország is tiltakozik a Portánál.

1853. január Az orosz uralkodó egyeztetéseket kezdeményez Hamilton Seymour szentpétervári angol nagykövettel az Oszmán Birodalom további sorsát illetően. I. Miklós elérkezettnek látja az időt, hogy az 1844-es tárgyalások folytatásaként a két nagyhatalom konkrét döntéseket hozzon a felosztásról. A miklósi politika határozottságát az 1848–1849-es forradalmi események utáni nemzetközi közeg is alátámasztja, miközben az Oszmán Birodalom belső válsága továbbra is fennáll. A cár elképzelése szerint a felosztás legnagyobb nyertese a közös konszenzusra jutó két nagyhatalom – Nagy-Britannia és Oroszország – lenne. Az angolok megkapnák Krétát és Egyiptom tartományát, a dunai fejedelemségek orosz érdekszférába tartoznának, a tengersizorsók pedig osztott ellenőrzés alá kerülnének: Oroszország a Boszporusz, Ausztria a Dardanellák fölött őrködne, miközben az oszmán főváros átmenetileg orosz felügyelet alatt állna.

1853. február 12./január 31. Az osztrák követ ultimátumban szólítja fel a Portát, hogy hagyjon fel a montenegrói hadműveletekkel.

1853. február 28. Podgoricában – az osztrák–orosz nyomás hatására – megállapodást kötnek a hadi cselekmények ideiglenes beszüntetéséről, ezzel véget ér a két hónapos montenegrói–török háború. Márciusban a törökök amnesztiát hirdetnek Montenegróban és Hercegovinában.

1853. március 2. Alekszandr Mensikov herceg Konstantinápolyba érkezik és tolmácsolja a cári kormányzat követeléseit a Portának, amelyek között szerepel a szent helyek körüli vita megoldása, az ortodox keresztények fölötti orosz protektori jog megerősítése.

1853. március 3. Miután Ausztria ultimátumára a Porta leállítja a Montenegró ellen januárban indított támadást, Montenegró és Ömer pasa Podgoricában békét köt (majd a szultán visszahívja a vérengző pasát). Montenegró visszakapja megszállt területét. Az osztrák közbelépést Danilo fejedelem személyesen köszöni meg.

1853. március 26./14. A szerb fejedelem „egészségügyi okokból” (valójában az orosz ellenvetésekre) felmenti posztjáról az alig egy éve miniszterelnöknek kinevezett Garašanint.

1853. május Konstantinápoly elestének 400. évfordulója, amikor egész Görögország területén a megemlékezések mellett törökellenes tüntetések is zajlanak. Az évforduló csak felerősíti az egyre irreálisabb elképzeléseket a megalakítandó görög birodalom határaitól. Ez az időszak a görög nacionalizmus első csúcsa.

1853. tavasz Georgi Rakovszki megalapítja a Titkos Társaságot Pavel Csalakovval, Coko Kableskovval: bolgár területen 3600 embert vonnak be a konspirációba. A cél egy bolgár felkelés kiobbantása.

1853. május 1. A konstantinápolyi bolgárok kidolgoznak egy, az orosz követségnek benyújtandó, a szerb és román fejedelemségek státusához hasonlító autonómia-tervezetet.

1853. május. 13. A Mensikov herceg által közvetített orosz követelések listája kibővült, a cári kormányzat most nemcsak az ortodox–katolikus vita Oroszország számára kedvező rendezését követeli, hanem a kibővített jogkört a tengerszorosok használatában, vagyis azt, hogy az orosz hadiflotta szükség esetén átkelhessen a Boszporuszon és a Dardanellákon. Oroszország 17-én követeléseit ultimátum formájában adja át: ebben már azt is követeli a szultántól, hogy ismerje el kizárólagos protektorátusát az Oszmán Birodalom pravoszlávjai fölötti, és állítsák helyre ortodox egyház régi kiváltságait a birodalomban, ismerjék el a görögök jogait, vonják vissza a katolikusoknak adott török engedményeket.

1853. május 21. A Porta az angol diplomáciai támogatás tudtában, Stratford Canning konstantinápolyi nagykövet tanácsára visszautasítja az ultimátumot. Ezt követően az orosz követ elhagyja szolgálati helyét, és megszakadnak a hivatalos diplomáciai kapcsolatok Oroszország és az Oszmán Birodalom között.

1853. május 31. – július 3. Az orosz külügyminiszter értesíti az európai nagyhatalmokat az Oroszország és a Porta között beállt helyzetről. I. Miklós hivatalosan is elrendeli az orosz haderő Moldvába és Havasalföldre való bevonulását.

1853. június 8. I. Miklós formális hadüzenet nélkül elrendeli a román fejedelemségek – annexiónak szánt – megszállását.

1853. június 14. Az angol–francia flotta horgonyt vet a Dardanellák bejárata mellett lévő Beşika-öbölben.

1853. június vége I. Miklós hadikiáltványban deklarálja, hogy egyháza jogainak és kiváltságainak megsértését háborús oknak tekinti. 1853. július 2-án Mihail Gorcsakov a Besszarábiában összevont 80 ezres orosz haderővel átkel a Pruton, és megkezdí bevonulást a román fejedelemségekbe.

1853. július Az orosz területen élő Nikola Palauzov megírja híres helyzetjelentését a bolgárság helyzetéről oszmán uralom alatt (*Zapiszka...*) és átadja Mihail Gorcsakov hercegnek, a déli orosz hadsereg parancsnokának. Az iratot Mensikov herceg is megkapja Konstantinápolyban. Palauzov orosz beleegyezéssel az orosz katonaság és bolgár emigráció közötti közvetítő szerepét látja el. Az elsődleges cél egy önkéntesekből álló zászlóalj felállítása, amely orosz oldalon avatkozna be a dunai harcokba.

1853. július 28. A kompromisszumos osztrák javaslatból született bécsi jegyzékben a nagyhatalmak megerősítik Oroszországnak a kücsük-kajnardzsai, illetve a drinápolyi békében rögzített jogait. A Porta azonban a britekkel a háta mögött nem fogadja el a bécsi jegyzék iránymutatásait, és továbbra is követeli a dunai fejedelemségek kiűrését.

1853. augusztus A bolgár kereskedők, Ivan Szeliminszki, Evlogi Georgiev stb. kérvényt intéznek I. Miklós cárhoz a bolgár autonómia ügyében.

1853 augusztusa után Bukaresti bolgár kereskedők és az emigráció, Hriszto és Evlogi Georgiev, Hriszto Musztakov, Konsztantin Csokan és Ivan Szeliminszki megalapítják az Eptropia nevű szervezetet, amely később Dobrodetelna družsina (Erényes vagy Jótékonyági Társaság) néven válik ismertté. A szerbiai orosz konzul pénzügyi segítséget ígér a Titkos Társaságnak.

1853. szeptember 14. Angol–francia hajóraj demonstratív felvonulása Konstantinápolyhoz, a Porta védelmében.

1853. szeptember Miklós cár Olmützben találkozik Ferenc Józseffel, majd Berlinben a porosz királlyal, akiktől biztosítékot kér, hogy a Duna vonalát nem lépik át.

1853. október 9. szeptember 27. Az Anglia és Franciaország által támogatott Oszmán Birodalom ultimátumban követeli az orosz erők távozását.

1853. október 16./4. Mivel Szentpétervár nem tett eleget a Porta követelésének és nem vonta ki csapatait a megadott határidőre a dunai fejedelemségekből, a Porta hadüzenetével kezdetét veszi a krími háború, a két román fejedelem Bécsbe menekül. Miután a 1853. november 30-i szinopei tengeri ütközetben Pavel Nahimov tengernagy megsemmisítő vereséget mér a török flottára, a következő év tavaszán Franciaország és Nagy-Britannia a Porta oldalán belép a háborúba.

1853 vége Georgi Rakovszki a dunai török hadsereg vezérkarának tolmácsa lesz. Hamarosan kémkedéssel vádolják meg, letartóztatják és Konstantinápolyba küldik, de megszökik az úton. A Sztara planinán bújkálva egy csetét szervez a törökök ellen, de azt 1854 elején szétverik. Ekkor titokban Kotelbe megy, ahol megírja az *Erdei utazó* című művét, majd átkel a Dunán.

1853. november 17–18. Éjjel külföldre távozik Stevan Perović Cuca, Pero Tomov Petrović és Milo Martinović, Danilo fejedelem legtekintélyesebb ellenzéke. December 6-án a szenátus elítéli az ellenzéki tevékenységüket, kitoloncolják és vagyonfosztásra ítélik őket.

1853. november 27. Angol–francia–török szerződés, amely a Portának fegyveres segítséget ígér, ha Oroszország visszautasítja a békefeltételeket.

1853. december 5. A második bécsi jegyzőkönyv, amelyben a négy európai nagyhatalom felszólítja a szentpétervári kormányzattot, hogy tartsa tiszteletben az Oszmán Birodalom területi integritását és vonuljon ki a dunai fejedelemségekből. Egyidejűleg angol–francia hajóraj fut be a Boszporuszba.

1853. december 28. A Porta a nagyhatalmak követségeinek küldött nyilatkozatában, majd az év végén külön fermánban megerősíti, hogy Havasalföld, Moldova és Szerbia, mint az Oszmán Birodalom részei, továbbra is megőrzik jogaikat.

1853 Dandolo terve szerint az oroszoké lenne a két román fejedelemség, a délszláv területekből egy Albániára és Macedóniára és Trákiára kiterjedő Nagy-Bulgária születne, a szerbek kompenzációként megkapnák Boszniát, Koszovót, Montenegrót, a görögök

Thesszáliát és Szalonikit. A görög szigetvilág önálló vazallus állam lenne. Ausztria megkapná Bihács térségét.

1854. január 3. A Porta melletti kiállításuk demonstrálására brit és francia flotta hajózik be a Fekete-tengerre a törökök által számukra megnyitott szorosokon keresztül.

1854. január 31. III. Napóleon január 29-i, sikertelen békeközvetítése után a „hűtlen” Ausztria négyponos feltételt szab Oroszországnak a semlegesség fejében: ne sértse az Oszmán Birodalom integritását, ne lépje át a Dunát, ürítse ki Moldvát és Havasalföldet, ne törekedjen a szultán és alávetettjei viszonyának megváltoztatására. Nyomatékul Ferenc József 14 ezres haderőt vonultat fel Erdélyben.

1854. február 2. Az oroszországi bolgár kolóniák is egyesülnek, Nikola Palauzov, Nikola Toskov, Sztefan Toskovics Odesszában politikai szervezetet alakít (*Odeszko balgarszko nasztojatelsztvo*), amelyet az orosz állam és egyház is elismer. Palauzov Gorcsakov kérésére az orosz fél, az Epitropia és az odesszai társaság között is közvetít.

1854. február Ausztria a szerb határ mentére csapatokat vezényel, hogy időben fellépjen, ha orosz seregek érkeznek Szerbiába.

1854. február Csata a Previja-hegyen és Bihornál a montenegrói hegyi és hercegovinai törzsek, valamint a Šabanagić Ali bég vezette törökök között. A hadicélt, miszerint a Boszniai vilajet és Isztambul közötti utat elvágják, nem sikerült elérni.

1854. február 21. Cári kiáltvány, amely szerint 1812-höz hasonlóan Oroszország egyedül, a pravoszlávok élén áll ki a világ ellen. Az Oszmán Birodalom keresztényeinek várt lázadása azonban nem következik be (bár sor kerül görög lázongásokra Thesszáliában, Epiruszban, Macedóniában).

1854. március 12. Az eredménytelen fekete-tengeri fellépést követően az angol és a francia kormány szerződésben rögzíti a Portának nyújtott támogatást.

1854. március 19. Török ultimátum Görögországnak, miután a Porta nehéz helyzetét kihasználva a görögök januárban elfoglalták Epiruszt, majd benyomultak Thesszáliába.

1854. március 21. Az Ivan Paszkevics vezette orosz erők a Prut mellett átlépik a Dunát, majd elfoglalják Dobrudzsát. Az oroszok hamarosan Szilisztrát és Calafatot ostromolják.

1854. március 28. Anglia és Franciaország hadat üzen Oroszországnak.

1854. március 31. Francia csapatok szállnak partra Gallipolinál.

1854. március Az orosz hadsereg dunai átkelése után Dobrudzsában és Szilisztra mellett harcolnak a bolgár önkéntes egységek Ivan Szeliminszki vezetésével. Az orosz kivonulás után az önkéntesek Havasalföldre húzódnak vissza, miközben Dobrudzsában az oszmán fennhatóság visszaállása után keresztényellenes progromok kezdődnek. Közel 7000 bolgár Besszarábiába menekül, de a háború után zömük visszatér. Az odesszai bolgárok sebesülteket látnak el 1855-ben.

1854. március–június Szilisztria orosz ostrom alatt.

1854. tavasz Nikola Palauzov megírja a második *Zapiszkát (A bolgárok jelenlegi helyzetéről Európai Törökországban)*, melyben javasolja egy központi bolgár bizottság felállítását az orosz hadsereg-parancsnokság berkein belül egy bolgár felkelés kiobbantása érdekében. Odessza környékén 4000 önkéntes gyűlik össze a görög Szalosz tábornok vezetése alatt.

1854. április 14. Brit csapatok szállnak partra Konstantinápolynál.

1854. április–június. Angol–francia deszantcsapatok szállnak partra Várnában.

1854. április 17./5. A szerb kormány titkos memoranduma azt kéri a Portától, amennyiben az ausztriai seregek megtámadnák Szerbiát, az Oszmán Birodalom vegye védelmébe Szerbiát.

1854. április 20. A bécsi kormányzat védelmi szövetségre lép Poroszországgal.

1854. április 22. Az angol–francia hajóraj Odesszát bombázza.

1854. május 14. Angol–francia erők okkupálják Pireusz kikötőjét, hogy megakadályozzák a görögök belépését a krími háborúba. (A blokád 1857. februárig áll fenn.) Ennek ellenére egy önkéntes görög zászlóalj részt vesz Szevasztopol ostromában a védők oldalán, továbbá felkelők rohanják meg Arta városát, de az oszmánok ezt visszaverik. Athénben kolerajárvány tör ki a pireuszi nagyhatalmi jelenlét hatására, továbbá a görög fellépés elmaradása miatt megrendül Ottó hatalma, ráadásul a Krím ostroma miatt tönkremegy az oroszországi görögség (Taganrog) jó része. Az oszmán uralom alatt élő fanarióták viszont újra megerősödnek 1821-es bukásuk után.

1854 A krími háborút kihasználva Ziakas felkelést robbant ki Macedóniában, és elfoglalja Metszovót és Grevenát. Karamicosz, Karataszosz és Görögországból átszivárgó katonáik csatlakoznak hozzá. Karataszoszt ezúttal az Athosz-hegy szerzetesei is támogatják. Az Olimposz-hegységben Diamandisz újra aktivizálja magát. A török irreguláris erők Hadzsi Tayir vezetésével benyomulnak a Halkidiki-félszigetre, a szerzetesek kénytelenek a vérfürdő elkerülése érdekében a hivatalos török hadsereg segítségét kérni, ezzel viszont Karataszosz távozni kényszerül.

1854 Georgi Rakovszki ismét a Balkánon (a Sztara planina keleti részén), de 12 fős csetája az év végén feloszlik.

1854. június 3. Ausztria egyoldalúan (szövetségese, Berlin értesítése nélkül) felszólítja Oroszországot a fejedelemségek kiürítésére, egyben újabb csapatösszevonásokat hajt végre Galíciában, Bukovinában és Erdélyben.

1854. június 14. Ausztria kiáll az Oszmán Birodalom védelme érdekében, és szövetségi szerződést köt a Portával, amelyben vállalja, hogy bevonul a dunai fejedelemségekbe, illetve szükség esetén fenntartja a rendet a nyugat-balkáni tartományokban (Bosznia, Montenegró és Albánia esetében). Felbomlik az 1849-es orosz–osztrák szövetség.

1854. április–július A francia expedíciós sereg sikertelen dobrudzsai támadása, elsősorban Szilisztra ellen. Ezután a szövetségesek a Krím megtámadása mellett döntenek.

1854. nyár I. Danilo fejedelem kisebb katonai reformot vezet be. Utasítja a kapitányságokat: írják össze a hadköteleseket (akik egy kis fémkeresztet kapnak). Minden egység saját zászlót kap. Az év folyamán elit alakulatot állít fel (Gárda), amely akkor 400 főből áll, majd létszámát ezer főre emelik.

1854. július 1. I. Danilo fejedelem hadjáratot indít Bjelopavlicibe (Zeta folyó völgye), és leveri az ellene lázadókat.

1854. július 22. és augusztus 8. A szövetségesek bécsi nagyköveti konferenciája kidolgozza az Oroszország és a Porta közötti viszony rendezésének feltételeit (ún. bécsi négy pont). Ezek a következők Oroszország befolyása megszűnik a dunai fejedelemségekben, a fejedelemségek az egyoldalú orosz protektorátus helyett francia–angol–osztrák–orosz–porosz ellenőrzés alá kerülnek, s ideiglenesen Ausztria szállja meg őket, Oroszország egyúttal lemond a Török Birodalomban élő ortodoxok feletti protektori jogáról, amelyet ezentúl az öt nagyhatalom közösen gyakorol. Javasolja az 1841-es

tengerszoros-egyezmény újratárgyalását és a dunai hajózás szabadságának biztosítását, amelyet az öt hatalom kollektíven szavatol. A négy pontot Nagy-Britannia, Franciaország, később Ausztria és a Porta is elfogadja, Oroszország ugyanakkor elutasítja a feltételeket.

1854. július 24. A nagyhatalmi lépések és a szilisztrai kudarc után I. Miklós elrendeli az orosz csapatok visszavonását.

1854. augusztus 20./8. Miután az orosz csapatok távoztak Szerbia határaitól, a Porta (Resid pasa) felszólítja Szerbiát, hagyjon fel a fegyverkezéssel.

1854. augusztus 22. Miután a bécsi nagyköveti konferencián Ausztria, Anglia és Franciaország egyetért a fejedelemségek feletti nemzetközi védnökség megteremtésében, a Porta engedélyével és csapatainak közreműködésével a Habsburg Monarchia megszállja a két dunai fejedelemséget.

1854. szeptember 14. A hadtörténet addigi legnagyobb tengeri manővereként 64 ezres angol–francia–török csapat száll partra a Krím félszigeten, Jevpatorijánál (a háború teljében a szövetségesek 175 ezer katonájával – közülük 100 ezer francia – 150 ezer orosz áll szemben). 1854. szeptember 20-án az Alma folyó melletti ütközetben a szövetségesek fényes győzelmet aratnak, ami megnyitja az utat Szevasztopol felé. 1854. október 25-én az orosz felmentő sereg elleni balaklavai ütközet, az angol lovasság meddően hősi lovasrohamával. 1854. november 5. Orosz vereség az inkermani csatában.

1854. november 30. Szaid egyiptomi pasa koncessziót ad a francia Lesseps Ferdinándnak a Szezei-csatorna megépítésére.

1854. december 2. A sokáig hezitáló Ausztria oroszellenes szövetséget köt Angliával és Franciaországgal (decemberi szövetség), kötelezve magát, hogy távol tartja a fejedelemségektől az orosz csapatokat. A háborúba azonban nem lép be. Poroszország – amely a Német Szövetség nélkül nem kíván harcolni – semleges marad.

1854 A krími háború során az Oszmán Birodalom felveszi első két kölcsönét európai hatalmaktól. Megkezdődik a birodalom eladósodása.

1855. január 13./1. Jászvásáron Vasile Alecsandri szerkesztésében megjelenik a *România literară* tudományos, történelmi és irodalmi folyóirat.

1855. január 26. Piemonti–francia szerződés, amelynek értelmében a Szárd Királyság 15 ezer katonával belép az Oroszország elleni háborúba. III. Napóleon e lépéssel

Ausztriára kíván nyomást gyakorolni (Poroszország helyett tehát a Habsburgok ellensége lép be a háborúba).

1855. március 2. I. Miklós váratlan halála, a trónon fia követi őt II. Sándor néven. Az uralkodóváltás fordulatot hoz az orosz külpolitikában, II. Sándor elsődleges célja a háború befejezése.

1855. március 15. – június 4. A nagyhatalmak eredménytelen bécsi konferenciája, amelyen kudarcot vall II. Sándor kísérlete, hogy elődje katonapolitikáját folytassa („diplomáciai Szevasztopol”).

1855. március 27./15. A szerb államtanács elutasítja a fejedelem kérését, hogy a tanács szerkezetét hozzák összhangba az alkotmánnyal (megkezdődik a harc Sándor fejedelem és a tanács között).

1855. március 27. Távírókapcsolatot hoznak létre Ausztria és Szerbia között (Zimony–Belgrád).

1855. május 5./április 23. A nemzetségfők cetinjei népgyűlésén elfogadják Danilo 95 pontból álló törvénykönyvét (*Zakonik Danila, prvog knjaza i gospodara Crne Gore*). A törvénykönyv garantálja az uralkodó abszolút hatalmát, tiszteletben tartja a hagyományokat, a patriarchális rendet, ugyanakkor tartalmazza a törvény előtti egyenlőséget és a magántulajdon szabadságát (a vásárlás jogát, illetve a kollektív tulajdon megszüntetésének lehetőségét), valamint az öröklés rendjét. A 92. pont kimondja, bár az országban nincs más nemzetiség, csak a szerb, nincs más vallás, csak a pravoszláv, de más nemzetiségűek és más vallásúak is szabadon élhetnek az országban. A törvénykönyv végső soron az államszervezet győzelmét jelenti a törzsi társadalom felett. (Első alkalommal Újvidéken nyomtatják ki.)

1855. június vége I. Danilo fejedelem büntető hadjáratot vezet a kuči törzs ellen, mivel a törzs főemberei közül többen – részben az új törvények miatt – engedelmességet fogadtak a shkodrai pasának, és el akartak szakadni a Crna Gora-i államtól. (A következő év nyarán megismétlődik a büntető hadjárat.)

1855. szeptember 8. Elesik Szevasztopol 349 napos ostrom után. Erődítményeit felrobbantják, a fekete-tengeri orosz flottát elsüllyeszti.

1855. október 13./1. Jászvásáron Mihail Kogălniceanu szerkesztésében megjelenik a *Steaua Dunării*, fő törekvéseként a fejedelemségek egyesülését propagálja. Párizsban,

francia fordításban megjelenik Alecsandri népköltészeti gyűjteménye, mely felkelti a francia szalonok és a politika érdeklődését a román kérdés iránt.

1855. december Ghica fejedelem rendelete Moldvában megszünteti a rabszolgaságot.

1855. december 15. Klapka György emigrációban közreadja a magyar–délsláv–román államszövetség megteremtésére vonatkozó javaslatát.

1855. december 16. A szövetségesek által egyeztetett osztrák ultimátum Oroszországnak a békefeltételekről: 1. a cárral helyett az összes nagyhatalom lesz Szerbia, Havasalföld és Moldva protektora; 2. szabad hajózás a Duna-deltában; 3. semmiféle hadihajó nem hajózhat be a Fekete-tengerre, amelyet Oroszország és a Porta demilitarizál (hadiflottáik és parti erődjeik felszámolása); 4. Oroszország lemond a szultán ortodox alattvalóinak protektori jogáról; 5. Oroszország átengedi Moldvának a Duna menti besszarábiai területeket.

1856. február 1. Oroszország, Anglia, Franciaország és Törökország képviselőinek bécsi találkozója az osztrák ultimátum alapján a békekonferencia előkészítésére. A bécsi előzetes béke a krími háború végét jelenti.

1856. február 18. Abdul Medzsid szultán kiadja az úgynevezett hatt-i humajúnt, mely megismétli a gülhanéi hatt-i serif elveit és új reformokat ígér a krími háború lezárultával, amelyek a kapitalizmusban való átmenet zökkenőmentességének biztosítását tűzik ki célul a gazdaságban. A rendelet kimondja a személyi szabadságot, a tulajdon szabadságát, a vallásgyakorlat szabadságát, valamint hogy a keresztények a muszlimokkal egyenjogúak a polgári állami hivatalviselés lehetőségét illetően. Ezenfelül lehetővé teszi a nem muszlim közösségeknek, hogy egyenesen a kormányzathoz forduljanak problémáikkal, kihagyva a köztes hierarchiaszinteket, ahol gyakran ad acta helyezték az ügyeiket.

1856. február 20./8. Ştirbei fejedelem rendelete Havasalföldön megszünteti a rabszolgaságot.

1856. február 25. Összeül a párizsi héthatalmi békekonferencia (Oszmán Birodalom, Oroszország, Anglia, Franciaország, Ausztria, Poroszország, Piemont).

1856. március 7./február 24. Jászvásáron jogtudományi kar létesül.

1856. március 25–26. A párizsi kiegészítő nagyhatalmi szerződésben Oroszország lemond Montenegro patronálásáról, amely ezzel kiszolgáltatottá válik a Portával szemben. A

Portát képviselő Ali pasa az Oszmán Birodalom integráns részének deklarálja Montenegrót.

1856. március 30. Aláírják a krími háborút lezáró párizsi békeszerződést. Oroszország elveszíti Besszarábia déli részét, Karsz erődjét, a Duna-deltát, az Oszmán Birodalomban élő ortodox fölötti protektori jogát. Demilitarizálják az orosz kézen lévő Aland-szigeteket. Döntés születik a Fekete-tenger semlegesítéséről (minden állam kereskedelmi hajója szabadon használhatja, a hadihajók azonban nem, Oroszország és a Porta tíz-tíz hadihajót tarthat a partvidék védelmére), a dunai hajózás nemzetközivé tételéről és az 1841-es Dardanella-egyezmény megerősítéséről (a tengerszorosokat lezárják minden külföldi hadihajó elől). A szerződés biztosítja az Oszmán Birodalom függetlenségét és területi integritását, valamint hogy az európai koncert szerves része. A dunai fejedelemségek az Oszmán Birodalmon belül létező, de autonóm tartományokká válnak. Az orosz politika súlypontja 1856 után 1870-ig Közép-Ázsia felé, a belső gazdasági-társadalmi problémák megoldására és a reformtervezetek végrehajtására helyeződik át.

Szerbia a dunai fejedelemségekkel együtt nemzetközi garanciát kap: garantálják a független helyi (nemzeti) adminisztráció működését, vallásszabadságát, belső törvénykezését az 1838. évi hatt-i serif szerint. Szerbia szabad hajózási jogot kap a Dunán. Megtiltják, hogy előzetes beleegyezés nélkül idegen katonaság vonuljon át Szerbián, de továbbra is lehetnek török garnizonok néhány szerb városban.

A párizsi béke megszünteti a román fejedelemségek feletti orosz védnökséget, az oszmán fennhatóság fenntartásával területi integritásukat kollektíven garantálják az aláíró hatalmak, azaz Franciaország, Anglia, Ausztria, Poroszország, a Szárd Királyság, az Oszmán Birodalom és Oroszország. A szerződés megerősíti a fejedelemségeknek a Portával szembeni korábbi jogosítványait. Közigazgatási átszervezésükhöz az aláírók közös bizottságot hoznak létre, amely a helyszínen tájékozódik, a Porta pedig köteles egy-egy ad hoc divánt kinevezni, melyek konzultációs joggal a nemzetközi bizottság tudomására hozzák a románok igényeit. Besszarábia három déli megyéjét Moldvához csatolják, elvágva Oroszországot a Dunától.

1856. április 15. Hármass megállapodás az orosz balkáni ambíciók feléledésének megakadályozására. A szerződés értelmében Nagy-Britannia, Franciaország és Ausztria megállapodást kötnek, hogy közösen lépnek fel minden olyan esetben, amikor Oroszország a Porta szuverenitására veszélyt jelent, vagy bármilyen módon megsérti a párizsi béke rendelkezéseit.

A párizsi békétől a berlini szerződésig. Küzdelem a függetlenségért

1856. május 18. Felkelés tör ki (Dimitrakieva buna) Kula bolgár körzetében Dimitraki Petrovics, az orosz seregben szolgáló szilisztrai katonatiszt vezetésével. A felkelés vezérkara egy kolostorra támaszkodik, és csatlakozik a mozgalomhoz a szintén hadviselt Ivan Kulin. A szerb fejedelem azonban értesíti a török hatóságokat a szervezkedésről, mely a 400–500 fős tábornot szétveri, a túlélők a hegyekbe menekülnek. Ezt követően az oroszok által elűzött cserkeszek ezreit telepítik a bolgár földekre az 1860-as években az etnikai arányok megváltoztatása és a lakosság lojalitása biztosítása céljából.

1856. május 31. I. Danilo fejedelem tiltakozik a párizsi konferencián elhangzó török kijelentés ellen, miszerint Crna Gora az Oszmán Birodalom szerves része, és ettől kezdve a montenegrói külpolitika Oroszország helyett Franciaországra kíván támaszkodni. Ennek keretében az év második felében a fejedelem egy tisztet küld Párizsba, és azt kéri a francia udvartól, hogy diplomáciai úton ismerje el Montenegró függetlenségét, valamint segítse elő területének megnövelését egy tengeri kijáráttal, illetve az Oszmán Birodalommal meglévő határainak elismerését. (Hasonló feladatot kap Milorad Medaković Szentpéterváron. Egyik küldöttség sem jár sikerrel.)

1856. június A bolgár Ivan Kiselszki felveti a felszabadító háború orosz támogatással történő végrehajtását.

1856. július 8./június 26. Karađorđević Sándor fejedelem kihirdeti a párizsi konferencia Szerbiára vonatkozó határozatait, ami felerősíti az ellentéteket a szenátus (amely úgy véli, a nemzetközi egyezmények kihirdetéséhez szükséges a vele való konzultáció) és a fejedelem között.

1856. július 19./7. A hivatali idejüket kitöltött román fejedelmek helyett a Porta helytartókat nevez ki.

1856. július 28. Kitor a korábban a bräilai szervezkedésben is részt vevő, 15 év börtönre ítélt, de az 1848-as havasalföldi forradalom során amnesztiát kapott Nikola Filipovszki kapitány felkelése (Djado Nikola), bázisként a Ijaszkoveci és szokolszki kolostorra támaszkodva, amelyet az oszmán hatóságok Gabrovónál vernek le augusztusban.

1856 Az isztambuli bolgár vezetők gyűlése „6 400 000” bolgár nevében bolgár ajkú egyházi és világi vezetők kinevezését kéri a Portától, kihasználva az 1856-os hatt-i

humajún azon rendelkezését, hogy minden nemzet nyelvre, vallásra való tekintet nélkül közvetlenül folyamodhat a Fényes Portához. A bolgárok lakta tartományokban szintén bolgár helyettes vezetők kinevezését kérik a muszlim tartományfőnökök mellé.

1856. november 11./október 30. Határozatot hoznak, miszerint a zsidók Belgrád egész területén műhelyeket nyithatnak, a belső területeken látogathatják a vásárokat, kereskedhetnek, de nem nyithatnak kereskedést.

1856 *Görög–török kereskedelmi megállapodás, amely az európai államokkal megegyező kereskedelmi kiváltságokat és adómentességet biztosít Görögország számára is az Oszmán Birodalommal folytatott kereskedelme során.*

1856 *A Görög Tudományos Akadémia megnyitása. A terveket Theophil Hansen dán építész készítette. – Bevezetik az ipari és kereskedelmi tárgyak oktatását néhány görög szakiskolában.*

1856 Új oszmán birodalmi bank alakul angol és francia tőkéből. Bulgáriában Plovdivban, Ruszében, Várnában, Szófiában és Burgaszban vannak bankfiókok.

1856 **Megnyílik az első bolgár olvasóterem-olvasókör Sumenben, Szvistovban és Lom városában. A leghíresebb közülük az 1861–1866 között Georgi Rakovszki vezetésével Bukarestben működő Bratszka Ljubov nevű, illetve a Konstantinápolyban, 1866-ban megnyíló olvasókör. 1878-ig mintegy 200 olvasókör alakul bolgár földön.**

1856–1857 **Georgi Rakovszki Újvidéken tartózkodik, lapot alapít, és aktív propagandába kezd az egyházi önállóság kérdését illetően. Újból kiadja a nevezetes elbeszélő költeményét, az *Erdei utazót (Gorszki Putnik)*, amelyben a fegyveres harcra helyezi a hangsúlyt a politikai szabadság elérése érdekében. A mű hatására megerősödik a csetnikmozgalom. 1857-ben, 18 szám után az osztrák hatóságok betiltják a lapját, a *Balgarszka dnevnícát* (1857. június 26. – október 23.).**

1857 **Isztambulba érkezik mintegy 40 bolgár közösség küldötte, hogy a Fényes Portától az önálló bolgár egyház ügyében közbenjárjon. – Tirnovóban és Plovdivban végre leváltják a két korrumpálódott görögbarát vladikát, Neofitot és Hriszantoszt.**

1857. február 4. **A párizsi békeszerződésen alapuló orosz–moldvai egyezmény Dél-Besszarábia Moldvához csatolásáról.**

1857. február 9. *Dionisziosz Szolomosz, a görög nemzeti himusz szerzőjének halála.*

1857. március 7. I. Danilo fejedelem – az új külpolitikai orientáció szellemében – megérkezik Párizsba. A hivatalos út kiváltja Oroszország és Ausztria nemtetszését. Ugyanakkor Danilo is csalódik, mivel Franciaország különböző külpolitikai okokból nem támogatja sem a függetlenség elismerését, sem a területgyarapodást a tengerparton. Értésére adják: a brit kormány ellenzi a határmegvonást az Oszmán Birodalommal, mert ez Montenegró nemzetközi elismerésének látszatát keltheti, a tengeri kijárat megszerzését a bécsi kormány akadályozza, míg az oszmánok a területgyarapodás elismerését az Oszmán Birodalom fennhatóságának elfogadásához kötik.

1857. március 8. A nagyhatalmak követi konferenciája cenzusos rendi választójogot rögzít Havasalföldön és Moldvában.

1857. március 12./1. Karađorđević Sándor fejedelem elfogadja az első belgrádi iparos és kereskedelmi egyesület (kamara) alapszabályát.

1857. június–július A román forradalmi emigráció hazatérése, tagjai radikalizálják a közéletet, erősödik a két fejedelemség egyesülését követelő tábor.

1857. június 14. Kiegészítő egyezmény Dél-Besszarábia Moldvához csatolásáról.

1857. július 19./7. A moldvai ad hoc díváni választás eredményét meghamisítja a fejedelemségek egyesülését ellenző helytartó. Nemzetközi nyomásra a Porta Moldvában új választást rendel el, mely azután unionista többséget eredményez (1857. augusztus 24./12.).

1857. szeptember 19./7. A havasalföldi ad hoc díváni választás unionista fölényt eredményez.

1857. szeptember A szerb államtanács egyik tagja, Stefan Stefanović Tenka vezetésével zendülés kezdődik Karađorđević Sándor ellen, Obrenović Miloš visszatérése elősegítésére. Az összeesküvőket október 6-án/szeptember 24-én elfogják, majd börtönbe vetik és halálra ítélik, csak Edhem pasa közbenjárására kegyelmeznek meg (a halálos ítéletet életfogytiglani rabságra változtatják).

1857. ősz A Stefan Stefanović Tenka-féle összeesküvés felszámolását követően Karađorđević Sándor átalakítja az államtanácsot, hat államtanácsost (köztük Ilija Garašanint is) eltávolít.

1857. október 19./7. A moldvai ad hoc díván határozata kéri a védnökhatalmaktól az ország függetlenségét és integritását biztosító kapitulációk érvényességét, a két fejedelemség egyesítését *Románia* név alatt, idegen, örökletes módon uralkodó fejedelmet valamelyik európai uralkodóházból, széles körűen választott országgyűlés összehívását, az államhatalmak szétválasztását, felelős kormányt, választott képviselő-testületek révén a megyék, a városok és az új intézményként kialakítandó *községek* önkormányzatiságát. 1857. október 21-én/9-én a havasalföldi ad hoc díván hasonló határozatot fogad el.

1857. október 28./16. Nemzetközi távírókapcsolat létesül Belgrád és Konstantinápoly között (Nišen és Szófián át).

1857. november 2./október 21. Oroszország és Franciaország török bizottság felállítását követeli, amelynek feladata Karađorđević Sándor az államtanács viszonyának rendezése.

1857. december Újabb felkelés robban ki Bosznia-Hercegovinában, amelyet majd csak 1858 őszén vernek le. Danilo beavatkozik, bízva a francia támogatásban és a tengerpartra való kijutásban. Háború tör ki a Portával. A montenegrói fejedelem franciabarát politikája miatt csalódott orosz udvar megszünteti a kis országnak nyújtott diplomáciai és pénzügyi támogatást.

1857 *Az első modern gyár átadása Thesszalonikiben: megnyitja kapuit az Allatini malomüzem.*

1857 Moszkvában megalakul a Szláv Komité. 1858-ban pedig a pánszláv propaganda fő szervezeteként Moszkvában megalakul a Szláv Jótékonyági Társaság, amely hamarosan széles hálózatot épít ki. Kormányzati támogatással is rendelkezik, mivel az Orosz Birodalom kimondatlan célja az 1856-os rendelkezések anullálása és ehhez ez a pánszláv propaganda eszközül szolgál.

1858 *Az újabb krétai felkelés előestéjén Andreasz Paikosz megalakítja a Macedón Készenléti Bizottságot, Amália királynő és Bocarisz hadügyminiszter azonban elutasítja a beavatkozási tervet.*

1858 Végre Ilarion Makariopolszki lesz az isztambuli bolgár Szveti Sztefan-templom elöljárója.

1858 Az első bolgár megújulás kori gimnázium 1858-ban Bolgradban (ma Moldávia) alakul meg, a mai bolgár államterületen az első ilyen intézmény a plovdivi, 1868-as

alapítású. 1872-ben alakult meg a gabrovói gimnázium, 1874-ben a szvistovi kereskedelmi iskola, 1869-ben az isztipi és prilepi tanárképző (ezek viszont 1878 után Macedóniában maradtak), teológiai iskola működik a Ijaszkoveci kolostorban 1874-től és Szamokovban 1876-tól (mind felszabadulás előtti alapítású).

1858 Georgi Rakovszki Nikola Bogoridi moldvai fejedelemnél (az 1859-ben meghalt Sztefan fia) jár a bolgrádi bolgár gimnázium megalapítása céljából, majd Odesszába megy és könyvkiadó tevékenységet folytat (történelem: *I. Aszen néhány beszéde*, nyelvkönyv: *Kulcs a bolgár nyelvhez*, *Könyv a keleti kérdéstről* stb.). Körvonalazódik Bulgára első fölszabadítási tervezete, megalakul a titkos főkancellária, melynek feladata a harc vezetése. A cél egy általános, egész országra kiterjedő felkelés megszervezése az addigi elszigetelt, regionális akciók helyett, amelynek eredményeképpen a bolgárok majd saját nemzeti törvényeik alatt, egyenjogúságban, igazságban élhetnek.

1858. április 9./március 28. Kompromisszumot köt a szerb államtanács és a fejedelem: visszatérhetnek a tanács korábban eltávolított tagjai (Vučić, a tanács elnöke, Ilija Garašanin belügyminiszter), és a fejedelem is a trónon marad (egyelőre még az ő hívei vannak többségben a tanácsban).

1858. május 3. Új oszmán törvényt adnak ki a földbirtokviszonyok rendezéséről (*Erazi kanunamesi, Ramazanski zakon*), amely az oszmán tulajdonformát némiképp modernizálja. A földtulajdon öt formáját nevezi meg: *mulk* (magántulajdon), *mirije* (állami tulajdon), *vakuf*-földek, *metruke* (közösségi/községi tulajdon), *mevat* (puszták vagy műveletlen területek). Az új földtörvény lehetővé teszi az állami (*miri*) birtokok megváltását, megindul a bolgár szabad parasztság gyors kifejlődése. 1867 után engedélyezik a külföldiek földvásárlását.

1858. május 13./1. (Spasovdan, Urunk mennybemenetelének ünnepe.) A hercegovinai felkelők segítségére siető montenegróiak Mirko Petrović vajdával az élen többnapos csata után nagy győzelmet aratnak a török felett, és elfoglalják Grahovót.

1858. május 15./3. A szerb államtanács jogainak megváltoztatása: a fejedelem elveszti a jogát, hogy korlátlanul megvétőzhassa az államtanács javaslatait.

1858. május 16./4. Edmond Jurien de la Gravière tábornagy parancsnoksága alatt két francia hadihajó érkezik az Adriai-tengerre, és megakadályozza, hogy a Montenegró ellen készülő török hajók kikössenek Sutorinában. A francia támogatás következtében

megromlik a montenegrói–osztrák viszony. (Jurien de la Gravière június 1-jén látogatást tesz Cetinjében.)

1858. május 22./10. – augusztus 19./7. Ülészik a hét védnökhatalomnak a fejedelemségek helyzetét szabályozó párizsi konferenciája. III. Napóleon szorgalmazza az uniót, Oroszország elfogadná, Ausztria ellenzi.

1858. május vége Újabb oszmán seregek érkeznek Hercegovinába (10 ezred). Dervis Szalih bég (Dedeaga Čengić) csapatai megakadályozzák a hercegovinai felkelők előrenyomulását Novica Cerović vezetésével a Tara folyó felé.

1858. július 11./június 29. Péter-napon Obudovacban a feudális terhek megszüntetése reményében felkelés kezdődik (Trebavska vagy Protina buna).

1858. július 15. A törökök beveszik Ivanjskát, ezt követően a Bosanska krajina felkelés abbamarad.

1858. július vége Risan(o)nál a terepen is megkezdí munkáját az Oszmán Birodalom és Crna Gora közötti határt kijelölő nemzetközi bizottság. (A hatalmak nagyköveteinek a határok megvonásáról tárgyaló utolsó ülését november 8-án tartják.)

1858. július 28. Összetűzések Kolašinnál. A montenegróiak Novica Cerović és Miljan Vukov Vešović vajdák vezetésével rátámadnak a törökökre, török szállásokat (*katun*) égetnek fel a Sinjajevina-hegyen, ami kiváltja a határkijelölő nemzetközi bizottság ellenérzését. I Danilo a két renitens vajdát megfosztja szenátori címétől.

1858. augusztus 19./7. A május 22-től üléselő párizsi konferencia által elfogadott *Konvenció a dunai fejedelemségek, Moldva és Havasalföld berendezkedéséről (Convențiunea pentru organizarea definitivă a Principatelor Dunărene ale Moldaviei și Valahiei)* a Porta fennhatóságát érintetlenül hagyva formálisan egyesíti a két országot *Moldva és Havasalföld Egyesült Fejedelemségek (Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei)* néven, viszont meghagyja külön hatalmi intézményeiket. Saját, magas cenzus alapján választott országgyűléssel rendelkeznek (összesen 3800 fő kap majd választójogot), ez választ külön-külön, nem örökletes hazai fejedelmet. Létrejön viszont közös Kúria és Semmitőszék, valamint a két ország határán, Focșani-ban üléselő 16 fős közös Központi Bizottság, amely közös törvényjavaslatokkal élhet, és feladata a jogrend összehangolása a nagyhatalmi elvárásokkal. Az uralkodó a végrehajtó hatalom birtokosa, a miniszterek neki felelősek, viszont nem avatkozhat az igazságszolgáltatás munkájába. Eltörlik a bojári rangokat és előjogokat.

1858. október – 1859. február 16. A Fényes Porta sürgetésére a bolgár ügyeket rendezendő, összeül a konstantinápolyi patriarchátus gyűlése, melyen azonban csak három bolgár származású küldött vesz részt (Hadzsi Nikola Mincsoğlu Tirnovóból, Georgi Csolakoğlu-Csolakov Plovdivből és Ilija Petrov Vidinből). A gyűlést a patriarchátus hívei nem tekintik hivatalosnak, és így a bolgár kérdést sem tárgyalják érdemileg.

1858. november Nemzetközi konferencia ülészik Konstantinápolyban, a nyugat-balkáni tartományok helyzetének rendezése érdekében. A nagyhatalmak Montenegró határainak megvonásáról döntenek (elsősorban Grahovóval megnövelve területét). 1860. április 17-én írják alá az 1859-es határszerződést, amely az 1856-os párizsi rendelkezésekkel ellentétben Montenegró de facto nagyhatalmi elismerését jelenti.

1858. november 27./15. A választásokon Szerbiában az Obrenović-pártiak szereznek többséget.

1858. december 12. – 1859. február 12./1858. november 30. – 1859. január 31. Szent András-napi skupština: tíz év után újra összehívják Szerbiában a nemzetgyűlést, amely december 23-án/11-én „mint árulót” eltávolítja a trónról Karađorđević Sándor fejedelmet és visszahívja Obrenović Miloš. Három ellenzéki csoport alakul ki, és háromtagú régenstanácsot jelölnek ki (Ilija Garašanin, Stevča Mihailović, Jeftimije Ugričić). December 20-án elfogadják a nemzetgyűlésről szóló törvényt: megjelenik a népképviselő elve (választott képviselők, minden nagykorú szerb férfi választható), a parlament állandó (évente összehívandó), de nem törvényhozó intézmény (véleményalkotás, előzetes konzultáció a törvények meghozatalánál). A liberálisok számos szabadságjogot is követelnek (például sajtó, iskola), de a visszahívott Miloš (1859–1860) ellenzi azokat. December 24-én/12-én a lakosság megakadályozza, hogy a még mindig Sándorhoz hű hadsereg megtámadja a skupštinát.

1858 Krétán lázadás tör ki, melynek eredményeként a törökök engedélyezik a helyi keresztényeknek a fegyverviselést: ez kulcsfontosságú lesz a későbbiekben.

1858 Athénban a francia tervező, François Boulanger tervei alapján elkezdik a parlament építését. Az eredeti tervek módosítása miatt csak 1875-re adják át az épületet, mely 1875 és 1935 között a görög parlamentnek, majd a Történeti Múzeumnak ad helyet.

1859. január 14./2. A Porta berátot ad ki, amelyben megerősíti Obrenović Miloš fejedelemségét (de nem örökletes fejedelem!).

1859. január 17./5. A moldvai fejedelmválasztó gyűlés egyhangúlag megválasztja Alexandru Ioan Cuza ezredest, a negyvennyolcas moldvai forradalmárt és az egyesülési harc harcosát.

1859. január 25. A Jón-szigetek korfui parlamentje kifejezi egyesülési szándékát Görögországgal.

1859. január 26./14. Szerbiában elfogadják a nemzetgyűlésről szóló törvényt: a testület csak konzultatív szerepet kap.

1859. február 5./január 24. A havasalföldi országgyűlés ugyancsak Alexandru Ioan Cuzát választja meg, így hajtva végre az egyesülést.

1859. március 3. Francia–orosz titkos egyezmény, amelyben a cár semlegességet ígér egy francia–osztrák háború esetére, cserében Franciaország garantálja az Ausztria által ellenzett egységes Románia létrejöttét.

1859. március vége Folytatja munkáját a Crna Gora és az Oszmán Birodalom közti határkijelölő bizottság. 1859. november végéig 88 határjelet raknak le. Több hercegovinai (Grahovo, Rudine, Nikšićka Župa, Drobunjaci, Tušini, Uskoci) és brdai törzs (Gornje Vasojevići, Kući, Lipovi) kerül Crna Gorához. A jegyzőkönyvet 1860 áprilisában írják alá.

1859. március 29. A várható francia–olasz–osztrák háborúban III. Napóleon kívánatosnak tartja egy erdélyi felkelés indítását. Cuza fejedelem, aki bizonytalan hatalma elismertetésében elsősorban Párizsra számíthat, e napon két szerződést köt a magyar emigrációt képviselő Klapka György tábornokkal. A katonai konvenció értelmében 30 ezer puska érkezik Franciaországból, ebből 20 ezer a magyarországi és erdélyi felkelőket illeti, akik Moldva területén fegyverraktárakat létesíthetnek, cserében támogatják a fejedelmet Bukovina megszerzésében és a nemzetközi bonyodalmak elsimításában. A politikai egyezmény leszögezi, hogy „a magyar hazafiak” elismerik és alkotmányba foglalják majd a magyarországi teljes nyelvi-vallási egyenjogúságot, valamint a teljes községi, megyei, vallási, oktatási autonómiát, továbbá külön egységeket és vezényleti nyelvet a szerb és román katonák számára. Erdélyben a háború után gyűlés dönt arról, hogy Magyarországhoz tartozzék, vagy maradjon meg a különállás. A közös végcél: „Magyar-, Szerb- és Moldva-Oláhországnak konfederációja”.

1859. április 13./1. A védnökhatalmak párizsi konferenciáján Franciaország, Oroszország, Anglia, Poroszország és a Szárd Királyság elismeri Cuza kettős uralmát.

1859. május 14./2. Ausztria nem hivatalos jegyzékben elismeri Cuza kettős uralmát és két kormányával diplomáciai kapcsolatot létesít.

1859. május 26./14. Törvényt hoznak Szerbiában a hadügyigazgatásról: a hadsereg vezetését kivonják a belügyminisztérium hatásköréből.

1859. július 20. A villafrancai fegyverszünet miatt Cuza fejedelem küldötte Torinóban egyezményt köt a Magyar Nemzeti Igazgatósággal, melyben a hadműveletekből kimaradt magyar fél kölcsönképpen átenged tízezer puskát megfelelő munícióval, a román fél pedig vállalja fennmaradó tétel raktározását. Kossuthék kötelezik magukat, hogy a fegyvereket román belpolitikai célokra nem, kizárólag Magyarország felszabadítására fogják használni. Ioan Bălăceanu a tárgyalások során hangsúlyozza, hogy Romániának nem áll szándékában Erdély elcsatolása, de a terület vegyes lakossága miatt konföderáció keretében kellene Magyarországhoz kapcsolódnia.

1859. augusztus 7./július 25. Mihályt (világi neve: Miloje Jovanović) szabácsi püspököt Kragujevacban belgrádi metropolitának választják (1859–1881, majd 1889–1898).

1859. szeptember 6./augusztus 25. Miután Ausztria solferinói és magentai vereségével a román unió egyik fő ellenzője meggyengült, a védnökhatalmak (Oroszország, Ausztria, Poroszország, Anglia, Franciaország) elismerik a fejedelemválasztások eredményét, amivel Cuza életének időtartamára létrejön a román fejedelemségek perszónáluniója. Hamarosan Ausztria, valamint az Oszmán Birodalom is elismeri Cuza kettős uralmát. A bukaresti Szent Száva Kollégiumban jogtudományi kar létesül. A két fejedelemségben lezajlik az első modern népszámlálás.

1859. szeptember 22./10. Megkezdí munkáját az úgynevezett Kisboldogasszony-napi népgyűlés (*Malogospojinska narodna skupština*) Kragujevacban. November 1-jén/október 18-án elfogadja az örökletes fejedelmi címről szóló törvényt, melyet a Porta nem ismer el.

1859. október 8./szeptember 26. A szerb fejedelem rendeletet ad ki a vallásszabadságról és a vallási egyenjogúságról.

1859. december 20. A plovidivi templomi vitában, hogy az istentisztelet nyelve lehet-e bolgár, a görög pap, Paiszij átáll a bolgárok oldalára, Grigorij tirnovói püspök szintén.

1860. január Az egykori erdélyi forradalmár, immár jászvásári jogtanár Alexandru Papiu Ilarian memorandumot nyújt be Cuza fejedelemnek *Emlékirat a románok németekkel, szlávokkal és magyarokkal való viszonyáról...* címmel. Elítéli a magyarok örökös elnyomó politikáját, Erdély jogtalan bitorlását, és kiemeli e terület kulcsszerepét: aki Erdély ura, az szerezheti meg az uralmat a Tisza és a Fekete-tenger között. Felszólítja Cuzát, hogy elevenítse fel Vitéz Mihály politikáját. Az erdélyiek, úgymond, kizárólag a fejedelemségekre tekintenek, onnan várják a szabadulást. Ez a kapcsolat azonban kölcsönös, valójában egymásra utaltságról kell beszélni: „Erdély nélkül a Fejedelemségeknek sincs jövőjük, létük ingatag és kétséges. Csak az Erdéllyel való egyesülés veti meg Románia örökkévalóságának alapját.” Daco-Romania megteremtése érdekében fejleszteni kell a hadsereget, javítani kell a közigazgatást, az igazságszolgáltatást, tulajdonhoz kell juttatni a parasztokat, a külpolitikában pedig meg kell győzni Olaszországot és Franciaországot, hogy Erdély román ország, és a támogatás érdekében Oroszországgal és Ausztriával is fenn kell tartani a kapcsolatokat.

1860. február 8. Az uralkodó Havasalföldön a közigazgatásban és az oktatásban elrendeli a latin ábécé használatát. A románok az írásbeliség első századaiban egyházi szláv nyelven írtak, a 17. századtól fokozatosan áttértek a románra (a szláv, a görög, majd a francia mellett), de maradt a cirill ábécé. A 16. század végéről maradt fenn az első latin betűs szöveg, az Erdélyi Iskola pedig elméletileg is kidolgozta a latin betűs hangjelölést (első ilyen kiadványa 1779-ben jelent meg). A továbbiakban (a két fejedelemségben az 1830-as évektől) a kevert ábécé-használat a jellemző, a havasalföldi iskolákban az 1850-es években már a latin az általános. Moldva 1862-ben tér át az új írásmódra, ám az egyház még évekig ragaszkodik a hagyományos írásjelekhez.

1860. február 16. A másfél évig üléselő patriarkátusi gyűlés plovdivi záró deklarációja elutasítja a bolgár egyházi követeléseket. Lendületet kap a mozgalom az önálló bolgár nemzeti egyház létrehozására.

1860. március 29./17. Szerbiában kiadják az első büntető törvénykönyvet (tartalmazza a *nullum crimen sine lege* elvet, ugyanakkor a testi fenyítés 1873-ig érvényben marad).

1860. április 3. A húsvéti (*velikden*) misén Ilarion Makariopolszki kihagyja a konstantinápolyi pátriárka nevét az imából, helyére a szultánét teszi be. Ezzel a bolgárok kijelentik, hogy nem tekintik vallási vezetőjüknek a pátriárkát, s bejelentik elszakadási szándékukat a konstantinápolyi patriarchátustól. Bolgár obstinák tömegei intéznek kérelmet a Portához az önálló bolgár egyház létrehozása érdekében, melynek fejéül Ilariont szeretnék. Paiszj Plovdivszki, Avkszentij Veleski és Gedeon Szofijszki vladikák

bejelentik elszakadásukat a partiarchátustól és kijelentik csatlakozási szándékukat a konstantinápolyi bolgár egyházhoz.

1860. június 3./május 22. A Porta válasza a szerb kormány kérdéseire: 1. A trónöröklés kérdése megoldottnak tekintendő; 2. A muszlimok kérdésében külön bizottságot küldenek ki (a szerb kormány ugyanis a városokból való távozásukat sürgette); 3. A szultán fenntartja magának a jogot, hogy alkotmányt adjon Szerbiának.

1860. július 5./június 23. A Porta válasza alapján lehetővé válik Obrenović Mihály fejedelem beiktatása a belgrádi székesegyházban. (Uralkodik meggyilkolásáig, 1868. június 10-ig.)

1860. augusztus 2. A Központi Bizottság a nagybojárság érdekeit szolgáló törvényjavaslatot fogad el: a birtokos egyedüli tulajdonjogát vallva a parasztokat nem tenné tulajdonossá, a házhely, a szőlő és a gyümölcsös örökbérlőivé válnának, a szántót az addigi feltételekkel használhatnák, további bérlendő parcellára pedig „szabad megállapodást” kellene kötniük. Az állami földekből legfeljebb három hektárt vásárolhatnának.

1860. augusztus 13./1. Kotorban I. Danilo fejedelem merénylet áldozata lesz. (A merénylőt, egy montenegrói politikai emigránst, Todor Kadićot halálra ítélik.) Utódja fivérének fia, az akkor 19 éves I. (Petrović Njegoš) Miklós (Nikola). Uralkodik 1918-ig.

1860. szeptember 26./14. Meghal Miloš Obrenović, Szerbia kétszer is trónon ülő fejedelme.

1860. október 21./9. A szultáni berát elismeri Mihály fejedelemségét (de örökletességét nem ismeri el a Porta).

1860. október 26. A Mihály Akadémiára építve Cuza fejedelem a filozófiai, a jogi és a teológiai karral megalapítja a jászvásári egyetemet (Románia első ilyen intézményét). 1864-ben fizikai-matematikai-természettudományi karral bővül, 1879-ben pedig orvostudományi kar létesül.

1860. december 26. Ferenc József császár eltörli a Szerb Vajdaság és Temesi Bánságot. A terület néhány járás kivételével a magyarországi közigazgatási rendszerbe tagozódik be.

1860 Rakovszki Belgrádba megy és kiadja a *Dunavszki lebed (Dunai hattyú)* című lapot, azzal a céllal, hogy rontsa a szerb–oszmán együttműködést. Ez az emigráció első

forradalmi hangvételű lapja. A lap eleinte az egyházi kérdésre fókuszál, és hangvételében mértéktartó a török kormányzatot illetően, tartva a török cenzúrától, az anyagok egy része pedig a nyugat-európai közvélemény tájékoztatása céljából francia nyelvű. 1861-ben megváltozik a lap profilja, forradalmi hangvételű lesz, és immár a bolgár ifjúsághoz szól.

1860. december 30. Konstantinápolyban aláírják a római egyházzal való uniót a Dragan Cankov vezette bolgár ortodoxok. Megalakul a bolgár unitus egyház, melynek vezetője a 80 éves Jozsif Szokolszki. A bolgár egyház megvalósításának ezzel az alternatívájával is mélyül a szakadás a patriarchátus és a bolgárok között, igaz a bolgárok lelkesedése sem egyöntetű. A római pápa 1861-ben kinevezi Jozsifot érseknek, és a bolgár unitus egyházat a szultán kormányzata is elismeri önálló egyházként.

1860 Bonneau egy Macedóniára, Trákiára, Epiroszra és Albániára kiterjedő Nagy-Görögországot vizionál, melynek északon párja egy nagy délszláv állam lenne Bulgáriát, Boszniát és Szerbiát magában foglalva. Dácia egyesül Erdély nélkül, Konstantinápoly önálló, Rodoszt megkapja Piemont. Rattosz tervezete hasonló, de önálló Bulgáriával kalkulál, Szerbiának csak Koszovó jut, Bosznia nélkül.

1860 Kereskedelmi és fellebbviteli bíróságok alakulnak minden oszmán vilajetben.

1861. január 4./1860. december 23. Megjelenik Svetozar Miletić *Na Tucin-dan 1860* című cikke, amely azt hangoztatja, nem kell sajnálni a Szerb Vajdaság eltörlését, a császárral való együttműködés nem hozott eredményt, a magyarokkal kell összefogni (ez fordulatot és új hangot jelent a magyarországi szerbek körében). [December 23., Tucindan, ünnep az ortodox egyházban, két nappal karácsony előtt. A hagyomány szerint ezen a napon vágják le a disznót karácsonyra.]

1861. január Újabb felkelés Hercegovinában a török uralom ellen. Ömer Latasz seregei ellentámadásba lendülnek, kettévágják Montenegrót és Cetinjét fenyegetik. I. Nikola aláírja a szkutari konvenciót 1862. augusztus 31-én, mely oszmán vazallussá teszi Montenegrót.

1861. január 9. Immár Cavour szárd–piemonti miniszterelnök szorgalmazására Cuza fejedelem és Klapka tábornok újabb szerződést ír alá, melyben az uralkodó vállalja a magyar felkelésnek szánt (de legális francia szállításnak álcázott) külföldi fegyverek raktározását, és amint indokoltá válik, engedélyezi a magyar szállítóegységek szabad mozgását. „E komoly körülmények közt” nyújtott támogatásért cserébe kimondatik, hogy a magyarországi és erdélyi románok a magyarokkal azonos jogokat fognak élvezni,

nemzeti nyelvük használata mellett egyházi és községi (települési) önkormányzattal rendelkeznek. A magyarok segítik továbbá Bukovina csatlakozását az Egyesült Fejedelemségekhez és azok függetlenségének kivívását.

1861. február A konstantinápolyi patriarchátus egyházi gyűlése kiközösítés alá vonja Illarion Makariopolszkit és a három szakadár püspököt, és elhatározza elzárásukat. A zsinat 15 pontban foglalja össze a bolgár kérdés rendezésére tett javaslatait. A javaslatok bolgárellenesek.

1861. március 25. A Risorgimento sikerit látva Ottó küpolitikájának eredményeit kevesli minden görög párt, politikai pártállástól függetlenül. Felkelések törnek ki Nafplionban, Athénben, Patraszban, Kalamatában, Messzolongiban és Szirosz szigetén, de sikerül megfékezni őket.

1861. április 2–20./március 21. – április 8. A magyarországi szerbek egyházi gyűlése Karlócán (Blagoveštanski [Gyümölcsoltó Boldogasszony] sabor). Felszínre kerülnek az ellentétek az egyház (amely a szerb kérdést az udvarra támaszkodva kívánja megoldani) és az akkor formálódó polgári liberálisok (akik magyar politikai erőkkkel tárgyalnának) között. A gyűlés autonóm, saját közigazgatású szerb területet követel (a mai Vajdaság, vagyis a Bácska, Bánát, Szerémség területén).

1861. június 25. Meghal I. Abdul Medzsid. Utóda Abdul Aziz (1861–1876). Új kereskedelmi megállapodások születnek az európai államokkal, melynek hatására nő a forgalom, a kínálat, a külföldi tőke jelenléte, és intenzifikálódik a kereskedelmi élet bolgár földön is.

1861. június 28. Szerb színház alakul Újvidéken.

1861. nyár Konstantinápolyban 30 bolgár *obstina* vezetősége gyűlik össze – a távol lévő obstinák a carigradi bolgárokat bízzák meg eljáróként ügyükben –; az egybegyűltek elutasítják a patriarchátus 15 pontját, és állandó bizottságot alakítanak a bolgár egyházi ügyek vitelére.

1861. június 6. Az orosz kormány javaslatára és Petko Szlavejkov közreműködésével elrabolják és Odesszába hurcolják Joszif Szokolszki görög katolikus bolgár érseket. Ezzel az unió összeomlik.

1861 A bolgár közösségek állandó bizottsága előadja Ali pasa nagyvezírnek nyolcpontos memorandumát az egyházi kérdésben: ebben követelik, hogy a pátriárka

megválasztásában a bolgár küldöttek a lakosság számaránya szerint vehessenek részt, a Szent Szinódus tagjainak fele legyen bolgár. A Porta Szofroniosz pátriárkához utalja a levelet, aki visszautasítja az azokban foglaltak teljesítését.

1861. augusztus 19. – szeptember 2./augusztus 5–19. Preobraženska skupština (Krisztus színeváltozása napi népgyűlés) Kragujevacban. Obrenović Mihály fejedelem új törvényeket hoz, amelyekkel megváltoztatja az 1838. évi „török alkotmányt”: a törvényhozó és a végrehajtó hatalom a fejedelem kezében összpontosul, az államtanács a fejedelemnek van alárendelve, a népgyűlés tanácsadó szerv. Ezen kívül különböző törvényeket hoz a fejedelem: adótörvényt (általános adókötelezettség, néhány kivétellel, a teljes vagyon számít az adó alapjának), valamint a hadseregről szóló törvényt, amely bevezeti az általános hadkötelezettséget a 20 és 50 év közötti férfiak esetében.

1861. szeptember Merényletkísérlet Amália görög királyné ellen.

1861. szeptember 27. A horvát száborban a magyar–horvát reálunióért küzdő Alkotmányos Párttal (unionisták) szemben többségbe kerülő Nemzeti Liberális Párt képviselői egy Magyarországgal létesítendő perszónálunió mellett foglalnak állást. Egyik horvát politikai erő sem hajlandó viszont területi engedményekre Fiume és a Muraköz kapcsán. A horvát száborban Ante Starčević és Eugen Kvaternik képviselők révén megfogalmazódik az igény egy szinte teljesen független, a Habsburg Birodalommal csak az uralkodó személyén keresztül kapcsolatban álló horvát állam megteremtésére.

1861. november 25. Rakovszki kidolgozza második tervét Bulgária felszabadítására, melynek alapja egy szerb területen felálló ezerfős bolgár ezred, mely együttműködne a havasalföldi emigráció által szervezett és átdobott csapatokkal egy szerb–török háború esetén.

1861. december 2./november 20. A Porta Cuza életének időtartamára engedélyezi a fejedelemségek egyesítését, azaz Románia megalakulását.

1861 Megalakul az első görög gépgyár Pireuszban. 1876-ra az országnak már 150 (nemcsak hőenergiával, hanem benzines gépi erővel) működő üzeme van.

1861 Megnyílik az első modern albán nyelvű iskola – Szkutariban.

1862. január 7. és 11. A Miladinov fivérek, Konsztantin és Dimitar, a macedóniai görögellenes harc vezetői az isztambuli fogságban meghalnak tífusz következtében.

1862. január Mircea Mălăeru volt ad hoc dívánbeli parasztképviselő vezetésével falusi tömeg indul Bukarest felé, hogy kiirtsák a „fejeseket”, akik megakadályozzák a „jó vajdát”, hogy jót tegyen. A mozgalmat a hadsereg elfojtja, ám az országban marad a felkeléssel fenyegető feszültség.

1862. február 3–5./január 22–24. A konzervatív Barbu Catargiu vezetésével Bukarestben megalakul az egységes Románia első kormánya. Két nappal később összeül az egységes Románia (*România*) első parlamentje, majd Cuza fejedelem bejelenti, hogy végbement az egyesítés, s az ország fővárosa Bukarest.

1862. március 22./10. A központi kormányzat átalakítása Szerbiában: létrejön a minisztertanács, élén a miniszterelnökkel (korábban a fejedelem képviselőjének hívták), tagjaival, a most már a nevükben is miniszterekkel (korábban szerbül *popečitelj*nek neveztek őket), három új minisztériummal (vallás- és közoktatási, építésügyi, hadügyi minisztérium). A fejedelem maga választja ki a minisztereket.

1862. április vége A török–montenegrói háború kezdete. Törökország hadat üzen Montenegrónak, mivel utóbbi elutasította a török ultimátumot, hogy azonnal fejezze be a Luka Vukalović vezette felkelők támogatását Hercegovinában. Harcok kezdődnek a Nikšić melletti Dugában, Medun környékén és a Lim völgyében. A török parancsnok Ömer pasa.

1862 Rakovszki sikertelen tárgyalásai Nikola Bogoridi volt moldvai fejedelemmel, a bécsi bolgár emigráció vezetőjével terve pénzügyi finanszírozásáról. Júniusban Rakovszki elkészíti *Bulgária felszabadítási tervét* és az *Ideiglenes bolgár hatóság statútumát* Belgrádban. Ez a két mű Rakovszki ideológiai fejlődésének új szakaszát jelzi. Ő lép fel először a harc megszervezése céljából egy központi szerv létrehozásának igényével, s hadsereget szervez a Szerb Fejedelemség területén a Bulgáriába való behatolás és a bolgár lakosság fellázítása érdekében (augusztus 1. „Poziv”). A felkelés vezetésére Rakovszki egy ideiglenes bolgár kormányt tervez, amelyet 1862 júniusában létre is hozott Belgrádban saját elnöksége alatt.

1862. május 1. Napvilágot lát a magyar emigráció Kossuth Lajos és Klapka György készítette új tervezete egy dunai államszövetség létrehozására.

1862. június 15./3. Belgrádban a Čukur szökőkútnál egy vita során a törökök megsebesítenek egy szerb fiút, majd rátámadnak a szerb csendőrségre, az összeütközés éjjelig tart. Másnap a külföldi konzulok jelenlétében a szerb kormány és a belgrádi pasa békét köt. Június 17-én/5-én azonban a törökök az erődből bombázzák a várost, míg a

konzulok közbenjárására megbékélnek. A bombázások miatt 18-án/6-án Mihály rendkívüli állapotokat hirdet (október 6-ig/szeptember 24-ig van érvényben).

1862 Georgi Rakovszki vezetésével Belgrádban megalakul az első bolgár légió, mely segít a szerbeknek a belgrádi – oszmán katonaság által őrzött – erőd körül kirobbanó harcoknál, de a szerb–oszmán konfliktus nem szélesedik ki. A második bolgár légió 1867-ben alakul meg az első Balkán-szövetség részeként, mely szerb, görög és emigráns bolgár körök, így például a Jótékénysági Társaság (Dobrodetelna druzsina) összefogásával az oszmán fennhatóság alatt lévő területek felszabadítását tűzi ki célul. Mihály szerb fejedelem meggyilkolása miatt azonban a törökellenes fellépés elmarad, a második légió is feloszlik.

1862 Az első bolgár légió tevékenysége és a belgrádi szerb–török összecsapás hatására Hadzsi Sztavri Kojnov 100–150 emberrel a lajszkoveci kolostornál felkelést szít, de a török hatóságok leverik. A másik csetát, amelyet Koszta Eftimov és Nikola Sztefanov szervez, az első csoport kudarca után felosztatják, a koteli csoport szintén sikertelen. Ekkor tűnik fel Panajot Hitov mint a cseták újjászervezője.

1862. június 20./8. Miután a liberális és radikális ellenzék a konzervatív agrártörvénytervezet elleni tiltakozásként nagygyűlést hirdetett a Szabadság Mezejére, Catargiu miniszterelnök bejelenti, hogy bármi áron vállalja a küzdelmet a felforgató erővel. A parlamentből távozóan halálos lövés éri, a merénylő személye hivatalosan nem vált ismertté, de feltehetően kiterjedt akcióról volt szó (a rendőrség prefektusa is részt vállalhatott benne).

1862. június 23./11. A parlament így is megszavazza a Központi Bizottság nagybojári szellemű javaslatán alapuló agrártörvényt, amely a jobbágycsaládokat nem teszi birtokossá, sőt lényegében megfosztja őket a földtől, mivel községi föld név alatt mindössze háromnegyed–másfél hektárt juttat használatra, és a közös földekből legfeljebb öt hektárt vásárolhattak. Cuza fejedelem parasztfelkeléstől tartva nem szentesíti a törvényt.

1862. július 22. A szerb–török összetűzés megoldására összeül a konstantinápolyi konferencia, a szerbiai török garnizonok ügye azonban csak 1867-ben rendeződik.

1862. szeptember 4. A garantáló nagyhatalmak (Franciaország, Oroszország, Ausztria, Anglia) konferenciájának (Kanlidži) protokolljában a júniusi belgrádi események hatására leszögezik: a török civileknek el kell hagyniuk a szerb városokat, a török garnizonok megmaradnak az erődítményekben a Száva és a Duna mentén (Szabács, Belgrád, Szendrő

és Kladovo), Sokol és Užice erődítményeit le kell rombolni, a szerbek kártérítés fizetnek. A török lakosság kitelepülése decemberben kezdődik, majd 1867. március 20-án a szerb–oszmán egyezmény révén a garnizonok is távoznak.

1862. szeptember 8. Békét köt Montenegró és az Oszmán Birodalom a Crnojević folyónál. Miután a török–montenegrói háborúban a montenegrói hadak vereséget szenvednek (augusztus végén Ömer pasa seregei már Cetinje előtt állnak), I. Nikola kénytelen elfogadni a török ultimátumot: a hercegovinai felkelők támogatásának beszüntetését, a montenegrói csapatok kivonását az oszmán területekről, valamint elismerni az Oszmán Birodalom szuzerenitását. Az ország Bar kikötőjén át kereskedelmi lehetőségeket kap (Szkutari konvenció). Ugyanakkor Oroszország nyomására az Oszmán Birodalom is elfogadja a status quót, azaz az 1859-es határokat, de jogot kap, hogy erődítményeket létesítsen a Nikšić–Spuz-vonal mentén. (Nagyhatalmi nyomásra azonban 1863-ban Törökország eláll az erődítmények építésétől.)

1862. október 23. *Amikor Ottó görög király kihajózik Athénből, hogy szabadságát töltsse, katonai puccs tör ki, a flotta nem engedi visszatérését Pireuszba. Ottó elhagyja az országot, és összehívják a nemzetgyűlést. Dimitriosz Vulgarisz az ideiglenes kormány miniszterelnöke. Ottó már nem is tér vissza Görögországba, 1867-ben Monacóban hal meg. A Dimitrosz Vulgarisz vezette ideiglenes kormány hozzálát az új alkotmány előkészítéséhez és új uralkodó kiválasztásához. A görögök a brit Albert herceget jelölik (hogy cserébe megszerezhessék a Jón-szigeteket) egy decemberi népszavazáson (241 ezer szavazóból 230 ezer igen), a védnökhatalmak azonban megegyeznek, hogy hatalmon lévő dinasztia nem jöhet számításba. Egyéves válság következik.*

1862 A bolgár Epitropia átalakul Dobrodetelna Druzsínává (Jótékonyági Társulat). Nevezik még Öregek Tanácsának is. Ez a ruszofil gondolkodású bolgár emigráns nagykereskedők társadalmi-politikai szervezete: Hriszto és Evlogi Georgiev fivérek, dr. Petar Protics és Najden Gerov a főbb vezetői.

1863. március **Cuza fejedelem rendelete szerint az addigi egyházi szláv, illetve a görög helyett a román az istentiszteletek nyelve. Az előkészítetlen lépés, mely nemcsak a népes görögséget, hanem az addigi szent nyelvhez ragaszkodó román tömegeket is felháborítja, Bukarestben megmozdulásokhoz vezet, ezért a fejedelem kénytelen kijelölni olyan templomokat, ahol a liturgia továbbra is görög maradhat.**

1863. március *Új alkotmányt fogadnak el Görögországban, mely egykamarás országgyűlést vezet be. Az uralkodó továbbra is jogosult az országgyűlés felosztatására, a miniszterelnök és miniszterek kinevezésére-elbocsátására (nem feltétlenül a győztes*

pártból – ez Görögországban sok politikai probléma forrása lesz), hadat üzenhet, békét köthet. London a Jón-szigeteket ígéri „hozományul”, ha az újabb brit jelölt, a dán Glücksburg György lesz az uralkodó.

1863. április 19–23. A szebeni román nemzeti kongresszus az Andrei Şaguna vezette delegációt jelöli ki, hogy az osztrák császár előtt kifejtse az erdélyi románok politikai követeléseit.

1863. szeptember A montenegrói támogatás abbamaradásával befejeződik a hercegovinai felkelés is. Luka Vukalović megegyezést köt a törökökkel: a terület vezetője (*bimbašija*) maradhat, egyúttal adókönnyítéseket is elér (utóbbit a törökök nem tartják tiszteletben).

1863. október 5. A jóniai parlament kimondja a csatlakozást Görögországhoz. György dán herceg Görögországba érkezik. 1863 novemberében a londoni egyezmény kimondja a demilitarizált Jón-szigetek egyesülését Görögországgal, az utóbbi azonban a demilitarizálást nem fogadja el. Az egyezmény 1864 márciusában lép életbe.

1863. október 6./szeptember 24. A főiskola megalapításáról (a líceum átalakításáról) szóló törvény Szerbiában. Három fakultást hoznak létre (filozófiai, műszaki, jogi).

1863 Rakovszki Athénben és Cetinjében tárgyal egy törökellenes balkáni szövetség felállítására érdekében. Ezt követően Bukarestbe megy, és lapot indít *Badestnost* és *Branitel* címmel.

1863. október 24./12. Cuza fejedelem a reformok iránt elkötelezett Mihail Kogălniceanut nevezi ki miniszterelnökké.

1863. december 29./17. A parlament megszavazza a felajánlott kolostorok vagyonának államosítását: 75 intézmény és az ország művelhető területének negyede kerül át a román költségvetéshez. A konstantinápolyi pátriárka tiltakozás azt eredményezi, hogy a görög szerzetesek nem kapnak kárpótlást.

1863 A bukaresti Szent Száva Kollégiumban természettudományi és bölcsészettudományi kar létesül.

1863 Megnyílik a Robert College Isztambulban. Ez az első amerikai főiskola az USA területén kívül. A balkáni népek társadalmi elitjének jelentős része itt végez. 1865-ben 10, 1878-ban már 50 „bolgár” tanul az isztambuli Robert College falai között: 1863–1878

között a bolgár ajkúak domináltak, 60 bolgár mellett 30 örmény és 10 görög kap diplomát. Itt tanult számos, a politikai-gazdasági életben is jelentős szerepet betöltött család: Ivan E. Gesov majdani miniszterelnök, a radoszlavovista Todor Ivancsov későbbi miniszterelnök, K. Kalcsov, a híres politikus-bankár, D. Brakalov kereskedő és csiftlikbirtokos, Alekszandar Ljudszkanov miniszterelnök, Mihail Madzsarov miniszter, Peev-Placskov miniszter, Konsztantin Sztoilov konzervatív miniszterelnök, Topcsilestov nagykereskedő (a leggazdagabb konstantinápolyi bolgár) stb.

1864. február A konstantinápolyi patriarchátus gyűlése, melyen bolgár részről négy fő vesz részt (a három vladika és Gavril Khrasztevics, Kelet-Rumélia későbbi kormányzója), elutasítja az 1861-es 8 pontot. A preambulumban a „bolgár” szót meg sem említi, csak a „keresztények” kifejezés szerepel benne. Viszont az év őszén szabadon engedik Ilarion Makariopolszkit, Avkszentij Veleskit és végül Paiszij Plovdivszkit.

1864. február 7./január 26. A Szerb Irodalmi Társaság (Društva srpske slovesnosti) éves ülésén élénk vita alakul ki a liberális Vladimir Janković előadását és az új tagok választását illetően. Felfüggesztik az ülést, majd június 8-án/május 27-én a liberális tendenciák miatt a társaság működését is. 1864. július 29-én/17-én a fejedelem rendelet ad ki: a korábbi Szerb Irodalmi Társaság nevét Szerb Tudós Társaságra (Srpsko učeno društvo) változtatva, megújulva megkezdte működését. Négy osztálya van: morál, nyelv és irodalom; természettudományok és matematika; államtudomány és történelem; társadalomtudomány.

1864. március 29. Új nagyhatalmi szerződés értelmében csak Korfut és Paxoszt kell semlegesíteni a görög kézre kerülő Jón-szigetek közül. A szerződést április 25-én megerősítik.

1864. április 25./13. A konzervatív többségű parlament bizalmatlansági indítványt fogad el a kormánnyal szemben, lemondását azonban az uralkodó nem fogadja el. Mihail Kogălniceanu agrártörvény-javaslatot nyújt be, ez államilag garantált kártalanítás fejében eltörölne mindenféle robotot és monopóliumot, a jobbágyok tulajdonába adná a házhelyet, a szántót, a legelőt és a kaszálót, ellentételezés nélkül átadná nekik a községi földeket. A megváltást tizenöt év alatt kellene kifizetniük, és hat hektár alatti birtok (jellemzően a fiatal házasok és a határon túlról betelepült románok) esetén a család vásárolhatja az állami földekből. A többség elutasítja, és saját javaslatot fogad el, mely két hektárban maximálja a tulajdonba adható területet, és a kártalanítást a birtokosok képviselői ellenőriznék.

1864. május 2. *Nagy-Britannia átadja a Jón-szigeteket Görögországnak I. György királynak szánt ajándékként, megerősítendő befolyását. Az uralkodó megígéri, hogy utóda (fia) ortodox nevelést kap. A parlamentben három csoportosulás alakul ki: Dimitriosz Vulgarisz (1781–1877) a földesurak és hajótulajdonosok képviselője, Konsztantinosz Kanarisz (1798–1878) a kisbirtokosok, katonák és egyéb polgári elemek vezetője, Epaminondasz Deligiorgisz (1829–1879) a Nemzeti Bizottság képviselőjében a konzervatív erők vezére. György a „görögök királyaként” nem „Görögország királyaként” lép trónra, ami jelzi a hangsúlyeltolódást az államszervezésről a nemzeti egység megteremtésének igénye irányában. A fentiek és a stabil uralkodói hatalom ellenére a kormányzati rendszer instabil. 1865–1875 között hét választás zajlik le, és 18 kormány működik, a leghosszabb 20 hónapig, a legrövidebb 14 napig. Ebben szerepe van a fennmaradó uralkodói jogköröknek (nem köteles a választáson győztes párt jelöltjét kinevezni, feloszlathatja az országgyűlést stb.).*

1864. május 14./2. A választási törvény módosítását, az agrártörvényt és más reformokat is elutasító konzervatív többségű parlamentet Cuza fejedelem feloszlatja, egyben nyilvánosságra hozza a párizsi konvenciót támogató alkotmány- és választásitörvény-tervezetét. Lépését a kortársak államcsínynek tekintik.

1864. május 21./9. Cuza fejedelem külső segítséggel történő megbuktatását és az ország kettéválasztását célzó összeesküvést lepleznek le.

1864. május 22./10. – május 26./14. Népszavazás erősíti meg a párizsi konvenció módosítását, amely a törvényhozást háttérbe szorítva növeli a végrehajtó hatalom jogosítványait: törvényjavaslatok előterjesztésének kizárólagos joga, működő parlament híján törvényerejű rendeletek kiadása, az uralkodó által összeállított új intézmény, a szenátus felállítása, a kormány dolgozza ki a törvényhozás működési rendjét stb. Az új – és megerősített – választási törvény jelentősen növeli a választók létszámát.

1864. június 28./16. A konstantinápolyi jegyzőkönyvben a nagyhatalmak elismerik, hogy saját belső ügyeiben a román Egyesült Fejedelemségek az illetékes. A védnökhatalmak közül az általuk alkotott politikai rendszer megváltoztatását Oroszország és a Monarchia ellenzi, Franciaország támogatja. Cuza államcsínye után kiterjesztik Romániában a fejedelmi jogköröket, amit francia mintára népszavazás szentesít (684 ezer igen, 1,3 ezer nem, 52 ezer tartózkodás).

1864. július 28./14. Nyikolaj Ignatyev gróft rendkívüli konstantinápolyi küldöttnek (1867-től 1880-ig követnek) nevezik ki. Átfogó koncepcióval rendelkezik Oroszországnak a

Balkán és a Porta irányában követendő politikáját illetően. Úgy véli, az Oszmán Birodalom elleni fellépés idővel elkerülhetetlen, mivel Oroszország számára alapvető szükséglet a Fekete-tenger és a szorosok birtoklása, amit gazdasági és geostratégiai/védelmi szempontok követelnek meg. A balkáni népekben potenciális orosz szövetségest látva, úgy vélte, támogatásuk révén Szentpétervár újra befolyást nyerhet a félsziget ügyei felett, így kapcsolva össze a pánszláv eszmét az Orosz Birodalom külpolitikai ambícióival.

1864. július 16./4. A Szent Száva Kollégiumra építve Cuza fejedelem a három említett karral megalapítja a bukaresti egyetemet. 1890-től az 1884 óta a fővárosban zajló teológiai képzés is az egyetem karaként működik.

1864. augusztus 7. *Életbe lép az új görög alkotmány. Egykamarás országgyűlés alakul.*

1864. augusztus 26./14. Cuza fejedelem törvényerejű rendelettel kihirdeti az agrártörvényt (*Legea rurală*), mely megszünteti a feudális kötelezettségeket, és többé-kevésbé (a Szervezeti Szabályzatokban rögzítettnél nagyobb mértékben, de az 1851-es rendezésnél kisebb mértékben) a parasztok tulajdonába adja az általuk használt földet. 467 840 volt úrbéres család és 48 342 fiatal házaspár valamivel több mint kétmillió hektár tulajdonosává válik. A szántóterületet a Szervezeti Szabályzatokhoz hasonlóan a család igavonóereje korlátozza, összességében nem haladhatja meg az adott birtok kétharmadát. A volt birtokosnak járó kárpótlás egyharmadát az állam, kétharmad részét tizenöt év alatt, az állami adókkal együtt a parasztok fizetik. Harminc évig külsősnek nem, legfeljebb a faluközösségnek vagy valamelyik családnak adható el. A legelő és az erdő földesúri tulajdonban marad, ez utóbbi használatát a birtokos tizenöt év után megtilthatja. A rendelkezés 1865. május 5-én/április 23-án lép érvénybe.

Az agrárreform polgári tulajdonossá tette a parasztságot, viszont a korábban megcsönkített telkeket juttatta a családoknak, megvonta legeltetési és faizási jogait, és általában arra kényszerítette őket, hogy egyre súlyosabb feltételekkel a bojári birtokból béreljenek, annál is inkább, mert egy nemzedékre a faluhoz lettek kötve. Ám a bojárok sem jutottak elégséges tőkéhez, és a helyhez kötött olcsó munkaerő miatt nem is kényszerültek birtokuk modernizálására, ezért nem tértek át a racionális nagyüzemi gazdálkodásra, hanem földjük nagy részét kisbérletbe adták, a megtartott területet pedig lényegében feudális formában (a bérleti díj mellett robot, kötelező ajándékok), volt jobbágyaik gyalogmunkájával és állataival műveltették. A szociáldemokrata Constantin Dobrogeanu-Gherea utólagos láttelepe szerint (*Neoioabăgia*, 1910) a parasztság új jobbágyság állapotába került, mivel a polgári tulajdonviszonyok nyújtotta előnyöktől megfosztva csak azok hátrányai sújtották.

1864. október 31. Megszületik Románia Állami Levéltárának szervezeti szabályzata, amely előírja, hogy itt helyezendő el a minisztériumok hivatalai, tisztviselői és azok alárendelt egységei által létrehozott minden közérdekű dokumentum. A bukaresti Nagy Színház állami fenntartású nemzeti intézménnyé válik (a Nemzeti Színház nevet 1875-től viseli).

1864. december 10. Mirko Petrović vajda megalapítja az első montenegrói hitelintézetet. 1870-ig működik.

1864 *Az Oszmán Bank megnyitja kirendeltségét Thesszalonikiben.*

1864 A Matica Srpska Pestről Újvidékre költözik.

1864 Az új oszmán vilajettörvény elrendeli a tartományok újraszervezését *vilajet, szandzsák, kaza és nahije* szinteken, amelyek élén a *váli, müteszarif, kajmakám* és a *müdir* áll. Az új területi egységekben választáson alapuló önkormányzatot vezetnek be a nem muszlimok részvételével, akik választók és választhatók is lesznek. A 27 vilajetből 10 Európában alakul meg. Ezzel jelentősen decentralizálódik a birodalom szerkezete. A reformok életképességének vizsgálatára mintatartományokat szerveznek, ahol elsőként vezetnek be az új rendszabályokat. Ilyen a Midhat pasa által 1864–1868 között kormányzott, a Balkán-hegységtől északra elhelyezkedő Duna (Tuna) vilajet a mai Bulgária területén, amely Dobrudzsára és Niš körzetére is kiterjedt. (Majd ilyen lesz a szintén általa, 1869–1872 között irányított Bagdadi vilajet is). A bolgár renegát, reformer pasa a nemzeti felszabadító mozgalmak ellensége volt, arra számított, hogy a reformok megnyugtatják a keresztények kedélyeit, miközben megerősítik a muszlim elem létszámát és öntudatát. Midhat volt az 1878-as alkotmány egyik támogatója és kidolgozója, annak visszavonása után Szíria kormányzója. Államellenes összeesküvés vádjával 1881-ben halálra ítélik, amit élethosszig tartó elzárásra változtatnak, de végül a szultán parancsára megfojtják. Nevéhez fűződik a tartományi székhely, a dunai kikötő, Rusze modernizálása, mintegy 3000 kilométer út és 420 híd kiépítése (részben kényszermunkával, illetve az európai vállalkozók jelentős sikkasztásai mellett), 1864-ben földműves takarékszövetkezetek létesítése gazdasági modernizációs céllal és az obrazcovi *csiftlik* állami minta- és tangazdasággá történő fejlesztése. Ugyanekkor, a muszlim erősítése céljából (a tartomány 35–40%-a volt muszlim) ő telepíti le az oroszok elől menekülő kaukázusi cserkeszeket és tatárokat bolgár földre, akik beilleszkedési nehézségei számos feszültségforrást eredményeznek, részben az általuk ingyen kapott föld, részben nomadizációjuk, részben traumatizáltságuk miatt. 1875–1876-ban e népelemek válnak az irreguláris *basibozuk* csapatok fő alkotóivá.

1865. január 1. Az új sajtótörvény minden nem periodika jellegű, birodalmi vagy a birodalomba beérkező műre érvényes. Bár nem részletezi a cenzúrát, de pénzbüntetést és hat hónaptól három évig terjedő elzárást helyez kilátásba a rendszert, az államot és a szultánt kritizáló cikkek, könyvek írói számára. Ez kockázatosabbá teszi a bolgár forradalmi szervezkedést. – Megnyílik a Csernavoda–Kösztenzse (Constanța) vasútvonal a dunai kereskedelem fejlesztése céljából.

1865. január 5. A román és szerb görögkeleti egyház szétválasztásával önálló nagyszebeni román görögkeleti érsekséget állítanak fel Nagyszeben központtal (a metropolita Andrei Șaguna). Ezzel önállósul a román ortodox egyház.

1865. március 2. *Alexandrosz Kunduriotisz első kormányalakítása. A korszak jelentős görög politikus Harilaosz Trikupisz fő politikai vetélytársaként összesen tízszer tölti be Görögország miniszterelnöki posztját, egészen 1883-ban bekövetkező haláláig.*

1865. május 22./10. Mihály szerb fejedelem a második szerb felkelés (amely Takovóból indult) 50. évfordulója alkalmából megalapítja az első kitüntetést, a Takovo-rendet (*Orden Takovskog krsta*). Elsőként a felkelésben részt vevő, még életben lévő embereket tüntetik ki.

1865. június 21./9. Rendeletet hoznak Szerbiában a reáliskola átalakításáról, olyan szakiskolát hoznak létre, amelyben „az ifjúság magasabb műszaki tudományokat hallgathat”.

1865. augusztus 15./3. Évek óta formálódik a birtokukat és privilégiumaikat féltő nagybojár konzervatívok és a demokráciát féltő radikális liberálisok „szörnyszövetsége” (*monstruosa coalitiie*), mely e napon a külföldi gyógykezelésen tartózkodó Cuza fejedelem ellen felkelést robbant ki. A hadsereg gyorsan elfojtja. Tovább erősödik azonban az elégedetlenség az uralkodó szerelmi botrányai és a fajsúlyos politikusokat háttérbe szorító kegyencpolitikája miatt.

1865. augusztus 18. *Alexandrosz Mavrokordatosz halála Egina szigetén. Mavrokordatosz gazdag fanarióta családból származott, és a Filiki Eteria tagjaként jelentős szerepet játszott a görög szabadságharc peloponnészoszi eseményeiben.*

1865. augusztus 29. Az 1830-as évek óta gyarapodó gyűjtemények intézményeként megalakul a Bukaresti Régiségtani Múzeum.

1865. szeptember 1. Angol társaság megkezdi a Bukarest–Giurgiu-vasútvonal építését (az elsőt az akkori Románia területén), 1869. augusztus 26-án adják át a forgalomnak.

1865 Az első Ifjú Törökország elnevezésű polgári liberális titkos szervezet létrehozása (Namik Kemal Zia bej, Omár pasa).

1866. eleje A „szörnyszövetség” megbízásából Ion Brătianu Franciaországba utazik, hogy III. Napóleontól kellő tekintélyű európai uralkodót kérjen Románia számára. Mivel a császár ettől elzárkózik, maga kéri fel II. Lipót belga király öccsét, Flandriai Fülöpöt, aki végül is elutasítja a trónt. Ezután Karl Hohenzollern-Sigmaringen herceget, Karl Anton Hohenzollern-Sigmaringen volt porosz miniszterelnök fiát, III. Napóleon unokaöccsét szólítja meg, és jelt ad az otthoniaknak Cuza uralmának megdöntésére.

1866. február 9./január 28. Pesten megjelenik Svetozar Miletić és Vladimir Jovanović lapja, a *Zastava*, a magyarországi szerbek legtekintélyesebb újságja. A következő évtől Újvidéken adják ki. (Szerbiában hamar megtiltják terjesztését, mert kritikus az ottani rendszerrel.)

1866. február 23./11. A „szörnyszövetség” összeesküvői behatolnak a fejedelmi palotába, és Cuzát lemondásra kényszerítik. Konzervatív-liberális helytartóság és ideiglenes kormány alakul, mely Flandriai Fülöpöt Románia fejedelmévé nyilvánítja. Később kitudódik, hogy Fülöp visszalépett.

1866. március 1./február 17. Az Ottomán Birodalmi Bank bukaresti lerakatából megalakul Románia Bankja.

1866. március 30./18. A mezőgazdasági egyezségekről szóló törvény lehetővé teszi a birtokosoknak és bérlőknek, hogy igénybe vegyék a községi és az államhatalmat a parasztok által vállalt kötelezettségek betartatására.

1866. március–május A román fejedelemségek egyesülése és a Hohenzollern uralkodó (Károly) oszmán belegyezés nélküli meghívása miatt romló román–török viszony során a román állam támogatja a bolgár emigráció terveit, erről dokumentum is születik: *Szvestena koalícija (A románok és a bolgárok szent koalíciós törvénye)*. Megalakul a Titkos Bolgár Központi Bizottság (TBKB bolgárul TBCK, TCBC) Ivan Kaszabov vezetésével (Rakovszki szerepe bizonytalan). A TBKB célja a különböző szervezetek cselekedeteinek összehangolása, a bolgár önállóság helyreállítása a Porta szuverenitása alatt, vagy konföderációban a szomszéd államokkal. A TBKB fegyveres felkelést készít elő, de két szárnyra hasad, a mérsékelt Kiszimov-pártiakra (Kiszimov a szerzője a bolgár–török dualizmust javasló és a forradalmiak, mint Karavelov által

elutasított, 1867. márciusi „Memoárnak”) és a Cankov és Kaszabov vezette radikálisokra. A TBKB lapja a *Narodnoszt* (1867–1869). Miután rendezte diplomáciai helyzetét a törökökkel, a román kormányzat még 1866-ban felmondta az együttműködési megállapodást. A TBKB 1866 decemberében kiadja brosúráját *Bulgária Európa előtt* címmel francia nyelven, szerzője Pavel Kiszimov.

1866. április 5./március 24. Az új szerbiai községi törvény (Zakon o opštinama) megerősíti az állami felügyeletet és csökkenti a községek önállóságát.

1866. április 13./1. Helytartósági rendeletre megalakul a Román Irodalmi Társaság, melynek fő célja a román helyesírás, nyelvtan és szótár kidolgozása. Tagjai a Kárpátok mindkét oldaláról, sőt néhányan a balkáni arománok közül kerülnek ki. 1867 augusztusától Román Akadémiai Társaság néven, 1879 márciusától pedig napjainkig mint Román Akadémia működik.

1866. április 14./2.–20/8. Népszavazás Karl Hohenzollern-Sigmaringen herceget (Karl Anton Hohenzollern-Sigmaringen volt porosz miniszterelnök fiát) Románia fejedelmévé választja (686 ezer igen, 224 nem).

1866. április 15./3. Szeparatista felkelés Jászvásáron, melyet a helytartóság gyorsan elfojt.

1866. április 21. Megkezdődnek a sikertelenül végződő magyar–horvát kiegyezési tárgyalások. A magyar fél ragaszkodik a reálunióhoz, a Nemzeti Párt tagjaiból álló horvát delegáció ezt elfogadhatatlannak tartja, és vezetője, Josip Juraj Strossmayer püspök közvetítőkön keresztül titkos tárgyalásokat folytat Mihály szerb fejedelemmel. Az osztrák–magyar kiegyezés létrejötte irreálissá teszi Strossmayer a délszláv egység létrehozása érdekében tett tapogatózásait, s a szerb fél a horvátok támogatása helyett kompromisszumra törekszik a Monarchiával.

1866. május 22./10. A frissen megválasztott parlament I. Károly néven Románia fejedelmévé nyilvánítja. Dinasztiaalapítási jogát hűségeskü fejében a Porta is elismeri 1866 májusában.

1866. május *Kitör a krétai felkelés, mely 1869-ig tart. (Mohamed Ali bukása után a sziget visszazáll az Oszmán Birodalomra, de a szigetlakókat a török önkormányzati reform, mely egyenlő képviselőt biztosít a muszlimoknak és a keresztényeknek, nem elégíti ki, mivel a sziget 90%-a keresztény.) Augusztus 3-án 14 ezer török katona támad rá a szigetlakók gyűlésére. Az elűzött Ottó volt görög király szinte a teljes vagyont az ügynek*

ajánlja. Görögország érdekeltté válik a Mihály szerb fejedelem által szervezett első Balkán-szövetségben való részvételben.

1866. július 13./1. Románia új alkotmányának kihirdetése. Az alkotmány nem említi a védnök hatalmak jogosítványait, és nem tartalmazza az Oszmán Birodalom (formális, évi adókötelezettséggel járó) fennhatóságát. Nagyrészt az 1835-ös belga alkotmány átvétele, ám nem lényegtelen módosításokkal. Biztosítják az emberi és polgári jogokat, bevezetik az esküdtbírók intézményét, megszűnik a halálbüntetés, ám Európában megrökönyödést, sőt tiltakozásokat vált ki, hogy csak valamely keresztény felekezethez tartozó személyek kaphatnak állampolgárságot (gyakorlatilag így marad az új, 1923-as alkotmányig), kizárva a politikai jogok élvezetéből a meghatározó gazdasági szerepet betöltő izraelitákat. Az ország parlamentáris demokráciává válik, elválasztják a három hatalmi ágat. A törvényhozó hatalmat az uralkodó és a kétkamarás parlament közösen gyakorolja, a végrehajtó hatalom egyedüli birtokosa az uralkodó, aki személyében sérthetetlen, tetteiért nem felelős, viszont azok csak miniszteri ellenjegyzéssel érvényesek, tehát következményeik a politikailag kizárólag neki felelős kormánytagokat sújtják. Az alkotmány nem ismeri a minisztertanács fogalmát (1879-ben kap jogi elismerést). Közvetlen választójogot csak a felső rétegek kapnak (lásd alább). Módosításokkal (1879, 1884, 1917) 1923-ig marad érvényben.

1866. augusztus 11./július 30. Kihirdetik az új választási törvényt, amely négy kollégiumba sorolja a képviselőház és kettőbe a szenátus választóit. Az első kollégiumba az évi 300 arany feletti jövedelemmel rendelkező nagybirtokosok tartoznak, a másodikba a 100–300 arany jövedelmű középbirtokosok, a harmadikba a szabadfoglalkozásúak és a legalább évi 80 lej állami adót fizető városi kereskedők, iparosok, továbbá jövedelemtől függetlenül a pedagógusok, a nyugdíjas állami tisztviselők és a szolgálaton kívüli tisztek. A negyediket a fenti elvárásoknak meg nem felelő állampolgárok alkotják – tehát a parasztság –, akik ötvenen választanak egy elektort, és azok testülete választ megyéenként egy képviselőt. A képviselőház 157 tagjából tehát az első két kollégium 33-33 főt, a harmadik 58-at küld, és mindössze 33 személy képviseli a negyedik kollégium szavazóit, azaz a társadalom háromnegyed részét. A szenátust két kollégium választja, a legalább 300 arany jövedelmű nagybirtokosok és az évi 300 aranyat el nem érő jövedelmű, az adott megyében városi ingatlannal rendelkező állampolgárok. A választójogi korhatár 21 év.

1866. augusztus 27–29./15–17. Újvidéken megalakul az Egyesült Szerb Ifjúság (Ujedinjena omladina srpska – „Omladina”) nevű nemzeti-liberális szervezet, amely a szerb tudat erősítését célozza valamennyi szerbek által lakott területen.

1866. szeptember 2. A krétai törökellenes felkelés során összeülő nemzetgyűlés kimondja Kréta és Görögország unióját. A Porta a lépést elutasítja.

1866. október 23./11. A Porta által kiadott beiktatási fermán elismeri I. Károly örökletes hatalmát, tehát a két fejedelemség végleges egységét.

1866. október 27./15. Létrejön a szerb–montenegrói szövetség, ez az első lépés az első törökellenes Balkán-szövetség létrehozásában. Megállapodnak, hogy közösen harcolnak a szerbség felszabadításáért és egyesítésért a törökellenes háborúban.

1866. október 27. I. (Glücksburg) György görög király (1863–1913) feleségül veszi Olga Konsztantyinovna Romanova orosz nagyhercegnőt: az orosz kapcsolatok újjáéledésének majd az 1897-es háborús vereség enyhítésében lesz nagy szerepe.

1866. október 29. A krétai összecsapások során török győzelem születik (Vate), de a harc tovább folyik.

1866. december 19. A horvát rendi gyűlés határozatában leszögezi, hogy a horvát nemzet Magyarországtól függetlenül, önállóan kívánja rendezni viszonyát a Monarchián belül. Cserébe felajánlja segítségét Bécsnek.

1866. december Bukarestben megalakul a Legfelsőbb Népi Bolgár Polgári Hatóság a Titkos Bolgár Központi Bizottságon belül Panajot Hitov, Filip Totju és Iljo Markov részvételével. Csatlakozik Hadzsi Dimitar, Sztefan Karadzsa, Hriszto Makedonszki. Rakovszki egyes történétírók szerint nem vett részt benne és nem is helyeselte.

1866 Angol tőkéből megépül a Rusze–Várna-vasútvonal, mely ugyancsak az angol gazdasági behatolást készíti elő az osztrákokkal szemben.

1866 A törökellenes balkáni szövetségi tárgyalások során körvonalazódik Nyikolaj Ignatyev orosz tábornok és isztambuli követ „Jugoszláv királyságának” terve Szerbia vezetésével, orosz befolyással. A bukaresti és odesszai bolgár központok ideiglenesen együttműködnek.

1867 eleje A bukaresti bolgár Jótékony Társulat közös szerb–bolgár állam megalakítását tervezi, és anyagilag támogatja Georgi Rakovszki emigráns kormányát.

1867. január 1. Rakovszki harmadik tervezete Bulgária felszabadítására a Legfelsőbb Bizottság nevében, mely a hegyi cseták tevékenységére alapoz. Rakovszki azonban a

második bolgár légió kudarca után 1867. október 9-én meghal Bukarestben. Helyét Vaszil Levszki veszi át.

1867. január 14. Ignatyev közbenjárására a szerb kormányzat és a Jótékonyági Társaság szövetséget köt: egy szerb–bolgár föderatív állam létrehozását tervezik az Obrenović-dinasztia uralma alatt. 1867. április 5-én a tervezetet elfogadja az odesszai bizottság gyűlése is.

1867. február Ljuben Karavelov Belgrádban tartózkodik mint a *Golosz* orosz lap levelezője. Májusban Ivan Kulinnal Belgrádban forradalmi bizottmányt alakítanak egy fegyveres felkelés előkészítése érdekében, s kidolgozzák a szervezeti szabályzatot (*Zakon i naredba*). Feláll a zejecsari cseta 500 fővel, de a szerb politikai irányváltás miatt nem tudja átlépni a török határt.

1867. március 3. A TBKB memoárja a bolgár–török viszonyt az osztrák–magyar kiegyezés alapján kívánja rendezni, önálló bolgár alkotmánnyal és csak Bulgária határain belül bevethető nemzetőrséggel, eljut Abdul Aziz szultánhoz, Bismarckhoz, Sándor orosz cárhoz és III. Napóleonhoz.

1867. március 13./1. Jászvásáron megjelenik a Petre P. Carp és Titu Maiorescu által fémjelzett Junimea [Ifjúság] társaság folyóirata, a *Convorbiri literare* (1885-től, kis megszakítással 1944-ig), a korszerű művészeti-társadalmi gondolkodás iránytűje.

1867. március 15./3. Mihály fejedelem memoárja Ausztria megbízottjának, miszerint kész átvenni az irányítást Bosznia-Hercegovinában. A fegyveres akció tervét a hatalmak elvetik, mivel ellenzik a terület Szerbiához kerülését.

1867. március 26./14. Mihály fejedelem kiáltványban hirdeti ki népének, hogy a Porta döntése (krétai nehézségei miatt) értelmében a török csapatok elhagyják a városokat (Belgrád, Szendrő, Szabács, Kladovo, Užice, Soko), az erődítményeket, és átadják azokat a szerb hadseregnek, azzal a feltétellel, hogy az erődítményeken a szerb zászló mellett a törököt is ki kell tűzni.

1867. április 18./6. A Kalemegdanban ünnepélyesen felolvassák a portai fermánt az erődítmény és a város elhagyásáról. Rizvan pasa átadja Belgrád kulcsait Mihály fejedelemnek. Az utolsó katona május 6-án/április 24-én hagyja el Belgrádot. Április folyamán a többi szerbiai garnizont is elhagyják a törökök (Szabács 22./10., Szendrő, 24./12., Kladovo, 26./14.).

1867. április–augusztus Panajot Hitov bolgár csetái Vaszil Levszki zászlóartóval és Filip Totju csapatai oszmán területen lázítanak. Ilija Garašanin és Mihály szerb fejedelem segítséget ígér a bolgároknak, de végül nem írják alá a jugoszláv királyság tervezetét. Megkezdődik a második bolgár légió szervezése orosz beleegyezéssel.

1867. május 4./április 22. Az első pénztörvény bimetal rendszerben Románia hivatalos pénznemeként a lej (*leu*) és a bani-t állapítja meg (1 lej = 100 bani).

1867. május 11. A horvát szábor elismeri a szerb (politikai) nemzet létét Horvátországban („egyenlő a horváttal”).

1867. május 15./3. Az erdélyi származású Alexandru Papiu Ilarian, August Treboniu Laurian és Florian Aaron kezdeményezésére Bukarestben megalakul a Transilvania társaság, célja a Kárpátokon túlról érkezett diákok és iparostanoncok segélyezése, általában pedig az osztrák–magyar dualizmus és az Erdély beolvasztása elleni tiltakozás koordinálása.

1867. május 26./14. Előzetes megállapodás Szerbia és Románia között egy balkáni szövetség létrehozásáról.

1867. május Ljuben Karavelov megalapítja a Bolgár Forradalmi Bizottságot (BFB, bolgár rövidítése: BRK). Tutrakannál bolgár forradalmi csapat tör be Bukarestből Bulgáriába. Veresége után vezetői augusztus közepén Szerbiába menekülnek.

1867. június 1. Karavelov kiadja a *Kiáltvány a bolgár nemzethez* című proklamációját, amely fegyveres harcra szólít fel. Jelszavuk „Szabadság vagy halál”. Nikola Vojvodov és Cvjatko Pavlovics vajda Szerbiából betör Törökországba, Ruszében szállnak partra az osztrák Germania hajóról, de némi lövöldözés után felszámolják a kísérletet a helyi hatóságok.

1867. május–június Szláv kongresszus Moszkvában és Péterváron. Célja a pánszlávizmus híveinek kulturális összefogása. A cárizmus a pánszláv törekvéseket saját céljaira igyekszik felhasználni (a František Palacký vezette cseh küldöttséget II. Sándor is fogadja).

1867. július 14. I. Nikola montenegrói fejedelem Párizsba utazik, ahol III. Napóleon francia császár is fogadja, illetve tárgyal a külügyminiszterrel. Franciaország azonban nem támogatja Montenegró területi követeléseit az Oszmán Birodalommal szemben.

1867. július 25. A tartományi közigazgatás újjászervezése az Oszmán Birodalomban.

1867. augusztus 18./6. Megkezdődik az Egyesült Szerb Ifjúság (Omladina) második gyűlése, amely hamar ellenzéki jelleget ölt. Elnöknek Jevrem Grujićot választják, mire a kormány betiltja a gyűlést. (Előzőleg megtiltják, hogy Svetozar Miletić és számos vajdasági szerb belépjen Szerbiába.)

1867. augusztus 26. Vöslai megállapodás. Szerbia és Görögország (Harilaosz Trikupisz görög külügyminiszter és Ilija Garašanin szerb miniszterelnök) törökellenes szövetséget köt Vöslauban. A szövetség az Iszkerig Szerbiát jutalmazná területekkel, Görögország megkapná Trákiát a Sztara Planináig, Epiruszt és Thesszáliát, és Kréta is egyesülhetne Athénnal. Szerbia megkapja Boszniát és Hercegovinát. Thesszáliát. (Első Balkán-szövetség.)

1867. október 10./szeptember 28. A kragujevaci skupštinán sajtószabadságot és törvényhozói hatalmat követelnek a szerbek.

1867. november 15./3. Leváltják Ilija Garašanin miniszterelnököt, mert megpróbálta lebeszélni Mihály fejedelmet, hogy közeli rokonával kössön házasságot.

1867 Az osztrák–magyar tárgyalások hatására több bolgár–oszmán kiegyezési terv is születik. Egyházi vonalon VI. Georgiosz, az újonnan megválasztott pátriárka félautonóm bolgár egyházat javasol, amit Exarchátusnak hív, és amely a Duna és Sztara Planina közti térségeket ölelné fel – Kelet-Ruméliát, Macedóniát, Trákiát nem. A javaslatot az orosz követ, Ignatyev gróf közvetíti, de a bolgárok visszautasítják. Válaszul az egyházi önállóságot illetően beállt patthelyzet miatt immár politikai vonalon vetődik fel egy ezzel ellentétes bolgár–oszmán dualizmus gondolata. A tervezet szerint az autonóm bolgár állam élén ugyan a szultán áll, de az alkotmányos és demokratikus ország, saját fegyveres erővel, mely csak a határain belül vethető be, saját parlamenttel. A feltehetően az oroszok vagy az oroszbarát bukaresti emigráns szárny ihlette tervezetet elutasítják az egyházi önállóságért küzdő és azzal megelégedő mérsékeltek (Sztobjan Csomakov hívei, evolucionisták vagy egyháziak), de az általános egyenlőséget és függetlenséget követelők is (Levszki) és a szélsőségesen törökellenesek (Botev) is.

1867 Az oszmán földtörvény módosítása lehetővé teszi a föld átörökítését más rokonok, nemcsak a fiúgyermek számára, így a földforgalom korlátozottsága megszűnik.

1868 Isztambulban a reformok során következő lépéseként megalakul az Államtanács és a Igazságügyi Tanács, amely 28 muszlim és 13 nem muszlim tagból áll össze. – Megnyílik a szultáni líceum Galatasarayban francia segítséggel, a képzés nyelve francia és török.

1868. február 1./január 20. I. Károly román király és Mihály szerb fejedelem Bukarestben oszmánellenes szövetséget köt. Győzelem esetén Bulgáriát felosztanák, Bosznia-Hercegovinát pedig megkapná Szerbia (amit Ausztria már korábban megígért).

1868. február 16. Harilaosz Trikupisz görög miniszterelnök aláírja a szerb–görög egyezményt a katonai együttműködésről, de Mihály szerb fejedelem nem sokkal később megváltoztatja véleményét, és a továbbiakban nem kíván együttműködni Görögországgal.

1868. március 24./12. A Szerb Tudós Társaság javaslatára az oktatási minisztérium rendelete a Vuk Stefanović Karadžić által kidolgozott cirill ábécét és helyesírást vezeti be.

1868. március 27./15. Mihály szerb fejedelem aláírja a határozatot a (réz)penz veréséről (első pénzverés a felszabadulás után).

1868. április 29./május 11. A Román Filharmónia megalapítása.

1868. június 10. Mihály szerb fejedelem meggyilkolása. Osztrákbarát politikai fordulat következik be Szerbiában. Ezt követően ideiglenes régenstanács alakul (tagjai: Jovan Marinović, az államtanács elnöke, Rajko Lešjanin igazságminiszter, Đorđe Petrović, a semmítőszék elnöke). Ezzel a balkáni kisállamok szövetségének terve egy időre lekerül napirendről. Osztrák–magyar körök a puccsban való részvétellel vádolják a bolgár forradalmár Ljuben Karavelovot (aki egyébként az egyháziak vezetőjének, Sztojan Csomakovnak unokatestvére) és letartóztatják. Ezzel a bolgár fellépés a szultán ellen végleg dugába dől.

1868. június 11./május 30. Milivoje Blaznavac ezredes, hadügyminiszter különböző rendeletekre hivatkozva eléri, hogy a hadsereg a kiskorú Obrenović Milánt (Miloš fivérének a fiát) törvényes utódnak tekintse. (Mivel az Obrenovićok uralmát nem tekintették örökletesnek, választani kellett volna a fejedelmet.) A kiskorú Milán (1868–1889) 1872. augusztus 22-én válik nagykorúvá, addig a régenstanács gyakorolja az uralkodói hatalmat.

1868. június A TBKB szétesése után Kaszabov, Csokan és Cenovics megalapítják Bukarestben a Bolgár Közösség (Balgarszkoto obstesztvo) nevű, szintén emigráns politikai szervezetet, mint a TBKB utódját. Lapjuk a *Narodnoszt*.

1868. június–július A Mihály fejedelem elleni merénylet résztvevői és segítői közül 14 főt halálra ítélnék (köztük a vezetőt, Pavle Radovanovićot), Karađorđević Sándor fejedelmet távollétében 20 év börtönbüntetésre ítélik.

1868. július 2./június 20. A nagy nemzetgyűlés megerősíti, hogy Obrenović Milán az új törvényes fejedelem Szerbiában. Új régenstanács alakul (tagjai: Milivoje Petrović Blaznavac, Jovan Ristić, Jovan Gavrilović). A skupština azt is kimondja: mivel a korábbi fejedelem, Karađorđević Sándor és „törzse” is részt vett az árulásban, sem ő, sem másvalaki a családjából soha nem léphet a szerb trónra (de ezt nem tartják be a jövőben).

1868. július 6–8. A frissen alakult bukaresti Bolgár Közösség által szervezett, Sztefan Karadzsa és Hadzsi Dimitar által vezetett cseta 127 emberrel átlépi a határt, a Balkán-szövetség összeomlása ellenére, a Balgarszko obstesztvo támogatásával. A cseta magával viszi Kaszabov „Kiáltványát” az ideiglenes balkáni kormányzatról. Ezzel egy időben Kaszabov memorandumot juttat el a hatalmak isztambuli követeinek és a szultánnak is, az utóbbit fegyveres felkeléssel fenyegetve meg. De a két csetát a török erők szétverik Buzludzánál, miután a rivális bolgár szervezet, a Jótékonysági Társulat elárulta őket.

1868. július 16./4. A szultáni berát Milánt örökletes fejedelemnek ismeri el.

1868. július 18./6. Milán fejedelem lerakja a belgrádi Nemzeti Színház alapkövét (1869 októberében nyílik meg).

1868. augusztus 22–25. Az Egyesült Szerb Ifjúság harmadik kongresszusa Nagybecskerekén. Új szabályzatot fogadnak el.

1868. szeptember 10. Megnyílik a bukaresti Északi pályaudvar.

1868. október A Porta két projekttervet nyújt át a patriarchátusnak a bolgár kérdés rendezése ügyében. Mindkettő tartalmazza az önálló bolgár egyház megteremtését azokra a körzetekre kiterjedően, amelyek bolgár többségűek. A patriarchátus visszautasítja mindkét tervezetet.

1868. október 4./szeptember 22. A parlament jóváhagyja a Suceava–Roman, a Suceava–Botoșani, illetve a Suceava–Jászvásár, valamint a 915 kilométer hosszúságú, az osztrák–magyar határ menti Vârciorová és Romant – Craiova, Pitești, București, Buzău, Brăila, Galați és Tecuci érintésével – összekötő vasútvonal építését. Ez utóbbi koncessziót a korábbi botrányairól ismert berlini Barthel Heinrich

Strousberg/Strausberg által vezetett konzorcium kapja, melyben I. Károly apja is érdekelt; törvényellenesen (idegen állampolgárként) volt kamarása lesz a költségvetési fedezet és a pontos kifizetések ellenőre. A szerződés indokolatlanul magas építési költséget irányoz elő (270 ezer lej/km), és feltételek nélküli 7,5%-os kamatot biztosít a konzorcium számára, amely 90 évig jogosult a vonal működtetésére.

1868. november Megalakul a mérsékelt konzervatívokat összefogó Fiala Jobboldal (Juna Dreaptă) szervezet, a majdani Konzervatív Párt legfontosabb előfutára.

1868. november 17. A magyar–horvát kiegyezés. Az unionista párt választási győzelme után a két ország küldöttsége egyezsége jut. A magyar fél a horvátokat önálló „politikai nemzetnek,” míg Horvát-Szlavónországot és – legalábbis elvben – Dalmáciát Magyarország társországnak ismeri el. Dalmácia azonban ténylegesen egészen 1918-ig osztrák tartomány maradt. A horvátok a belügyekben, az igazságszolgáltatásban, az oktatás és a kultúra terén teljes körű autonómiát kapnak. Horvátországban az egyetlen hivatalos nyelv a horvát, és anyanyelvüket a horvát képviselők a közös budapesti parlamentben is használhatják. Nem kap viszont Horvátország gazdasági-pénzügyi önállóságot, és ez az elkövetkező években súlyos viszályok forrásává válik.

1868. november 29. A magyar parlament elfogadja a nemzetiségekről szóló törvényt.

1868. december 14./2. Szerbia függetlenül a Portától postai szerződést köt az Osztrák–Magyar Monarchiával.

1868. december 11. A Bolgár Közösség pénzbeli segítségével Vaszil Levszki megkezdi első körútját Bulgáriában a lakosság agitálása céljából. **1869. február 24-én tér vissza Bukarestbe.**

1868. december 19–31./7–19. A Szent Miklós-napi Bizottság (Svetonikoljski odbor) előkészíti a szerb alkotmányt. Az ellenzék nem tudja kellőképpen képviseltetni magát, és nem is fogadnak el népi javaslatokat, végül a bizottság és a régenstanács megegyezése nyomán születik meg az alkotmánytervezet.

1868. december 24./12. Románia diplomáciai képviselőt nyit Bécsben, melynek egyben feladata a Berlinnel és Pétervárral történő kapcsolattartás.

1869. január 9. A Jótékonyági Társaság memoranduma a krétai kérdés ürügyén összehívott párizsi konferenciának autonómiát javasol Bulgária részére, valamint bolgár–török államjogi szövetséget az osztrák-magyar dualizmus mintájára.

1869. január 28. Nagybecskerekén megalakul a Szerb Nemzeti Liberális Párt, a magyarországi szerbek egyik legjelentősebb politikai szervezete. Programjának szerzője Svetozar Miletić. Fő célja a szerb autonómia megteremtése (szerb terület).

1869. február 18. A krétai görög–török konfliktus ügyében 1869. január 8-án összeült párizsi nagyhatalmi konferencia Krétáról szóló határozata lényegében a status quót erősíti meg. A sziget az előző évben korlátozott autonómiát kap a törököktől

1869. február–június A Fényes Porta egybehívja a bolgár egyházi intézőbizottságot a nagyvezír, Ali pasa személyes vezetése alatt 1868-as reformterve megvitatása céljából. A bolgárokat többek között Gavril Khrasztevics, Ivancso Hadzsipencsovics és Georgi Sztojanovics képviseli. A bizottság munkája sikertelenül zárul.

1869. tavasz A Bolgár Közösség kudarca és szétesése után Kaszabov, Kiriak Cankov, Dimitar Nenovics, Ivan Karsovski és mások megalapítják Bukarestben az Ifjú Bulgáriát (Mlada Balgaria) az „ifjú Itália” analógiájára. A Mazzini-féle emigráns politikai szervezet mintájára létrejött bolgár szervezetet a szabadkőművesség gondolatai befolyásolták. Májusban két küldöttet (Teofan Rajnov és R. Grablev) küldenek tárgyalni az orosz forradalmár-filozófusokkal, Alekszandr Herzenhez és Mihail Bakunyinhoz Genfbe és Giuseppe Mazzinihoz Londonba. 1868–1869-ben Vaszil Levszki vállalta az első két túrát a bolgár területekre és forradalmi bizottságok létrehozását.

1869. június 15./3. Első Szerb Bank néven létrejön az első, szerb tőkén (200 ezer dukát) alapuló bank a felszabadított Szerbiában.

1869. június 20./8. Megkezdzi működését Belgrádban a polgári kaszinó.

1869. július 11./június 29. Kragujevacban a nagy nemzetgyűlés elfogadja az alkotmányt (úgynevezett régenstanácsi alkotmány), amely már nem török hatt-i serif, hanem a „fejedelem nevében” adják ki. Hatályos: 1869–1888, 1894–1901. Az alkotmány megteremti a népképviselőket, széles körre (80–90%), az adófizető férfiakra kiterjedő választójoggal (de nem csak választott képviselők, kinevezettek is vannak a parlamentben). A fejedelemnek széles jogköre marad: törvényeket hozhat, hirdethet ki, feloszlathatja a nemzetgyűlést stb. A törvények kezdeményezési joga is őt illeti, a parlament elfogadhatja vagy teljességben elvetheti a törvényjavaslatot. A skupštinának nincs törvénykezdeményezési joga. Megtörténik a hatalmi ágak szétválasztása (de a végrehajtó hatalom túlsúlyával, a miniszterek nem felelősek a parlamentnek, a bíróságok teljes függetlenségét sem rögzítik). A minisztereket is a fejedelem választja és nevezi ki.

Az alkotmány biztosítja az alapvető polgári szabadságjogokat: „minden szerb egyenlő”, „minden szerbnek joga van kifejezni gondolatait szóban, írásban, nyomtatásban” (de nincs szankcionálva a jogok megsértése), valamint a vallásszabadságot (az uralkodó vallás azonban a pravoszláv).

1869. augusztus 19. Uralkodói rendelet a Monarchia katonai határőrvidékének felszámolásáról és területének polgári átszervezéséről.

1869. augusztus 24–28. Nagykikindán rendezik az Egyesült Szerb Ifjúság (Omladina) negyedik gyűlését, amelyen a prágai Sokol képviselői is részt vesznek. Egy újság indításáról határoznak (*Mlada Srbadija*, 1870–1872).

1869. augusztus 28./14. Jevrem Grujić, Szerbia követe a Portánál Konstantinápolyban átadja a szerb alkotmány egy példányát. A Porta nemzetközi nyomásra elismeri az alkotmányt.

1869. szeptember 18. A cetinjei teológiai szeminárium és tanítóképző ünnepélyes megnyitása. (Az első középiskola Montenegróban.)

1869. október 6. Dalmát felkelés. Amikor a kiegyezés után az egész monarchiában az általános védkötelezettséget törvényerőre emelték, Dalmácia lakosságát az ottani viszonyokra való tekintettel csupán honvédelmi szolgálatra kötelezik (1868. december 5.). A tartomány törzsei még ezt sem akarták vállalni s amikor 1869 szeptember közepén a zárai helytartóság a helyieknek a lőpor vásárlását megtiltotta, az elégedetlenek fellázadnak a kormányzat ellen a Kotori-öbölben. Az összeütközések Krivošijében az osztrák egységek vereségével kezdődnek, majd újabb összeütközésekre kerül sor (19–23-án és 25–27-én). November 16-án az osztrákok Gottlieb Auersperg tábornok vezetésével támadásba lendülnek, de nem érnek el eredményt, majd az időjárási nehézségek miatt 23-án visszavonulnak. 1870 elején a császári kormány a dalmát nép előtt kedvelt *Rodich* altábornagyot nevezte ki Dalmácia helytartójává. Az 1870. január 11-én, Knez Lazban kötött béke értelmében az öbölbeliek mentesülnek a kötelező szolgálat alól, szabad fegyvert viselniük, a felkelésben részt vevők amnesztiát kapnak.

1869. október 30./18. Átadják Belgrádban a Nemzeti Színház épületét, az első kulturális célokra tervezett épület (az egyetem mellett) felszabadulás után.

1869. november 17. Megnyílik a Ferdinand Lesseps vezetésével, francia pénzügyi támogatással, 1859 óta épített Szezi-csatorna.

1869 *Átadják az első vasútvonalat Görögországban. Az angol üzletember, Edward Pickering vezetésével megépült vonal Athén belvárosát köti össze kikötőjével, Pireusszal.*

1869 Az úgynevezett erdőtörvény bevezetése az Oszmán Birodalomban, amely elismeri a települések lakóinak jogát a kereskedelmi célú favágáshoz, de a bevétel 10%-át a Portának kell fizetni.

1869 Oszmán bányászati törvény. Törvény a mértékegységek egységesítéséről. Új polgárjogi törvénykönyv lép életbe, mely a *saria* sok elemét tartalmazza a keresztény lakosság nem nagy örömére.

1870. január–április A bolgár forradalmi mozgalom továbbra is széttagolt. A bukaresti kereskedőknél jóval radikálisabb Vaszil Levszki és Ljuben Karavelov megalakítja a Bolgár Forradalmi Központi Bizottságot (BFKB) és demokratikus köztársaságot vázoló alkotmánytervet készít. Az 1872-es bukaresti közgyűlésen Ljuben Karavelovot a bolgár Forradalmi Központi Bizottság elnökévé választotják. Az egységes parancsnokság felépítésének gondolata Georgi Rakovszki második bolgár légiójának májusban történő feloszlata, valamint Hadzsi Dimitar és Stefan Karadzsa csapatainak 1868 júliusában történt veresége miatt merült fel.

1870. február 28. Abdul Aziz szultán fermánja kimondja a bolgár exarchátus megalakulását Rusze, Szilisztra, Sumen, Tirnovo, Lovecs, Vidin, Nis, Pirot, Küssztendil, Szamokov, Velez és Várna körzetekre (kivéve a Várna és Küssztendzse közötti 20 falut és várost), továbbá Plovdiv körzetre (kivéve magát a várost, egyik negyede kivételével) kiterjedően. Az exarchát és a vladikákat belső szabályzat szerint a patriarchátus beavatkozása nélkül kell megválasztani, de az exarchát a szultánnak is el kell fogadnia. Ez a Botev és Levszki által megalkuvónak tekintett, kiegyezésre törekvő Csomakov követőinek (evolucionisták vagy egyháziak) diadala.

A fermán 10. cikkelye szerint a nem említett eparchiák is csatlakozhatnak a bolgár exarchátushoz, ha legkevesebb kétharmada a keresztény lakosságnak ezt kinyilvánítja egy népszavazáson. A patriarchátus és a török kormányzat által közösen felügyelt népszavazáson Szkopje, Ohrid és Bitola is csatlakozik az exarchátushoz, amit az 1890-es években a Nevropok és Sztara Zagora körzet is követ.

Az exarchátus jelentősége: oszmán hagyomány szerint a vallási intézmények alapvetően világi jogosítványokkal is rendelkeznek – igazságszolgáltatási, adminisztratív és pénzügyi téren. A fermánban megfogalmazott tágabb körű jogosítványok a kulturális-oktatási területre vonatkoznak – az exarchátus irányítja a bolgár művelődésügyet, és adót is szedhet annak finanszírozására. Az ötödik paragrafus értelmében az exarchának jogában állt képviselni híveit az államhatalom helyi és

központi szervei előtt. Ő képviseli a bolgárokat Isztambulban a nagyhatalmak nagykövetei előtt is. Mindezen okokból kifolyólag az exarchátus nem csupán egy egyszerű vallási intézmény, hanem a kulturális-nemzeti autonómia alakjaként az állam embriója is – a teljes körű állami jogosítványok közül csupán a rendőrség, a haderő és a komolyabb büntetőügyek feletti joghatóság hiányzott.

1870. március 8. Összeül az előzetes bizottság, hogy kidolgozza az exarchátus szabályzatát (*usztav*) és megszervezza az egyházi-nemzeti gyűlést. Harc tör ki a különféle irányzatok képviselői között.

1870. május 27. Levszki átlépi a Dunát Giurgiu közelében, és Ruszéban, Midhat pasa székhelyén kíván létrehozni egy hálózatot a Bulgária keleti és délkeleti részén található bizottságok és a Havasalföld közötti kommunikációhoz. Ezt a feladatot Hriszto Ivanov kapja, aki azonban kudarcot vall. Rusze népének első rögzített ülésére **1870. december 10-én** került sor. Ruszéban megalakul a Belső Bolgár Forradalmi Szervezet.

1870. augusztus 20./8. A Franciaország veresége által szított poroszellenes közhangulatot, valamint I. Károly demonstratív poroszbarát megnyilatkozásait kihasználva katonatisztek és vezető politikusok (mint I. C. Brătianu és C. A. Rosetti) felkelést robbantanak ki Ploiești-ben. Céljuk Károly uralmának megdöntése, demokratikus kormányzás kiharcolása. A mozgalmat gyorsan elfojtják, a résztvevőket utóbb felmentik, ami miatt Károlyt a lemondás gondolata foglalkoztatja.

1870. augusztus 27. Az Egyesült Szerb Ifjúság ötödik, újvidéki gyűlésen kiütköznek az ellentétek a liberálisok és a szocialisták (Svetozar Marković) között.

1870. október 17./5. Szerbiában törvényt hoznak a tanítóképző alapításáról. Az első tanítóképző a következő év januárjában kezdi meg működését Kragujevacban.

1870. október 22./10. Új választási törvény Szerbiában (nyílt választás, a városokban közvetlen választás, a falvakban megbízottakon keresztül).

1870. október 31. Alekszandr Gorcsakov orosz külügyminiszter körlevele a négy európai nagyhatalom (Nagy-Britannia, Poroszország, Ausztria és Franciaország) képviselőihez, amelyben tudatja, hogy Oroszország már nem tartja kötelező érvényűnek az 1856. március 30-i párizsi béke rendelkezéseit, mivel azok korlátozzák az uralkodó szuverén jogainak gyakorlását a Fekete-tengeren. Ezzel Oroszország jelzi, hogy kilépve az izolációból visszatér az európai (és balkáni) diplomácia színterére. A szentpétervári kabinet kihasználta a francia–porosz háborúban rejlő lehetőségeket, az 1863-as

Alvensleben-konvenció óta formálódó németbarátságot. Mivel Oroszország semleges maradt az 1870-es háború idején, Bismarck porosz kancellár hajlandónak mutatkozott engedni a fekete-tengeri orosz flotta állomásoztatásának kérdésében. Nagy-Britannia és az Osztrák–Magyar Monarchia tiltakozása miatt Bismarck kezdeményezi az úgynevezett pontus konferencia összehívását, amely napirendre tűzi a Fekete-tengerrel kapcsolatos 1856-os korlátozások újratárgyalását.

1870 Megnyílik az Isztambuli Egyetem.

1871. január 23. *Crnogorac* címmel megjelenik az első politikai újság Cetinjében. Hetente egyszer adják ki, az udvar nézeteit közvetíti, 1873-tól *Glas Crnogorca* címmel jelenik meg (1915-ig). 1871. július 10-én megjelenik az első montenegrói irodalmi folyóirat, a *Crnogorka*, amely 23 számot ér meg.

1871. január 24./12. A román kormány parlamenti tárgyalásra bocsátja a Strousberg-ügy anyagait. (Sorozatos csúszások után és az el nem végzett munkálatok után is követelt kifizetéseket követően a konzorcium 1870-ben csődöt jelentett, és követelte a román államtól a szerződésben rögzített magas összeget, miközben eltüntette a költségvetési fedezetet.) Az ügy súlyosan csorbítja I. Károly tekintélyét.

1871. február 23. – július 24. Az első bolgár egyházi-nemzeti gyűlés 11 egyházi és 39 világi vezető részvételével. 1872-ben megválasztják az első metropolitákat.

1871. március 13. A Pontus-konferencia feloldja a Fekete-tenger semlegességét, így Oroszország és az Oszmán Birodalom jogot kap hadiflottájának ottani állomásoztatására. A feloldó rendelkezések minden part menti államra kiterjednek. A döntés az orosz diplomácia nagy sikerét jelzi. Szentpétervár azt reméli, hogy a német–orosz kooperáció segítségével idővel lehetősége nyílik a hadiflotta fekete-tengeri szorosokon való áthaladási jogának megszerzésére is.

1871. március 22./10.–23./11. A német kolónia I. Vilmos születésnapját és a Franciaország feletti győzelmet ünneplő rendezvényére válaszul németellenes és köztársasági tüntetések kezdődnek Bukarestben. Lemond a kormány, I. Károly is a távozás gondolatával foglalkozik.

1871. április 29./17. Megjelenik a *Radenik* című lap (szerkesztő: Đura Ljočić, munkatárs: Svetozar Marković), az első szocialista program Szerbiában.

1871. június 8. Uralkodói rendelet a két varasd/varaždini határőrezred, valamint Zengg/Senj, Belovár/Bjelovar, Ivanić és Sziszek/Sisak katonai községek polgári közigazgatás alá helyezéséről.

1871. augusztus 5./július 20. A román parlament törvényileg kötelezi a kormányt a Strousberg-konzorciumnak nyújtott koncesszió felmondására. 1872-ben azt a bécsi Bleichröder–Hansemann bankház kapja meg. A Pitești–București–Galați–Roman-szakaszt 1872. szeptember 13-án, a Vârciorova–Pitești-vonalat azonban csak 1878. május 9-én nyitják meg.

1871. szeptember 13./1. A Román Akadémiai Társaság szervezeti szabályzata felállítja az irodalmi-filológiai, a történeti-régészeti és a természettudományi szekciót.

1871 Konzervatív nagybojárok Grigore Sturdza vezetésével benyújtják a parlamentben a *Jászvásári Petíciót*: a nem csak formális egyenlőség és igazságosság jegyében követeli az alkotmány revízióját, a parlament rovására az uralkodói jogkörök szélesítését, a nincstelenek szavazati jogának megvonását, a sajtóvétségek méltó büntetését, a halálbüntetés visszaállítását, idegenek betelepítését stb. A parlament nem tűzi napirendre.

1871. szeptember 1. Az Omladina szerb ifjúsági egyesület feloszlata.

1871. október 8–11. Rakovici felkelés. A Horvát Jogpárt egyik vezetője, Eugen Kvaternik kikiáltja Horvátország függetlenségét. A határőrök nem csatlakoznak a felkeléshez, így az három nap alatt elbukik, Kvaternik elesik.

1871. október 11./szeptember 29. Az orosz uralkodó Livadiában (a Krímben) fogadja Milán fejedelmet, ami az orosz–szerb kapcsolatok javulását jelenti.

1871. november 2./október 21. Szerbiában törvényt hoznak a körzeti takarékokról, aminek nyomán javulnak a kereskedők és iparosok hitelhez jutásának feltételei. (Az első takarékok Kragujevacban és Užicében nyílnak az év folyamán.) Törvényt hoznak az esküdtbírósról: a bírói tanács képzett bíróból és esküdtekből áll, együtt döntenek a bűnösségről, az ítéletet a bíró hozza.

1871. december 10./november 28. Belgrádban megkezdődik az első bordély.

1871 Amerikai protestáns misszionáriusok kezdeményezésére elkészül az első teljes újbolgár bibliafordítás Hrisztodul Szecsanov és Petko Szlavejkov közreműködésével

keletbolgár dialektusban. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy a nyelvnek ezt a variánsát kanonizálják. Az első, a bolgár ortodox autokefál egyház által is jóváhagyott fordítás csak 1925-ben készül el.

1871 Vérszegény görög földreform. 1835–1857 között csak 20 ezer hektár talál gazdára a korábbi földreform eredményeként. Görögország területének csak 29%-a volt művelhető, melynek nagy része 191 nagybirtokban összpontosult, ezek közül 63 nagyobb volt 2500 hektárnál 7 tízezer hektárnál is. A Kumunduros-z-kormány 1871-es földreformja nem érintette ezeket, csak a törököktől elvett „nemzeti földeket”, melyek 250 ezer hektárt tettek ki, de amelyeket a parasztok hitelre, eladósodva tudtak megvenni az uzsorások vagy nagybirtokosok kezébe kerülve.

1871 Az első bolgár iskola megnyitása Thesszalonikiben.

1871 Marathón-gyilkosságok. Görög banditák elfognak néhány külföldit, köztük a brit királyi dinasztia rokonait is, és váltságdíjat követelnek értük. A görög kormány elhibázott fellépése eredményeképpen a túszokat megölik, ez nagy nemzetközi felháborodást vált ki, és végül ennek következtében a görög kormány nekilát felszámolni a banditizmust, melyet sikerrel végre is hajt. (A renitensek egy része a macedón harcban találja meg új hivatását.)

1871–1873 Lavrion-ügy (Lavrion-buborék). Az Athéntól délre található Lavrion-hegység az ókortól kezdve fontos ezüst- és érc-kitermelő terület (Laurión). 1864-ben a francia–olasz Roux–Serpieri vállalat megvásárolta a görög államtól a bányászati kitermelés jogát. Hamar kiderül azonban, hogy a szerződés nem határozza meg, hogy ez a külszíni fejtésből ott maradt ércre is vonatkozik-e vagy csak a tárnákból kitermeltre. A két évig tartó vitát egy konstantinápolyi görög mágnás, Andreasz Szingrosz zárja le azzal, hogy megveszi az egész konszernt. A részvények ára hirtelen az egekbe szökik, sok alsó- és középosztálybeli görög fektet a jövedelmezőnek tűnő részvényekbe, amíg azok értéke el nem kezd esni. A buborék kipukkadását követően a korábbi befektetők jelentős része tönkremegy. A bukást az 1873-as nagy válság élezi ki.

1871–1874 között Megépül az első vasútvonal Thesszalonikiből, amely Mitrovicával köti össze a várost. (Görögország legelső vonalát 1869-ben adják át: Athén–Pireusz vonal.)

1871–1872 A nagyobb román városokban szocialista körök szerveződnek.

1872. január 21. A konstantinápolyi patriarchátus elzárásra ítéli Ilarion Makariopolszkit, és még két vladikát száműznek. Erre tömegmegmozdulások törnek ki, a török birodalmi kormányzat elrendeli az elzártak elengedését.

1872. február 16. A vidini metropolita, I. Antim lesz választás útján a bolgár exarchátus feje. Április 3-án megkapja a szultáni felhatalmazást tartalmazó fermánt is.

1872. április 19./7. Az 1866-os, a mezőgazdasági egyezségeket szabályozó törvény módosítása, ennek értelmében a paraszti bérlők katonai erővel (*manu militari*) is kényszeríthetők a kötelezettségek teljesítésére.

1872. május 4. A különböző radikális csoportok egyesítésének céljával és a forradalmi tevékenységhez való kapcsolódásuk elősegítése érdekében Bukarestben közgyűlést tartanak, amelyen megvitatják és elfogadják a BKFB/BRCK új programját és az alapszabályát. Az alapszabály-tervezetet, melynek címe *A bolgár nép felszabadításáért dolgozók rendje*, Vaszil Levszki készítette, s ebben leírja az általa felépített belső forradalmi szervezet működési rendjét. Karavelov célja az autonóm vagy független Bulgária, vagy délszláv unió, konföderációban Görögországgal, Szerbiával, Montenegróval és Romániával svájci modell alapján. Figyelembe véve a bolgár területek életkörülményeit és a balkáni nemzetközi helyzetet, a BKFB/BRCK közgyűlése úgy dönt, hogy azonnali forradalmi akciót indít. Vaszil Levszkit kinevezik Észak-Bulgária, Trákia és Macedónia „főapostolává”, és a kapott felhatalmazással visszatér a bolgár területekre folytatva a belső szervezet felépítését.

1872. május 11. A bolgár exarcha Kirill és Metód ünnepén kimondja a bolgár egyház függetlenségét. Erre a patriarchátus Szent Szinódusa egyházi átok, *anathema* alá helyezi, szeptemberben pedig a bolgár egyházat skizmatikusnak nyilvánítja, amit csak 1945 februárjában von vissza, s ismeri el a bolgár ortodox egyház autokefál mivoltát.

1872. augusztus 22./10. Milán nagykorúvá válásával véget ér a második régenstanács működése. A fejedelem a kormány élére Milivoje Blaznavacot nevezi ki, a külügyminiszter Jovan Ristić.

1872. szeptember 10. A konstantinápolyi pravoszláv egyház – válaszul a bolgár exarchátus létrehozására – elítéli a *filetizmust*, amely megfogalmazása szerint „olyan eretnokség, amely a nemzeti eszmét a hit egysége fölé helyezi”.

1872. szeptember 22. Dimitar Obsti Arabakonaknál kifosztja az orhanije kaza bolgár adóit szállító török postát a BRCK anyagi bázisának megteremtése érdekében. A törökök felbőszülnek, hajtóvadászat indul.

1872. október 24. A törökök letartóztatják Obstit, aki elárulja a szervezkedés részleteit. Ennek hatására december végén a bolgár földön lévő Levszkit, „a bolgár szabadság apostolát” is elfogják.

1872. december 24./12. Átadják az első vasútvonalat Boszniában Banja Luka és Dobrljin között.

1872 Megjelenik Svetozar Marković *Srbija na istoku* (Szerbia a Keleten) című műve.

1873. február 18./6. Szófia (Podujane) mellett a törökök kivégzik Vaszil Levszkit, „a bolgár szabadság apostolát”. Vaszil Levszki halála után a bizottság tevékenységében új időszak kezdődött. Számos kísérlet történik a bolgár területek belső szervezetének helyreállítására. 1873 áprilisában Atanasz Uzunovot nevezik ki apostolhelyettesnek, ám hamarosan ő is az oszmán hatóságok kezébe került.

1873. április 5./március 24. Meghal Milivoje Blaznavac szerb kormányfő, utóda április 14-től/2-től a külügyminiszter, Jovan Ristić, aki a tavasz folyamán Bécsben vasútépítésekről és nem hivatalos szerb képviselő felállításáról állapodik meg.

1873. május 8–9. A bécsi tőzsdekrach, amivel kezdetét veszi a tőkés világgazdaság radikális átalakulását eredményező első jelentős válság. Ez kihat a hitelekből működtetett Oszmán Birodalom gazdaságára.

1873. június 27. A június 9-i uralkodói rendeletet követően törvényt szavaznak meg a Bánsági Határőrvidék és a titeli zászlóalj polgárosításáról és visszacsatolásáról Magyarországhoz.

1873. augusztus 27./15. Milán fejedelem Bécsbe érkezik, ahol úgy fogadják, mint egy független ország uralkodóját.

1873. október 22. Ausztria, Németország és Oroszország uralkodóinak második találkozásán Schönbrunnban. I. Vilmos csatlakozik a júniusi kétoldalú konzultatív paktumhoz, amivel létrejön három császár szövetsége (franciaellenes élű, informális szövetség, lényegében a keleti Szent Szövetség újjáélesztése).

1873. november 3./október 22. Lemond Jovan Ristić szerb miniszterelnök, utódja a konzervatív Jovan Marinović.

1873. december 12./november 30. A szerb skupština elfogadja a Latin Monetáris Unió (Éremegyezmény) alapelveit, és törvényt hoz ezüstpénz (dinár) veréséről.

1873. december 13./1. A szerb parlament törvényt fogad el a mértékegységekről: 1880-ban bevezetik a méterrendszert.

1873 Az olasz Garibaldi tábornok egy Tiszáig terjedő Nagy-Romániát és egy nagy délszláv államot vizionál, Görögországé Epirosz és Albánia, Kréta, Thesszália, Nyugat-Trákia és Szaloniki. Kelet-Trákia a balkáni szláv államé, miként Bosznia és Horvátország is. A dalmát tengerpart (Tirollal és Isztriával) természetesen olasz.

1873 Megnyílik az osztrák pénzből épült Isztambul–Belovo-vonal. Népszámlálás az Oszmán Birodalomban, adatait a birodalom történetében először publikálják is, és mivel 1870-ben megalakult az önálló bolgár egyház, az adatsorok már az exarchátus híveinek számát is tartalmazzák, „bolgár millet” néven.

1873 *Ipari Hitelbank alapítása Görögországban.*

1873 *Megkezdí működését Thesszalonikiben az Alliance Israélite Universelle oktatási intézménye. – Az 1830-as földrengés után már nem nyerte vissza régi formáját Thesszaloniki falrendszere, ezért elkezdik lebontását. A 20. századra (és a város 1912-es felszabadulására) így csak egy tengerparti bástyája, a később a város jelképévé váló Lefkosz Pirgosz vagy Fehér Torony marad meg.*

1873–1880 A magyar–horvát kiegyezés revíziója. A magyar és horvát elit új kompromisszuma nyomán a Nemzeti (Liberális) Párt kerül hatalomra Horvátországban. Ivan Mažuranić bán reformjai korszerűsítik a közigazgatást, az igazságszolgáltatást és az iskolaügyet.

1874. február 27. Skopje és Ohrid eparchiái népszavazással 8131:567, illetve 9387:139 arányban a bolgár exarchátushoz csatlakoznak. Szultáni fermán exarchista püspököket nevez ki Szkopje és Ohrid érseki székébe.

1874. április 30./18. Milán fejedelem Konstantinápolyba utazik, ahol fogadja őt Abdul Aziz szultán, de a vitás területi kérdésekben (Mali Zvornik) nem jutnak előre.

1874. augusztus A Tarnovói és a Ruszei Forradalmi Bizottság kezdeményezésére új közgyűlést tartanak Bukarestben, amely Sztefan Sztambolovot nevezi ki Vaszil Levszki utódának Bulgáriában. A bizottság bukaresti vezetősége Ljuben Karavelov, Kiriak

Cankov és mások mellett soraiban tudhatja immár Hriszto Botevet, aki később központi személyé válik. A bolgár területeken működő Központi Bizottság feladatait a Ruszei Forradalmi Bizottság veszi át. A közgyűlés lezárása után Sztefan Sztambolov bolgár területekre költözik, és kapcsolatot létesít néhány régi forradalmi bizottsággal.

1874. augusztus–szeptember A hercegovinai népi vezetők (Jovan Gutic, Simun Zečević, Ilija Stevanović, Trivko Grubačić, Prodan Rupar és Petar Radović) találkozóikon úgy határoznak, hogy megteszik az előkészületeket egy felkelés kirobbantására: fegyvert és ellátmányt szereznek, propagandát folytatnak a nép között, támogatásért fordulnak a montenegrói kormányzathoz. A felkelés kirobbantását 1875 tavaszára tervezik.

1874. október 17./5. A nagy balkáni felkelések és a nagy keleti válság előzményét jelentő podgoricai mézszárlás. Előzménye: néhány nappal korábban Marko Miljanov vajda rokona, Pero Popović megölte Krnjić Juszuf béget (Jusa Mučin). Válaszul több mint húsz embert gyilkolnak meg bosszúból a bazárban. Közös oszmán–montenegrói bizottság alakul az ügy kivizsgálására, négy embert halálra ítélnek.

1874. november 6./október 24. A szerbiai parlamenti választásokon a liberálisok szereznek többséget. A skupštinában három nagyobb tömörülés alakul ki: liberálisok (Jevrem Grujić vezetésével), konzervatívok (Jovan Marinović) és Svetozar Marković követői (Adam Bogoslavljević, Milija Milovanović). Szerbia lakossága 1 353 890 fő, Belgrádé 27 600.

1874. december vége Komoly nézeteltérések merülnek fel a BRCK/BKFB tagjai között a jövőbeni tevékenységet illetően, aminek eredményeként 1875 nyarán Ljuban Karavelovot eltávolítják a vezetőségből. A forradalmi propaganda feladatát Hriszto Botev veszi át, s a nyomtatott orgánum, a *Zname* újság szerkesztője lesz.

1874. december Megnyílik a Tirnovo–Szejmen–Jambol vasútvonal.

1874 Átalakítják a montenegrói szenátust. Létszáma csökken, megmarad legfőbb bírói funkciója, a (köz)igazgatás átalakul, különböző igazgatóságokat hoznak létre (belügyi, pénzügyi, hadügyi, művelődésügyi és külügyi kancellária), melyek élére az uralkodó egy-egy szenátort állít. (1879-ig marad érvényben.) – Az első montenegrói bélyeg I. Nikola fejedelem arcképével.

1875. január–március Megszerveződik az egyik fő román politikai erő, a Liberális (később Nemzeti Liberális) Párt.

1875. január 18. I. Nikola fejedelem a podgoricai konfliktus miatt összehívja a montenegrói skupštinát.

1875. február 3./január 22. Beadja lemondását Aćim Čumić szerb kormányfő, mivel a januári skupštinán nem ért egyet az alkotmánymódosítási javaslatokkal. Márciusban Danilo Stefanović alakít hivatalnokkormányt.

1875. május 5–6. A feszült bosznia-hercegovinai helyzetben Ferenc József a Kotori-öbölbe látogat, és találkozik a montenegrói fejedelemmel is. Útja tovább növeli a feszültséget a térségben, többen úgy gondolják, hogy a látogatás a területi célok burkolt megfogalmazása (egyres osztrák katonai körök, például Gabriel Rodić, Dalmácia katonai parancsnoka, a dalmát tengerpart biztosítása céljából szükségesnek tartják egy szélesebb hinterland megszerzését).

1875. június Negotin környékén kisebb parasztfelkelés kezdődik Adam Bogosavljević népevezér törvénytelen letartóztatása miatt.

1875. június 22./10. Románia 1886. július 1-ig terjedő hatállyal a legnagyobb kedvezmény elvét is tartalmazó szabadkereskedelmi szerződést ír alá az Osztrák–Magyar Monarchiával, ami növeli külpolitikai presztízsét, viszont súlyosan hátráltatja az ipar fejlődését. A kereskedelmi szerződés elleni tiltakozásként lemondanak mandátumukról a parlament liberális képviselői, a *Românul* liberális lap pedig gyászkeretben jelenik meg (1875. július 12./június 30.).

1875. július 5./június 23. Pera Tunguz hajdukjai rátámadnak egy török karavánra és megölnék hét *kiridžiját* (áruszállító bérmunkást). A bosznia-hercegovinai felkelés és a nagy keleti válság (1875–1878) kezdete.

1875. július 7./június 25. Kifino selóban úgy döntenek, Hercegovina egyéb területeire is kiterjesztik a felkelést.

1875. július 9./27. Krekovo faluban (Nevesinje közelében, innen származik a felkelés elnevezése: Nevesinjska puška) sor kerül az első tényleges harcokra. A felkelés tovább terjed a Grebenac-hegyen, illetve Montenegróban is. A hosszú éhség és adóztatási problémák miatt a felkelés átcsap Boszniára. Itt Kozara, Prosara és Motajica hegyeiben láznak fel először a falvak, majd elfoglalják Banja Lukát és augusztus 5-én Trebinjét, de ezt a török erők hamar visszaveszik. Erre szerb és montenegrói önkéntesek csatlakoznak a lázadókhoz.

1875. augusztus 1. Az 1875-ben kialakult balkáni helyzet miatt Gorcsakov külügy-miniszter Béccsel és Berlinnel is állandó konzultációban áll a válság kezelését illetően, a cél pedig a helyzet tárgyalásos úton, valamint diplomáciai eszközökkel történő megoldása. Ennek érdekében Gorcsakov az Oszmán Birodalmon belüli autonóm státuszt javasol a felkelt tartományok pacifikálására. Az orosz indítvány nem példa nélküli, mivel Szerbia, Szamosz és Libanon esetében már évtizedek óta működik ez a forma, de az osztrák–magyar álláspont szerint ez a megoldás is túl nagy változást hozna a balkáni viszonyokban, s ez nem összeegyeztethető Andrassy Gyula status quót védő politikájával. A közvetítési kísérlet szeptember 22-én kudarccal végződik.

1875. augusztus 5./július 24. Miután a határállomások zömét elfoglalták, a felkelők már Trebinjét ostromolják.

1875. augusztus 7./július 26. Miklós (Nikola) montenegrói fejedelem titokban találkozik Cetinjében a hercegovinai vezetőkkel, és kijelenti: amennyiben a felkelés nem lesz eredményes, Montenegro háborúba kezd az oldalukon.

1875. augusztus A Levszki halála utáni újraalapított központi bolgár forradalmi szervezet, a BRCK-t Ivan Draszov, Sztefan Sztambolov és Hriszto Botev vezeti. Ekkor kezdődik a Komité működésének harmadik periódusa, melyet ekkor Hriszto Botev radikális-forradalmi nézetei befolyásolnak a legjobban.

1875. augusztus 12. A Bolgár Központi Forradalmi Bizottság (BRCK, BRK) bukaresti értekezlete a boszniai felkelés hatására elhatározza az egész Bulgáriára kiterjedő fegyveres felkelés megszervezését a bosznia-hercegovinai felkelés nyújtotta lehetőséget kihasználva. Az öt forradalmi körzet közül a Sztara Zagora-it Sztefan Sztambolov vezeti.

1875. augusztus 15./3. Belgrádban a felkelőket segítő főbizottság alakul Mihály (Mihailo) metropolita vezetésével (a fejedelem éppen Bécsben tartózkodik). Ezt követően hasonló bizottságok alakulnak Cetinjében és egyéb helyeken. – A parlamenti választásokon a liberálisok győznek Szerbiában, ennek nyomán Stevča Mihailović alakít kormányt.

1875. augusztus 15–16./3–4. Kitér a felkelés Bosanska krajínában is. A törökök papokat börtönöznek be Prijedorban, ami kiváltja a környékbeliek haragját, és megtámadják a törököket Dvorištében. Újabb területekre terjed ki a felkelés (Gabela vidéke, 19-én/7-én).

1875. szeptember 9./augusztus 28. A szerb nemzetgyűlés Kragujevaban úgy határoz, hogy támogatják a bosznia-hercegovinai felkelőket, azonban másnap a gašnicai (Száva mellett) csatában a törökök szétverik a boszniai felkelő csapatokat.

1875. szeptember 14. Hriszto Botev kiadja a Bolgár Forradalmi Bizottság új alapszabályát.

1875. szeptember 16. Sztara Zagora-i felkelés. A város körüli településeken 800 fegyveres robbantja ki idejekorán a felkelést (Sztefan Csifutov, Ruszi Bakardzsijata vezetésével). Közben Sumen és Rusze környékén is működésbe lép két cseta, de az is sikertelenül. Több mint 600 embert letartóztatnak és elítélnék a törökök.

1875. október 1. A BRK gyűlésén viszály alakul ki a tagok között. Filip Totju és Sztefan Sztambolov új felkelést akar kirobbantani a Sztara Zagora-i kudarc után. Hriszto Botev lemond. Nem sokkal ezután a bizottság szétszóródik.

1875. ősz A román, orosz, bolgár és lengyel forradalmi demokraták és utópista szocialisták Bukarestben közös forradalmi szervezetet hoznak létre. Később Giurgiuban alakul új szervezet, ennek Sztefan Sztambolov áll az élére.

1875. október 4./szeptember 22. A szerb parlament a török elleni háborúra való felkészülésről határoz. Milán fejedelem óva inti a háborútól a képviselőket. Montenegrói-szerb tárgyalások kezdődnek Cetinjében a közös törökellenes harcról.

1875. október 6. Részleges török államcsőd. Az 1873-as nagy pénzügyi válság eredményeként a nyugati hatalmak abbahagyják a hitelek folyósítását a Török Birodalom számára, de követelik a korábbi hitelek törlesztését. A rossz termésű évek hatására a Török Birodalom erre képtelen, ezért a muharremi rendeletben bejelenti, hogy 1876. január 1-jétől részleges államcsődre hivatkozva felfüggeszti a hitelek törlesztőrészeitelenk fizetését. Az államadósság ekkor már eléri az 5,3 milliárd frankot. (A birodalom a kötelezettségeinek csak 50%-os kifizetését vállalja.) A további finanszírozás nemzetközi felügyelet mellett történik.

1875. október 8./szeptember 26. Ljubomir Kaljević kormánya Szerbiában (ifjú-liberálisokból és konzervatívokból áll). 1876. május 6-ig/április 24-ig marad hivatalban.

1875. október 20./8. Módosítják a községekről szóló törvényt Szerbiában: ezúttal jelentősen növelik az önkormányzatok autonómiáját.

1875. november 6. A túlerőben lévő törökök a Prenčani körüli harcok során elfojtják a felkelést Pljevlja vidékén. Ezt követően jelentős migráció indul Szerbiába és Crna Gorába.

1875. november 10–11./október 29–30. A török csapatok súlyos vereséget szenvednek Muratovicánál a 3500 felkelővel szemben.

1875. november 11–12. A Bolgár Központi Forradalmi Bizottság (BRCK) utódként megalakul Gyurgyevóban a Giurgiui Forradalmi Bizottság (GRK) Sztambolov vezetésével, amely december végi feloszlásáig 5 forradalmi körzetet alakít ki.

1875. november 24./12. Reuf pasa 4500 katonával bevonul Goranskóba.

1875. december 22./10. Reuf pasa 8000 katonával Gackóból Nikšićbe érkezik.

1875. december 27./15. Módosítják a szerb sajtótörvényt: eltörlik a 6., az előzetes rendőrségi cenzúrát lehetővé tevő cikkelyt.

1875. december 30. Az úgynevezett Andrassy-jegyzék. A decemberi török reformjavaslat nem elégíti ki a hatalmakat, ezért az Osztrák–Magyar Monarchia, Oroszország és Németország közös jegyzékben reformra szólítja fel az Oszmán Birodalmat. A békés együttélés érdekében vallási (a keresztény jog bevezetése a hagyományos iszlám jog mellett) és adóreformot (a mezőgazdasági adózásban jelentkező különbségek megszüntetése) javasolnak Bosznia-Hercegovinában.

1875 Új vámtarifák az Oszmán Birodalomban. Megnyílik a Szaloniki–Velesz–Szkopje–Mitrovica vasútvonal. Az Osztrák–Magyar Monarchia sürgeti a szerbeket a Belgrád–Mitrovica-szakasz mielőbbi megépítésére, mely lehetővé tenné áru eljutását Szalonikiig.

1875 A korszak meghatározó történésze, az athéni egyetem professzora, Konsztantinosz Paparrigopulosz megjelenteti 15 kötetes monumentális művét, A görög nemzet története az ókortól napjainkig címmel. Hatása jelentős az oszmán területen élő görögség körében is. Kánonná válik az ókor (és „demokráciája”), valamint Bizánc is. A görögség ennek alapján fogalmazza meg helyét a világban és területi követeléseit.

1876 A bolgár forradalmár, Georgi Zsivkov Belgrádba indul a szerb támogatás megszerzéséért.

1876. január 22./10. Szerbiában törvényt hoznak a személyes szabadságról: a rendőrségi önkényt megakadályozandó, megtiltják a rendőrségnek, hogy önhatalmúlag börtönbe vessen embereket.

1876. január 31./19. Szerbiában törvényt hoznak a papírpénz-nyomásról.

1876. január 31. A Boszniára és Hercegovinára vonatkozó, illetve általában a helyi önkormányzat bevezetését követelő, decemberben egyeztetett nagyhatalmi ultimátum átadása a Portának, amely azt februárban elfogadja (reformrendelete amnesztiát ad a felkelőknek is), a felkelők viszont elutasítják.

1876. február 6./január 25. Vladan Đorđević kezdeményezésére megalakul a szerbiai Vöröskereszt szervezete. Szerbia csatlakozik a Vöröskereszt nemzetközi bizottságához.

1876. február 26. Az Osztrák–Magyar Monarchia táviratban tiltakozik Milán fejedelemnél Szerbia fegyverkezése miatt.

1876. március 8./február 24. Átalakítják a szerb hadsereg felépítését, két részre osztják: állandó és népi (másodvonalbeli) hadseregre.

1876. március 25./13. Az osztrák–magyar politikai nyomás hatására a szerb kormány kijelenti, hogy nem fogja megtámadni az Oszmán Birodalmat. (Ekkor még Oroszország is ellenzi a szerb beavatkozást.)

1876. március 27./15. Románia és Oroszország a legnagyobb kereskedelmi kedvezmény alapján kereskedelmi és hajózási szerződés köt.

1876. április 10. Döntés születik, hogy a vracai forradalmi körzetben csetát kell alapítani. Miután erre Totju és Hitov nem vállalkozik, Hriszto Botev magára vállalja a feladatot.

1876. április 11–12. Berliini memorandum: Németország, a Monarchia és Oroszország megvédi a balkáni keresztényeket (ennek érdekében nemzetközi bizottság létrehozását javasolják). A memorandum felszólítja az Oszmán Birodalmat, hogy szüntesse be a katonai tevékenységet a Balkánon.

1876. április 13. Az Oszmán Birodalom csődöt jelent.

1876. április 14–16. és 28. Az exarchátus nem támogatja a felkelést, féltvén a frissen szerzett privilégiumokat, és a muszlimokkal való békére szólít fel. Az oboristei „első nemzetgyűlésen” 55 falu 64 delegátusa azonban elfogadja a felkelés tervét (május 1.), Georgi Benkovszkit választják „főapostolnak” Panagüristében, a felkelés központjában. Az ő feladata a felkelés tevének kidolgozása és időzítése.

1876. április 16./4. Nikola Pašić megfogalmazza a Radikális Párt programját (szocialista eszméket és a dunai konföderáció gondolatát tartalmazza).

1876 Jovan Ristić szerb–montenegrói konföderációt javasol, az új állam része lenne Bosznia-Hercegovina és Koszovó északi része. Testa báró terve Hercegovinát Montenegrónak juttatná, Boszniát és Ništ Szerbiának. Görögország megkapná Albániát, Epiroszt, Thesszáliát, Dél-Macedóniát, miközben Románia és Észak-Bulgária egyesülne.

1876. április 19. A bolgár szervezkedés megakadályozására *körszerdár* Ahmed aga 20 csendőrrel Pazardzsiából Panagüriste felé indul. Plovdivból Koprivsticába Nedzsip agát küldik 14 zaptiével. **1876. április 20-án** megpróbálják letartóztatni Todor Kableskovot, de sikertelenül. Erre viszont idejekorán kitör a felkelés Koprivsticában és Panagüristében.

1876. április 22. Felkelés Batakban. Másnap kitör a felkelés Perusticában, 25-én Kliszurában.

1876. április 26–30. A felkelés leverése Kliszurában és Panagüristében.

1876. április 29. Hariton pópa csapatai befészkelik magukat a drenovói kolostorba.

1876. május 3. Sztoil vojvoda csapatai bevonulnak Szliven körzetébe.

1876. május 5. Bataknál a basibozuk csapatok megverik a felkelők erőit. Az itt elkövetett mészárlás nemzetközi visszhangot kap William Gladstone révén, aki Angliát a beavatkozásra próbálja ösztönözni a bataki mészárlásról szóló, tömegesen terjesztett pamfletjével.

1876. május 6. A francia és a német konzul meggyilkolása Szalonikiben az érdekelt nagyhatalmak szemében egyértelművé teszi, hogy hiábavaló reformokról tárgyalni a Portával. Orosz hadiflotta vonul Szaloniki elé.

1876. május 6./április 24. A Kaljević-kormány lemondása után újra Stevča Mihailović lesz a miniszterelnök (a külügyminiszter Jovan Ristić). Ez egyfajta fordulatot is jelent: Milán fejedelem elhatározza magát a háború mellett. Ezt követően megkezdődik a haditervek kidolgozása, a hadsereg létszámának növelése. (Ausztria és Oroszország álláspontja változatlan.)

1876. május 7. Hariton pópa veresége a drenovói kolostornál.

1876. május 10. Sztambolov Romániába menekül.

1876. május 12–13. Benkovszki meghal Tetevennél. Sztoil vojvoda veresége és halála.

1876. május 13. Alekszandr Gorcsakov orosz, Andrásy Gyula osztrák–magyar közös külügyminiszter és Otto von Bismarck kancellár Berlinben találkoznak a balkáni válság megvitatása érdekében. A berlini memorandumként ismert dokumentumban az 1873 óta létező Dreikaiserbund tagállamai közös politikai javaslatokat fogalmaznak meg. Ezek között szerepel egy két hónapos fegyverszünet a Porta és a felkelő népek között, továbbá a konstantinápolyi kormányzat által végrehajtandó reformok, amelyekről a félsziget viszonyainak rendezését várják, csakúgy, mint az 1875. december 30-i úgynevezett Andrásy-jegyzék esetében. Mivel a balkáni konfliktus alapvetően Oroszország és az Osztrák–Magyar Monarchia viszonyát bolygatta meg, a két állam ekkor már feltételes módon egyeztet a távlati lehetőségekről Bosznia, illetve Dél-Besszarábia kérdésében. A berlini memorandumot ezúttal a Porta utasítja vissza.

1876. május 24. Válaszul brit hadiflotta vonul fel a Beşika-öbölhöz.

1876. május 25./13. A Bukarestben szervezkedő Hriszto Botev csapatával Giurgiuban felszáll az osztrák Radetzky gőzösre, másnap pedig a bolgár odalon kikötésre kényszeríti Kozludzánál, és bekapcsolódik az áprilisi felkelésbe. Botev Vraca mellett hamarosan elesik. A felkelés júniusra véget ér, kudarccal zárul.

1876. május 29. Az ötezer orosz önkéntessel kiegészített szerb haderő főparancsnokává a Taskentet meghódító Mihail Csernyajev orosz tábornokot nevezik ki.

1876. május 30. A szövetségre lépő ó- és újtörökök elmozdítják a trónról Abdul Aziz szultánt, majd megölik. Utódja unokaöccse: V. Murád (1876. május 30.–1876. augusztus 31.), aki azonban gyengeelméjű.

1876. június 2. Az áprilisi bolgár felkelés utolsó vezére, Todor Kableskov öngyilkos lesz a gabrovói konakban. Az irreguláris oszmán csapatok és a cserkeszek kegyetlenkedésének 10–12 ezer áldozata van. (Az Oroszországból eltávolított cserkeszek közül mintegy 100–150 ezret kívánt a Porta bolgár területen letelepíteni.)

1876. június 15./3. Velencében aláírják a szerb–montenegrói katonai szövetségi szerződést „a szerb nép felszabadítására az európai Törökországban”.

1876. június 16./4. Megalakul a román Vöröskereszt.

1876. június 26./14. A belgrádi erődben eltávolítják a török zászlót, a török fennhatóság utolsó jelképét.

1876. június 28./16. A Portához és a védnökhatalmakhoz intézett emlékirat kéri „a román állam individualitásának” és a *Románia* névnek az elismerését.

1876. június 30./18. A hivatalos Oroszország intése ellenére, de a pánszláv körökkel egyetértésben Szerbia, majd két nap múlva Montenegró is hadat üzen az Oszmán Birodalomnak. Július 4-én a hadsereg átlépi a határt, és a hercegovinai felkelők csatlakoznak a hadsereghez. Románia jóindulatú semlegességét deklarálja, valójában elnézi, hogy területén önkéntesek mozognak.

1876. július 2./június 20. A drinai hadsereg elfoglalja Mali Zvornikot, Sakart és Bosanska Račát, valamint sikertelenül támadja Bijeljinit. – A bosnyák felkelők (Krajina és Posavina) kimondják az egyesülést Szerbiával, míg a hercegovinaiak Montenegróval.

1876. július 5. A szerb hadüzenet után letartóztatják Svetozar Mileticet, a magyarországi szerbek vezetőjét, arra hivatkozva, májusban, Belgrádban 20–30 ezer főnyi katonai segítséget ígért Szerbiának (1878-ban ötévi börtönre ítélik).

1876. július 6./június 24. Az ibari szerb hadsereg Franjo Zah (František Zach) vezetésével Sjenica felé tör előre.

1876. július 8. Reichstadt-i konvenció: az uralkodók jelenlétében Andrássy Gyula osztrák–magyar és Alekszandr Gorcsakov orosz külügyminiszter informális módon megegyezik a keleti kérdés megoldásának koncepciójában. Oroszország két dologra ügyel nagyon: hogy ne kerüljön szembe Ausztria–Magyarországgal, és hogy megőrizze cselekvőképességét az új balkáni viszonyok között. A megállapodás szerint Ausztria semleges marad egy esetleges orosz–török háborúban. Amennyiben az Oszmán Birodalom győz a háborúban,

megvédik Szerbia területi egységét. Az Oszmán Birodalom veresége esetén viszont nem engedik meg, hogy nagy szláv állam alakuljon a Balkánon. Török vereség esetén Szerbia és Montenegró területe növekedhet (Ó-Szerbiával, illetve Hercegovina egyes részeivel), Bosznia-Hercegovinát (vagy egyes részeit) a Monarchia okkupálja, Bulgária és Rumélia autonómiát kap (vagy függetlenné válik az orosz feljegyzés szerint), Albánia (az osztrák feljegyzés szerint) autonómiát kap, Görögország a rég áhított Thesszáliával és Krétával gyarapodna. Oroszország a Kelet-Balkánon kapna kompenzálást Besszarábia 1856-ben elveszített déli részének visszaszerzésével. (A találkozóról és a megállapodásról nem készítettek formális protokollt, így a részletek teljességgel nem ismertek, a külügyminiszterek által később diktált emlékeztetők különböznek egymástól. A későbbi vita során a Monarchia értelmezése szerint Reichstadtban egész Bosznia-Hercegovinát neki ígérték, Oroszország szerint csak a Dalmáciával szomszédos kisebb területet Északnyugat-Boszniában, „Török Horvátországot”.) Mivel azt Bécsben nem látták volna szívesen, ha Konstantinápoly orosz ellenőrzés alá kerül (és Londonban sem), abban egyeznek meg, hogy az az oszmán hatalom szublimálását követően szabad város lesz.

1876. július 10. A szerb sikerek hatására Bukarestben új bolgár forradalmi bizottság alakul, amelynek ruszei programja célul tűzi Nagy-Bulgária megteremtését. A Bolgár Központi Jótékonyági Társaság (bolgár rövidítése: BCBO) emigránsszervezet a bolgár Jótékonyági Társaság folytatásának tekinthető. Vladimir Jonin, aki a Szláv Jótékonyági Bizottság követe volt, nagy szerepet játszik létrehozásában. Vezetői: Kiriak Cankov, Olimpi Panov, Ivan Vazov. Az 1876. november 18–22-i közgyűlés után a társaság bejelenti egy monarchikus kormányzati formájú független bolgár állam létrehozását. A társaság aktívan támogatja az áprilisi felkelés során megsebesült bolgárokat, valamint önkénteseket toboroz az 1876-os szerb–török háborúba. Hriszto Botev volt újságát, az *Új Bulgáriát* használva próbálja felhívni az európai figyelmet a bolgárok problémáira. Az 1877–1878-as orosz–török háború kirobbanása után a társaság bejelenti tevékenységének megszüntetését.

1876. július eleje A szerb csapatok célja Niš elfoglalása. Benyomulnak Toplicába, de csak időleges sikereket érnek el. A törökök hamar ellentámadásba mennek át.

1876. július 17./5. A szerb csapatok elfoglalják Bosanska Račát, a háború végéig stabilizálják a drinai frontot.

1876. július 18./6. Újabb szerb kísérlet Bela (Ak) Palanka elfoglalására, vereség Kalipoljénél. (A kudarcot valló '48-as Zah helyére Lazar Čolak-Antićot állítják.)

1876. július 28./16. A montenegrói–török háborúban a montenegróiak nagy győzelmet aratnak Bileća közelében (Vučji Dó-i csata).

1876. július 30./18. A moravai hadsereg Mihail Csernyajev tábornok vezetésével támadást indít Oszmán Nuri pasa seregei ellen Veliki Izvornál, de súlyos vereséget szenved. A csata fordulópont a háború menetében: ettől kezdve a szerb csapatok csak védekeznek.

1876. augusztus 3–6./július 22–25. Oszman Nuri pasa csapatai támadást indítanak a Timok mentén, a szerb csapatokat kivonják Zaječarból, majd Knjaževacból is.

1876. augusztus 14./augusztus 2. A fundinai csatában (Kuči községben, Podgorica közelében) a montenegrói erők Ilija Plamenac és Marko Miljanov vezetésével jelentős győzelmet érnek el, és dél felé szorítják a törököket. A csata után a montenegróiak egy élő farkast (a montenegrói szabadság jelképe) küldenek Mahmud pasának „ajándékba”.

1876. augusztus 23./11. A šumatovaci (vagy más néven első aleksinaci) csatában a szerb sereg megvédi a magaslatot, és győzelmet arat Abdul Kerim pasa csapatai felett.

1876. augusztus 24./12. A hat hatalom felajánlja, hogy közvetítenek a megbékélés érdekében.

1876. augusztus 31. V. Murádot 93 nap uralkodás után eltávolítják a trónról. Utóda II. Abdul Hamid (trónon 1909-ig), aki megígéri az alkotmány bevezetését, amelyet Midhat pasa nagyvezír dolgoz ki.

1876. szeptember 1./augusztus 20. Gornji Androvac-i csata (második aleksinaci csata). A šumatovaci vereség után a törökök a Dél-Morava bal oldalán indítanak támadást. Többnapos bombázás után új védelmi vonalra szorítják a szerbeket. (A csatában meghal Nyikolaj Rajevszkij orosz ezredes, akiről – úgy tartják – Lev Tolsztoj Vronszkijt mintázta *Anna Karenina* című regényében.)

1876. szeptember 4. Nagyhatalmi közbenjárásra de facto tűzszünet Szerbia és a Porta között. Másnap Montenegrói győzelem születik Trijepucnál.

1876. szeptember 11./augusztus 30. A bobovištai csatában a szerbeknek sikerül megakadályozni, hogy a törökök átjussanak a Morava jobb oldalára.

1876. szeptember 16./4. „Deligradi incidens”: Csernyajev tábornok önhatalmúan, saját kezdeményezésére Szerbiát királysággá, Milánt királlyá nyilvánítja. Ezzel a tábornok a háború folytatását akarja elérni.

1876. szeptember 27. Feliksz Szumarokov-Elszton átnyújtja Ferenc Józsefnek az orosz–osztrák–magyar együttműködést körvonalazó tervezetet, amely a reichstadti szerződés alapján képzelte el a területi osztozkodást.

1876. szeptember 28–30./16–18. Kiújulnak a harcok a szerb fronton. Kreveti csata. A szerb csapatok kétnapos akciójuk során megpróbálják kiszorítani a törököket a Dél-Morava völgyéből.

1876. október 9–10./szeptember 27–28. A Maljat-hegyi csatában (Spuz közelében) a montenegrói erők újra győznek, és megnyílik az út Podgorica felé.

1876. október 10./szeptember 28. A Porta hat hónapos békét kínál Szerbiának és Montenegrónak (1877. március 31-ig). A hatalmak Oroszország kivételével elfogadják, Szerbia Csernyajev befolyására elveti.

1876. október 11./szeptember 29. A livádiai (Krím-félsziget) találkozón a román fél hozzájárul, hogy oszmánellenes háború esetén később aláírandó egyezség alapján orosz csapatok vonuljanak át az ország területén.

1876. október 19–21./7–9. Veliki Šiljegovac-i csata. A törökök előretörnek.

1876. október 29./17. A đinisi (trubarevói vagy harmadik aleksinaci) csatában a törökök áttörik az új szerb védelmi vonalat a Morava mentén. Megnyílik az út Aleksinac, Kruševac (illetve Szerbia belseje) felé.

1876. október 31./19. Az orosz ultimátum hatására a törökök befejezik a szerbiai hadműveleteiket, november 1-jén aláírják a török–szerb tűzszünetet. A szerbek orosz támogatását Németország megakadályozza, s a cár decemberben hozzájárul a konstantinápolyi konferencia összehívásához. Bismarck deklarálja, hogy Németországnak nem érdeke sem Oroszország, sem a Monarchia meggyengülése. Másnap, november 2-án II. Sándor Anglia megnyugtatóra deklarálja, hogy nem tervezi Nagy Péter „végrendeletének” és II. Katalin „görög tervének” végrehajtását.

1876. november 18. A csődbe jutott Oszmán Birodalom pénzügyei nemzetközi (brit, francia) ellenőrzés alá kerülnek.

1876. november 19. Az első bolgár nemzeti gyűlés politikai programot fogad el Bukarestben, amely Bulgáriából, Trákiából és Macedóniából álló bolgár állam (Nagy-Bulgária) létrehozását tűzi ki célul. A gyűlésen a bukaresti bolgár Jótékonyági Társulat, önkénteseket gyűjtve az újabb felkeléshez, kimondja, demokratikus (de Oroszországra tekintettel nem feltétlenül köztársasági formájú) államot kell alakítani. Programját a nagyhatalmak tudomására hozzák.

1876. december Konstantinápolyi előkonferencia: egyebek mellett két autonóm bolgár tartomány létrehozásáról állapodnak meg. Eszerint a Keleti vilajet székhelye Tirnovo, a Nyugati vilajeté Szófia. A szultán orosz követelésére bejelenti, hogy hajlandó részt venni a béketárgyalásokon. Erre a nagyköveti előkonferencia békekonferenciává alakul át, amelytől azonban a törökök távol tartják magukat.

1876. december 23./11. A konstantinápolyi konferencia nyitó napján a szultán Anglia biztatására az előkonferencia határozatait elutasítva, oktrojált alkotmányt bocsát ki, amelynek értelmében az Oszmán Birodalom alkotmányos szultanátussá alakul, kétkamarás parlamenttel. Ezzel az előkonferencia határozatai értelmüket veszítik. A nagyköveti konferencia ennek ellenére folytatja tanácskozását, miközben a tűzszünetet két hónapra meghosszabbítják. Az alkotmányban Románia *privilegizált tartományként* szerepel. A román kormány 1877. január 3-án tiltakozik.

1876. december 23. – 1877. január 20. A hatalmak (Nagy-Britannia, Oroszország, Németország, Franciaország, Osztrák–Magyar Monarchia) isztambuli konferenciája. Autonómiát helyez kilátásba Bosznia (Hercegovina egyes területeivel, a dél-hercegovinai részeket Montenegró kapná) és két bolgár tartomány számára. A hatalmak egyfelől geopolitikai ellentéteik miatt végül nem tudtak megállapodni, másfelől a birodalmának alkotmányt adó II. Abdul Hamid jelzi, hogy a Porta nem tart igényt a nemzetközi egyeztetésekre belső ügyeit illetően.

1877. január 15. Budapesti konvenció. Az Osztrák–Magyar Monarchia és Oroszország titkos megállapodása a balkáni politikáról és a Balkán felosztásáról. Ausztria ígérete szerint semleges marad egy Oszmán Birodalom elleni orosz támadás esetében. Cserébe Ausztria egy általa megválasztott időpontban megszállhatja Bosznia-Hercegovinát (a Novi Pazar-i szandzsákról nincs még döntés). Szerbia és Montenegró, valamint a határos hercegovinai területek „semleges zónának” számítanak (Oroszország nem hajt végre katonai akciót Szerbiában és Montenegróban). Az Oszmán Birodalom szétesése esetén egy sor szuverén állam jön létre, Bulgária, Rumélia és Albánia függetlenné válik, Görögország területe nő (Kréta, Thesszália és Epirusz egy része), de nem alakulhat ki egy

nagy szláv állam, amely veszélyeztetné az európai hatalmi egyensúlyt. Konstantinápoly szabad város lesz. Rögzítik Oroszország Dél-Besszarábiára és Batumira vonatkozó igényét is a tervezett osztrák gyarapodás ellentételezéseként.

1877. január 18. Válaszul a díván deklarálja az oszthatatlan Oszmán Birodalom függetlenségét és integritását.

1877. február 20./8. Szerbiában (a háborúról döntő) nagy nemzetgyűlési választásokat tartanak. A fejedelem várakozásával szemben a győzelmet a radikálisok és a Karađorđević-pártiak szerzik meg.

1877. február 26./14. A nagy nemzetgyűlés Belgrádban a Törökországgal kötendő békéről dönt. Ezt követően egyből felosztatják (a fejedelem politikai játszmája, hogy a felelősséget a parlamentre hárítsa).

1877. február 28./16. Konstantinápolyban aláírják a békét Szerbia és az Oszmán Birodalom között. Formálisan véget ér az első szerb–török háború. Montenegróval fennmarad a hadiállapot.

1877. március 19. Az oszmán parlament első ülése, amelyet hamar felosztatnak (új választások decemberben).

1877. március 31. A budapesti orosz–osztrák–magyar konvenció aláírását követően az orosz külügy lobbitevékenységbe kezd, és további támogatókat kíván szerezni a balkáni fellépéséhez. A cél elérése érdekében Ignatyev európai körútra indul. Londonban az orosz érdekeket Pjotr Suvalov követ már korábban is igyekezett érvényesíteni, most azonban eredménnyel jár. A Lord Derby külügyminiszterrel folytatott tárgyalások eredményeképpen születik meg az 1877. március 31-i londoni jegyzőkönyv, melyben a hatalmak (Nagy-Britannia, az Osztrák–Magyar Monarchia, Németország, Oroszország, Franciaország) reformokra szólítják fel a Portát Bosznia-Hercegovinában és Bulgáriában. Tudomásul veszik a békekötést Szerbiával, szorgalmazzák a békekötést Montenegróval, amelynek szilárd határokat kell kijelölni. Kijelentik: amennyiben a keresztények helyzete nem javul, megfelelő intézkedéseket tesznek, egyben a török kormányzat átfogó reformjára is felszólítják a Portát.

1877. április 9. A Porta, arra hivatkozva, hogy a londoni protokollban megfogalmazott követelések sértik a szuverenitását, elveti annak végrehajtását.

1877. április 12./március 31. A román kormány általános mozgósítást rendel el.

1877. április 13./1. A házelnökkel és az ellenzéki pártelnökökkel bővített rendkívüli román kormányülés dönt az orosz–román egyezmény aláírásáról (április 16./4.). Bukarestben aláírják az orosz–román egyezményt, mely engedélyezi az orosz csapatok átvonulását, az orosz fél pedig kötelezi magát Románia területi integritásának és politikai jogainak tiszteletben tartására és védelmére.

1877. április 14. I. Antim bolgár exarchát orosz kapcsolatai miatt letartóztatják a török csapatok. Erre a közösség április 24-én új exarchát választ a lovecsi metropolita, Jozsif személyében.

1877. április 16./4. Megszakadnak a béketárgyalások Montenegró és a Porta között.

1877. április 18./6. A román kormány elrendeli az általános mozgósítást. A következő hetekben mintegy százezer ember vonul be, a csapatok a Duna mentén védelmi állásokat foglalnak el. 22-én megszakad a diplomácia kapcsolat Románia és az Oszmán Birodalom között. Az orosz hadsereg másnap átlépi Románia határát.

1877. április 24./12. Orosz hadüzenet az Oszmán Birodalomnak. Oroszország deklarálja, hogy célja a pravoszlávok felszabadítása a török iga alól, majd a 250 ezres orosz hadsereg átkel a Pruton, és megkezdődik az újabb orosz–török háború (1877–1878).

1877. április 26./14. I. Nikola fejedelem kiáltványa: Montenegró újra háborúba lép az Oszmán Birodalommal.

1877. május 3./április 21. Az oszmán tüzérség bombázza Brăilát, öt nappal később pedig további dunai városokat. A román tüzérség válaszképpen 8-án bombázza Vidint.

1877. május 11./április 29. és május 12./április 30. A képviselőház, majd a szenátus kimondja a hadiállapotot az Oszmán Birodalommal.

1877. május 18./6. Bolgár emigráns csapatok zászlóbontása Ploiești-nél. A haderő létszáma eléri a 10 ezer főt, az oroszok 40 ezer főt küldenek a román megállapodás alapján. A bolgárok fegyverzetét az emigráció és a Szláv Bizottság biztosítja, és Sztoletov tábornok vezeti őket.

1877. május 21./9. A képviselőház rendkívüli ülése kimondja Románia függetlenségét. Két nap múlva a kormány megszünteti az adófizetést az Oszmán Birodalomnak, az összeget a hadügyminisztérium költségvetésébe csoportosítja át.

1877. június 4./május 23. Török offenzíva indul több irányból Montenegró ellen.

1877. június 8. II. Sándor orosz cár elismeri, hogy Egyiptom és a Szuezi-csatorna Nagy-Britannia érdekeltségei közé tartozik, és kijelenti, hogy Oroszország nem foglalja el Konstantinápolyt és szorosokat. Később az angol kormány erre a momentumra hivatkozva figyelmezteti a szentpétervári udvart 1878 januárjában ígéretének betartására. Továbbá nyomatékosítják, hogy ha Oroszország a szultán jelenlegi helyzetét kihasználva olyan szerződést ír alá a Portával, amely bármilyen módon sérti vagy felülírja az 1856-os párizsi és az 1871-es fekete-tengeri szerződéseket, azt az európai nagyhatalmak nem hagyják szó nélkül, és jóváhagyásuk nélkül nem fogják érvényesnek tekinteni. Ezzel London egyértelművé teszi Oroszország számára, hogy nem fogadja el a cári udvar önálló és kizárólagos cselekvését az Oszmán Birodalommal sorsával kapcsolatban.

1877. június 16./4. II. Sándor orosz uralkodó újra fogadja Milán fejedelmet és Jovan Ristićet Ploiești-ben. Továbbra is visszafogottságra int: a szerb hadsereg addig ne kezdjen műveletekbe, míg az orosz hadsereg át nem lépi a Dunát, és akkor is csak délen, Ó-Szerbia irányába, ne a Drina mentén, mivel az ottani szerb jelenlét kiválthatja Ausztria tiltakozását.

1877. június 17./5. Nagy török hadművelet indul Montenegró ellen („kilenc véres nap”). Szulejmán pasa Spuzig jut (25-én/13-án), és egyesül az Albánia felől érkező erőkkel, de július elején parancsot kap, hagyja el Podgorica környékét, és vonuljon Bulgáriába az orosz hadüzenet teremtette helyzet miatt. Montenegró erői elérik a tengert.

1877. június 22./10. A dunai hadsereg deszantkülönítménye Apollon Zimmerman tábornok vezetése alatt Galați-nál akcióba lép Észak-Dobrudzsában és eléri a Csernavoda–Kösztenzse (Constanța) vonalat.

1877. június 26./14. Az orosz hadsereg Zimnicea térségében átkel a Dunán.

1877. július 7. Az orosz hadsereg elfoglalja Tirnovót.

1877. július 13–19. A vidini török csoportosítást vezető Oszmán pasa 15 ezer fős hadereje napi 30 kilométert megtéve észrevétlenül Plevnába vonul erősítésként.

1877. július 15. Nikápolyt beveszik az oroszok.

1877. július 19. Az orosz különítmény Josif Gurko tábornokkal és a bolgár önkéntesek élén eléri a Sipka-szorost, elzavarja annak őrségét és kitart, míg a Plevnát ostromló főszereg megérkezik.

1877. július 20. Plevna ostromának kezdete. Az első orosz támadás összeomlik, a veszteség 2500 fő.

1877. július 22. Az orosz erők beveszik Sztara Zagorát.

1877. július 30. Második sikertelen orosz támadás Plevna ellen. Az orosz veszteségek eléri a 7000 főt.

1877. július 30. Létrejön a Koszovói vilajet, amely nagyobb területre terjed ki, mint a mai Koszovó, mivel a Novi Pazar-i, valamint ekkor még a Niši szandzsákokat is magában foglalta, valamint Plav, Gusinje és Dibra környékét is.

1877. július 31./19. Az orosz haderő főparancsnoka, Nyikolaj Nyikolajevics nagyherceg táviratilag kéri I. Károlytól, hogy a plewnai oszmán koncentráció miatt a román hadsereg az orosz csapatmozgások fedezésére haladéktalanul keljen át a Dunán. Ezt követően román egységek átkelnek, és ellenőrzés alá vonják a Zimnicea–Svistov-hajóhidat. Megkezdődik a román függetlenségi háború (*Războiul de Independență al României*).

1877. augusztus 4. Újabb felkelés kezdődik Bosznia-Hercegovinában Crni Potoci központtal. A törökök hamar elfojtják.

1877. augusztus 14. A Monarchia és Anglia megállapodása a balkáni orosz hódítás megengedhető mértékéről.

1877. augusztus 21–26./9–14. A Sipka-szoros védelme. Bolgár és orosz erők (Gurko tábornok) megakadályozzák a török felmentő sereg (a Montenegróból érkező Szulejmán pasa) átkelését a Balkán-hegységen és Plevna felmentését. Az oroszok megtartják a környező magaslatokat.

1877. augusztus 22./10. A román egységek első bevetése Plevnánál.

1877. augusztus 31. A román hadsereg csatlakozása után a Plevnát ostromló orosz–román seregek parancsnoki tisztét I. Károly veszi át. Segítője orosz részről a korábban a krími Szevasztopolt védő Eduard Totleben orosz tábornok.

1877. augusztus Várna és Sumla között, Karahasszánkőjnél az angol vezetésű egyiptomi csapatok visszaverik az oroszokat.

1877. szeptember 2. Meghal Konsztantinosz Kanarisz görög miniszterelnök, a szabadságharc hőse. Ezt követően már új generációs (a szabadságharchoz nem kötődő, zömmel ezt követően született) politikusok küzdenek a porondon. A nagy keleti krízis (1877–1878) után a századfordulóig zömmel Trikupisz–Deligiannisz váltógazdaság alakul ki a miniszterelnöki poszton. Harilaosz Trikupisz Nagy-Britannia felé orientálódik, támogatói a nagykereskedők, fejleszti a vasúthálózatot, kiterjeszti a vámrendszert, de az ország költségvetésének felét felemésztik a modernizációhoz felvett hitelek kamatai. Hétszer volt miniszterelnök. Theodorosz Deligiannisz (1820–1905) a vidéki nagybirtokosokra és a konzervatív elemekre támaszkodik, de adóreformmal enyhítette a tömegek helyzetét, viszont ő kényszeríti bele az országot az 1897-es görög–török háborúba, amely anyagi katasztrófát eredményez.

1877. szeptember 8./augusztus 27. A montenegróiak több hónapos ostrom után elfoglalják Nikšićet, számos muszlim családot kitelepítenek.

1877. szeptember 11./augusztus 30. A harmadik sikertelen orosz roham Plevén ellen. Az orosz (és román) veszteségek már elérik a 15 ezer főt. A román csapatok beveszik a Grivica-1 erődöt. Mintegy román 800 katona esik el.

1877. november 12. A montenegróiak elfoglalják a tengerpartot uraló Sutorinát.

1877. november 14./2. Románia és Németország kereskedelmi szerződést köt.

1877. november 18. Elesik Anatóliában Karsz. Az oroszok Erzurum felé vonulnak.

1877. november 21./9. A román csapatok beveszik a Duna menti Rahovát.

1877. november 22./10. Az orosz uralkodó hivatalosan kéri Szerbiát, tíz napon belül újra lépjen be a háborúba.

1877. december 10./november 28. A román csapatok beveszik a Plevna melletti Opanec erődjeit. A sikertelen kitörési kísérlet után az Oszmán pasa vezette plewnai hadsereg másnap kapitulál.

1878. december 13./1. Milán fejedelem kiáltványa: a plewnai győzelem hírére Szerbia háborút hirdet az Oszmán Birodalommal szemben. Megkezdődik a második szerb–török

háború. Két napon belül az ibari, moravai és dunai hadosztályok dél felé indulnak, s öt nap múlva Ništ ostromolják.

1877. december 13. Lord Derby angol külügyminiszter tájékoztatja Suvalov londoni orosz nagykövetet, hogy ha Konstantinápoly, valamint az Boszporusz és a Dardanellák orosz megszállás vagy ellenőrzés alá kerülnek, Nagy-Britannia kész lépéseket tenni Oroszországgal szemben.

1877. december 17./5. A szerb hadsereg Jevrem Marković parancsnoksága alatt elfoglalja Babina Glavát (Közép-Szerbia), majd két nap múlva Sveti Nikolát.

1877. december 24./12. A szerb erők felszabadítják Ak-Palankát (Bela Palanka), amellyel megakadályozzák, hogy nyugatról Szófia felé török támadást lehessen intézni.

1877. december 25./13. Az ibari hadosztály felszabadítja Kuršumliját, és a Priština–Prokuplje út irányába halad. – Véres harcok Nišoránál (Pirottól északra).

1877. december 28./16. A törökök feladják Pirotot, a szerb hadsereg Szófia felé indul, hogy az orosz hadsereggel együtt harcoljon tovább.

1877 A gyors ütemben fejlődő Bukarest lakossága 178 ezer fő.

1878. január 4. Az orosz haderő beveszi Szófiát.

1878. január 8–9. Az orosz főerők a Sipka-szoros déli kijáratát elfoglalva – a török sereget megadásra kényszerítve – átjutnak a Balkán-hegységen.

1878. január 10./1877. december 28. A törökök kapitulálnak Nišben. Halil Zija pasa a város átadása fejében szabad elvonulást kér. – A montenegrói erők elfoglalják Bart, majd tovább vonulnak, és újabb városokat, erődöket (és a Szkutari-tó szigeteit) szabadítanak fel: Ulcinj (január 20./8.), Grmožur (január 26./14.), Vranjina és Lesendro (január 30./18.). Ulcinjt azonban júliusban a montenegróiak kiürítik.

1878. január Athénban megalakul a Makedón Bizottság. A Központi Bizottság néven is hívott szervezet Pavlosz Kalligasz elnökletével és Mihalisz Melasz péztárnokkal alakul meg. A szervezet szoros kapcsolatot tart fenn a görög külügyminiszterrel (Theodorosz Deligiannis) és a görög miniszterelnökkel (Alexandrosz Kumunduros) is. A bizottság és a görög külügyminisztérium felhasználja az oszmán területen működő külképviseleteket és a görög ortodox metropolitákat, amelyek és akik segítségével, a thesszaloniki főkonzul,

Konsztantinosz Vatikiotisz vezetésével kezdik el a makedón területek fegyveres ellenállásának megszervezését.

1878. január 15. A tömegek követelésére Alexandrosz Kumunduroszt kormányfő (1817–1883) bevonul Thesszáliába, de mivel hamarosan orosz–török fegyverszünet köttetik, így brit nyomásra ki kell vonulnia. A britek kárpótlást ígérnek, és Görögország valóban megkapja Thesszáliát a berlini kongresszuson, de a Porta csak 1881-ben adja át angol kormányváltás és diplomáciai nyomásgyakorlás után (13 ezer km², 294 ezer fő).

1878. január 17. II. Sándor orosz cár I. Vilmos német császárnak és Ferenc József osztrák–magyar uralkodónak írt levelében leszögezi, hogy az orosz–török fegyverszünet csak előzetes jellegű lesz, és a vitás kérdések rendezésébe a hatalmakat is be kell vonni.

1878. január 18. Az oroszok Filibe/Plovdivnál megverik a Szulejmán pasa vezette utolsó török sereget.

1878. január 20. Az orosz–török háború egyik utolsó mozzanataként az orosz csapatok elfoglalják Drinápolyt, majd 30-án Çorlut. Az egyesülő orosz seregek megindulnak Konstantinápoly ellen.

1878. január 23. Válaszul az orosz hadmozdulatokra, a Disraeli-kormány döntése alapján a brit flotta megjelenik a tengerszorosok térségében. Februárban brit–francia–osztrák–magyar flottademonstrációra kerül sor a Márvány-tengeren.

1878. január 24./12. A román csapatok elfoglalják a vidini védelmi rendszerben fontos szerepet játszó Szmardan (ma Inovo) erődjét. Három nap múlva a román tüzérség a Duna mindkét oldaláról bombázni kezdi Vidin erődjét.

1878. január 30–31./18–19. Kétnapos harc után a šumadijai hadtest bevonul Vranjéba.

1878. január 31. Anglia nyomására Oroszország és az Oszmán Birodalom aláírja a fegyverszünetet. A fegyverszünet rendelkezése alapján a román hadsereg február elején birtokba veszi Vidint. Ausztria–Magyarország jelzi, hogy a béke sérti az 1876-os reichstadti megállapodás pontjait és az 1877. januári konvenciót, és nemzetközi konferencia összehívását sürgeti, amibe Oroszország másnap beleegyezik. Nyikolaj Ignatyev orosz tábornok Bukarestbe érkezik, és felajánlja Észak-Dobrudzsát Dél-Besszarábiáért, de ezt február 7-én a román parlament elutasítja. A román háborús részvétel ellenére azonban a Bukarest által kijelölt Eracle Arion ezredes nem vehet részt a tárgyalásokon.

1878. február 4./január 23. Az orosz hadsereg főparancsnoka – miután a korábbi napokban a szerb erők elfoglalták Bujanovacot (Bujanoci), Preševót (Presheva) és Gnjilane (Gjilani) – értesíti Milán fejedelmet a drinápolyi (edirnei) fegyverszünetről, valamint felszólítja, a szerb hadsereg hagyjon fel a hadműveletekkel.

1878. február 7. Az Osztrák–Magyar Monarchia kormánya Bécs helyett Berlint javasolja egy, a Balkán helyzetét rendezni hivatott nemzetközi konferencia helyszínéül. Bismarck német kancellár február 19-én elfogadja a közvetítői szerepet.

1878. február 11. Nyikolaj Nyikolajevics orosz nagyherceg szabad kezet kap a tengerszorosok vagy Isztambul elleni angol fellépés esetére – felmerül az orosz erők bevonulása a Török Birodalom fővárosába.

1878. február 13. Miután az oroszok Konstantinápoly alá érkeve elfoglalják San Stefanót, oroszellenes brit–francia–osztrák flottademonstrációra kerül sor a Márvány-tengeren a Herceg-szigetekenél. A Monarchia egy Oroszország elleni támadást fontolgat. Oroszország február 17-én Ignatyev javaslatára nem vonul be Konstantinápolyba.

1878. február 14. II. Abdul Hamid szultán feloszlatja az összeült török parlamentet, a frissen bevezetett alkotmányt felfüggesztve egyeduralomra és a helyi nacionalizmusok letörésére irányuló központosított kormányzásra tér át. Ezzel vége ér az 1839-cel elkezdődött Tanzimat korszaka.

1878. február 17./5. A szerb önkéntesekből álló csapatok betörnek Koszovóba, a gračanikai kolostorig hatolnak.

1878. február–április Litochorói felkelés. Georgiosz Thomasz szervezőmunkája nyomán február 15-én két hadihajó is kifut Pireusz kikötőjéből (az Ydra és a Bizánc), körülbelül 550 fegyverrel a fedélzeten, Lohagosz Koszmasz Dumbiotisz parancsnoksága alatt, aki egyben az olimposzi expedíciós hadtest vezetője is. A 16-ára virradó éjszaka partra száll az Athénból küldött sereg Litochoro tengerpartján, majd február 19-én kitűzik Litochoróban a felkelés zászlaját, és értesítik a thesszaloniki főkonzult a „Makedón Ideiglenes Kormány” megalakulásáról. Ezzel kinyilvánítják a terület csatlakozási szándékát az „anyaországhoz”. A partraszállás hírére az Olimposzon és Pieriában található falvak lakossága általános felkelés indít a török fennhatóság ellen. Platamonasz is görög kézre kerül. Rögtön ezt követően megkezdődik az ideiglenes kormány alakuló ülése, Evangelosz Korovangosz elnökletével. A felkeléshez csatlakozik a Katerinitől északra található közigazgatási és vallási központ, Kolindrosz is, a török csapatok azonban február 25-én megközelítik Kolindroszt, ahol a püspök saját maga gyújtja fel a templomot,

hogy a kegytárgyak ne kerüljenek török kézbe. A török hadsereg támadása elől körülbelül 300 gyerek és asszony menekül el a városból, és keres menedéket Agion Panton kolostorában, Vergina mellett. Ezt követően a török csapatok Asaf pasa vezetésével a március 3-áról 4-ére virradó éjszaka felgyújtják Litochorót, elpusztítva több templomot és körülbelül 300 épületet, lemészárolva a település és a környék falvainak lakosságát. A település asszonyai és gyerekei az Olimposz hegyén található Agiosz Dionüsziosz-kolostorba menekülnek. A felkelés kitörésekor a Bizánc és az Ydra hajóin érkezett fegyverek a törökök kezére kerülnek, a felkelés pedig elbukik. Ettől kezdve csak partizánakciókra futja a görögök erejéből, de azok eredményt már nem érnek el, a legtöbb résztvevő a hegyekbe menekül a törökök bosszúja elől. A fegyverszüneti egyezményt 1878. április 19-én kötötik meg a szaloniki angol konzul, Charles Blunt közbenjárásra Lutra-Szmokovoban (Thesszáliában, Karditsa megye területén), majd a felkelés végleges lezárására Lamia városában kerül sor, amit a görög önkéntesek anyaországba történő visszatérése követett.

1878. február 24. A Monarchia az annexiós tervet feladva Bosznia és Hercegovina megszállásáról dönt. Kompenzációként áprilisban beleegyezik Észak-Schleswig német annektálásába.

1878. március 3. Az Isztambul melletti San Stefanóban (Yeşilköy) aláírják az orosz–oszmán előzetes békeegyezményt, amelyen Nyikolaj Ignatyev politikája erőteljesen érezteti hatását. A konstantinápolyi kormányzat elismeri az autonóm Bulgária létrejöttét, a birodalmi keretek között. Ezzel egy nagy kiterjedésű (172 ezer km²) oroszbarát állam jön létre a Balkánon, amely Trákia és Macedónia jelentős részét is magában foglalja.

Oroszország emellett újabb kaukázusi szerzeményekkel gyarapodszik (Batumi, Ardahan, Karsz). A bécsi kormányzat nem hagyja szó nélkül a San Stefanó-i szerződés rendelkezéseit, és annak felülvizsgálatát szorgalmazza. Oroszország és szövetségeseinek – Németország és Ausztria–Magyarország – együttműködése megingott. Andrassy azzal érvel (május 6.), hogy a béke sérti az oroszok által elfogadott reichstadti egyezményt, mert a nagybolgár állam felboríthatná a balkáni (még inkább a nagyhatalmi) egyensúlyt. Nagy-Britannia támogatása mellett a bécsi kormányzatnak sikerül elérnie, hogy Bismarck Berlinben nemzetközi kongresszust hívjon össze 1878 júniusára.

1878. március 3./február 19. A San Stefanóban megkötött orosz–oszmán előzetes békében (amelyet március 17-én ratifikálnak) a Porta elismeri Románia, valamint Szerbia függetlenségét. Montenegró jelentős területi növekedést könyvelhet el. Románia kénytelen átengedni Oroszországnak az 1856-ban kapott három besszarábiai megyét, kárpótlásul (tengeri kijáratként) megkapja Dobrudzsa nagyobbik, északi részét.

A román kormány április 11-én tiltakozik amiatt, hogy Románia részvétele nélkül kötötték meg a békeszerződést.

1878. március 15./3. Meghal Vlagyimir Cserkasszkij herceg, a felszabadított bolgár területek polgári vezetésével megbízott orosz vezető.

1878. április 12. Az első bolgár postaállomások január 22-i megnyílása után megalakul az első bolgár tanulószázad Plovdivban. Orosz vezetéssel folytatódik a bolgár államszervezet alapjainak kiépítése: márciusban az ideiglenes orosz kormányzat rendeletet hoz a muszlimok által elhagyott földek megműveléséről és az üres települések bolgárokkal való benépesítéséről. Augusztus 7-én/július 25-én pedig Hriszto Danov kiadja az első felszabadulás utáni bolgár napilapot, a *Maricát*.

1878. május 16. A rodopei törökök felkelését követően létrejön a körülbelül száz falut tömörítő önkormányzatuk és önvédelmi szervezetük, a Rodop Türk Hükümet-i Muvakkatesi (1886-ig működik).

1878. május 22. Suvalov Londonba érkezik, hogy konzultációkat folytasson az angol kormányzattal. 1878. május 30-án a Salisbury-vel való többnapos, nehéz tárgyalássorozat eredményeképpen születik meg az úgynevezett Suvalov–Salisbury-egyezmény, amelyben Oroszország jóváhagyja a kongresszus megrendezését és ezzel a San Stefanó-i béke újratárgyalását. A nagyhatalmak elismerik Románia függetlenségét.

1878. június 1. Alekszandr Dondukov-Korszakov herceg az orosz cár teljhatalmú megbízottjaként Plovdivba érkezik, és ide hívhatja I. Jozif exarchát, a bolgár egyház fejét. Ugyanekkor makedóniai egyházi és oktatási elöljárók Alekszandr Gorcsakov orosz külügyminisztert Bulgária teljes felszabadítására és a makedón területek Bolgár Fejedelemséghez való csatolására kérik. Noha a szerbek már februárban megtisztították Pirotot a bolgárbarát társadalmi elemektől, június 8-án az orosz hadak eltávolítják a szerb erőket Trn és Caribrod térségéből, június 13-án pedig Petko Karavelov – ekkor vidini alkormányzó – parancsára Vidin térségéből, amiből a szerbek arra következtetnek, hogy nem ők az oroszok fő támogatóitjai. Így fokozottan folytatódik a területekért való versenyfutás.

1878. június 4. Az angol–török védelmi és szövetségi egyezményben Anglia segítséget ígér a Portának Oroszország ellen, aminek fejében a törökök átengedik Ciprust („furcsa egyezmény”). Ciprus névleg az Oszmán Birodalom része marad, az igazságszolgáltatási, az oktatási és a vallási ügyeket továbbra is az oszmánok intézik. Szintén júniusban egy titkos orosz–brit megállapodás kilátásba helyezi a San Stefanó-i egyezség felülvizsgálását. Ennek

értelmében Bulgáriából két vazallusállam alakul, a maradék terület pedig visszazáll az Oszmán Birodalomra.

1878. június 7. Jovan Ristić Andrassy Gyulával tárgyal Bécsben. Andrassy közli: támogatja Szerbia függetlenségét (Vranje és Pirot Szerbiához csatolásával), Szerbia nem terjeszkedhet Novi Pazar felé (csak kelet felé), kompenzációul kereskedelmi, valamint vasút(építés)i szerződést ajánl (Niš felé, csatlakozva az osztrák–magyar hálózathoz, a szaloniki–konstantinápolyi vasút részeként).

1878. június 13. A konstantinápolyi Albán Bizottság szervezésében és a Porta támogatásával tanácskozást tartanak Prizrenben, ahol elhatározzák egy Központi Bizottság létrehozását. Ezzel létrejön a zömmel mohamedán nagybirtokosokat tömörítő Prizreni Liga. A küldöttek, az albán nemzeti célokat megfogalmazó Abdyl Frashëri vezette kisebbséggel szemben, az oszmán szuverenitás fenntartása mellett döntenek: a Bitola központú nemzeti területek megtartását a szlávokkal szemben, autonómia formájában az Oszmán Birodalmon belül. Az orosz–török békeszerződés revideálása érdekében ellenállási góccokat hoznak létre (északon Szkutari és Prizren, délen Preveza és Janina).

1878. július 6./június 24. Jovan Ristić szerb külügyminiszter memorandumot intéz a berlini kongresszuson részt vevő nagyhatalmakhoz, amelyben jelzi Szerbia fő kéréseit: függetlenségének elismerését, területének megnövelését (nyugati határai a Drina és a Lim, délen az ország magában foglalná Skopjét és Kriva Palankát, keleten Pirotot, Vidint).

1878. június 13. – július 13. Berlini kongresszus. A nemzetközi kritikát kiváltó San Stefanó-i béke pontjainak újratárgyalására az európai nagyhatalmak kongresszust hívnak össze Berlinben. A cél Oroszország túlzott balkáni térnyerésének ellensúlyozása. Ausztria–Magyarország a balkáni orosz befolyás megerősödésétől és a Duna orosz ellenőrzésétől tart, amelynek súlyos gazdasági következményei lehetnek. Nagy-Britannia attól tart, hogy Oroszország a katonai sikereken felbuzdulva Konstantinápoly ellen vonul, attól függetlenül, hogy 1877-ben ígéretet tett arra, hogy az orosz–török háború alkalmával nem fogja veszélyeztetni az oszmán fővárost. A Boszporusz és a Dardanellák orosz kontrollja eredendően ütközött a brit gazdasági és politikai érdekekkel. Az elvi politizálás mögött azonban mindkét állam esetében érdemi követelések és területi igények is meghúzódnak (Bosznia és Hercegovina, illetve Ciprus szigete). Oroszország német szövetségesétől azt várja, hogy ne hagyja, hogy az 1856. évihez hasonló helyzet alakuljon ki. A helyzet azonban más 1878-ban, mivel Oroszország győztes fél volt, és jogilag semmilyen érv nem szólt az amúgy érvényes béke hatályon kívül helyezésére. A tárgyalásra meghívják az Oszmán Birodalmat is.

1878. július 13. A berlini kongresszus tárgyalásai során az orosz kormány végül az ellenszélben kompromisszumokra kényszerül. Valószínűleg erre az esetre az orosz diplomácia már előre készült, mert Gorcsakov külügyminiszter mellett a másik főtárgyaló a rugalmasabb Suvalov londoni orosz nagykövet volt Ignatyev helyett, aki a pánszláv eszme és a balkáni előrenyomulás tervének kidolgozója és fő támogatója volt.

A konferencián a Törökországgal kötött titkos megállapodás értelmében Anglia biztosítékot nyújt az Oszmán Birodalom ázsiai területeinek megőrzésére. Az Osztrák–Magyar Monarchia megkapja a jogot Bosznia és Hercegovina tartományainak okkupálására és a Novi Pazar-i szandzsák megszállására. Görögország megkapja Thesszáliát, Románia Dobrudzsát és a Duna-deltát, de Oroszország megtartja Besszarábiát és kis-ázsiai szerzeményeit (a Batumitól délre eső örmény területeket). Szerbia megkapja Niš, Vranja és a Pirot térségét Nagy-Bulgáriától. Nagy-Bulgáriát felosztják: leválasztják róla a déli területeket (Kelet-Rumélia Plovdivval, 0,8 millió lakos, 35,9 ezer km²), és az maradt az Oszmán Birodalom fennhatósága alatt autonóm tartományként; a nyugati (a majdani macedón) területek autonómia nélkül kerülnek vissza az Oszmán Birodalomba. A maradék részen létrejön a de facto független Bolgár Fejedelemség (Szófiával, 1,75 millió lakos, 63,7 ezer km²), amely évi adót fizet a Portának, de autonómiával rendelkezik, és amelyet az orosz hadaknak kilenc hónapon belül el kell hagyniuk. Nagy-Britannia a törökök pártolásáért pedig Ciprust kapja, ezzel – Gibraltár és Málta után – egy újabb stratégiai hídfőállásra tesz szert a Földközi-tengeren. A római katolikus albánok francia támogatással Mirditë területére vonatkozó szűk autonómiát kapnak. Oroszország számára a berlini kongresszus ismét nagy diplomáciai kudarcot jelentett, mivel a tárgyalások során nem számíthatott szövetségeseire, a Német Császárságra és Ausztriára sem. A három császár szövetsége az 1878-as eseményeket követően fellazul. A berlini kongresszus után kiéleződnek az orosz–német ellentétek, melyeket Németország védővám-politikája 1879-től még jobban elmérgesít. A balkáni kisállamok számára a rendezés szintén kiábrándító.

1878. július 13./1. A berlini szerződés elismeri Románia függetlenségét, de azzal a feltétellel, hogy az alkotmány 7. cikkelyének módosításával biztosítja valamennyi vallás követőinek teljes egyenlőségét a politikai jogok élvezetében, a hivatalviselésben, a szabad hivatásgyakorlásban és vállalkozásban. Át kell adnia Oroszországnak az 1856-os párizsi béke által elcsatolt területet (a három besszarábiai megyét), cserébe megkapja Dobrudzsa északi felét.

1878. július 14. A Prizreni Liga memorandumot küld Berlinbe Benjamin Disraeli brit miniszterelnöknek. A dokumentum megállapítja: senki sem képviselte az albánokat a berlini kongresszuson. Egy nemzetközi bizottság felállítását kérik az albán ügyek rendezésére.

1878. július 18. A Prizreni Liga statútumot ad ki, amelyben megfogalmazza céljait: autonómiát kér az Oszmán Birodalmon belül az albán területeknek. Nem mondanak le albán területekről Szerbia, Görögország és Montenegró javára, a már elszakított albánlakta területeket pedig vissza kell adni a birodalomnak.

1878. július 20. Megalakul a bulgáriai orosz kormányzó héttagú tanácsadó testülete, amelynek egyetlen bolgár tagja Marin Drinov, a bolgár felvilágosodás nagy alakja és a népoktatás megteremtője. Augusztusban megkezdődik a bolgár parasztság földfoglalását törvényesítő agrárforradalom.

1878. július 27. Az okkupáció hírére „szent háborút” hirdetve Ausztria ellen, a Szarajevóban megalakuló ideiglenes (a birodalomtól elszakadó) kormány vezetésével felkelés indul Boszniában. A török katonaság a felkelők mellé áll. A Monarchia 270 ezres (nagyreszt horvát) hadseregével mintegy 90 ezer felkelő áll szemben.

1878. július 29. A Monarchia megkezdi Bosznia-Hercegovina katonai megszállását, augusztus 19-én elesik Szarajevó.

1878. augusztus 27. A Joszif bolgár exarchának írt levélben a bolgár egyházi vezetők gyűlése fél elfogadni a római pápa által felajánlott egyházi uniót, noha a pápa elfogadta a bolgárok feltételeit. Ez újfent az oroszok pozícióit erősíti.

Ugyanaznap megalakul Dimitar Matevszki vezetésével Plovdivban az Edinsztvo (Egység), amely elutasítja a berlini kongresszus határozatait, és síkraszáll Macedónia és Bulgária egyesítése mellett. A szervezethez csatlakozik Ljuben Karavelov költő, Sztefan Sztambolov forradalmár és későbbi kormányfő, valamint Georgi Zsivkov. A szervezet szeptember 20-i gyűlése a rilai kolostorban Nataniil Ohridszki vezetésével felkelést szervez Macedóniában.

1878. szeptember 8. Az albán katonák merényletet követnek el Ipek török kormányzója és tíz másik hivatalnok ellen. Az elkövetkező hónapokban albán részről további sorozatos támadások érik a török hivatalnokokat és a montenegrói határvidéken állomásozó katonai egységeket.

1878. szeptember 21. A román minisztertanács határozata alapján a fejedelem megkapja a „királyi fenség” címét, amit hamarosan a nagyhatalmak (Nagy-Britannia, Franciaország, Németország, Olaszország és Oroszország) is elismernek.

1878. szeptember 27. Az isztambuli *Tercüman-i şark (Kelet Tolmácsa)* című lap (főszerkesztője Sami Frashëri) megfogalmazza az albán autonóm program követeléseit: szervezzék egy közigazgatási egységbe a négy albánok által lakott vilajetet (a Koszovói, Monastiri, Shkodrai, Janinai vilajeteket); évenként kétszer tartsanak gyűlést a vilajetben; a hivatalnokoknak ismerniük kell az albán nyelvet; állítsanak fel albán rendőrséget; az albán legyen hivatalos nyelv az iskolákban.

1878. szeptember 30. Szerbiában beadja lemondását a Mihailović-kormány, részben a berlini diplomáciai kudarc miatt. Ezt követően Ristić vezetésével liberális kormány alakul (október 10.). Ristić kiíratja a választásokat, hogy stabil parlamenti többséghez jusson.

1878. október 4. Az albán lázongás hatására a törökök a berlini konferencia által Montenegrónak ítélt öt helység (Kolašin, Podgorica, Spuž, Plav, Gusinje) közül csak Kolašint adják át. A helyzet később elmérgesedik, és a nagyhatalmak közbelépésére lesz szükség.

1878. október 5. – 1879. május 25. Bolgár felkelés a Sztruma völgyében a berlini rendezés elleni tiltakozásul (kreszna–razlogi felkelés). Az Edinsztvo által előkészített felkelést a következő évben verik le a török erők, a nagyhatalmi beavatkozás elmarad.

1878. október 13. A román hatóságok kiűrik az Oroszországnak átadandó Dél-Besszarábiát (de formálisan továbbra sem mondanak le a területről, ahol ebben az időben több mint 100 ezer bolgár él).

1878. október 15. Miközben a horvát-szlavón határőrvidék felszámolása keretében átszervezik a határőrezredek, a horvát szábor feliratban követeli Bosznia-Hercegovina, Dalmácia és Fiume egyesítését Horvátországgal.

1878. október 20. A Monarchia – 1914-ig legnagyobb hadműveleteként – befejezi Bosznia-Hercegovina okkupálását és pacifikálását. A nehézségek miatt végül 300 ezres osztrák–magyar hadsereg 3300 katonát veszít csatában, mintegy 100 ezren válnak harcképtelenné maláriában és hastífuszban. A megszállt területen horvát jogrendet vezetnek be.

1878. október 27./15. „Halepai paktum.” A több éve tartó újabb tartó krétai felkelésnek végül a brit csapatok beavatkozása vet véget. Bár a felkelés elbukott, nagyhatalmi sürgetésre a Porta engedett a görög követelések egy részének. A berlini kongresszust követően aláírják az aleppói egyezményt (halepai paktum), amely alkotmányt ad a szigetnek, és amelyben a szultán a sziget közigazgatását a keresztény többségnek engedi

át, félautonóm státust biztosítva. (A szigetnek a 19. század végén körülbelül 300 ezer lakosa van, ebből körülbelül 240 ezer görög.) Kréta semleges státusú, de az Oszmán Birodalom része maradt továbbra is, autonóm kormánnyal. Előírják, hogy a törvényhozó hatalmat a nemzetgyűlés gyakorolja, amelyet általános választójog alapján választanak meg, mégpedig úgy, hogy biztosítják a keresztények túlsúlyát (a 80 fős nemzetgyűlésnek 49 keresztény és 31 muszlim tagja volt, és a törvényhozás is görög nyelven folyt). Ezen kívül a szultán kötelezi magát, hogy a sziget élére a nagyhatalmak hozzájárulásával keresztény fő kormányzót nevez ki öt évre, aki a végrehajtó hatalmat gyakorolja, és ez a főbiztos rendelkezik a sziget fegyveres erejével. (A Porta az egyezséget a későbbiekben nem tartja be.)

1878. november 10./október 29. Parlamenti választások Szerbiában, az újonnan megszerzett területeken is. Újra a liberálisok szereznek többséget, az ellenzék Kelet-Szerbiában ér el jobb eredményt, Zaječarban Nikola Pašićot választják képviselővé, akinek ezzel kezdődik országos politikai pályája (tart 1926-ig).

1878. november 22./10. Vladimir Jovanović pénzügyminiszter beadványára törvényt hoznak Szerbiában 10 és 20 dináros aranypénz veréséről. Szerbia csatlakozik a Latin Monetáris Unióhoz.

1878. november 26. A román hatóságok az orosz katonai hatóságoktól átveszik a berlini kongresszus által Romániának ítélt, 15 500 km² területű, rendkívül kevert – török és tatár, román, bolgár, német és orosz-lipován – lakosságú Dobrudzsa és a Duna-delta igazgatását.

Ugyanaznap a nemzetközi határkijelölő bizottság meghúzza a Morava bal partján a szerb–török határt.

1878. december 10. A bolgár nemzeti könyvtár megalapítása.

A MAGYAR–BOLGÁR TÖRTÉNÉSZ VEGYES BIZOTTSÁG KIADVÁNYAI

ИЗДАНИЯ НА БЪЛГАРО–УНГАРСКАТА ИСТОРИЧЕСКА КОМИСИЯ

6.

Ábrahám Barna, Balogh Ádám, Bíró László, Demeter Gábor, Penka Peykovska,
Schrek Katalin, Soksevits Dénes

BALKÁN-KRONOLÓGIA

I.

Birodalmak szorításában

1700–1878

Felelős szerkesztő / lektorálta: Hornyák Árpád és Penka Peykovska

Készült a Kapitális Kft. debreceni nyomdájában 2020-ban.
Kiadja a Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet és
Institut za Istorcheski Izsledvaniya, Szófia.
Felelős kiadó: Fodor Pál főigazgató, Molnár Antal igazgató